

BURSA'DA ZAMAN

BURSA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ'NİN KÜLTÜR HİZMETİDİR.

“OSMANLI'NIN DİBACESİ İHYA OLUYOR”

Değerli dostlar,

Kentimizin tarih ve kültürüne ışık tutmak üzere çıktığımız yolda nerdeyse bir yılı doldurduk. Bu sürede gördüğümüz ilgi, ne kadar doğru bir işe koyulduğumuzu görmemiz bakımından anlamlı oldu. Bursa'da Zaman'a; gerek araştırma incelemeleri ve fotoğraflarıyla gerekse sadece okuyup tepkilerini paylaşarak katkıda bulunan herkese teşekkür ediyorum.

Yine çok yoğun bir sayı ile karşınızdayız. Derginin sayfalarında gezindikçe tarihte bir gezintiye çıkmanın hazzını duyacaksınız. Bursa'da paranın seyrinden, Bursa belgeliğinin yeni eserlerine, tarihe aralanan kapı niteliğindeki Bursa müzelerinden Osmanlı'nın çılgın devlet adamı Ahmet Vefik Paşa'ya, geleneksel alışveriş kültüründen, ezelden ebede uzayan yardımlaşma kurumu vakıflara ve temiz kalması gereken yeraltı ve yerüstü kaynaklarına kadar birbirinden değerli makaleler sizi bekliyor. Keyifli okumalar dilerim.

Ancak benim de yakından takip ettiğim Bursa'da koruma konusunda verilen mücadeleler ve bu sürecin kaleme alındığı "Dünyada, Türkiye'de ve Bursa'da Koruma Tarihi", üzerinde hassasiyetle durulması gereken bir çalışmadır. Sevgili dostumuz Mithat Kırayoğlu'nu öncelikle böyle bir çalışmayı Bursalılarla paylaştığı için kutlarım. Bu süreci akıcı üslubu ve sağlam temellere dayandırdığı önermeleriyle Sayın Kırayoğlu'nun makalesinden okuyacağınız için fazla bir şey söylemeyeceğim. Sadece, Sayın Kırayoğlu'nun şu tespitine katıldığımı belirtmek isterim; "... Bursa artık model kenttir ve TKB üyesi tarihi kentlere örnek olmaktadır. Türkiye'de bir koruma tarihi yazılırsa burada Bursa'nın önemli bir yeri olacaktır."

Bu tespitin arkasında; Bursa'nın yerel yöneticileri, akademisyenler, sivil toplum temsilcileri, basın mensupları ve tüm Bursa halkı vardır. Tarihi mirasın ihya edilmesinde emeği geçen herkese bir kez daha teşekkür ederim.

Recep ALTEPE
Bursa Büyükşehir Belediye Başkanı

BURSA'DA ZAMAN

Yıl: 1 Sayı: 3 / Temmuz 2012
Yerel Süreli Yayın

İMTİYAZ SAHİBİ
Bursa Büyükşehir Belediyesi adına
Recep ALTEPE

GENEL KOORDİNATÖR
Aziz ELBAS

YAYIN YÖNETMENİ
Saffet YILMAZ
(Sorumlu)

FOTOĞRAFLAR
Fatih Özenbaş, Hakan Aydın, Ayhan Turhan
Demet Argun Güngör, Mesut Yıldız,
Saffet Yılmaz, Tuğba Özmelek
Yunus Hakan Güler, Nilay Şahinkanat,
Ömer Bakan, Hüseyin Yavuz, İHA

YAPIM & REDAKSİYON

www.photographica.com.tr

www.basakmatbaa.com

* Yayınlanan yazı ve fotoğrafların tüm sorumluluğu eser sahiplerine aittir. İzin alınarak ya da kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

• DÜNYADA, TÜRKİYE'DE VE BURSA'DA KORUMA TARİHİ - Mithat KIRAYOĞLU	02
• “OSMANLI’NIN DİBACESİ İHYA OLUYOR” - İhsan AYDIN’ın Recep Altepe Röportajı	08
• RESTORASYON SONRASI YEŞİL CAMİ - Yrd.Doç.Dr. Doğan YAVAŞ	14
• BURSA’NIN KALBI ULU CAMİ - Hacı TONAK	20
• OSMANLI (BAŞ) KENTİ BURSA	28
• TKB’NİN BÜYÜK ÖDÜLÜ BURSA’YA	31
• BURSA’NIN SAĞLIK TARİHİ KİTAPLAŞIYOR	32
• TARİHE AÇILAN KAPILAR: BURSA MÜZELERİ - Dilek Yıldız KARAKAŞ	34
• OSMANLI’NIN ÇILGIN BÜROKRATI AHMED VEFİK PAŞA - Necdet SAKAOĞLU	40
• TARİHİ RESTORASYONLAR	46
• SÜMBÜLLÜ BAHÇE KONAĞI BİR KONAĞIN BİYOGRAFİSİ - Saffet YILMAZ	50
• PARANIN SEYRİNDE NOTLAR BURSA DARPHANESİ - Aziz ELBAS	52
• DEĞİŞİMİN YENİ YÜZÜ: ALTIPARMAK - Nalan FİDAN	54
• KENTİN MODERN YÜZÜ ALTIPARMAK - İsmail CENGİZ	56
• BİR BİNANIN BİNBİR YÜZÜ - Prof.Dr. Necmi GÜRSAKAL	60
• ESKİ BURSA’DA ALIŞVERİŞ - Yavuz BUBİK	62
• EZELDEN EBEDE DAYANIŞMA VE YARDIMLAŞMA KURUMU: VAKIFLAR - Yrd.Doç.Dr. Hasan Basri ÖCALAN	66
• ÜFTADE’NİN MİRASI YAŞAMA DÖNDÜRÜLÜYOR - Aziz ELBAS	70
• BURSA HAZİRELERİNDE BAKIM ve ONARIM - Yrd.Doç.Dr. Doğan YAVAŞ	72
• ZAMANI AŞAN TAŞLARA BÜYÜKŞEHİR ELİ	75
• BİR HORASAN ERENİ: MUSA BABA - Prof.Dr. Mefail HIZLI	76
• “VELHASIL BURSA SUDAN İBARETTİR” - Erdem SAKER	78
• YERALTINDAKİ HAZİNE:SU - Mihnet TEKİNAY	80
• KATI ATIKLARDAN YEŞİL ENERJİYE - Tuğba ALBAYRAK	82
• BURSA’NIN EKMEK KAPISI	84
• KÖY KÜLTÜRÜNE KATKI SEMPOZYUMU	86
• ÇELİŞKİLER ÜLKESİ VIETNAM - Saffet YILMAZ	88
• VIETNAM MÜZELERİ... - Ahmet ERDÖNMEZ	91
• BURSA’NIN DÜNYAYA AÇILAN KAPISI - www.bursa.com.tr	92
• “BURSA’DA RAMAZAN YEPYENİ BİR İKLİM GİBİ ÇALAR KAPIMI” - Metin Önal MENGÜŞOĞLU	94
• HALK FESHANESİ: TEMAŞA-I RAMAZAN	97
• GELENEKLİ EBRU SAN’ATIMIZ - Sadrettin ÖZÇİMİ	98

İ Ç İ N D E K İ L E R

DÜNYADA, TÜRKİYE'DE VE BURSA'DA KORUMA TARİHİ

Bursa'da korumanın yerleştiği Sayın Barışık döneminden bugüne dek gerçekleştirilen başarılı çalışmalar sonucunda, Bursa artık bir model kenttir ve TKB üyesi tarihi kentlere örnek olmaktadır. Türkiye'de bir koruma tarihi yazılırsa burada Bursa'nın önemli bir yeri olacaktır.

Mithat KIRAYOĞLU

1. Dünyada Koruma

Eski eserleri koruma kaygısı, tarihin her döneminde farklı amaçlar ve nedenlerle gündeme geldi. Korumaya değer görülen anıt, mimari yapı ve yerleşimlerin genellikle dönemlerinin ekonomik, sosyal ve siyasal koşullarına göre belirlendiği, kimi zaman dinsel, kimim zaman da ulusal duyguların koruma kararında ağır bastığı görülür. Korumacı müdahalelerde ise yine dönemin sanatsal anlayışının

izleri seçilir. Dolayısıyla her çağda egemen olan sosyal yapı ve sanatsal akımların etkileri koruma davranışında gözlemlenebilir ve koruma davranışları devirden devire değişiklik gösterir.

İlk insan, ölümlü olduğunun bilinci ile geride bir iz bırakma isteği duymuş, bir taş kümesi, bir toprak yığını, dikili bir kayadan oluşan ilk anıtları inşa etmiştir (Göbekli Tepe). Anıtlar zaman içinde ve kuşaklar arasında devamlılığı

sağlamıştır. M.Ö. 1. Yüzyılın öncü mimarları, yenilikle geleneği bağdaştırma çabasını, yeni bir eser yaratırken önceki örnekleri korumaktan vazgeçilmemesi gerektiğini savunuyordu. Geçmişin güvenli dünyası ile geleceğin yenilik çağrısı arasındaki ikilem tarih boyunca insanları ve toplumları uğraştırdı. Avrupa kentlerinde tarihi eserlere karşı 17. Yüzyıl'daki heyecanlı ilgi, 18. Yüzyıl'da yerini soğukkanlı, akılcı yaklaşımlara bıraktı. 19. Yüzyıl'da korumada bilimsel

bakış açısı egemen oldu. Fransa 19. Yüzyıl'dan itibaren koruma ilkelerine getirdiği tanımlamalar, çıkardığı yasalar ve kamulaştırmalarla, hukuki altyapının kurulmasına öncülük etti, korumaya yön verdi. Buna göre, yapının kimliğine saygılı, geleneksel malzemeyle uygulanan restorasyon anlayışı egemen oldu. 20. Yüzyıl'ın başında, İtalya'da Giovannoni, eski eserin, çevresindeki tarihi dokuyla birlikte, bütünlüğünün ve mimari düzenin bozulmadan korunması disiplini getirdi. Aynı dönemde İngiltere'de sivil toplum örgütlerinin korumaya koydukları katkı ve ağırlıktan söz edilebilir.

Çeşitli ülkelerde korumaya ilişkin atılan bu önemli adımlar çağdaş restorasyon ilkelerinin uluslar arası boyutta tartışılmasını sağladı ve 1964 yılında, Venedik'te toplanan kongrede kabul edilen koruma ve restorasyon ilkeleri Venedik Tüzüğü olarak ve birçok ülke

tarafından imzalanarak kabul gördü. UNESCO ve ICOMOS önderliğinde bütün dünyada yaygınlaşan koruma çalışmaları 1975 yılında Avrupa Konseyi'nin Avrupa Bir Ortak Miras kampanyası ile taçlandı. Buna göre, ulusların kültür mirasları bir ortak miras olarak kabul ediliyor ve bu ortak mirasın zenginliğinin esas kaynağının çeşitlilik olduğu vurgulanıyordu. Böylece ulusların kültür mirası aynı zamanda dünya ortak mirası olarak kabul ediliyor ve çeşitli kültürlerle karşılıklı saygı, ilgi ve topyekûn koruma süreci başlıyordu. İzleyen yıllarda, yerel yönetimlerin ve sivil toplum örgütlerinin koruma çabalarındaki öncü ve etkili rolleri sayesinde, kent kimliklerinin yeniden sorgulandığını, koruma anlayışının yaygınlaştığını ve çeşitlendiğini, toplumlar tarafından içselleştirildiğini ve yeni siyaset gündemine taşındığını görüyoruz.

2009'da başlayan Recep Altepe dönemi, aslında, Bursa'da korumanın kurumsallaştığı, kent ölçeğinde ele alındığı dönemdir.

2. Türkiye'de Koruma

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e

Osmanlı döneminde korumanın tarihini Hassa Mimarları ile başlatmak mümkündür. Ne zaman kurulduğu bilinmeyen Hassa Mimarlar Ocağı, saraydan başlayarak İstanbul'da ve imparatorluk sınırları içinde her türlü resmi yapı ve onarım işlerini yürütmekle görevliydi. Ancak korumayı kurumsallaştırma girişimlerinin gerçek anlamda Tanzimat döneminde (1839-1876) başladığı görülmektedir. Anıtların ve tarihi eserlerin korumasına yönelik ilk düzenleme Osman Hamdi Bey'in girişimleriyle 1868 yılında başlamış,

daha sonra 1874 ve 1884 yılında geliştirilerek nihayet 1906 yılında Asar-ı Atika Nizamnamesi olarak son şeklini almıştır. Osmanlı'nın son dönemindeki imar hareketlerine koruma ve planlama açısından bakıldığında, anıtsal yapıların ve arkeolojik alanların korunmasına önem verilirken sivil yapıların göz ardı edildiği, bütüncül kent planlaması yerine yol düzenlemeleri, yangın yeri planları ve acil durumlarda kent merkezinden uzakta yeni yerleşimlerin kurulması ile yetinildiği görülmektedir.

Cumhuriyet'in ilk adımları

1923'te kurulan genç Cumhuriyet, uygar bir topluma dayalı bir ulus devlet yaratmayı hedefleyen kültür politikası doğrultusunda, Osmanlı kurumlarını laik kurumlara dönüştürmek üzere harekete geçti. Bir yandan Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu kuruluyor, bir yandan da Osmanlı öncesine uzanan tarihsel miras araştırılıyordu. Aynı zamanda batıdan esinlenen yeni bir ulusal mimarlık akımı da teşvik ediliyordu. Atatürk, 1935 yılında Florya Köşkü'ne çağırdığı Türk Tarih kurumu Başkanı Hasan Fehmi Çambel'e, bu topraklarda yaşamış tüm uygarlıkların incelenmesi ve korunması adına her türlü kültürel ve arkeolojik belgelerin toplanması, eserlerin korunması ve yaşatılması konusunda uyarıda bulunacaktı. Koruma yetki ve sorumluluğunun tamamen merkezi yönetime bırakıldığı bu dönemde, 1930 yılında kabul edilen 1580 sayılı belediye kanununda da, belediyelerin koruma ile ilgili rolleri merkezi kararları onaylamaktan ibaretti.

Yıkım yılları (1950-1980)

1950 sonrasında, 1980'lere kadar sürecek olan dönem, kültür mirasının kalkınma önünde en büyük engel görüldüğü, tarihi yapıların imar hareketlerine feda edildiği, geleneksel kent dokusunu kökünden değiştiren yeni bir anlayışın egemen

olduğu talihsiz bir zaman dilimidir. Buna karşılık Türkiye'nin batılılaşma projesi çerçevesinde koruma mevzuatında ise önemli gelişmeler yaşanmaktaydı. Gayri Menkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu, merkezi ve yerel yönetimin üzerinde bir karar yetkisiyle, kentlerdeki plansız ve hoyratça gelişen yapılaşmaya engel olmaya çalışıyordu. 1973 yılında çıkarılan 1710 sayılı yasa ile ilk defa sit, tarihi sit, arkeolojik sit ve doğal sit kavramları gündeme getirildi. Anıtlar Yüksek Kurulu'nun yetki ve sorumluluk alanı genişledi ve bu yetkiye dayalı olarak tarihi kent merkezlerindeki planlar askıya alındı. Ne var ki Anıtlar Yüksek Kurulu'nun kararlarının uygulanması hiç de kolay olmadı. Tartışmalar başladı. Hem imardan sorumlu yerel yönetimler hem de mülk sahipleri bu yeni düzenlemeye karşı büyük bir direnç gösterdiler.

Belediyeler 1710 sayılı yasa'yı imarın önünde büyük bir engel olarak görüyor, askıya alınmış olan planları koruma amaçlı olarak yeniden değerlendirmeye yanaşmıyordu. Mülk sahipleri de bu uygulamayı mülkiyet haklarına tecavüz olarak görüyordu. Bir yandan müteahhite kat karşılığı olarak verilen eski evler tarihi kent dokularında apartmanlar olarak fışkırırken, kültür mirası yasalar ve yasaklarla korunmaya çalışılıyordu. Tarihi ve kültürel varlıkların önemi ve değeri konusunda bilinçlendirmeye yönelik bir çaba harcanmaması, bu varlıkların yitirilmesinin yol açacağı ulusal bellek ve kimlik kaybının gündeme taşınmaması, koruma alanını bir kavgaya ve çekişmeye alanına çevirdi.

Korumada yerelleşmeye doğru (1980-2000)

Bu dönemin en dikkat çeken özelliği, 1970'lerden başlayarak, akademisyen ve aydınların, giderek sivil toplum örgütlerinin, ardından da yerel yönetimlerin koruma mücadelesinde daha

aktif bir rol üstlenmeye başlamalarıdır. Aynı dönemde yasal düzenlemelerde yapılan gerçekçi güncellemelerin de bu gelişmeye koşut geliştiği söylenebilir.

1975 yılında Avrupa Konseyi'nin ilan ettiği Avrupa Bir Ortak Miras kampanyası, bir Avrupa Konseyi üyesi olan Türkiye'de de yankı bulmuştu. İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde kurulan Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Enstitüsü, Geçmişimiz İçin Bir Gelecek sloganı ile yola çıkarak Safranbolu'yu çalışma alanı olarak belirledi. Safranbolu Türkiye'de ilk defa korumada öncü aydınların yerel yönetimlerle ve halkla buluştuğu kent oldu. O tarihten bu yana, kendini gönüllü olarak koruyan kent Safranbolu, Korumanın Başkenti unvanını da fazlasıyla hak ediyor.

1983 yılında çıkarılan Kültür ve Tabiatı Varlıkları Koruma Kanunu ile eski eser tanımı yerine Kültürel Varlık ve Kültürel Miras kavramları getirildi. Sit alanları, ev ve mahalle korumacılığı gibi konular gündeme alındı. Anıtlar Yüksek Kurulu kaldırıldı; yerini Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları aldı. İzleyen yıllarda, Prof. Dr. Metin Sözen, TBMM Başkanlığı'na bağlı Milli Saraylar'da görev üstlendi ve koruma gönüllüsü genç arkadaşlarını burada topladı. 1984 yılı kasım ayında düzenlenen Milli Saraylar Sempozyumu kültür mirasının korunması ile ilgili düşünür, bilim adamı ve sanatçıları bir araya getirmiş, yoğun bir düşünce alışverişine ve ortak hareket etme kararlılığına yol açmıştı. O sıralarda, Bursa'nın kentsel sorunlarına çözüm arayışı içinde olan yerel yöneticileri ve Sivil toplum kuruluşları temsilcileri de Milli Saraylar Sempozyumu'na katıldılar ve hemen ardından Tarih İçinde Bursa'85 Haftası ile ilgili tarihsel kararı aldılar. Safranbolu, yanı başında kurulan sanayi kenti Karabük'ün gölgesinde kalmış ve bu sayede bozulmaktan kurtulmuş

Sayın Recep Altepe'nin Osmangazi Belediyesi'nin başında olarak yaptığı büyük koruma hamlesini anlatmak ayrı bir yazı konusudur. Bu alandaki başarısının onu büyükşehir belediye başkanlığına taşıdığını rahatlıkla söyleyebiliriz.

küçük bir kasabaydı. Bursa'da ise, Metin Sözen'in deyimiyle, sanayi gelip kentin üzerine oturmuş, verimli tarım toprakları yitirilmiş, kentin içi parçalanmıştı. 1985 yılında, tarihsel mirasın ve doğal çevrenin korunması sorunlarıyla karşı karşıya kalan kentler arasında çok özel ve önemli bir yeri olan Bursa, bu sorunlar karşısında akılcı, gerçekçi ve çağdaş çözümler üretme yönünde ilk ve en önemli adımı atan kent oldu. Tarih İçinde Bursa 85, basına, televizyon ve kamuoyunun büyük bir kesimine çok canlı bir biçimde yansıdı. Sonuç bildirgesi ise Venedik Tüzüğü ayarında bir koruma manifestosudur.

Safranbolu ve Bursa deneyimleri, bu çalışmalarda yer alan koruma gönüllüleri için, bir anlamda, başarabiliriz duygusunun tescillenmesi anlamına geliyordu. Özellikle 1985'teki Bursa buluşmasının ardından artık sıranın örgütlenmeye geldiği inancı pekişti ve giderek ÇEKÜL Vakfı'nın kuruluş yolunu açtı. 1990 yılında, Metin Sözen önderliğinde 25 kurucu üyenin katılımıyla İstanbul'da kurulan ÇEKÜL Vakfı, çok kısa sürede koruma sevdasını Anadolu'ya taşıdı. Bursa'dan Kütahya'ya, Muğla'dan Mardin'e, Amasya'dan Kastamonu'ya, Edirne'den Kars'a, çalışma alanı tarihi kentlerdi. Kendini Koruyan Kentler ve 7

Bölge 7 Kent projeleri ile somut örnekler ve başarı öyküleri ortaya çıkmaya başladı.

Kentsel çevrenin çağdaş ilkelerle, kimliğine uygun bir anlayışla tasarlanmasına ve imar suçlarıyla mücadele konularına öncülük eden Mimarlar Odası'nın da Türkiye'nin koruma tarihinde seçkin bir yeri vardır. Mimarlar Odası, özellikle Oktay Ekinci'nin başkanlık dönemlerinde, yağmalanan kent mekânlarının peşine düşmüş, koruyarak yaşatmanın ve tarihi mirasa saygının sözcülüğünü yapmıştı. 2000 yılında, İçişleri Bakanı Saadettin Tantan'ın duyarlı ilgisi ve ÇEKÜL'ün

Tarihi Kentler Birliği Koruma tarihimizde bir milattır. Dört yüze yaklaşan üye belediye sayısı ile koruma eylemini yerelleştirmiş, sivilleşirmiş, demokratik ve katılımcı proje süreçlerinde halkla buluşturmuştur.

katkılarıyla, merkezi yönetim, koruma konusunu ilk defa çok farklı bir boyutta gündemine alıyordu. 3 Haziran 2000 tarihinde Kastamonu'da gerçekleşen sempozyumda, üst düzey bürokratlar, valiler, belediye başkanları ve sivil kuruluşlar, korumacılığın değişimin engeli değil esin kaynağı ve ön koşulu olduğunu kamuoyuna duyurdular.

2000 yılı hem milenyumun başlangıcı hem de Avrupa Konseyinin ellinci, 1975 yılında kutlanmış olan Avrupa Bir Ortak Miras kampanyasının yirmi beşinci yılıydı. Bunlara bağlı olarak, Avrupa Konseyi bu anlamlı kampanyayı tazeleyerek, 2000 yılı içerisinde Avrupa'nın tüm kentlerinde düzenlenen etkinliklerle kutlanmasını planladı. Avrupa Konseyi üyesi ve Avrupa birliği aday üyesi olan Türkiye de bu etkinliklere aktif bir şekilde katıldı. Projelerden birisi Avrupa Tarihi Kentler Birliği'nin kurulması idi ve Türkiye Tarihi Kentler Birliği'nin yeni kurulacak olan Avrupa Tarihi Kentler Birliği'ne katılması bekleniyordu. Ama böyle bir birlik yoktu. Bunun üzerine, Bursa Büyükşehir Belediyesi önderliğinde, ÇEKÜL Vakfı, Mimarlar Odası ve ilgili bakanlıkların katkılarıyla Tarihi Kentler Birliği'nin kurulmasına karar verildi. Türkiye'nin tarihi dokusu ve geçmişiyile özellik taşıyan 52 kentinin belediye başkanları, 22 Temmuz 2000'de, Bursa'da yapılan kuruluş toplantısına davet edildiler. Bu tarihi toplantıda birlik tüzüğü kabul edildi; Kuruluş Bildirgesi

imzalandı; Bursa Büyükşehir Belediye Başkanı Erdoğan Bilenser Tarihi Kentler Birliği (TKB) Kurucu Başkanı olarak seçildi. 2001 Nisan ayında, TKB, Avrupa Tarihi Kentler Birliği'nin 12. üyesi oldu. Tarihi Kentler Birliği Koruma tarihimize bir milattır. Dört yüze yaklaşan üye belediye sayısı ile koruma eylemini yerelleştirmiş, sivilleşirmiş, demokratik ve katılımcı proje süreçlerinde halkla buluşturmuştur.

3. Bursa'da Koruma

Osmanlı'nın ilk başkenti Bursa, 1960'lı yıllarda başlayan sanayileşme hamlesi ve onun şehir üzerinde yarattığı baskılara hazırlıksız yakalandı. Göçten kaynaklanan hızlı nüfus artışı ve plansız, kaçak yapılaşma yirmi yıl gibi kısa bir sürede tarihi Bursa'yı ezdi geçti. Koruma çabaları yasakçı davranışların ötesine geçemedi. 1980'li yıllara gelindiğinde, tarihi dokusu tahrip edilmiş, ovası kaçak yapılarla doldurulmuş, suları ve havası kirlenmiş sanayi şehri Bursa'da, Kültür Bakanlığı ve Vakıflar'ın yaptığı, tek yapı ölçeğindeki ve bir elin parmaklarını geçmeyen restorasyon çalışmaları bir teselli vermiyordu.

Bursa'daki kayda değer koruma çabalarının da korumanın yerelleşmesiyle başladığını söyleyebiliriz. Bu hareketi başlatan Belediye Başkanı Ekrem Barışık'ı (1982-1989) sevgiyle anmalıyız. Onun zamanında Çakır Kahve cephe giydirmesiyle başlayan koruma heyecanı, Tophane-Kale Sokak-Yamaçlar Projesi ile devam etmiş ve Bursalılar tarafından benimsenmiştir. Bu ilgiden beslenen cesaretle, Orhangazi Meydanı proje ve uygulaması ile Yeşil, Emir Sultan ve Yıldırım külliyesi koruma projeleri hayata geçirilmiştir. Dönemin Fen İşleri Müdürü Basri Sönmez'in katkıları unutulmaz.

1990 yılına gelindiğinde, artık, koruma süreci, vazgeçilemez ve geri dönülmez bir ivmeyle, tüm belediye başkanları tarafından sürdürülmüştür. Rahmetli

Teoman Özalp (1989-1994) döneminde, Tayyare Kültür Merkezi'nin Bursa'ya kazandırıldığını ve Sayın Barışık zamanında yapılan Emir Sultan ve Yıldırım külliyesi projeleri uygulama aşamasının gerçekleştirildiğini görmekteyiz. Bu dönemde, Yıldırım Belediye Başkanı Zeki Eke'nin de Cumalıkızık'ta ilk koruma çalışmalarını başlattığını söyleyebiliriz. Sevgili Erdem Saker (1994-1999) koruma sürecine bir başka heyecanla sarılmış, Kent Konseyi, Yerel Gündem 21, meslek odaları ve diğer sivil toplum örgütlerinin katılımıyla, koruma çabalarını sivil ve demokratik bir boyuta taşımıştı. Cumalıkızık'ta etkili restorasyon çalışmalarının başlaması, Fabrika-i Hümayun projelerini bitirilmesi ve özellikle Bursa'nın doğal varlıklarının korunması ve geliştirilmesi, Bursa'nın yeniden kazanılabileceğine dair umutların yükselmesini sağlamıştır.

Sayın Erdoğan Bilenser (1999-2004) döneminde, Cumalıkızık'ta tarihsel dokunun tümüyle korunması, Fabrika-i Hümayun'un restorasyon çalışmalarına başlanması, Kent Müzesi'nin örnek bir koruma çalışması olarak tamamlanması ve kentin çeşitli yerlerindeki tek yapı ve doku koruma boyutundaki çalışmalar çok önemli adımlardı. Bunlarla birlikte, tüm ülkede yankılanan, Tarihi Kentler Birliği'nin Bursa'da kurulması, örgütlenmesi ve yaygınlaştırılması bu dönemin en büyük başarısı olarak kayda geçirilmelidir. Aynı dönemde, Osmangazi Belediye Başkanı Hilmi Şensoy da Irgandı Köprüsü'nü kurtararak koruma kervanına katıldı.

Rahmetli Hikmet Şahin (2004-2009) Bali Bey Hanı restorasyonunu gerçekleştirdi ve Bursa'nın en önemli endüstriyel sit alanı Merinos'u yeni bir kültür ve yaşam alanı olarak Bursa'ya kazandırdı. Bu dönemde Sayın Recep Altepe'nin Osmangazi Belediyesi'nin başında olarak yaptığı büyük koruma hamlesini anlatmak ayrı bir yazı konusudur. Bu alandaki başarısının onu büyükşehir

belediye başkanlığına taşıdığını rahatlıkla söyleyebiliriz.

2009'da başlayan Recep Altepe dönemi, aslında, Bursa'da korumanın kurumsallaştığı, kent ölçeğinde ele alındığı dönemdir. Koruma eylemine bütüncül yaklaşımın temel üçlemesi olarak gördüğümüz kale-çarşı-mahalle koruma çalışmalarının birbirine bağlı olarak hayata geçirildiği kenttir Bursa. Bu konularda üç yıl art arda Bursa'da düzenlenen uluslararası sempozyumlar, bütüncül korumanın kurumsal altyapısına ilişkin geniş bir veri tabanı oluşturmuştur. Endüstriyel mirasın, arkeolojik mirasın, somut olmayan kültür mirasının korunması ve köylerin yaşatılması gibi yeni koruma kavramları ve projeleri Bursa'da denenmektedir.

Koruma sürecinde, mülkiyetin ele geçirilmesi, proje elde edilmesi, nitelikli, restorasyon uygulaması ve korunan yapıların işlevlendirilerek yaşatılması aşamaları, çok çeşitli yöntemlerle ve bağlantılı olarak uygulanmaktadır. Bu süreci yöneten kadroların yetiştirilmesi ve bütün çalışmaların kalıcı yayınlara dönüştürülmesi ayrı bir başarı öyküsüdür. Bu dönemde, Osmangazi Belediye Başkanı Mustafa Dündar, Yıldırım Belediye Başkanı Özgen Keskin ve Nilüfer Belediye Başkanı Mustafa Bozbey'in başarılı çalışmalarını ve katkılarını da anmalıyız.

Bursa'da korumanın yerleştiği Sayın Barışık döneminden bugüne dek gerçekleştirilen başarılı çalışmalar sonucunda, Bursa artık bir model kenttir ve TKB üyesi tarihi kentlere örnek olmaktadır. Türkiye'de bir koruma tarihi yazılırsa burada Bursa'nın önemli bir yeri olacaktır.

Not: Bu yazının hazırlanmasında, Çekül Vakfı'nın bir ortak çalışma ürünü olan ve Handan Dedehayır'ın kaleme aldığı Koruma Bilincinin Gelişim Süreci adlı yayından yararlanılmıştır.

BÜYÜKŞEHİR BELEDİYE BAŞKANI RECEP ALTEPE:

“OSMANLI’NIN DİBACESİ İHYA OLUYOR”

Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Altepe ile ilçe belediye başkanlığı döneminde restore edilen Hisar’daki Haraççioğlu Medresesi’nde, kentte yürütülen tarihi ve kültürel mirası ayağa kaldırma çalışmalarını konuştuk. Bursa’nın son sekiz yılda bu alandaki kazanımlarını, yapılacakları ve sonrasında kente getirilerini ele aldık. Biz sorduk, Başkan içtenlikle yanıtladı.

İhsan AYDIN

Olay Gazetesi Köşe yazarı

Konuşmamızda, Başkan Altepe'nin han, hamam, kervansaray restorasyonu ile öne çıkmış bir belediye başkanı olarak anılmaktan hiç gocunmadığını, aksine, bundan büyük haz duyduğunu gözledik. Sur onarımlarına, kapıların yerine tekrar yapılmasına, çarşının üstünün örtülmesine hep ayak direyen Anıtlar Kurulu üyelerini "tehditle" nasıl ikna ettiğini, sonrasında toplantılara bile gitmeden, bütün tekliflerinin kabul gördüğünü ilk ağızdan dinledik. Şimdi, bizim Başkan ile sohbet etmekten keyfi aldığımız, eminiz sizin de zevkle okuyacağınız söyleşimize göz atmaya ne dersiniz?

İçinde bulunduğumuz medreseyi Osmangazi Belediye Başkanı olduğunuz dönemde sizin restore ettirdiğinizi biliyoruz. Semte ayrı bir hava katmış, cıvıl cıvıl, boş yer yok. Buranın ilginç bir öyküsü var diye hatırlıyorum. Bize biraz hikâyesini anlatır mısınız?

Öncelikle bir işe başlamanız için mülkiyetini çözmeniz gerekiyor. İçinde bulunduğumuz mekân Haraççioğlu Medresesi. Burası bir evdi. Buraya herkes birinin oturduğu ev gözüyle bakmış. Baktık ki, Vakıflar'a ait. Ele geçirmemiz lazım, burada bir şey yapalım. Biz el attığımız da epey bir rahatsızlık oluştu. Burada yaşayan yaşlı bir Hikmet Teyze vardı. Çevresi duvarlarla çevrili, önünde bir bina vardı. Orda da caminin hocası oturuyormuş. Lojman olarak kullanılıyordu. Ama Vakıflar'ın da akarı olan bir yermiş. Biz girdiğimizde Hikmet Teyze oturuyordu. Öndeki beton binayı Vakıflar'dan kiraladık. Ondan sonra yıktık, halen kira veriyoruz. Buranın başlaması için Hikmet Teyze'ye ev yapacaktık. Mahalle içinde Vakıflar'a ait eski bir ev bulduk. Orayı restoreye gideceğimiz gün Hikmet Teyze öldü. Zaten "ben buradan başka yerde yaşayamam"

diyordu, bize de masraf ettirmede. Tahsis işlemleri bitti, bugünkü hale geldi. Bu işte o kadar kararlı davranılıyor ki, hangi yolla olursa olsun, az önce dediğim gibi binayı kiralayıp yıkıyoruz. Nasıl olsa kaçak deyip, arsaya kira vermeye devam ediyoruz. Yani burada bir iş hanını vatandaştan alıyoruz, sözleşme yapıyoruz, boşaltıyoruz. Tıpkı Tuz Han gibi restore ediyoruz, restore ettikten sonra işyeri sahipleri tekrar dükkânlarına döntüyorlar. Yani, herhangi bir mülkiyet değişikliği yok. Onlar bize yıllarca bu parayı parça parça ödüyorlar. Bizim müteahhide peşin ödediğimiz parayı taksit taksit ödüyorlar. Aldığımız yardım ve fonları düşüyoruz. Yani, çok uygun fiyatlarla mülkleri değerlendirilmiş oluyor. Ya da satın alıyoruz. Mümkün mertebe satın alıyoruz. Ya da kurumlardan tahsis alıyoruz. O olmadı, kat karşılığı alıyoruz. Aynı şekilde Eskişehir Han'ın üst katları bizim alt katları yer sahiplerinin. Onu da yapamadıysak, bu sefer kira karşılığı alıyoruz Kayhan Hamamı gibi. Biz bu hamamı aldık, restorasyonu karşılığı on yıl kira ödemeyeceğiz. On yıl sonra kira ödemeye başlayacağız ya da devredeceğiz. Biz her metotla, her yolla sonuçta bu mülkiyetlere el koyuyoruz. Bu

bir mantık. Burada bir kararlılık var. Bir de, her projenin başlangıcında önemli bir sıkıntı yaşanıyor. Surların restorasyonuna başladığımızda olduğu gibi. Şimdi biz burada surları yapacağız. O zaman Bursa'da surlar pek fazla gözüküyor. Olan surların üstü otlarla örtülmüş, kapılar zaten yok altı tane kapının hiçbiri yok. Kapıları 1890'lı yıllarda belediyeler yıkmışlar yoları genişletmek için. Ortapazar'ı, Yerkapı'yı diğerlerini, Kaplıca Kapı zaten hastanenin dibinde. Zindan Kapı aynı şekilde yıkmışlar. Tahtakale'nin oradaki Yokuş Cadde Kapısı, Fetih Kapı gibi hepsi yıkılmış. Bunların başlangıcı ile işe başlayalım dedik.

Sizin Bursa'da tarihi eser restorasyonlarına başladığınız ilk yer Ördekli Hamamı değil mi?

Ördekli'yi tahsis aldık. Burayı önce Mimarlar Odası almış, yapamamış, süre dolmuş, biz devraldık. 4 yıl iki ayda bitti. Mayıs 2008'deki Tarihi Kentler Birliği(TKB) toplantısında açtık. Ondan sonra yerel seçimler geldi.

Tuz Han, yıl: 2007

Seyid Usul Tekkesi, yıl: 2006

Anıtlar Kurulu'ndan "tehditle" onay nasıl alındı? Şimdi yılda ortalama 100 bin kişi ziyaret ediyor...

Zaten, o günden seçimlere kadar on binlerce insan girdi çıktı 10 aylık süreçte. Orda öyle bir işletme sitemi kurduk. Zaten bizim en büyük özelliğimiz de bu. Sadece tarihi eseri onarmak değil, onu canlı tutmak, yaşatmak gerek. Sanatsal, kültürel, sosyal aktivitelerle orada her yönüyle kültür de yaşıyor. Yani, burada bu kapıda başlarken bir sürü olay yaşadık. Buraya, yolun ortasına kapı yapılır mı diye. Yanında boş bir arsa var. Arsa çıkmaz sokak. Bina varmış yıkılmış kalmış, oradan tekrar yol açalım, mevcut yolu kaydıralım, deplase edelim kuzeye, kapı yapıyor, bu olur mu diye düşünüyoruz, bir yandan da Kurul'u ikna etmeye çalışıyoruz. Onlar da, acaba olmayan bir kapı yapılacak, buraya uyduruk bir şey mi olacak, acaba bu tarihi yansıtabilecek mi? Yani herkes bizle dalga geçmesin, uyduruk bir şey olmasın, kariyerimiz zedelenmesin, kafalarında birçok soru işareti vardı. Olacak, olmayacak derken en son Saltanat Kapı'nın oraya gittik, ya burası olacak ya da ben yarın sabah gideceğim basın toplantısı yapacağım ve bu sur projesi başlayacaktı, Kurul onaylamadığı için vazgeçiyorum. Kurul bu işe cesaret edemiyor, bizim önümüzü kesiyor diye.

"Aman aman" dediler. "Biz de hemen onaylayacağız" dediler. Sur onarımları bu şekilde başladı. Haliyle yapıldıkça ortaya çıktıkça, orijinaline uygun yapıldığı görülünce herkes sahiplenmeye başladı. Bir gün, hatta bu olayla ilgili yeni bitişinde arkadaşlar şahit olmuş. İki tane ihtiyar gelmişler Saltanat Kapı'nın başına. Biz oraya kapının başına ot falan da soktuk eski taşlar koyduk. Onlar eski görüntüyü versin diye. Hepsi orijinal ölçülerdir. 1840'lı yılların gravürleri, 1890'ların fotoğraflarına göre ölçüleri belli taşların. Özellikle belli bir yüksekliğe kadar. İhtiyarlar gelmişler kapının başına, biri diyormuş ki, "bu kapı yeni yapıldı", öbürü diyormuş ki, "git be kardeşim, bu vardı burada, sen yeni görüyorsun, bunlar burada hep vardı" demiş. Yani kapının bittiğinden iki ay sonra tartıştıklarına bizim arkadaşlar da şahit olmuşlar. Kapının yeni yapıldığını vatandaş fark edememiş.

ELEŞTİRLER SİYASİ TAVIR VE KISKANÇLIK KOKUYOR

Orijinallikten bahsediyorsunuz ama bu konuda epey bir eleştirildiniz. Gerek Osmangazi gerekse Büyükşehir'de Bursa'daki tarihi eserlerin orijinaline uygun restore edilmediğine yönelik

zaman zaman belediye meclislerinden ya da dışarıda muhalefetten, üniversiteden, meslek odalarından da kimi isimlerin sizi sıkça eleştirdiğini de hatırlıyoruz.

Gerçekçi bir eleştiri gelmedi. Kurumlardan eleştiri olmadı. Onlar biraz siyasi tavırlar. Karşı siyasi görüşlerden gelenler de tutarlı değildi. Kıskançlıkta var tabi. Mesela vatandaş şunu söyledi. Siz dedi o parti sözcüsü ya da hoca o da başka partiden aday olmuştu zaten sonra. Siz buraya yeni taş koyuyorsunuz. Bursa'da bu taşlar nerelerden alınıyor diye. 4 ayrı yerden tespit ettik. Aynı taşı kullandık. Taşlar dünya ile yaşıt. Bunlar tutarlı eleştiriler olmadı. Sonuçta önemli olan burada bunları orijinal, ilk günkü haliyle canlandırmak. Bazıları koruma anlayışı olarak yıkıldığı gibi yıkık dökük kalsın diyor. Ulucami bizim bildiğimiz en az dört kez yıkılmış. O zaman 4 kere yıkılan Ulucami bugünkü haliyle mi gerçek bir esere benziyor, yoksa duvarları yıkık dökük, kubbeleri çökük bıraksa mıydık daha iyi tarihi eser olurdu. Artık tabi bunların tartışılması ayrı ama biz şundan yanayız; bunu şiddetle savunuyoruz. Bir tarihi eser ilk günkü orijinalliğiyle yapılmış haliyle ilgi görür. İlk kullanım tarzıyla yaşatılması ve ayakta tutulması gerekir. Biz gidiyoruz Avrupa'da tarihi eser restore edilmiş.

Yıldırım Camii, aslına uygun olarak yapılan yeni minareleriyle...

Fotoğraf: Fatih ÖZENBAŞ

Oradaki işlevi işyeri, disko, kafeterya olmuş. Yani, o tarihle, o kültürle alakası olmayan işlevler var. O esere uygun işlev vermek gerekir. Biz buna dikkat ediyoruz

“TARİHLE KAFAYI BOZMUŞ BU ADAM DERLER DİYE KORKTUK”

Bütün bunlar size Aksaray’daki son Tarihi Kentler Birliği Zirvesi’nde, “Metin Sözen Koruma Büyük Ödülü”nü getirdi. Fakat bir yandan da Bursa’da han, hamam, kervansaray restorasyonu ile öne çıkan, sürekli bunlara ağırlık veren belediye başkanı diye de eleştiriliyorsunuz. Kendinizi, tarihi ayağa kaldırma konusunda eleştirilere kulak tıkayarak yola devam eden şanslı biri olarak mı görüyorsunuz? TKB’nin “Koruma Büyük Ödülü” nasıl geldi?

Muhalefeti boş verin. Biz baştan bu işe çok iyice düşünceye başladık. Ortapazar’da cadde ortasında taş kapı yapıyor adam. Ya bu adam tarihle kafayı bozmuş, olur mu burada demesinler diye biz de bunları çok düşündük. Ama halk da öyle düşünebilir diye korktuk. Anket yaptık. Ankette en yüksek destek tarihi eser restorasyonlarına çıktı. Bu işi daha işin başında yaptık. Anket tarihi eser

restorasyonuna destek yüzde 98,5 çıktı. Ankette en yüksek orandı bu. Demek ki, insanlar tarihi eser restorasyonuna öyle bakmıyormuş. Bursa halkı, onu gördük o ankette. Biz ilk başladığımızda o günkü belediye başkanları, ‘tarihi eser bizim işimiz değil’. Biri dedi ki, ‘ben bunları yaptım.’ O günkü belediye başkanları ‘ben bunları yapmam, kim yaparsa yapsın’ dediler. Fakat aradan iki sene geçti, üçüncü seneye gelmeden herkes tarihi kültürel miras demeye başladı hem Bursa’da hem Türkiye’de de. O zaman beni değişik illerin belediye başkanları arıyordu. ‘Bizde tarihi eser yok ki’ diye. Mesela Aytaç Durak, o da konuyu açacak tarihi eserle başlıyordu. Ama ‘ne güzel yapıyorsunuz da bizde yok böyle tarihi eser’ diyordu. Aslında arayana, bulana her yerde tarihi eser var. Biz ilk başta eleştirilirken daha sonra Türkiye’de herkes tarihi eser peşine düştü. Herkes tarihi eser restorasyonuna döndü. Millet bunları çok yüksek bedelli bir şey zannediyordu. Bir de eski Kurullarda çok dedikodu çıktı, bu işlerin yapılması çok dertli, çok sıkıntılı fakat, 1-2 yıl Kurul toplantılarına devamlı katıldım.

ÇARŞI’YI ALIŞVERİŞ MERKEZİNE DÖNÜŞTÜRDÜK

Kurul toplantılarında sıkıntılı süreçler yaşadınız mı?

Mesela çarşı projesine başlayacağız. Çarşı’ya örtülü yapalım diyoruz. Bursa’da herkes Çarşı örtüsünden bahsediyor. Çarşıya örtü yapılacak, kimse yanaşmıyor. Ama çarşının da kalitesi artması lazım. Tarihi eser ıssız kalmayacak, insanlarla. İnsanların gelmesi için konfor, yatırım olması lazım. İnsanlar nereye gelecek? Orda oturulmayacak yerde oturulmaz, gezilmeyecek yerde gezilmez. Konfor getirilmesi gerekiyor bölgeye. Ama onay alamıyoruz. En sonunda bir numune yaptık Uzun Çarşı’ya, 18 metrelik bir numune. Onu gördüler. Derken böyle zorlaya zorlaya Kurul’u ikna edip izni almış olduk. Ondan sonra Uzun Çarşı yapıldı. Uzun Çarşı’dan sonra Okçular Tuz Pazarı arasında çok büyük fark oluşunca gerisine de izin verdiler. Hani böyle belli mücadeleler yaptık. Yani, hiçbir belediye başkanı buraya izin verilmiyor, örneğini yapayım böyle bir şey başka yerde görmedik. İşte kararlı olduğumuzu gösterdik. O sayede çarşı şimdi alışveriş merkezine döndü. Şimdi ne oluyor? Yazın orası klimalı gibi. Güneş bir yandan vururken, ısıнын aşağıya çok azı geçiyor. İçerde devamlı esinti, yazın doğal klimalı çarşı haline geldi. Kışın yağmurda karda millet hemen kaçıyordu kimse kalmazdı. Şimdi yağmurda kar da

yağsa millet çarşıda geziyor. Rahat rahat çarşıya kaçıyor.

Onarımlar için Özel İdare'den de kanunun verdiği bir avantaj var. Rakam aklınızda mı, ne kadar? Hem ilçe hem de bugün ne kadar bir pay aldınız?

Tabi oradan da aldık. Özel İdare yardımı 2004 yılının 10. ayında çıktı. Tarihi eserlerin onarımı için emlak vergisinden yüzde 1 pay, yüzde 10 ek pay daha geldi emlak vergilerine. Bursa'da yıllık 15-20 trilyonluk fon birikiyordu. Büyük oranda bu fonu biz kullandık. Şu anda da biz kullanıyoruz. Bu işi en çok biz yaptığımız için biz kullandık. Ortalama olarak, restorasyonların yarısını karşılıyor. Genele vurduğunuzda yüzde 25-30'a denk geliyor karşılama oranı. Bu önemli bir kaynak. Bununla bile tarihi eserler şimdiye kadar on kez onarıldı.

Restore edilen eser sayısı 250 civarında mı şimdiye kadar?

Yaklaşık 150 civarında eser var.

BURSA HER ALANDA ÖNCÜ VE ÖRNEK BİR KENT

Bunlarla Türkiye Tarihi Kentler Birliği tarafından Koruma Büyük Ödülü'ne layık görülmek nasıl bir duygu?

Zaten Tarihi Kentler Birliği'nin kurucusu Bursa. Biz de bu dönemde vizyon ve misyon olarak gerçeğe dönüştürdük. Bursa 8 yıldır bu anlamda öncü artık. Her alanda, 9 dalda Bursa örnek. Bursa sadece Türkiye'ye değil, dünyaya da örnek. Özellikle soyut miras konusunda bizden çok sonra başladı UNESCO bu çalışmalara. Her yıl değişik dallarda ödül alıyoruz. Bu ödüllerin çoğu belediyelere teşvik için veriliyor. Biz ödüllendirilmek zorunda olduğumuz için ödüllendiriliyoruz.

Ödüllendirilmede rakipsiz misiniz?

Evet, biraz öyle. Çünkü herkesin Bursa çapında yapma şansı yok. Bursa kadar bu işin detayına girme şansı yok. Böyle

ekip olacak, vizyon olacak, şehir olacak. Bursa'da her şey var. İstanbul'da her şeyi yapabilir misiniz? İstanbul'da dağ yok. Uludağ'da manastır var, krater gölü var. İstanbul'da yok. Bursa'da dağ da var, tarih de var, deniz de var. Avantajları iyi değerlendirmek lazım. Bizde olup, başkasında olmayanları iyi değerlendirmek lazım. Bizde özel sektör teşebbüs gücü var. Ama biz ne yapıyoruz? Tramvay yapıyoruz. Biz bunu görüyoruz.

Sekiz yıllık görev sürenizde yapılanları göz önüne alarak Bursa'yı gerçekten bir açık hava müzesine dönüştürdüğünüze inanıyor musunuz?

Onu bizim söylememize gerek yok. Biz şu anda 70-80 yıllık Cumhuriyet Dönemi yapılarından 100 yıldan 650 yıla kadar Osmanlı Dönemi yapılarına, 2300 yıllık Bitinya'dan, arada Selçuklu Dönemi yapılarına kadar, hatta arkeolojik 8 bin yıllık dönemlere kadar hepsi bu dönemde ayağa kalktı. Bu süreç kısa bir süreç. Biz bu işe 2004'te başladık fiiliyatta, hazırlık bir yıl sürse, şu an 7 yılda bu kadar büyük bir gelişim oldu. Her geçen gün onarılan eserlerin sayısı artıyor. Bakın Sümbüllübahçe Konağı açılalı daha bir yıl olmadı. Her gün yeni yerler açılıyor. Açıldıkça şehir de bir kimlik kazanıyor. Her geçen gün yapılan çalışmalarla Bursa markalaşıyor. Bu kadar hızlı dünyanın hiçbir yerinde yapılmıyor. Devletler bu işlere büyük bütçeler ayırıyorlar. AB fonlarından büyük fonlar ayırıyorlar. Bizim böyle bir kaynağımız olsa 2 senede bütün Reyhan ve Kayhan biter. Para desteği olsa onlar kolay. Biz bütün işleri kendi gücümüzle yapıyoruz. Bir de kamulaştırıyoruz, restore ediyoruz. Hem binaya para veriyoruz hem restorasyona para harcıyoruz.

TV kanallarında her gün bir bina yıktığımız söylemiştiniz. Bu eserleri ayağa kaldırmak için mi yıkıyorsunuz?

Bursa'nın yaşanabilir hale gelmesi ve yol açmak için her gün bina yıkıyoruz. Yolun ortasında bina var, tarihi eserlerin önleri açılın diye yıktıklarımız da var. Yol, tarihi eseler, parklar ve spor alanları

için yerler açılıyor. Daha sağlıklı bir kent yapısı için yıkılıyor. Dönüşüm falan hariç onları saymıyoruz.

“BARIŞ MANÇO KÜLTÜR MERKEZİ'NİN DIŞ CEPHE GRANİTLERİNE HARCANAN PARA KADAR BİR BEDELLE ÖRDEKLİ'Yİ RESTORE ETTİK”

Paydaşlarınız da var değil mi? Hepsini belediye bütçesiyle yapmıyorsunuz?

Sponsorlar da var. Balkanlar'dakileri sponsorlarımız yapıyor. Tarihi eserlerin onarımı bütçede önemli bir yer tutmuyor. Bütçenin yüzde 5'ini bile bulmuyor. Ama tarihi eserler en az para ile yapılan en değerli iş. Ördekli Hamamı'nı biz 3,5 milyon TL'ye restore ettik. On sene önce Barış Manço Kültür Merkezi'nin sadece cephe granitleri 3,5 milyon lira tutmuştu. Şehrin göbeğinde, çarşının ortasında, metro istasyonunun yanında bin 600 metrekare pırıl pırıl orijinal bir kültür merkezi. Bundan daha ucuz bir şey var mı? Siz bir kültür merkezi yapsanız bunun 10 katı para harcarsınız. Yani böyle bir eser var değerinin mukayese edecek ölçek yok. Bunlar az para ile şehre çok fazla değer katan işler. Her yapılan eser ile birlikte dönüşüm başlıyor.

BİR AYDA BİN PROJE ÜRETİRİZ

Vakıflar Genel Müdürlüğü de Bursa ve Türkiye genelinde bu işlere çok para ayırıyor. Aranızda bir yarış veya tatlı bir rekabetten söz edilebilir mi?

Yol orasında bir eserin yoldaki kısmını Vakıflar yapmıyor. Belediyede böyle bir şey olmaz. Belediye yola gideni yıkar kalana çiçek diker. Bundan dolayı Vakıflar'ın bizim gibi çalışmasına imkan yok. Belediyeler zamanla yarışıyor. Biz ortaya eser hizmet çıkarmak için daha fazla iş yapmak durumundayız. Biz atamayla gelen insan değiliz ki. Millet bizi, bizden bir şey beklediği için seçti. Ne kadar hızlı yapsak yavaş görüyoruz. Kendimizi zorluyoruz. İlçe belediyesinde

750 proje bitirdik. Şu anda bin 100 projemiz var. Yarısı bitti, öbürleri de bitecek. Deyin ki Bursa'da bin tane proje üretin, ben size bir ayda bin proje çıkarayım. Yeter ki para, kaynak olsun. Bursa'da çok yapılacak iş var. Bursa'ya, Üftade'ye gelen burada çay içiyor. Burası Üftade'ye ziyarete gelenler için yapıldı.

Bursa'nın UNESCO listesine dahil edilmesine dönük de başvurunuz var. Bu çalışmalar ne durumda. Bursa listeye girmekle ne kazanacak?

Bursa'yı dünyada öne çıkarmaya çalışıyoruz. Çok yönlü uğraşıyoruz. Diyelim ki Bursa'nın kulübü Bursa'nın spor takımı şampiyon olursa herkes sizi duyar. Barcelona bir tek kulübüyle tanınıyor. Kulübüyle tanındığı için insanlar oraya bunun için gidiyor. Orda tarih var diye gitmiyor. Ama bir avantajdı. Biz bunu iyi kullandık. Metro, vagon araçları Bursa'da üretilebilir. Biz sırf bu işe baksak beş yıla on marka çıkarabiliriz. Marka yapacak konulara girmeniz lazım. Şu her türlü aracı yapan şehre gidelim, tatilimizin şu kadar gününü Bursa'da geçirelim demeliler. Avrupa'nın gündemine girmek lazım. Tarihi eser restore etmek gerekiyor, bunun için sanayicilerimiz oteller yapıyor. Beş yıldızlılar yetmez, butik oteller gerekli. Biz otellere fazla emsal veriyoruz. Bursa'yı öne çıkarmak için de UNESCO Dünya Tarih Mirası Listesi'ne başvuru yaptık. Arkadaşlarımız çalışıyorlar.

Sadece Bursa ve Türkiye'de değil sınırların dışında da eski eserler onarıyorsunuz bildiğim kadarıyla. Hatta, Makedonya'daki bir caminin açılışına Cumhurbaşkanı Abdullah Gül de katılmıştı değil mi?

Bursa Balkanlarla hep yakın ilişki içindeydi. Balkanlar'da 17 şantiyemiz var. Hepsini sponsorlarımız yapıyor. Bunların 6'sı Üsküp'te. Şu an oradaki tarihi eserleri onarmak isteyen, sırada bekleyen sponsorlarımız var.

“BÜYÜKŞEHİR HER YERE YETER. SAHİLLERİ, ULUDAĞ'I, OKULLARI, HASTANELERİ DE İSTİYORUZ”

Büyükşehir sınırları çıkacak yasayla il hudutlarına genişleyecek. O zaman yetki kaynak ve sorumluluğunuz da artacak. Örneğin İznik size geçecek. Buralara yetiştirebilecek misiniz?

İznik yoğun bir tarih başkenti. Büyükşehir buraya el atmakla tarihi ayağa kaldırır. İznik'e Büyükşehir yeter. Aynı şekilde, dağ ilçelerinde, Karacabey ve Mustafakemalpaşa'daki eserleri de kolaylıkla ayağa kaldırebiliriz. Buralara el atılmazsa o eserler kaybolur gider. İşte Bey Sarayı. Biz yapıyoruz. Biz sadece tarihi eser onarmadık, 10 yılda 150 spor tesisi kazandırdık bu kente. 10 yıl önceki Bursa ile bugünkü Bursa arasında dağlar kadar fark var. 6 sene önce şehir içinden TIR'lar geçiyordu. Bursa bir laboratuvar oldu. Sukaypark yaptık şimdi bütün belediyeler yapıyor. Yaparsanız, size iş çok. Biz yatırım bütçesinin yüzde 70'ini ulaşıma, yüzde 5'ini tarihi eserler ayırdığımız halde bunca eser ortaya çıkardık. Bunlar bize yetmiyor. Biz istiyoruz ki, sahilleri, Uludağ'ı bize versinler. Hatta okulları, hastaneleri de bize verin diyoruz. Biz turizmin, şehrin bu güçlü yönünü yeterince değerlendiremediğini de düşünüyoruz. Bursa turizm şehri olmalı. Cıvıl cıvıl yaşamalı. Çarşı da yaşamalı.

Restore ettiğiniz bölgelerde tepkiyle de karşılaştınız mı?

Restore ettiğimiz her yerden teşekkür alıyoruz. Cumhuriyet Caddesi'nden de teşekkür geliyor. Orası tramvay fonuyla Bursa'nın en çok fotoğraf çektirilen bölgelerinden biri oldu. Hasılı, 8 yılda Osmanlı'nın dibacesi ihya oluyor diyebiliriz.

Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Geyve Han, yıl: 2005

Saltanat Kapı, yıl: 2005

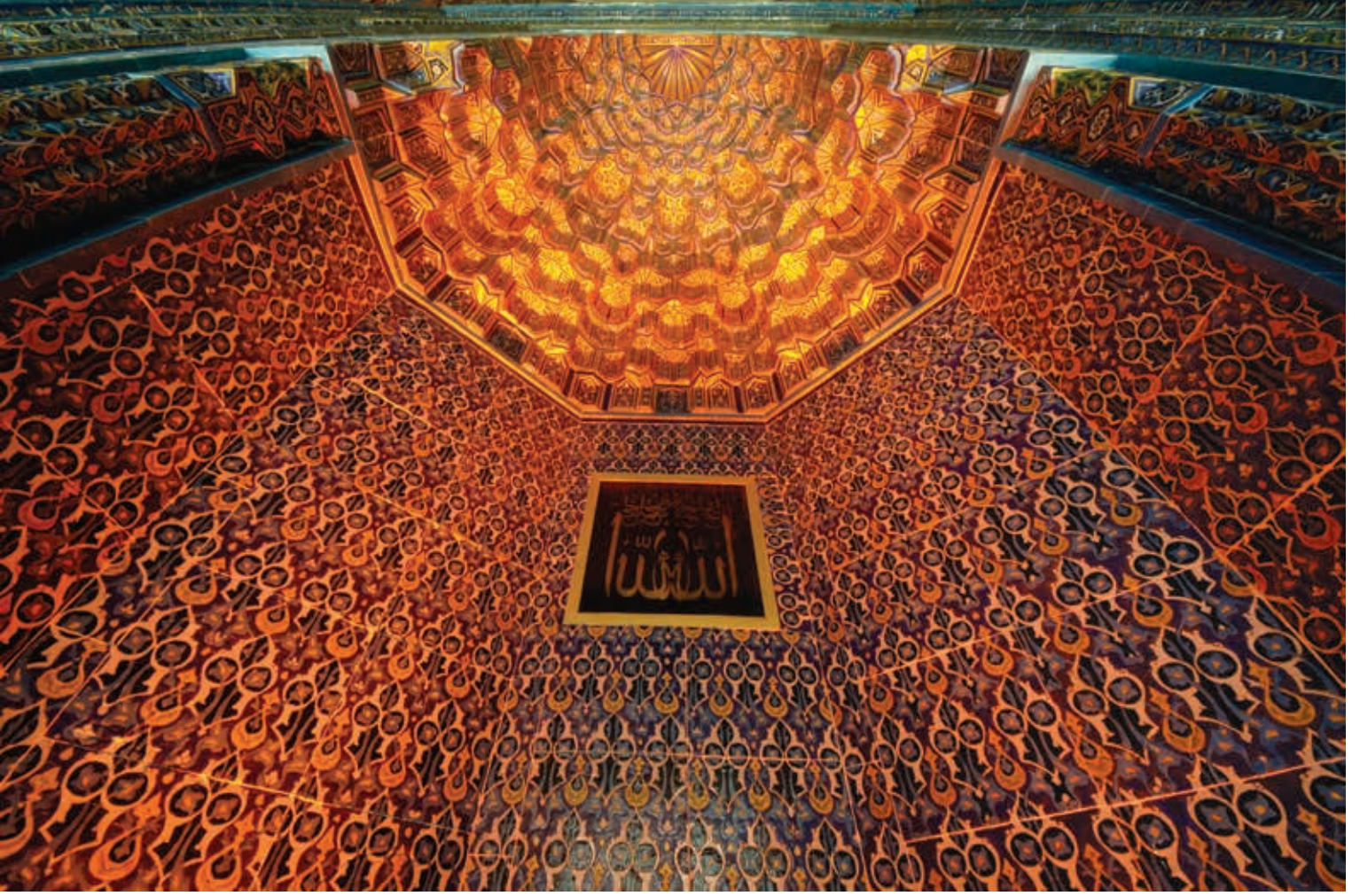

Fotoğraflar: Fatih ÖZENBAŞ

RESTORASYON SONRASI YEŞİL CAMİ

Bânîsinin, mimarının, süsleme programını yapan nakkaş başının, mihrap çinilerini yapan ustaların, hünkâr mahfilindeki çinilerin ustasının ve külliyeinin ahşap işçiliklerini yapan ustanın adını veren altı adet kitabesiyle Osmanlı mimarisinde tek örnekti...

Yrd. Doç. Dr. Doğan YAVAŞ

Osmanlı padişahlarının beşincisi, Osmanlı Devleti'nin de ikinci kurucusu olan Çelebi Mehmet tarafından 1413/1419 yıllarında inşası söz konusu olduğu için tarihi vesikalarda İmaret-i Sultan, İmaret-i Sultan Çelebi Mehmed Han gibi isimlerle anılan külliye, cami, medrese, imaret, türbe ve hanlardan oluşmaktadır. Bulunduğu semte de adını veren külliye, cami ve türbedeki çinilerinden dolayı Yeşil Külliye denilmiş ve bu isimle meşhur olmuştur. Bânîsinin, mimarının, süsleme programını yapan nakkaş başının, mihrap çinilerini yapan ustaların, hünkâr mahfilindeki çinilerin ustasının ve külliyenin ahşap işçiliklerini yapan ustanın adını veren altı adet kitabesiyle Osmanlı mimarisinde tek örnektir. Çelebi Mehmet, dedesi I. Murat'ın şehrin batısında, babası Yıldırım'ın da şehrin

doğusunda inşa ettirdiği külliyelerden sonra kendi külliyesini şehrin ortasında ve ovaya hâkim bir tepe üzerinde bina ettirmiştir. Yeşil Cami de diğer yapılar gibi şehrin silüetinde önemli bir yer tutar. Yeşil Cami, plânı ve çini süslemeleri ile Tebriz'deki Gök Mescit'e çok benzemektedir. Bilindiği gibi Timur, 1402 Ankara savaşında Yıldırım Bayezid'i mağlup ettikten sonra Tebriz'e dönerken, yanında bazı Osmanlı bilim adamlarını ve sanatçıları da götürmüştü, kendisi 1405'te ölünce bu aydınlar geriye gelmiş ve gelirken beraberlerinde Tebriz'den bazı sanatkârları da getirmişlerdi. Bu sanatçıların, caminin süsleme plânlanmasında ve yazı kuşaklarındaki ibarelerin seçiminde etkili oldukları, özellikle de çinilerini imal ettikleri anlaşılmaktadır.

Külliyenin merkezinde yer alan caminin bânîsinin Çelebi Mehmet olduğunu, inşasının (Zilhicce 822) Aralık 1419'da bitirildiğini, taç kapının üzerindeki celf sülüs yazılı, üç satır halinde bütün kavsaray dolaşan, eşine az rastlanan uzunlukta metne sahip kitabeden öğreniyoruz. Yine taç kapının iki tarafındaki kartuşlardan sağdaki "Nâzımuhû ve râkımuhû ve mukanninu kavânînihî ekallü hademi bânîhi", soldaki ise "Hacı İvaz bin Ahî Bâyezid" şeklindedir. Bu ibarelerden, mimarının Hacı İvaz Paşa olduğu, plânlarını, yapının kuruluşunu ve hesaplarını yani oran ve modüler sistemini de onun yaptığı anlaşılmaktadır. Yeşil Cami'ye bir son cemaat yeri yapılması da düşünülmüş, bunun için hem cephe duvarlarında kemer üzengileri hazırlanmış hem de yapının

sağ ve solunda setler düzenlenmişse de sonradan vazgeçilmiştir. Beyaz mermerle işlenmiş rûmî ve palmetlerden oluşan stilize bitkisel motifleriyle, biri celfî sülûs diğeri kûfî üslûpta yazılmış iki yazı kuşağıyla ve mukarnaslı kavsarasıyla yapının taç kapısı insanı çok etkiler. Cephedeki pencere alınlıklarında ve kartuşlardaki mermer yazı ve süslemeler de ince sanat ürünüdür. Yeşil Cami cephelerinin alt sırasında 14 adet pencere vardır, bu pencerelerin bronzdan mamul parmaklıklarında ve bunları birbirine bağlayan lokmaların üzerlerinde telkârî tekniğinde süslemeler yer alır. Kare, üçgen, çok kenarlı ve oval çerçeveler içinde yer alan bu süslemeler soyut yazı, geometrik ve bitkisel motifler olarak toplam 17.832 adettir. Yeşil Cami ve Yeşil Türbe’de kullanılan muhteşem çiniler, sır altı, renkli sır, mozaik çini tekniklerinde yapılmış ve kabartma sarı, lâcivert, firuze ve beyaz renklerden oluşan muhteşem sanat eserleridir. Mihrabın sütunçesi üzerindeki küçük bir kitabede “Amel-i Üstâdân-ı Tebrîz” yazılıdır, hünkâr mahfilindeki sağ ve sol kemer üzengilerinde bulunan iki küçük usta kitabesinde ise “Amel-i Mehmed el-Mecnûn” adı okunmaktadır.

Bu bölümlerdeki çinilerin iki ayrı çini ustası grubu tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır.

Zâviyeli, Tabhaneli, Kanatlı, Bursa tipi, Ters T plânlı ya da Çok fonksiyonlu gibi adlar verilen plân şemasında inşa edilen caminin, havuzlu ve Türk üçgenlerine oturan 13 metre çapında, 25 metre yüksekliğindeki kubbeye örtülü ana mekânına geçit veren holün sağında ve solunda tamamen çini kaplı, günümüzde müezzin mahfili olarak kullanılan iki bölüm, ana mekânın iki tarafında iki büyük eyvan, yine ana mekânın sağ ve sol köşelerinde, birer küçük tabhane yer almaktadır. Bu tabhanelerin kubbe içleri tamamen kalem işi nakışlarla bezenmiştir. Hünkâr mahfilinin, cami içine bakan kemerinin üst tarafında yer alan Arapça kitabede, nakışların Ali bin İlyas Ali tarafından yapıldığı ve süslemelerin 827 yılı Ramazan ayının sonlarında (Ağustos 1424) bittiği belli olmaktadır. Yapıldığı dönemde çinilerden itibaren tüm duvarlar kalem işi nakışlarla süslenmişti ancak bugün, sadece kubbe içlerinde ve eteklerinde kalem işi süslemeler kalmıştır.

Yapının hünkâr mahfiliyle birlikte en gösterişli yeri, basamaklarla çıkılan mihrap bölümüdür. 6 metre genişliğinde, 10.67 metre yüksekliğinde olup celfî sülûs Kelime-i Tevhîd ile taçlandırılan mihrap hem çinileriyle, hem de Fetih Sûresi’nin bir bölümü yazılmış olan sarı, lâcivert, firuze ve beyaz renkli, geniş yazı friziyle muhteşem görüntü sağlar. Sağdaki mihrap sütunçesinin başlığında “Amel-i Üstâdân-ı Tebrîz” ibâresi, mihrap çinilerinin Tebrizli ustalar tarafından imâl edildiğini gösterir. Mukarnaslı kavsarası, koltuk kısmındaki bitkisel süslemeleri, sütunçeleri, mihrabı çepeçevre dolanan geometrik süslemeli frizleri ve yazı kuşakları ile erken devir Osmanlı mimarisinin en mükemmel mihrabıdır. Pencerelerin ahşap kanatları geometrik süslemelidir, aynalarında rûmîler arasında sülûs yazılar işlenmiştir, çinileri ise çok ince işçiliklere sahiptir. Türbenin çini mihrabı ve Çelebi Mehmet’in sarı, lacivert ve beyaz renkte, tamamen kabartma çinilerle kaplı sandukasının bir benzeri yoktur. Ahşap kapısında Çelebi Mehmet’in, Mimar Hacı İvaz Paşa’nın ve bir de külliye'deki ahşap işlerin ustası olarak “Amel-i Hacı Ali bin Ahmed-i Tebrîzî” ibaresi vardır. Türbe, uzun

süren kapsamlı bir onarımdan sonra 2009 yılında yeniden ziyarete açılmıştır.

Yeşil Cami çini, ahşap, taş ve kalemişleri yanında taçkapı, dış pencereler, müezzin mahfilleri, hünkâr mahfili, harim kubbeleri, eyvanlar, tabhaneler ve mihrapta yoğunlaşan yazıları ile de zengindir. Sülüs, celî sülüs, kûfî ve nesih tarzında olan bu yazılar gerek çini gerekse taş üzerinde sıklıkla kûfî ve celî sülüsün bir arada kullanılmasıyla tezyînî bir görünüm kazanmıştır. Bazan kitabe frizi, bazan kartuş veya madalyon bazan da alınlık olarak karşımıza çıkan yazılarda Arapça, Farsça ve Türkçe kullanılmıştır. Âyet ve hadislerden başka güzel sözlerin defaatle ve geniş bir kullanımla ele alınması, bu yapının bir fütüvvethane olduğunu yahut en azından tarikat ileri gelenlerinin yapının yazı programında söz sahibi olduğunu düşündürmektedir.

YEŞİL CAMİ'NİN GEÇİRDİĞİ ONARIMLAR

Eski eserlerin restorasyonu konusunda bize yardımcı olan maddi varlıklar

kadı sicilleri, vakıf arşivleri ve devlet arşivleridir. Bu arşivler bizlere, tarihi eserin inşasından günümüze kadar geçirdiği tüm aşamaları göstermektedir. Bursa Yeşil Cami restorasyonu için de Bursa Kadı Sicilleri ile Başbakanlık Arşivleri'ndeki ilgili belgelere başvurulmuş ve her biri sayfalar uzunluğunda olan bu belgelerden sadece cami ile ilgili olanlar alınarak özet halinde aşağıya çıkarılmıştır. Yeşil Cami ve külliyesi hakkındaki ilk tamir keşfinin 1552 yılında yapıldığı anlaşıyor, bu belgede; caminin yapıldığı günden beri tam 132 yıldır kubbe kurşunlarının yenilenmediği ve artık yenilenmesi gerektiği bildirilmiş ve 10.000 akçe ile tamir edilebileceği tespit olunmuştur.

1573 tarihinde caminin kubbe kurşunları yenilenmiş, dış tarafında ve güney-doğu tabhanesinde bazı değişiklikler yapılmış fakat süslemelere müdahale edilmemiştir. 1617 tarihinde yapılan tamir keşfinde sadece medresenin onarılması söz konusudur.

1623 tarihinde yapılan keşifte ise kubbe kurşunlarının bozulduğu, yağmur

sularının içeriye sızıp nakışlara ve çinilere zarar verdiği, minaresinin ve şerefesinin, tabhanenin bir kısmının ve medresenin acil olarak onarılması gerektiği bildirilmektedir.(Kalem işi nakışlara ilk olarak bu tarihte müdahale edildiği ve yenilendiği anlaşılmaktadır). 1635 tarihli keşif defterinde, caminin batısındaki misafirhanenin ve caminin kubbesinin kurşunları değiştirilmiştir. 1645 yılında caminin suyolları, harim duvarı doğudaki tabhanenin kapısı, çatısı ve kaldırımı batı tabhanesinin çatısı ve caminin 200 adet camı yenilenmiştir. 1684 yılında, caminin orta ve harim kubbeleriyle tabhanelerinin kurşunları yenilenmiştir.

1783 yılında kapsamlı bir onarım söz konusudur. Bu tamirat sırasında çinilere hiç dokunulmadığı ve sadece sıvaların ve kalem işi nakışların yenilendiği ve bu yenileme işlemi yapılırken eski motiflerin aynen uygulandığı anlaşılmaktadır. Bütün bu onarımlar için nakkaş usta ve kalfalarına 17.810 para, boya ve boya içine katılacak yumurta giderleri olarak da 13.424 para olmak üzere toplam 31.234 para masraf edilmiştir. Caminin aydınlık feneri ve kubbelerin kurşunları

Çelebi Mehmet, dedesi I. Murat'ın şehrin batısında, babası Yıldırım'ın da şehrin doğusunda inşa ettirdiği külliyelerden sonra kendi külliyesini şehrin ortasında ve ovaya hâkim bir tepe üzerinde bina ettirmiştir.

Bursa'nın silüetinde önemli bir yer tutan Yeşil Cami, 600 yılı aşkın ömründeki en kapsamlı onarım ve koruma çalışmalarından birini geçirerek ibadete açıldı.

da tamamen yenilenmiş, böylece kubbelerdeki kalem işlerinin yağmur sularından etkilenmesi önlenmiştir.

1863 yılında Leon Parvillé tarafından yapılan onarım keşfi;

1855 (H.1271) tarihinde meydana gelerek Bursa'ya büyük zarar veren depremden sonra şehirde büyük bir onarım faaliyeti başlatılmıştır. Hüdavendigâr Vilayeti Valisi Ahmet Vefik Paşa'nın Bursa'ya davet ederek, teftiş heyetinde 3000 kuruş maaşla görev yapmasını sağlayan Mühendis Leon Parvillé tarafından yapılan keşifte, Yeşil Cami ve türbesinin onarımlarının 200.000 kuruşa mal olacağı bildirilmekte ancak, tamir olunacak yerlerden bahsedilmemektedir. Fakat vesikalardan, Yeşil Cami'nin kubbelerinin yıktırılmasına gerek olmadığı ve demir çemberler içine alınarak çatlak olan yerlerine çimento enjekte edildiği anlaşılmaktadır.

1881'de yapılan onarım keşfi; Yeşil Cami, türbe, medrese ve Setbaşı Köprüsü'nün tamirleri için 1881 senesinde Mühendis Batyano tarafından yapılan ve toplam maliyeti 361.795.34 kuruş olacağı tahmin edilen keşifte, caminin kalem işlerinin sağlam olduğu ve çinilerinden bozulmuş olup tamir edilmesi gerekli olanlarının yağlı boya ile aynen taklit edilmesi gerektiği

rapor edilmektedir. Ancak bu karar uygulanmamıştır.

1893 yılında (Hicri 1311) yapılan onarımda Yeşil Cami'nin kubbeleri, kurşunları ile aydınlık feneri yenilenmiş, iki minaresi de onarılmıştır. Kullandığımız arşiv vesikaları ve kadı sicillerindeki verilerin, sadece kalem işi süslemelerin restorasyonu ve konservasyonu değil, yapının diğer alanlarında yapılacak olan uygulamalara da yol göstermesi açısından kaynak olarak kullanılması önemlidir.

YEŞİL CAMİ'NİN

2009/2012 ONARIMI

Osmanlı mimarisi içinde ayrı bir yere konulan Yeşil Cami ve Yeşil Türbe'nin bakımı ve onarımı, tarihsel süreç içinde hassasiyetle yapılmış ve bu nadide eserin daha sonraki nesillere de aktarılması sağlanmıştır. Yeşil Cami'nin onarım çalışmaları 2009 yılı Aralık ayında, nitelikli iş iskelesinin kurulmasıyla başlamıştır. Taş, çini, ahşap, metal ve kalem işi süslemeleriyle sahip olduğu önemi yukarıda anlattığımız cami, uzman restoratörlerce ele alınmış ve titizlikle yapılan çalışmalar 2012 yılında bitirilmiştir. Bu muhteşem yapıda uygulanan koruma ve onarım çalışmaları şu sırayı takip etmiştir;

BELGELEME ÇALIŞMALARI

Uygulamaya başlamadan önce çini, kalem işi, alçı ocaklar, metal, ahşap, taş, mermer gibi tüm yüzeylerde bulunan problemler tespit edilmiş ve belirli lejantlar hazırlanarak çizim paftalarına işaretlenmiştir. Çinili yüzeylerdeki eksik çiniler, sır çatlakları, kırık çiniler, desen kayıpları gibi tahribatlar ve dönem farklılıkları, farklı lejantlarla rölövelere işlenmiştir. Tüm uygulamalar sayısal fotoğraflama yöntemi ile aşama aşama belgelenmiş ve günlük arşiv oluşturulduktan sonra kalem işi uygulama aşamasında ortaya çıkan süslemelerin rölöveleri alınıp renkli restorasyon projeleri hazırlanmıştır.

ÇİNİ YÜZEYLER

Çinilerin yüzeylerinde bulunan kir ve is tabakası ilk olarak saf su ve naturel sünger yardımıyla temizlenmiş, bu temizlik çalışmasında çıkmayan yoğun kir tabakaları non-iyonik sabun ve saf su yardımıyla yüzeyden arındırılmıştır. Yüzeyde bulunan tuz hareketleri ise saf su ve kağıt hamuru yardımıyla belirli zaman aralıklarıyla yüzeye kompres edilerek tuz konsantrasyonu düşene kadar çalışmalar sürdürülmüştür.

Çini yüzeylerdeki sır tabakasında oluşan kılcal çatlaklar mikro enjeksiyon yöntemiyle sır ve bisküvi arasına

Paraloid B72 eriyiği enjekte edilerek sağlamlaştırılmıştır. Bisküvi üzerinden kopmakta olan büyük sırlı alanlar ise Japon kâğıdına transfer edilip arka yüzeyi sağlamlaştırıldıktan sonra tekrar yerine yapıştırılmıştır.

Mukavemetini yitirmiş olan çiniler envanter numaralarına dikkat edilerek yerlerinden sökülmüş, bu çinilerin arka yüzeylerindeki özelliğini yitirmiş olan harçlar mekanik yöntemle temizlenmiştir. Yerinden çıkan çinilerin bulundukları taşıyıcı yüzey, eski harç ve dolgulardan arındırılmış, yapısal çatlaklar onarıldıktan sonra çiniler yerlerine konulmuştur. Çinilerin derzleri aralarında bulunan niteliğini kaybetmiş harçlar ve çimento içerikli harçlar mekanik yöntemle yüzeyden arındırıldıktan sonra yerine analizler sonrası terkihi belirlenen kireç harcı ile dolgu yapılmıştır.

Çinilerdeki tüm sağlamlaştırma çalışmaları bitirildikten sonra tekrar yapılan hafif temizlik çalışması sonrasında desenli çinilerin motifleri aynı motifli çinilerden eskize alındıktan sonra tozlama yöntemiyle yüzeye aktarılıp renklendirilmiştir.

KALEMİŞİ YÜZEYLER

Kubbe desenleri klasik dönemde yapılan Rumi ve yaprak grubuyla tasarlanmış gölge oyunlarıyla zenginleştirilmiştir. Kubbenin iç kısmında gözle görülen problemler fotoğraflanarak belgelenmiştir. Klasik dönem motiflerinden oluşan yüzeylerde yer yer yok olmalar ve derin dolgu alanları tespit edilmiştir ayrıca kubbede daha önce raspa çalışmasının yapıldığı yüzeyde oluşan bisturi izlerinden ve boya kalıntılarından anlaşılmıştır.

Mevcut desenlerin ihyasına başlanmadan motifli yüzeylerde oluşmuş dökülmelerin dışı el aletleri kullanılarak zeminin tozdan ve eski sıva artıklarından süpürülmesiyle tümlenmeye hazır hale getirilmiş, hazırlanan kireç içerikli harç ile dökülmüş yüzeyler tümlenmiştir.

Kubbe dilimlerinin kenarları itinalı şekilde raspa edilerek yüzey dökülmeleri de tümlenerek orijinal rengine boyanmıştır. Rumi ve yaprak grubu desenlerinde gerekli alanlara müdahale edilmiş olup, rumi ve yaprak grubu desenlerinin tonlamalarına dikkat edilerek ihya çalışması yapılmıştır. Desenler aslına uygun olarak tamamlanmıştır. Son olarak yüzeye koruyucu sürülerek ihya çalışması sonlandırılmıştır.

ALÇI YÜZEYLER

Doğu ve batı tabhane odaları, kuzey-doğu ve kuzey-batı yıldız tonozlu odaları, üst kat cami içine bakan odalarda bulunan alçı nefeslikler (ocaklar) mekânîk ve kimyasal yöntemle üst yüzeydeki kir ve boya kalıntıları raspa edilerek alçı sathın orijin zeminini açığa çıkarılmıştır. Alçı yüzeylerde bulunan kırık parçaları kireç katkılı alçı harç ile desen üslup özelliklerine uygun tümlenmektedir. Büyük kayıp olan alanlar ise kalıplar alınarak yeniden döküm yapılarak ve yerine montajı yapılmıştır. Temizliği yapılan ve eksik bölümleri tümlenen tüm alçı nefeslikler(ocaklar)ın üzerine koruyucu sürülerek çalışma bitirilmektedir.

MERMER YÜZEYLER

Genellikle pencere söveleri, kapı arkaları gibi hava akımı olmayan alanlardaki tüm mermer yüzeylerde kir tabakalarının daha yoğun olduğu görülmüştür. Caminin kuzey yönüne bakan balkon kısımlarında bulunan mermer yüzeylerin, tavan ve cephe kısımlarında bilinçsiz olarak çakılan çivilerin zamanla akıtmış olduğu pas izlerine rastlanmıştır. Dış etken kaynaklı olarak hava şartlarının ve kuşların mermer yüzeylere bıraktığı pisliklerden kaynaklanan asitlerin verdiği zararlara karşı, önceki onarımlarda kullanılan yanlış uygulamalar ile yöntemler ve yüzeylerdeki mermerlerin eksik kısımlarına yapılan plastik tamamlamaların yetersiz olduğu görülmüştü. Hünkâr mahfiline çıkan holde 4 adet korint başlıklı mermer sütun bulunmaktadır. Sütunların alt ve

üst kısmında bulunan metal bileziklerin mermer üzerinde bırakmış olduğu pas lekelerine ve yer yer yüzey aşınmalarına ve parça kayıplarına da rastlanmıştır.

METAL YÜZEYLER

Üzerinde pirinç ve gümüş kakma olan lokma demirli pencere parmaklıkları üzerindeki yağlı boyalar raspa edildikten sonra, demir yüzeyindeki paslar temizlenmiş, lokma demirlerde çıkan gümüş kakmalar hassas mekanik çalışmayla ortaya çıkarıldıktan sonra üzerine metallerin özelliklerine göre koruyucu malzeme sürülmüştür.

AHŞAP YÜZEYLER

Yeşil Cami'nin ahşap kapısı, holdeki ara kapısı, mihrap eyvanı, doğu ve batı büyük eyvanlar, doğu ve batı tabhane odaları, kuzey-doğu ve kuzey-batı yıldız tonozlu odalar pencere kepenkleri ve kapıları, minber, üst kata çıkış merdiven başında ve sonundaki kapılar, üst kat cami içine bakan oda kapıları ve dışa bakan balkonlu eyvan kapıları ve pencere pervazlarının ahşap kısımlarının problemleri belirlenerek sırasıyla cami içerisinde oluşturulan atölyeye alınmıştır. Ahşap yüzeylerde, önceki dönemden kalma cila kalıntıları temizlenerek özgün ahşap yüzeye ulaşıldıktan sonra üzerindeki çatlak ve kurt delikleri enjeksiyon yöntemi ile haşere ve kurtlardan arındırılmıştır. İlaçlama sonrasında çatlak ve delikler hazırlanan macun ile doldurulmuş ve üzerine koruyucu sürülmüştür. Minarelerin şerefe kapıları meşeden yapılarak yerine monte edilmiştir. Projede belirtilen muhdes pencere doğramaları sökülerek, projedeki detayına göre meşeden imal edilmiştir. Yeşil Cami, inşa edilerek ibadete açıldığından beri en kapsamlı onarım ve koruma çalışmalarından birini 2009/2012 yılında görmüştür. Alanında yetkin çini, kalem işi, ahşap, metal ve taş restoratörlerinin gayet titiz çalışmaları sayesinde adeta yeni baştan inşa edilircesine elden geçmiş olan bu güzide eserimizin daha yüz yıllar boyu ayakta kalması en büyük temennimizdir.

BURSA'NIN KALBI ULU CAMİ

Fotoğraflar: Ayhan TURHAN

Prof. Dr. Bilal Kemikli ile Ulu Cami'nin tarihsel, sosyal, kültürel kimliğiyle dantela gibi işlendiği Bursa Ulu Cami kitabını, dolayısıyla da Bursa'yı konuştuk.

Röportaj: **Hacı TONAK**

“Ulu Cami neden çok önemlidir? Birincisi, Ulu Cami ilk günden başlayarak Bursa’da bir ilim, irfan ocağı olmuştur; ikincisi Bursa’nın hakikaten kalbi olduğu için çok önemlidir. Yalnız o dinç ve genç çağında, yani kuruluş çağında değil sonrasında da, yüzyıllar boyunca bu şehrin kalbi hep Ulu Cami olmuştur. Şehrin nabızı başka bir yerde değil her zaman burada atmıştır. Şehir felaket zamanlarında da, bolluk, bereketlilik, iyilik zamanlarında da bu mabedi baş tacı etmiş, ilk açıldığı günden başlayarak oradan yükselen sese her zaman pürdikkat kesilmiştir...”

Kitapta yazılarına yer verilenlerin arasında alanlarındaki uzmanlığı ve üniversite hocalığı ile tanınan şu isimler dikkat çekiyor: Sadettin Öktem, Osman Çetin, M. Asım Yediyıldız, Mefail Hızlı, Hüseyin Algül, Hasan Basri Öcalan, Ali İhsan Karataş, Bedri Mermutlu, Mehmet Şemseddin Efendi, Selçuk Mülâyım, Uğur Derman, Semih İrteş, Doğan Yavaş, Feyzi Ülgü, Neslihan Dostoğlu, Salih Pay, Beşir Ayvazoğlu, Ümit Meriç, Önal Mengüşoğlu, Mustafa Kara, Ömer Tuğrul İnancı, İsmail Kılıçarslan, Kenan Özçelik, Cevat Akkanat, Murat Çelik, Bilal Kemikli, Yunus Emre Altıntaş, Cemal Nur Sargut, Nurettin Topçu...

Sayın Hocam; editörlüğünü üstlendiğiniz, Bursa Büyükşehir Belediyesi yayını Bursa Ulu Cami harika bir yapıt; bir başeser... Yalnızca Bursa'yı tanımak, Ulu Cami'yi tanımak isteyenler için değil, tanıdığını düşünenler ve hakikaten tanıyanlar için bile büyük bir boşluğu dolduruyor, büyük bir gereksinimi karşılıyor; tebrik ederim... Teşekkür ederim.

Ulu Cami konusunda tadı damakta kalan biri "Bir Masaldı Bursa"da yer verilen; diğeri size ait "Bursa'nın Kalbi Ulu Cami" kitabı olmak üzere çok beğendiğim iki çalışma hatırlıyorum. İddialı geldiyse hoş görün, lütfen. Şüphesiz başka güzel yapıtlar da vardır, ama faydalı olmaktan öteye mabet insan ilişkisini başka bir boyutta ve derinlikte değerlendiren yapıtlar olarak bu ikisi kalmış aklımda. Bursa Ulu Cami'de bunu farklı uzmanlıkları birleştirerek, bir araya getirerek daha da ileriye götürdüğünüzü anlıyorum. Bursa'yı, Bursa yapan ve "bizim" yapan en önemli değerlerden olan bu ulu mabet Ulu Cami, tarihsel, sosyal, kültürel kimliğiyle ayağa kalkıyor, canlanıyor sanki. Eserde imzası bulunan, bulunmayan pek çok güzel insanın ortak gayreti söz

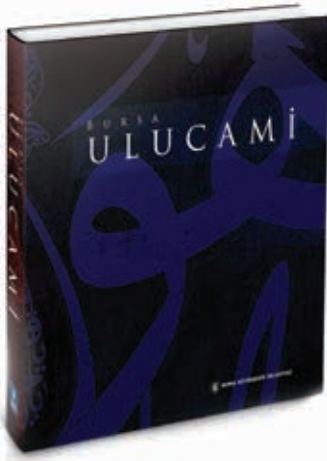
konusudur. Bu bakımdan, hakikaten bir özveri ve samimiyet eseridir. Kısmet bugüneymiş, kısmet bizeymiş, diyelim...

Çok önemli bir özellik dikkat çekiyor; farklılıkları bir araya getirmişsiniz. Üstelik hiçbir farklı durmuyor, bir potada eriyip bir olmuş tümü. Birçok mücevherden bir mücevher çıkmış... Cami kelimesi, cem olmaktan, toplanmaktan gelir. Kelimenin ihlas ettiği anlama uygun olarak Bursa Ulu Cami farklı bakış açıları, farklı disiplinlerin, farklı meslekten kişilerin cem edilmesiyle hazırlanmış bir kitaptır. Bu görevi aldığım, daha doğrusu kitabın editörlüğü tevdi edildiğinde özellikle böyle olmasını arzuladım. Anlayış gösterdiler, izin verdiler ve birçok meslek dalı, özünde bilim ile sanat bu kitabın sayfalarında bir araya geldi. Burada vakfiyeler, siciller, geçmişten kalmış belgeler ile mimarlık, şiir, felsefe birlikte niyaz etti, birlikte safa durdu. Hep tekrarlamak istiyorum: Bu projeye hayat veren ilim ve sanat adamlarına şükran borçluyum. Kıymetli zamanlarını verdiler, diğer işlerini bırakıp aylarca Ulu Cami üzerinde çalıştılar, Ulu Cami konusunda yoğunlaştılar -zira, sadece bilmek veya farkında olmak bu metinlerin yazılması için yeterli değildir- ve bu eserin, söylediğin gibi bugüne kadar

ortaya çıkarılmış olanlardan daha ilerde olmasına katkıda bulundular. Editörlük görevi bana tevdi edildiği ve bu vesileyle de, her biri bilim ve sanat dünyasında ayrı bir değer ifade eden, her biri alanında marka olan şahsiyetlerle birlikte çalıştığım için ayrıca mutluyum. Büyükşehir Belediye Başkanı Sayın Recep Altepe'ye ve mesai arkadaşlarına bu ve benzeri projeleri değerlendirip Bursa'mıza ve bilim sanat dünyamıza kazandırılmasında öncü oldukları için, Bursa Araştırmaları Merkezi'ndeki çok değerli arkadaşlara da bu eseri bu kadar güzel hazırlayıp sundukları için müteşekkirim.

Ulu Cami, Bursa kenti için, tarihsel olarak da Osmanlı devleti ve toplumu için neden çok önemlidir? Önemi, salt ilk görkemli, ilk büyük mabet olduğundan mıdır, başka nedenleri de var mı?

Soruyu tekrarlayayım müsaadenle, cevabı sorudan uzakta değil çünkü. Ulu Cami neden çok önemlidir? Birincisi: Bursa'nın fethini izleyen yıllarda Osmanlı devletinin göze çarpan ilk faaliyeti şehrin imarı olmuştur. Orhan Camii şu an gözümüzün önünde, fakat olmayanlar da var. Mesela Orhan Gazi'nin kendi eliyle yoksullara, yolculara, ihtiyacı olanlara yemek dağıttığı bir aşhanesi ile bir de

Kitaplığınızda Bursa kitaplarına hala özel bir yer açmadıysanız bunun nedeni, Prof. Dr. Bilal Kemikli ile röportajımızın konusu olan Bursa Ulu Cami'yi çok büyük olasılıkla görmemiş, duymamış olmanızdır. İlk baskısı Nisan 2012 tarihini taşıyan söz konusu kitap –tematik ansiklopedi de denebilir- Bursa Büyükşehir Belediyesi'nin yayını. Karton kapak içinde, ciltli, 29x30 santimetre boyutlarında 425 sayfadan oluşuyor. Camideki yazılar ile büyük çoğunluğu hat sanatının şahikası sayılan yapıtların fotoğraflarına öteki bezemeler, ayrıntılar, ayrıca açıklamalar da unutulmadan 220 sayfa ayrılmış. Kitabın editörü Prof. Dr. Bilal Kemikli...

bimarhanesi var, camisinin yanında. O devrin bir hükümdarı için bunun ne kadar önemli olduğunu ve taşıdığı mananın ne olduğunu bugün bizim anlayabilmemiz o kadar kolay değil; bunu hakikaten ve tam manasıyla anlayabilmek için o devirde yaşamak lazım!

Orhan Gazi'nin Bursa'nın bir ticaret merkezi olması için uğraştığını biliyoruz. Murat Hüdavendigar döneminde bu işler biraz daha ilerledi. Sultan Yıldırım Bayezid zamanında ise Bursa artık çok canlı bir ticaret merkeziydi. Şehir, Hisar'dan buraya (Ulu Cami çevresi), buradan doğuya Yıldırım tarafına ve aynı zamanda batı yönünde Çekirge'ye taşı. Sultan Yıldırım, dedesinin vakfına ait bu arazi üzerinde devletin kazandığı görkeme ve Bursa'nın refahına uyan bir ulu cami yapmayı gerekli gördü. Bunun ne kadar isabetli bir karar olduğunu şuradan da anlayabiliyoruz ki Ulu Cami'den önce İslam kaynaklarında pek sözü edilmeyen Bursa, Ulu Cami ile birlikte İslam dünyasının beş büyük şehrinden biri kabul edilmeye başlıyor. Bu bakımdan Ulu Cami, Bursa'yı başkent yapmış, ama gerçekte hala kuruluş dönemini yaşamakta olan Osmanlı devletin dünya vizyonudur. Ulu Cami'yi sadece bir cami olarak görür, öyle bakarsan olmaz. Ulu Cami devletin vizyonudur. En evvela, bunu unutmadan bakmak lazım ona...

Bu vizyona uygun bir de “misyon”; devletin bu vizyonunu anlayıp gerçeğe dönüştürecek kadar açık görüşlü ve ileriye gören devlet adamları, devlet görevlileri, diplomatları, askerleri, idarecileri, kadıları, müderrisleri gerek...

Bu çok önemli, oraya da geliriz, ama konuyu dağıtmadan Ulu Cami üzerinde devam edersek: Ulu Cami'nin bu manada da ilk günden başlayarak Bursa'da bir ilim, irfan ocağı olduğunu rahatlıkla ifade edebiliriz. Bursa'da sadece ibadet edilen ve ibadet edilen kutsal mekanlardan en büyüğü değil, ilim ve irfanın da en büyük kaynağı olagelmıştır Ulu Cami... Devam edersek; ikinci olarak, şunu söylememiz lazım: Ulu Cami, Bursa'nın (ki dikkat edelim, o günün başkentinden bahsediyoruz), hakikaten kalbi olduğu için çok önemlidir. Sadece o dinç ve genç çağında, yani bir “zafer ve kahramanlık çağı” olan kuruluş çağında değil sonrasında da, yüzyıllar boyunca bu şehrin kalbi hep Ulu Cami olmuştur. Şehrin nabızı başka bir yerde değil her zaman burada atmıştır. Şehir felaket zamanlarında da, bolluk, bereketlilik, iyilik zamanlarında da bu ulu mabedi baş tacı etmiş, ilk açıldığı günden başlayarak oradan yükselen sese her zaman pürdikkat kesilmiştir...

Ulu Cami, “yalnızca bir mabet değil” dedik, “Ulu Cami inşa edildiği günden başlayarak bir ilim irfan ocağıdır”

dedik, biraz açalım bunu: Burada, mesela her revakın altında ayrı bir ders halkasının bulunduğu tarihsel kayıtlardan, camiye ilişkin belgelerden öğreniyoruz. Burada (Kozahan, Emirhan, Uzunçarşı, Kapalıçarşı), diyelim ki esnafsın! Biliyorsun ki bugün bir derste bir hadis anlatılıyor, yorumlanıyor. O ders halkasının hangi revakta olduğunu biliyorsun. Kalkıp gidiyorsun, dinliyorsun o dersi. Gerektiğinde soru soruyorsun, cevap alıyorsun. Çok zamanın yok, dükkan seni bekliyor çünkü. Halkadan çıkıp işine gidiyorsun, yerini bir başkası alıyor. Her bir revakın altındaki ders halkasında ele alınan farklı bir konu var. Birinden sorularının cevabını almışsan, gerekmişse veya merak etmişsen diğerine geçip oradaki dersi de alıyorsun, dinliyorsun. Hangi halkada kim var? Bunun hiç önemi yok! Cami, herkesi birleştiren mekan; zengini, yoksulu, esnafı, taciri, yerlisi, yabancı kimse için bir ayrıcalık yok! Padişah mahfili bile ilk başlarda bahis konusu değil. Padişah camiye gelmişse herkes gibi cemaate katılmak, cemaate uymak zorunda. Öyle özel bir yeri, ona ayrılmış bir yeri yok ilk zamanlarda. Nitekim Ulu Cami'nin açılışında caminin banisi Sultan Yıldırım Bayezid'in, Emir Buhari hazretleri (Emir Sultan), Şeyh Hamidüddin Aksarayı hazretleri (Somuncu Baba) ve diğer meşayih, ulema ve devlet ileri gelenleri ile aynı safta olduğunu biliyoruz. Babası Murad Hüdavendigar suikast sonucunda

“Ulu Cami, İslam dünyasında kuruculuğu tartışılmayacak bir şaheser olan Mevlit’in doğuş yeridir. Mevlit yazarı Süleyman Çelebi bu mabedin ilk imamıdır. Mevlit, Ankara’da devletin yaşadığı felaketin ve hemen ardından gelen Fetret devrinin bitmez tükenmez kavgalara, ayrılıklara, dolayısıyla pek çok bakımdan zora düşürdüğü Osmanlı toplumunun yolunu bir defa daha dosdoğru belirlemesi ve yeniden bir araya gelmesini, yekvücut olmasını ifade eder. Bu muazzam eser ilginçtir ki günümüzde de aynı anlamı ifade etmekte ve önemini korumaktadır.”

şehid olmasına rağmen, özel bir yer, özel bir makam ayırmamış. Sonra, sonra güvenlik konusu daha bir önem kazandığı ve bunun gerektirdiği mücbir bir takım tedbirler ve işlerle cemaati rahatsız etmemek bakımından padişah için bir mahfil gerekli olmuştur.

Ders halkaları nasıl kuruluyordu ve kimlerden oluşuyordu? “Hiç önemi yok” dedik, ama muhakkak ki kendiliğinden bir gruplaşma; gruplaşmadan ziyade kendiliğinden bir seçme, seçilme diyelim,

oluşuyordu bu halkalarda. Çünkü her ders, ders alanlar ile ders verenlerin bir düzeyde buluşmaları ile yürüyor. Belki bazı halkalarda, buradaki derslerini yıllardır sürdürenler var; diğer bir halkada ise belki yeni başlayanlar. Bir halkada belki günlük ve gelgeç meseleler, diğerinde farz edelim ki İslam hukukuna dair meseleler ele alınıyordur. O zaman, bilgisi bu dersi almaya yeterli olanların o halkayı oluşturduğunu, derslerin de bu bilgi düzeyi üzerinden şekillendiğini söyleyebiliyoruz. Dilden dile aktarılan

söylen ve rivayetlerde bunun ipuçlarını buluruz. Mesela, Somuncu Baba’nın hutbesi konusunda zatı büyük bir alim olan Molla Fenari’nin şunları söylediği aktarılır: “Fatiha’nın birinci tefsirini bütün cemaat anlamıştı. İkinci tefsirini cemaatin bir kısmı anladı. Üçüncüsünü anlayanlar çok azdı. Dördüncü ve sonraki tefsirlerini içimizde anlayan yok gibiydi”... Şunun altını çizmek lazım: Bunlar, bu dersler şehir yaşamını, ticaret yaşamını, aile ve insan ilişkilerini, kısaca beşeri münasebetleri de doğrudan

“Ulu Cami bir sanat sergisidir de aynı zamanda. Minber ve mahfilin ahşap işleri, hat sanatının örnekleri bakımından eşsiz, benzersiz güzelliklere sahiptir. Oradaki her yazı estetik olarak da, mana olarak da İslam tarihi ve kültürü bakımından büyük bir değeri ifade eder. Mesela yenilikçi Sultan II.Mahmut’un hat eseri çok ilginç örneklerden biridir. Hünkar mahfilinin çaprazında duvara asılı vaziyette duran o hat şunu söyler bize: İnsanlar arasında hükmediyorsanız adaletle hükmedin! Yazan kim? Padişah Mahmud Bin Abdülhamid!”

ilgilendiren konular. İlim, irfan, bilgi, görgü, nezaket, insan davranışı ve ruhuna dair incelikler böyle böyle ilerleyip yayılıyor; buradan başlayarak şehirli insanın ruhuna ve toplumun ruhuna, benliğine siniyor.

Bir de tekkeler ve dergahlar var, benzer bir işlevi sürdüren... ?

Tekkelerin de, bu manada önemli bir yerleri var. Çok değerli, çok büyük, hem İslam dünyası, hem tüm beşeriyet için büyük eserlere imza atmış; büyük fikir ve ideallerin sahibi isimler yetişmiştir oradan. Ayrıca bahsini ettiğin “misyon” manasında da, devletin ufkunu ilerleten, gönülleri kazanarak devletin de önünde giden bu şahsiyetlerin çok mühim bir rolleri vardır. Fakat Osmanlı’da ilim tahsili medresede yapılıyor, bildiğin gibi. Ulu Cami’de imamlar, dersiamlar, vaizler medreselerin en seçkin isimlerinden seçiliyor. Belki bazı istisnaları da olabilir, ama genel kural budur. Bu yüzden en başından itibaren hükümdarlar medreseler açmış, devlet ve toplumun ileri gelenlerini yeni medreseler kurmaları için her zaman teşvik etmişlerdir. Her

zaman buna dikkat edilmiştir; çünkü cami toplumu birleştiren, derleyip toparlayan, toplum içindeki farklılıkları tek akışta, bir doğruda buluşturan olmalıdır. Devletin ve milletin birliği, huzuru bakımından bu gerekli görülmüştür. Böyle olduğu içindir ki Ulu Cami, İslam dünyasında kuruculuğu tartışılmayacak bir şaheser olan Mevlit’in de doğuş yeridir. Mevlit yazarı Süleyman Çelebi bu mabedin ilk imamıdır. Mevlit, Ankara’da (Timurlu-Osmanlı Savaşı) devletin yaşadığı felaketin ve hemen ardından gelen Fetret Devri’nin bitmez tükenmez kavgalara, ayrılıklara, dolayısıyla pek çok bakımdan zora düşürdüğü Osmanlı toplumunun yolunu bir defa daha dosdoğru belirlemesi ve yeniden bir araya gelmesini, yekvücut olmasını ifade eder. Bu muazzam eser ilginçtir ki yazılmasından altı yüz yıl sonra, günümüzde de toplum için aynı anlamı ifade etmekte ve altı yüz yıl önceki önemini muhafaza etmeyi de sürdürmektedir.

Süleyman Çelebi’nin, aslında Mevlid’den muradının aynı dönemde Bursa’da yaşayan İran asıllı bir

vaizin birtakım açıklamalarına yanıt vermek olduğu söylenir. Ne var ki, bu nedenle yazmaya başlasa da, yüksek sanat yeteneği ile yüksek ruhundan kopup gelen feryadı orada kalmasına izin vermez, giderek de tüm çağlarda önemini koruyan bir yapıya ulaştırır...

Şöyle bakalım şimdi: Fetret Devri, toplumsal bakımdan tam manasıyla bir kaos devridir, bunu tartışamayız bile. Bir yandan Timur’un atadığı yöneticilerin ağır baskısı, bir taraftan şehzadeler arası iktidar savaşlarının neden olduğu bu kaos hali, iktisadi zenginliği ve refahı kadar toplumsal rabıtaı, güveni, inancı da sarsıyor. Neden sarsıyor, sarsmasın, demek çok anlamlı değil. Evrensel bir durum; bir toplum sürekli gerilim, sürekli çekişme ve yiyip bitiren, sonucu da olmayan bir kavga içinde yaşıyorsa; üstelik bunu iradesi dışında bir oldubitti olarak, adeta bir doğal felaketle karşılaşmış gibi bir çaresizlik içinde algılıyorsa birçok bakımdan sarsılacaktır. Bunun önüne geçilmesi çok zordur, çünkü cehalet vardır, kopuş vardır, kaygı vardır... Mesela

böylesi dönemlerde, Mehdi ve Mesihlik iddialarında artış olması beklenir durumdur. Bununla da kalmayacak bu iddiaların sahiplerinin kurtarıcı olarak zuhur ettiğine inananların sayısında da artış olacaktır. Bursa’da dinsel ve sosyal yaşamı menfi etkileyen bahse konu olayın, Süleyman Çelebi’yi derinden müteessir etmemesi düşünülemezdi. Çünkü Ulu Cami’nin imamı olarak sahih ve sağlam inancın en üst derecedeki temsilcisiydi; gördüğü her geri adımdan, her menfi gelişmeden, her sapmadan derinden yaralanıyordu. Kaldı ki sahilliği savunmak, korumak, egemenliğini sürdürmesini sağlamak göreviydi. Toplum da, çok sevilip sayıldığı, çok iyi bir şöreti ve çok büyük hizmetleri olduğu için doğru yolu göstermesini bekliyordu. Bu bakımdan, “Ölmeyüp İsa göğe bulduğu yol/ Ümmetinden olmağın idi ol” diyerek o tartışmaya nokta koyarken, yüreğinin feryadını da ifade etmişti hakikaten. Meselesi yalnız feryat etmek değildi şüphesiz, ama bununla Hz. Peygamber’e tertemiz bir sevgiyle bağlı olan toplumunun da, şöyle rahat, derin, geniş bir nefes almasını sağlamış olmaktadır. Hacı Bey, kardeşim; Vesiletü’n-necat, yahut halkın dilindeki ifadeyle Mevlid, 600 yıldır dillerden düşmeyen o muhteşem başeser; Ulu Cami’nin kubbeleri altında, Ulu Cami’nin aydınlığında vücut bulmuştur. Bu o kadar önemlidir ki, “kuruluş çağı, kahramanlıklar çağı, fetihler, bir dünya devleti olmak” v.b, bütün bunları bir tarafa bırakın, sadece Mevlid’in burada yazılmış olması yeter! Fazla söze ne hacet, dünyalara değer bir hadisedir bu, tek başına! Bursa için ve Ulu Cami için muhteşem hadisedir. Bunu böyle kabul etmek lazım...

Hocam; güzel konuşuyorsunuz. Çünkü salt dilinizle değil gönlünüzle, yüreğinizle konuşuyorsunuz... Tam olarak hangi yıl yazılıp seslendirildi Mevlid? O İranlı, ne demişti tam olarak?

Ulu Cami’nin yapılışından 13 yıl, Yıldırım’ın vefatından 7 yıl sonra...

Fetret devri dediğimiz zamanın neredeyse ortasında!.. Tekrarlamak lazım: Ne olacağı belli olmayan, hadiselerin ne getireceği kat’iyen bilinmeyen, öngörülemeyen, Osmanlı dünyasının Anadolu’su, Trakya’sı ve Balkanlar’ıyla kaos içinde çalkalandığı bir zamanda Mevlid, bütün bu topraklar üzerinde ve o topraklarda yaşayan insanlar üzerinde tertemiz bir soluk olarak esmiştir! Öyle esmiştir ki bütün bir toplumu birleştirmiş, fesatla kirlenmiş havayı dağıtmış, kurtuluşu müjdelemiş ve yolunu da göstermiştir. Belki de Bursa, Emir Süleyman’ın elindeyken kaleme alındı, telif edildi bu baş eser. Biliyorsun; ondan sonra bir dönem İsa’nın, bir dönem de galiba Musa’nın elinde kaldı şehir. Tam olarak gününü, ayını bilmiyoruz, ama eserin muhtevası içine düşülen kargaşa ortamından kurtulup Hazreti Peygamber hakikatinin etrafında yeniden toparlanışı öngörmektedir. Nitekim çok geçmeden Sultan Mehmet’in üstünlük sağlamasıyla kardeş kavgası sona ermiş, devlet ve toplum yeniden derlenip toparlanmıştır. Böyle olmasında, Süleyman Çelebi’nin Mevlid’i en önemli payın sahibidir. Çünkü bu ümidi, bu inancı kuvvetle yaymış; toplumu felaha erişileceğine ikna etmiştir. Pekiyi, kimdir Süleyman Çelebi? Diğer bir büyük şairimiz Mehmet Akif, “Yetişilmez ki: Süleyman Dede yükseklerde!” der; evet, yükseklerdedir. O kadar yüksekte, o kadar yükseklerdedir ki, büyük bir eseri yazmakla kalmamış, musikiden şiire büyük bir geleneğin de kurucusu olmuştur. Tasavvuf musikisi, dini musiki yahut cami musikisi, onun eserinin sese ve ahenge bürünmesinin tabii bir neticesi olarak kendi büyük yolunu açmıştır.

İranlı vaiz muhtemelen, bahsini ettiğimiz toplum içinde birtakım aslı astarı olmayan kurtarıcı fikirlerin ve arayışların ortaya çıktığı zamandan yararlanmak isteyen biriydi. Samimiyeti önemli değil, ama Bakara süresinin 285. ayetini tefsir ederken, bu ayeti aynı sürenin 253. ayeti ile karşılaştırıyor, buradan yola çıkarak peygamberler arasında fark bulunmadığı

iddiasını ortaya atıyordu. Süleyman Çelebi, Mevlid ile hem lafız, hem mana olarak yerle bir etti bu iddiayı. Bu bakımdan Mevlid ruhumuzu aydınlatan, içimizi ısıtan bir kandildir! Bu kandilin etrafında cem oldu, sarayı ve halkı ile birlik oldu millet. Ne şerefidir ki, o şaheser Bursa’da, Ulu Cami’nin kubbeleri altında vücut buldu...

Hocam; izninizle “derun”undan görünür olan, fiziki olan Ulu Cami’ye dönmek ve hep merak ettiğim, ama doyurucu bir bilgiye erişemediğim, ancak “olsa, olsa” türünden varsayımlarda bulunabildiğim bir konuyu sormak istiyorum. Caminin kuzey cephesinde, anıtsal Taç Kapı’nın sağ tarafında, batı minaresine göre solda üst kattaki ikinci pencereye hiç dikkat etiniz mi? Orada üç farklı sembolün işlendiği üç taş, kemerde yan yana oturtulmuştur. Sembollerden biri “Davut Yıldızı” da denilen sembol. Diğer ikisinden birini, Ortodoks Hristiyanların sembolü sanırdım, şimdi o kadar emin değilim; üçüncüsünü ise seçemediğim için hiç yorumlayamıyorum. Ne kadar isabetli olur, bilmiyorum, ama sanki şöyle söylemek gerekiyor: Yıldırım Bayezid bir dünya devleti olarak tasarlıyordu Osmanlı devletini, bu semboller bu tasarımının bir parçası olarak oradadır...

Camideki bu semboller, özellikle de ilk baştaki Mühr-ü Süleyman’a, başka anıtsal eserlerde de rastladım. Mesela Ahtamar veya Akdamar dediğimiz Van’daki Ermeni kilisesinde. Orada da bu sembolden vardır. Ahtamar’da bu sembole ilaveten bir rahip yahut papazın bir hükümdara üzüm ikram ettiği bir tasvir de bulunmaktadır. O tasvirdeki hükümdar Selçuklu sultanıdır. Üzüm cennetle ilişkili bir meyvadır. Selçuklu sultanını cennete götürecektir. Esasen evrensel bir semboldür Mühr-ü Süleyman. Isparta’daki Sait Ata Medresesi’nde de vardır. Camide ise ilk kez burada gördüm. Camide olması ile medresede olması arasında bir farkın olması gerektiğini düşünüyorum. Medrese

bir eğitim kurumudur nihayetinde. Öncesindeki kurumu reddetmiyor. Onun üzerine, onun yerine kuruluyor, ama hiçbir komplekse kapılmadan... Mesela, Orhan Gazi, İznik'i aldığı anda, kentin iki manastırının olduğunu görüyor. Onlardan birini bir tekkeye veriyor, ötekini medreseye dönüştürüp başına Davud-u Kayseri'yi getiriyor. Manastırı, Hristiyan mistisizminin bir kurumu, aynı zamanda da rahiplerin ve keşişlerin yetiştirdiği kurumlar kabul edersek, Orhan Gazi'nin tutumu üzerinde düşünmek gerekir. Ne yapıyor? Benzer fonksiyonlar veriyor. Diyelim ki askeri amaçlı olarak kullanmıyor. Bunda, İznik'in eski yerleşiklerine verilen bir mesaj var: Ben burasını aldım, kılıcımın hakkı ile. Benden önce kamusal amaçla, eğitim amacıyla kullanılan bu yapıları yine kamunun, eğitimin hizmetine veriyorum. Burada eskiden olduğu gibi eğitim sürecek, diyor. Bu önemli. Neden önemli? Hükümdar, orasını kılıcının hakkı ile almış, bundan şüphe yok; artık orası onun tasarrufunda, bundan da şüphe yok. Fakat oraya işlev yüklerken, eski özelliğini gözeterek ora halkını da ezmemiş, duygularını yok saymamış ve incitmemiş oluyor. İnançlarına, duygularına, hatta mitlerine saygı gösteriyor. Her halkın mitleri var. Türklerin de mitleri var. İnsanların inançlarının incitilmemesi, saygı gösterdikleri kurumlara -mabet olsun, olmasın- dikkat ve itina gösterilmesi karşılığını buluyor kısa zamanda. Osmanlı, bu konuda çok dikkatli. Mabedi mabet, okulu okul olarak işlevlendiriyor. Asıl fetih budur. Bunu Batılı müverrihler de söylemektedir.

Hocam; Ulu Cami, bu kadar eski bir cami olmasına karşın içi ayrı, dışı ayrı büyülüyor yeni görenleri. Müslümanlar için, sözünü ettiğiniz değerleri nedeniyle ayrı bir anlamı var kuşkusuz, ama yabancılar da özellikle bezemelerinden, sağlam oturuşundan, hatlarından çok etkileniyor.

Ulu Cami bir sanat sergisidir de aynı zamanda. Minber ve mahfilin ahşap işleri ile, ayrıca hat sanatının örnekleri

bakımından eşsiz, benzersiz güzelliklere sahiptir. Oradaki her yazı estetik olarak da, mana olarak da İslam tarihi ve kültürü bakımından büyük bir değer ifade eder. Sanatın şekil ve mana olarak toplumsal yapı ile, o yapının nasıl ortaya çıktığı, nasıl korunduğu ile yakın ilgisi olmalıdır, değil mi? Mesela Sultan II. Mahmut'un eseri, Hünkar mahfilinin çaprazında duvara asılı vaziyette duran hat şunu söyler bize: İnsanlar arasında hükmediyorsanız adaletle hükmedin! Yazan kim? Padişah, Mahmud Bin Abdülhamid!

Sultanın bunu yazıp Bursa'ya Ulu Cami'ye göndermesinin üzerinde düşünmek gerekir. Yenilikçi padişah, reformcu padişah olduğu için "Gavur Padişah" diye ananlar da olmuştur. Belki bunun payı vardır, ama ne olursa olsun bir hükümdarın, padişahın bunu eliyle yazıp memleketinin en büyük, en ünlü mabetlerinden birine göndermesi bir taahhütname manası da taşır.

Sanatın biçimi ve anlamı ile döneminin, toplumsal yapının, yönetim biçiminin, hatta coğrafyanın ilişkisi olduğu söylenir. Sanat hakikaten toplum kültürünün somutlaşmış, form almış ifadesidir. "Allah'a Sığınırım" diye yazar, ama burada bile topluma bir mesaj vardır. Hele yazan herhangi bir sanatkar değil de bir Osmanlı hükümdarı ise. Kara Hoca'nın (Prof. Dr. Mustafa Kara), dediği gibi, Ulu Cami tarihi boyunca kapısından her girene aradığı manevi iklimi sunmuş bir mabettir. Kim olursa olsun, ister alim ister ümmi, ister Türk isterse yabancı eşliğini atlayan herkesle konuşmuş, bir şekilde onlarla anlaşmıştır. Kimileri bu manevi hazzı kalbinde saklamış, kimileri yazmış, kimileri çevresindekilere anlatmakla yetinmiştir. Bu bakımdan yabancıların oradan etkilenmeleri, tarihini, manevi yönlerini bilmeseler de, aslında tabiidir.

Yıldırım'ın Ulu Cami'den başka kendi adını taşıyan camisi de var Bursa'da. Ulu Cami'yi özellikle, Ortaçağ'ın son

büyük Haçlı Seferi'ni Niğbolu'da durdurduğu, perişan ettiği için yaptırdığı söylenir. Siz, "Osmanlı'nın Dünya Vizyonu" dediniz, dışarıdan da örnekleri var mı bunun?

İsfahan'da Mescid-i Cuma var. Başlangıçta çok büyük değilse de, ilaveler yapılarak büyütülmüş. Timur, Ankara savaşı sonrasında inşa ettirmiş orasını. Hükümdarın, başarı elde edilen bir savaştan sonra anıtsal bir cami yaptırması gibi bir gelenek var demek ki. Bir şükür nişanesi olarak belki de...

Yapı bakımından da benzerlikler var, buna da şaşılabilir çünkü kültür ortak. Mesela Ulu Cami'nin doğu minaresinin tam altında durup baktığın zaman, Tuğrul Bey'in Rey kentindeki türbesini görür gibi olursun. Özellikle kaide ile silindirik gövdenin birleştiği bölüm iki yapıyı gören herkeste bu duyguyu uyandırır. Öylesine benzerlik var...

Tuğrul Bey, Çağrı Bey... Selçuklu hükümdarları bildiğimiz...

Tuğrul Bey, çok önemli. Ebu Said Ebul Hayr, büyük hakan Tuğrul Bey ile çağdaş. Mevlana'ya ait olduğu bilinen "Gel, gel ne olursan ol, yine gel" dizeleri ona ait. Felsefe itibarıyla, içerik itibarıyla birbirlerine yakın oldukları için bu dizelerin Mevlana'ya değil, Ebu Said Ebul Hayr'a ait olduğu anlaşılamamış. Çünkü mana olarak şiir Mevlana'ya aykırı değil. Mevlana'nın eserleri karşılaştırmalı metin olarak son 15-20 yılda basılmaya başladı. Böylece metinler arasında farklılıklar ortaya çıktı. Zaten Mesnevi'de böyle bir problem yok.

Gelenek böyledir, diye biliyorum. Acem edebiyatında tarih ve zaman belirtmek kendini beğenmişlikle eş görülür...

Eğer şairsem ve sizin bir şiirinizi çok beğeniyorsam zamandaş olalım, olmayalım onu meclislerde okuyabilir, divanıma da ekleyebilirim. Şiirle içli dışlı olan herkes o şiirin bana değil size ait olduğunu bilir, bunun ayrımındadır ve adınızı gizlediğimi, bilerek anmadığımı düşünmez. Oradan ille de

Tarihi yapının dış cephe restorasyonu ile çevre düzenlemesi ve yüzyıl önce yıkılmış olan şadırvanları Bursa Büyükşehir Belediyesi'nce yakın zamanda aslına uygun olarak yeniden yapıldı.

bir şey çıkarmak, bir anlam çıkarmak gerekiyorsa o da, Mevlana'nın Ebu'l Hayr'ın şiirinden etkilendiğini, onun şiirlerini sevip benimsediğini aşıkarmasıdır, yani intihalin tam tersidir. Haklısın... O zaman böyle... Ama bugün bakılınca, "Aaa... Mevlana'nın şiirinde intihal varmış!" diyebiliyor insanlar. Şimdi, Divan-ı Kebir'e baktığınız zaman, bazı nüshalarında beyit sayısının 60 bini bulduğu görüldüğü. Bazı nüshalarında ise 15 binde kalıyor. Bunların bir kısmı Mevlana'nın vefatından sonra hazırlanmış. Belki elinden ne çıkmışsa, neyi yazmışsa "Aman israf olmasın, kayıp olmasın" kaygısıyla hepsini Divan-ı Kebir'e aktardılar. Dediğin gibi, onlar bakımından bunun anormal bir tarafı yoktu, ama zaman geleneği bile unutturuyor. Tam unutmaya diyemeyiz

aslında, çünkü farklı coğrafyaların yanında kültürde de farklılıklar söz konusu. İran'da, Selçuklu'da bu gelenek yaşıyordu muhakkak. Ama Osmanlı'ya geçince şairin şiirine tarih düşürmesi, adını yazması tabii bir durum oldu, öteki unutuldu.

Kimdir Ebu Said Ebu'l Hayr?

Ebu Said Ebu'l Hayr, Orta Asya'da yaşamış, bizim Mevlana'mız gibi o toprakların ve zamanının bir efsanesi. Horasan'da Mihene şehrinde 967'de doğdu, 1049 tarihinde öldü. Gazneli Mahmud, Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey, Tuğrul Bey'in kardeşi Çakır Bey, Selçukluların büyük devlet adamı ünlü vezir Nizamülmülk ile aynı zamanlarda yaşadı. Bunların hepsi Ebu Said'i tanıır, ondan etkilenir ve büyük itibar

gösterirlerdi. Babası ve hocası Ebu'l Hayr Muhammed de, itibarlı, sözü geçen bir alimdi. Ebu Said Ebu'l Hayr'ın hayatının tüm safhası söylencelerle, menkıbelerle örülmüş. O kadar ki bu söylenceler çocukluğundan başlıyor. Mesela büyük bir mutasavvıf olacağı daha anasının dizi dibindeyken başka mutasavvıflar tarafından bilinip söyleniyor.

Hocam, zahmet verdim, zamanınızı da aldım, ne olur bağışlayın. Okuyanlar, bir kusur, bir eksiklik bulurlarsa sorumluluğun bana ait olduğunu bileceklerdir. Bu bakımdan içim rahat. Efendim, Çok teşekkür ediyorum... Estağfurullah, estağfurullah... Ben teşekkür ediyorum...

OSMANLI (BAŞ)KENTİ BURSA

Bursa Büyükşehir Belediyesi'nin Bursa'nın tarihsel kimliğini tüm boyutlarıyla ortaya çıkartma yolundaki çok yönlü girişimlerinden biri olan "Bursa Belgeliği"ne Bursa'nın kentsel ve mimarlık kültürüne yönelik iki yeni kitap daha katıldı.

Osmanlı Bursa'sının kültür mirasını korumak ve gelecek nesillere aktarmak görevini yüklenen Bursa Büyükşehir Belediyesi'nin bu varlıkları anıt ve sit ölçeğinde özgün yapısal nitelikleri ile yaşatma çabalarının yanı sıra; kuramsal yönleriyle de tanıma ve tanıtma etkinlikleri çerçevesinde bugüne dek yüzü aşkın kitap yayınlamış bulunuyor.

Engin Yenil'in Osmanlı Bursa'sının erken dönemini, çağdaş yöntem ve yaklaşımlarla çok yönlü ele alarak irdeleyen bu iki yeni kitabı, konularında öteden beri var olan boşluğu doldurmayı amaçlıyor. Daha önce de Bursa'yı konu alan kitaplar yazmış olan Engin Yenil'in, çok sayıda özgün görsel malzeme eşliğinde 432 sayfadan oluşan: "Osmanlı (Baş)kenti" başlıklı kitabının Bursa'nın ilk Osmanlı kenti (ve de Başkenti) olduğuna yönelik görüşler doğrultusunda bir görüşü benimsediği görülmektedir. İkinci kitap ise, yapı çevrenin öğeleri olan farklı işlev ve biçimlerdeki yapıların, yapım aşamalarını inceliyor. Başlığı ise "Osmanlı Mimarlığı Erken döneminde Bursa'da yapıların oluşumu"

İlk ve orta öğrenimini doğduğu kent olan Bursa'da yapan Yenil, yükseköğrenimini İstanbul'da Güzel Sanatlar Akademisi, Yüksek Mimarlık bölümünde 1961'de tamamladı. Daha sonra ABD'de kentsel

tasarım öğrenimi gördü. Yenil'in kentsel tarihe yönelik araştırmaları 1974'te İstanbul G.S.A. Yüksek Mimarlık Bölümü Şehircilik Kürsüsü'nde yaptığı "Tarihsel perspektifte Ege bölgesi kıyı kesiminde yerleşme ve kentleşme düzeni evrimi" başlıklı doktora tezi ile başlamaktadır. 1978'de ABD'de İngilizce olarak yayınlanan "Karşılaştırmalı perspektifte Osmanlı kenti" konulu İstanbul'a odaklanan bibliyografyası bu yönelimin ilk ürünü... (Bu eser genişletilmiş olarak, 1986'da TTOK (Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu) tarafından Türkçe olarak da yayımlandı...)

1975 sonrasında Yenil'in özellikle Osmanlı Kent tarihi yazımına yöneldiği görülüyor. Bursa ve İstanbul konulu çok sayıda makaleden sonra; katkıda bulunduğu kitap ölçeğindeki yayınlardan ilki: 1995'te İngilizce olarak hazırlanan "Reflections of Paradise-Silk and tiles from Ottoman Bursa" (Cennetten yansımalar: Osmanlı Bursa'sından ipekler ve çiniler) olmuştur. Folio(Büyük boy) olarak yurtdışında basılan bu kitap gerçek bir görsel şölen niteliğindedir.

Derlediği Bursa konulu diğer bir kitap da 1996'da yayınlanan "Bir Masaldı Bursa"dır. Bursa'yı farklı konularda çok yönlü ve hayli kapsamlı olarak alan bu kitabın ülkemizde kentsel monografi

türündeki yayınlara öncülük yaptığı söylenebilir. (Yenil, bu kitapta yazdığı Osmanlı (Baş)kenti konulu 20 sayfa içeren makalenin, 2012'de 432 sayfalık bir kitaba dönüşmesini bir "ara aşama" olarak nitelemektedir...)

Yenil'in fotoğraf kullanımı öncesi Anadolu'yu gezen yazar/çizerlerin özgün taslaklarını derlediği iki kitabının ilki 1998'te yayınlanan "Jules Laurens'in Türkiye yolculuğu" ikincisi ise 2003'te yayınlanan "Bir Zamanlar Türkiye"dir. Her iki kitapta da Bursa'nın XIX. yüzyılın ilk yarısını yansıtan belgesel nitelikli izlenimler görüntülenmiştir...

Bursa Büyükşehir Belediyesi'nce yayınlanan Osmanlı (Baş)kenti Bursa başlıklı kitap, öncelikle kentlerin Osmanlılık kimliğini tanımlama sorunsalı üzerinde durmakta... Osmanlıların Anadolu ve Balkanlarda yeni kentler kurma yerine, var olan kentleri geliştirdikleri, başkalaşıma uğratarak; Osmanlı kenti olarak tanımlanan özgün kent modelleri ortaya çıkardıkları bilinir. Bursa ise sosyo-ekonomik kurguyla, yapı çevrenin karşılıklı etkileşimleri sonucunda (Politik ve ideolojik boyutların da katılmasıyla) ortaya çıkan gerçek anlamıyla özgün, diğerlerinden hayli farklı ilk Osmanlı kentidir. Bu kentin, daha önceki dönemlerde (Bithynia, Roma

ve Doğu Roma) var olan Hisar (Kale) ile belirlenen bir çekirdeğin dışında gelişen “Aşağı kent” ile değişik yönlelere yönelik sıçramalarla birlikte; bir “Bileşik Kent” olarak ortaya çıktığı söylenebilir...

Son yıllarda Osmanlı kentlerinin geçmişlerini araştıran bilimsel/ yarı bilimsel çalışmaların büyük bir bölümünün Bursa’ya odaklanmasına karşın; bunların çağdaş kentsel tarih yazıcılığının yöntemlerini izleyen; “Bütünleşmiş / Disiplinlerarası” yorumları ortaya koymadıkları, çoğunlukla dar çerçeveye sınırlı monografiler oldukları bilinmektedir... Bu nedenle bu araştırmanın çağdaş kentsel tarih yazıcılığının yöntem ve yönelimlerine olabildiğince uymasının yanı sıra; çevresel-biçimsel-kurumsal-imgesel-evrimsel-durumsal vb. etkin yaklaşımların; araştırılan konuların; içerik-öz ve ayrıntılarının incelenmesi ve irdelenmesini sağlayan hayli esnek bir yaklaşımı benimsediği görülmektedir. Bilimsel (Akademik) yöntem, kavram ve kuramlara dayalı yorumlar getirmesine karşın; bu araştırma akademik bir araştırma değildir...

Bu araştırma, Bursa’nın Kentsel tarihinin (belirli bir zaman boyutu sınırlaması ilkesini izleyerek) Erken Osmanlı dönemini çok yönlü olarak yorumlamayı amaçlamaktadır. Zaman boyutu, “Osmanlı öncesi” ve “Osmanlı dönemi” olarak iki bölümde ele alınmıştır. Yaklaşık 2000 yılı aşan bir geçmişi olan Osmanlı Öncesi’nde kentsel biçimin değişmezliğine karşın; tüm değişkenlerin (Sosyo-ekonomik ve kültürel vb.) kentsel mekanı kurumları ve yapılarıyla nasıl biçimlediklerinin özellikle araştırıldığı görülmektedir..

Kentsel biçimlenişin “Yapılı çevre”nin oluşumuyla iç içe olduğu yolundaki çağdaş yaklaşım ve kavramlar gereği; ilk bir kaç bölüm Yapılı Çevre’nin gelişim evreleri, her yönüyle, kapsamlı olarak irdelenmektedir. Bu bölümlerde; Yapım öncesi, yapılaşma aşamaları,

yapı etkinliklerinin örgütlenmesi ve bu etkinlikleri düzenleyen/destekleyen Kurumlar(Vakıflar) vb. belirleyici boyutlar incelenmiştir.

Bursa’da Hisar dışında gelişen yerleşmeyi, farklı işlevlerdeki ticaret yapılarından oluşan ticaret merkezi ve bu merkezin çevresinde yer alan konut dokuları(mahalleler) biçimlemektedir. Konut dokularının çekirdek niteliğindeki odak yapıları olan: Yapı grupları(Külliyeler) ile dinsel amaçlı yapılar dört alt grupta incelenmiştir. (Bunlar: İşlevsel değişmezliklerine karşın farklı biçimlenen yapılar olup; çok işlevli kanatlı yapılar - Tek birimli mescitler - Farklı biçimlenen mescitler ve Eş büyüklükte çok birimli camiler (Ulucamiler) olarak sıralanmıştır.)

Osmanlı kültürünün oluşturulmasında en etkin kurumlar olan farklı kurgudaki Bilgilenme(Öğretim/Eğitim) kurum ve yapıları; Toplumda var olan kültürel ikilem göz önüne alınarak iki ayrı grupta ele alınmış; Halk Kültürünün bilinçlenmesine yönelik olanlar(Tekkeler) ayrı olarak incelenmiştir. Kentin teknik altyapısının mühendislik yapıları aracılığıyla kurgulanması ise ayrı iki bölümde ele alınmıştır. Daha sonra yapı çevrenin savunma amaçlı belirlenmesiyle, yapı çevre içindeki boşluklar (özellikle de mezarlık ve hazireler) da incelenerek, kentin bir bütün olarak ele alınması ve yorumlanması da sağlanmıştır.

Kentsel biçimi ortaya çıkaran “Yapılı çevre”nin oluşumunun tekil yapıların(veya yapı gruplarının) oluşumlarıyla iç içe olduğu, teknolojik boyutun estetik kavramların yanı sıra türlü etkimelerle (Politik/İdeolojik/ Sosyo-ekonomik vb.) boyutları da biçimlediği görüşü ise; “Osmanlı Mimarlığı Erken döneminde Yapıların oluşumu” başlıklı ikinci kitapta ele alınmıştır.

Konusu Osmanlı mimarlığının erken döneminde Bursa’daki yapılar ve yapısal

etkinlikler olan kapsamlı bir yayın elli yılı aşkın bir süredir yapılmamış idi... (Yayınlanan ilk ve tek özgün monografi, Albert Gabriel’in 1958’de Fransızca olarak yazılmış iki ciltlik araştırmasıdır. Bilindiği gibi bu eser, ancak 2008’de Osmangazi Belediyesi’nin çabalarıyla Türkçe’ye çevrilerek yayınlanabilmişti...)

Son yıllardaki çağdaş mimarlık tarihi yazımında çok yönlü/çok disiplinli yaklaşımların geçerli olduğu bir ortamda; Mimarlık kültürü açısından bu olgu büyük bir boşluk oluşturmakta idi. Yapılan az sayıdaki monografik araştırma ise, yapıları kronolojik/ estetik ve işlevsel envanter kurgulama düzeninde, sıralayarak incelemekle yetinmekteydiler... Yapıların oluşum evrelerindeki teknolojik boyutun sosyo-ekonomik ve kültürel veriler eşliğinde kapsamlı olarak değerlendirilmesi, irdelenerek yorumlanması; oluşum süreci ve aşamalarının anlaşılması için zorunlu bir önkoşul olarak görülmekte idi...

Engin Yenal’ın hazırladığı “Osmanlı Mimarlığı Erken Döneminde, Bursa’da Yapıların oluşumu” başlıklı, beş ana bölümden oluşan 292 sayfalık bu araştırma, böylesi bir yönelim ve anlayışın bir ürünüdür.

Araştırma, belirlenmiş bir kentsel çevrede ve sınırlanmış bir zaman diliminde “Değişmezler (Yapı teknikleri ve Teknolojisi) ile “Değişkenlerin(sosyo-ekonomik, kültürel ve politik boyutların) karşılıklı ortak etkimelerinin; yapısal etkinlikleri ve yapıları nasıl oluşturdukları farklı bakış açılarıyla, dört ana bölümde incelenmiştir.

İkinci bölümün ilk kısmında, yapılaşma aşamalarında belirlenen ilk süreç: “Yapım öncesi” ele alınmaktadır. Sünni-İslam kökenli Osmanlı İnanç sisteminin, toplumsal ve bireysel davranış biçimlerinin mutlak belirleyicisi olduğu bir ortamda; yapılar, sosyal dayanışma ve birliğin sağlanmasına yönelik bir “Araç” olarak görülmektedirler... Bu nedenle yapım öncesi sürecinde

Yaklaşık 3 yıllık bir emeğin ürünü olan “Bir Türk (Baş) kenti Bursa” kitabının tanıtım törenine Engin Yanal, Erdem Saker, Başkan Altepe katıldı.

gerçekleşen boyutlar, yapı türünün ve niteliğinin saptanması, kaynakların kullanılması, yapı etkinliklerinin ve işgücünün örgütlenmesi yapı yerindeki hazırlıklar, yapıların ve buralarda yer alan kurumların varlıklarını sürdürebilmeleri için gerekli Destekleyici/Düzenleyici kurumlar(Vakıflar) bu bölümde ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde ise yapımda kullanılan tüm yapı malzemeleri (Özellik ve niteliklerine göre) sınıflandırılarak araştırılmış; tarihsel perspektivde ve dönemin Osmanlı Bursa’sındaki kullanım biçim ve yöntemleri üzerinde özellikle durulmuştur.

Dördüncü bölümde (ve Alt Bölümlerinde) “Yapıların oluşturulma aşaması”na (bir başka deyişle de, Teknikler ve Teknolojik boyutun araştırılmasına) geçilmiştir. Dört Alt bölümde: “Taşıyıcı sistemler”, (Temeller-Sürekli ve Tekil taşıyıcılar ve Örtüler) ve tüm bunlarla oluşan tüm yapı öğeleri ele alınmış ve Dönemin Osmanlı Bursa’sından örnekler görsel belgeler eşliğinde tanımlanmıştır. Her alt bölümün

sonunda konuyla ilgili yayınları sıralayan kapsamlı bir kaynakça bulunmaktadır.

Beşinci Bölüm ise “Yorum“a ayrılmıştır. Yorum, Osmanlı mimarisinin Erken(Bursa)dönemini genelde: Çok yönlü/Çok boyutlu bir “Arayış Dönemi” olduğunu özellikle vurgulamaktadır. Tüm toplumsal kurguların evrimiyle belirginleşen olgu, farklı işlevlerdeki yapıların farklı biçimlenişleri ise, bu arayışın en önemli boyutlarından biri olarak görülmüştür. Bu yapıların bir kaç aşamada oluşturdukları “Yapılı çevre” de gene bu arayışa odaklanmıştır.

Tipolojik bağlamda toplumsal yönlendirmelerin sonucu, farklı işlevleri olan kurumların farklı yapılarda yer almalarının; değişime uğrayarak biçimlenen yeni yapı kültürlerinin ortaya çıkmasının, dönemin belirleyici boyutlarından oldukları görülmektedir. Araştırmada farklı işlevleri gereği, yapı malzemeleri ve teknolojisinin değişmezliğine karşın; farklı biçimlenen bir çok yapı türünün (örneğin: Çok işlevli/kanadlı yapılar, Bursa tipi mescidler, Hanlar Bedesten, Medrese

ve hamamlar vb.) Osmanlı mimarisinde tipolojik oluşumlarının ilk aşamalarının da Bursa döneminde gerçekleştiği görülmektedir.

Yapılan Özet/Eleştirisel değerlendirme, Osmanlı mimarisinin Erken(Bursa) döneminin evrensel boyutlarda hemen her Mimarlık kültüründe var olan “Klasik Dönem” olarak nitelendirilen bir Dönemin olgunluğa erişmesi öncesi, geçirilmesi zorunlu tüm evreleri ve arayışları belirleyerek; irdeleyen bir yorum ortaya koymaktadır. Tüm bu arayışları çok yönlü inceleyip irdeleyen bu araştırmanın ön görülen amacına ulaştığı söylenebilir..

Osmanlı Bursa’sının Kentsel ve Mimarlık kültürlerinin oluşumlarının erken dönemini kapsamlı olarak yorumlayan kaynak nitelikli bu iki kitap, kutu içinde bir arada çok şık bir sunumla Bursa Büyükşehir Belediyesi’nin bir kültür hizmeti olarak tüm okurlarının hizmetine sunulmuş bulunuyor... Dileğimiz benzer araştırmaların da Bursa Büyükşehir Belediyesi’nce yayınlanarak gerçek bir “Bursa Belgeliği”ni oluşturmasıdır.

Tarihi mirasın korunması konusunda son dönemde yoğunlaşan çabalar, koruma alanında Türkiye'nin en önemli ödülü olan Metin Sözen Koruma Büyük Ödülü'nü Bursa Büyükşehir Belediyesi'ne getirdi.

TKB'NİN BÜYÜK ÖDÜLÜ BURSA'YA

Alanında Türkiye'nin en önemli sivil toplum kuruluşlarından biri olan ve gerek Bursa gerekse Anadolu'nun pek çok başka kentindeki tarihi miras projelerinde imzası bulunan Tarihi Kentler Birliği (TKB), bu yılki TKB Metin Sözen Koruma Büyük Ödülü'ne Bursa Büyükşehir Belediyesi'ni değer buldu. TKB'nin bu alanda verdiği en önemli ödül olan Metin Sözen Koruma Büyük Ödülü, Birliğin Ekim ayında Antalya'da gerçekleştireceği törende Başkan Altepe'ye verilecek.

Tarihi Kentler Birliği Aksaray Buluşması, geçtiğimiz günlerde gerçekleştirildi. Birliğe üye 300'e yakın belediye ve kamu kurum temsilcisi ile ilgili meslek örgütlerinden temsilcilerin katıldığı toplantıda, 2012 yılı Proje ve Özendirme

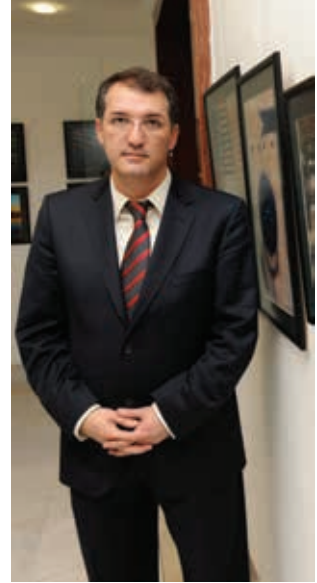
Yarışması sonuçları da açıklandı. 2012 yılı Tarihi ve Kültürel Miras Projeleri Koruma ve Özendirme Yarışmasının sonuçlarını, TKB Danışma Kurulu üyesi Hasan Özgen açıkladı. Yarışmaya ilginin çok iyi noktada olduğuna dikkat çeken Özgen, 2001 yılında sadece 6 proje katılmışken, 2012 yılında 64 projenin yarışmaya katıldığını vurguladı. Yarışmaya gelen projelerin Türkiye'de bu alanda duyulan heyecanın bir yansıması olduğunu ifade eden Özgen; Proje, Uygulama ve Süreklilik dallarında 30 projeye ödül verdiklerini söyledi. Söz konusu kategorilerdeki ödül sahibi belediyeleri sayan Özgen, son olarak, en büyük ödül olan Metin Sözen Koruma Büyük Ödülü'nün sahibini açıkladı; "Danışma Kurulumuzun yaptığı değerlendirme sonucunda, bugüne kadar

pek çok dalda ödüle değer bulduğumuz ve tarihi miras koruma uygulamalarını örnek gösterdiğimiz Bursa Büyükşehir Belediyesi, bu yıl TKB Metin Sözen Koruma Büyük Ödülü'nü almaya değer bulunmuştur."

Özgen'in bu açıklaması, salonda bulunan 300'ü aşkın belediye başkanı yerel yönetici tarafından yoğun bir alkışla karşılandı. TKB'nin Bursa Büyükşehir Belediye'ne vereceği Büyük Ödül, Birliğin 19 Ekim'de Antalya'da gerçekleştireceği ödül töreninde Başkan Altepe tarafından alınacak.

BURSA'NIN SAĞLIK TARİHİ KİTAPLAŞIYOR

Bursa Sağlık Tarihi kitabı, kent özel tarihi açısından bu alanda yayınlanan ilk kitap olacak. Kitap için halen belge ve bilgi toplayan Dr. Ceyhun İrgil “Sağlık ile ilgili evrak, bilgi, fotoğraf sahibi olan varsa bize ulaştırabilir. Ve gelen her bilgiyi kitapta katkı koyan kişilerin ismi ile kullanmaktan onur duyarız. Bilgi paylaştıkça büyür...” diyor.

Bursa Büyükşehir Belediyesi, Bursa'nın spor tarihinden sonra sağlık tarihini de kitaplaştırarak kent belgeliğine kazandırmaya hazırlanıyor. Büyükşehir Belediyesi bünyesindeki Bursa Araştırmaları Merkezi(BAM) son dönemde yayınladığı eserlere bir yenisini daha ekleyecek. Yaklaşık bir yıldır çalışmaları devam eden Bursa Sağlık Tarihi kitabı, kent özel tarihi açısından bu alanda yayınlanan ilk kitap olacak.

Bursa Sağlık Tarihi'ni antik dönemden başlayarak, Osmanlı dönemi ve Cumhuriyet dönemi olarak ele alacak kitabın ilgi çekici birçok alt başlığı var. Sağlık meslek odalarının tarihi, hastaneler, Osmanlı dönemi tıp davaları, Darüşşifa, Osmanlı dönemi doktor ve eczacıları, veterinerlik tarihi, diş hekimleri tarihi, kaplıca tedavileri, tıp malzemeleri, hekim terekeleri, Bursa kadı sicillerinde tıp, Bursa ile ilgili fermanlar, alternatif tıp, folklorik tıp, Adli Tıp, Kızılay, Verem Savaş Derneği, Hıfızıssıhha, Sanatoryum, akıl hastalıkları tedavileri, Bursa'da salgın hastalıklar, mezar taşlarında sağlık, sünnetçiler, kırık çıkıkçılar, Rum hastaneleri, Bursa'da yazılan tıp kitapları, devlet ve özel hastaneler tarihi, Tıp Fakültesi tarihi, sağlık ve spor, sağlık ve siyaset,

Gurabahane-i Laklakan gibi ilgi çekici konular kitapta yer alacak.

Dr. Ceyhun İrgil'in fikir öncülüğünü ve editörlüğünü yaptığı Bursa Sağlık Tarihi kitabı hazırlıkları, çok geniş bir ekip ile Bursa Büyükşehir Belediyesi Bursa Araştırmaları Merkezi bünyesinde devam ediyor. Kentin sağlık tarihini bir kitapta toplamak amacı ile başlatılan çalışma için yaklaşık bir yıldır yürütülen çalışmalarda sona gelindi.

Konunun uzmanı çok değerli isimlerden oluşan yayın kurulu, Bursa'nın Sağlık Tarihi kitabını 14 Mart Tıp Bayramı'na yetiştirmeyi amaçlıyordu, ancak sağlık teşkilat yasası değişiklikleri nedeniyle güncellik açısından çalışma bekletilmişti. Bursa Sağlık Tarihi kitabı ile ilgili görüşlerine başvurduğumuz Dr. Ceyhun İrgil şunları söyledi; “Bursa Büyükşehir Belediyesi Bursa Araştırmaları Merkezi(BAM) bünyesinde son yıllarda bir çok Bursa özneli eser yayımlandı. Benim açımdan en önemli belediye hizmetlerinden biri bu olacak. Tarihe ve hayata bir not düşüyorsunuz. Yazılı kaynaklara çok itibar etmeyen, göçebe kültürden gelen bir ulus için, kentin tarihsel kaydı için bu eserlerin ve çalışmaların amacı 50-100 yıl

sonra anlaşılacak. Bu çalışmalarda BAM çalışanlarının insanüstü gayreti insanı mahcup ediyor. Onların iyi niyeti karşısında daha çok yardımcı olmak istiyorsunuz. Bu çalışmaların koordinasyonu ve merkezin yönetimini yürüten, büyük bir iyi niyet ile bize destek olan Aziz Elbas, başından beri bize yardımcı esirgemeyen Ahmet Erdönmez'e çok teşekkür ederim. Son bir yıldır bu çalışma için hangi kapıyı çaldıysak, herkes elinden geleni yapmaya çalıştı. Ancak Bursa Sağlık Tarihi hiç çalışılmamış bir konu. Yeterli kaynak ve kayıt yok. 1950 öncesi Bursa'nın sağlık müdürleri, kentin hastaneleri ve çalışan hekimleri bile belli değildi. Bu çalışma ile tüm isimleri zor da olsa bulduk. Tüm kayıtları düzenledik. Eminim çok eksik bulunacaktır, ama bu bir derleme. Gelecekte başka araştırmacılar bayrağı bu noktadan alıp daha ileri taşıyacaktır umundayım. En azından antik çağdan günümüze Bursa Sağlık Tarihine ait ne varsa derleyip, toplamaya çalıştık. Bu kente çok önemli katkıları olmuş, ancak unutulmuş birçok ismi, olayı ve çok şaşırtıcı bazı tarihi gerçekleri bu kitapta ilk kez görecek herkes. Kitap sanırım sonbaharda çıkacak. Şuanda tasarım aşamasında, halen elinde sağlık ile ilgili evrak, bilgi olan varsa bize ulaştırabilir.

Ve gelen her bilgiyi kitapta katkı koyan kişilerin ismi ile kullanmaktan onur duyuyoruz. Bilgi paylaştıkça büyür. Bursa'ya bir katkısı olmasını diliyorum, yardımcı olan herkese teşekkür ederim” dedi.

Geniş bir kadronun gönüllü görev aldığı proje için yüzden fazla yazar ve araştırmacı çalışmaya yardımcı oldu. Kitap için bölüm ve makale yazarlığı yapan veya destek veren isimlerden bazıları şöyle; Özcan Akan, Kayıhan Pala, Kubilay Aydın, Emel Coşkun, Ayberk Kurt, Osman Çetin, Mefail Hızlı, Ali İhsan Karataş, Hasan Basri Öcalan, Sezai Sevim, Bedri Mermutlu, Raif Kaplanoğlu, Çetin Tor, Osman Nuri Solak, Can Başaran, Kubilay Aydın, Alper Can, Metin Yurdakaş, Işık Demir, Çiğdem Atalmış, Türel Özkul, Mine Akkuş, Nezaket Özdemir, İsmail Şeker, Abidin Sağlam, Nursal Kumaş, Esin-İbrahim Dokunmazer, Serdar Kuşku, Cengiz Bütün, Mürüvvet Özçelik, Şükrü Yıldırım, Ayşe Alagöz, Yücel Öztürk, Ali İhsan Karataş, Murat Derin, Sibel Gök, Ramiz Fidan, Neslihan Dostoğlu, Murat Kaçar, Murat Kuter, Sürel Solakozoglu, Metin Sarı, Demet Çoraklı, Murat Çalıkapan, Hüsnüye Altıntaş, Özlem Sevgel, Hatice Şahin, Zülküf Yılmaz, Yıldırım Kocabey, Cüneyt Özakın, Sedat Demir, Hacı Özmen, Hüseyin Demirel, Feza Şen, Dilek Durak, Ayhan Kızıl, Ayhan Arınık, Necla Kitay Yazıcıoğlu, Günay Tanlak, Hakan Gür, Mürsel Büyükçoban, Cemal Yağcı, Adem Vural, Kader İyigün, Oryal Kahraman, Saadet Dayıoğlu, Nihat Çakır, İhsan Aydın, Eylem Bozca, Ebru Başaran. Kitap ile ilgili çalışmaların sonbaharda tamamlanarak yayınlanması planlanıyor. Bugüne kadar değişik konularda birçok eseri kente kazandıran Büyükşehir Belediyesi Bursa Araştırmaları Merkezi bir eseri daha Bursalılara armağan edecek...

Karagöz Müzesi

Fotoğraflar: Fatih ÖZENBAŞ

TARİHE AÇILAN KAPILAR BURSA MÜZELERİ

Dilek YILDIZ KARAKAŞ / Bursa Kent Müzesi Sanat Tarihçisi

Bursa'da günümüzde bilinen ilk insan izlerini Orhaneli yolunda bulunan Şahinkaya Mağarası'ndaki son buluntular ile Paleolitik Çağ'a (M.Ö. 100.000- M.Ö.40.000), İlk yerleşim alanını Akçalar Köyü Aktopraklık Höyüğü'ndeki buluntular ile de Geç Neolitik Çağ'a (M.Ö. 6.000) tarihlendirmek mümkün olmuştur. İşte bu ilk ayak izlerinden bugüne değin çoğu önemli medeniyete ev sahipliği yapmış kent merkezi ve çevresi, insanlık tarihi açısından pek çok iz bulunabilecek önemli bir potansiyele sahip olmuştur. Bu köklü ve zengin tarihi geçmiş, kültürel değerler, yaşam biçimi ve gelenekleri ile zengin bir somut olmayan kültürel miras birikimine de

sebep olmuştur. Özellikle Roma, Bizans ve Osmanlı'nın zengin kültürel mirası ile yoğrulmuş olan kent günümüze taşınan mimari eserleri ile de açık hava müzesi görünümünü doğal olarak kazanmıştır. Bursa'da tüm bu mirasın gelecek kuşaklara aktarılıp korunmasında öncülük eden müzelerin sayısı da azımsanmayacak kadar çoktur. İstanbul, Ankara ve İzmir'den sonra en çok müzeye sahip olan kent olma özelliğini taşıyan Bursa'da 7'si devlet, 11'i de özel olmak üzere ziyarete açık toplam 18 müze bulunmaktadır. Devlete ait müzelerden dördü, Bursa Büyükşehir Belediyesi bünyesindedir. Türkiye'de örnek çalışmaları ile pek çok müzenin kuruluşuna öncülük

etmiş, yol göstermiş olan Bursa Kent Müzesi, Avrupa'daki müzeler arasında saygın bir yere sahip olan Avrupa Müze Akademisi'nin kurucu üyesi ve Türkiye temsilcisidir. Akademi her yıl yaptığı toplantılar ile Avrupa'nın müzecilik vizyonuna yön vermektedir. Bursa Büyükşehir Belediyesi temsilcilerinin Türkiye'de ve dünyada takip ettiği bu toplantı ve seminerlerdeki kazanımlar Bursa Büyükşehir Belediyesi'nin hali hazırda işlettiği müzeler ile hazırlanmakta olan müzelerde uygulama fırsatları yaratılmış, yapılan çalışmalar ile özellikle Türkiye'de yeni yeni anlaşılmaya başlanan modern müzecilik anlayışının öncü uygulamaları gerçekleştirilmeye

başlanmıştır. Bu uygulamalar ile Bursa Büyükşehir Belediyesi'nin bünyesinde bulunan müzeler yalnızca seyredilen değil, paylaşılan, öğrenmeye ve halkın katılımına açık, süreli sergiler, etkinlikler, toplantılar, konferanslar, workshoplar, eğitim çalışmaları ile müzelerin canlılığını her zaman koruyan kurumlar olması amaçlanmıştır. Böylece bu müzeler yeni işlevler yüklenerek, ziyaretçi ile tek yönlü değil karşılıklı ilişkiyi, etkileşimi, açıklığı ve işbirliğini hedeflemektedir.

Toplumla birlikte yaşamayı, düşünmeyi, üretmeyi kentlilerin yaşamını ve geleceğini yeniden tasarlama isteklerini perçinlemeyi ilke haline getiren Bursa Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı müzelere halkın ilgisi de yoğundur. Bu müzelerin yıllık ortalama ziyaretçi sayısı 250 bini aşmıştır.

Bursa Büyükşehir Belediyesi'nin Avrupa standartlarında müzecilik vizyonu ile projeleri hazırlanmış pek çok müze çalışmalarından biri olan Enerji Müzesi'nde sona yaklaşmıştır. Çok yakın zamanda ziyarete açılacak olan müze; Merinos Tekstil Fabrikası'na elektrik üretimini sağlayan binada kurgulanmıştır. Tekstil fabrikası kapandıktan sonra yıllarca atıl durumda kalmış olan elektrik santrali ve içindeki makinalar yeni yapılan bu müze ile tekrar hayat bulacaktır. Müzede elektrik enerjisi tarihi medeniyetin gelişimi ve değişimi odaklı yansıtmak hedeflenmektedir. Elektrik enerjisi olgusunu gündelik hayat ve sanayileşme-üretim süreçleriyle önemsetmek müzenin bir başka amacıdır. Müzede elektrik santralinin gerçek işlerliğinin yanı sıra Bursa'da elektrik tarihi, elektrik öncesinde kullanılan aydınlanma araçları ve oldukça teknik bir konu olan elektrik enerjisinin üretim safhaları animasyon ve canlandırmalar ile özellikle çocuk ziyaretçilerin ilgisini çekerek aktarılmaya çalışılacaktır.

Bursa Büyükşehir Belediyesi'nin bir başka yeni müze projesi de Maden

Atatürk Müzesi

Müzesi'dir. Enerji Müzesi ile aynı binada yer alacak olan müzede kömür, bor, volfram gibi Bursa ve civarında çıkarılan madenler tanıtılarak bu madenlerin işleniş serüveni anlatılacaktır.

Müze kentin yeni müzelerinden biri de, para müzesi olacak. Bursa'nın fethi ve Osmanlı'nın kuruluş sürecinde paranın ilk basıldığı darphane yapılarını ortaya çıkaran Büyükşehir Belediyesi, restore edilecek bu yapılarla birlikte o dönemlere ait tarihi paralardan oluşan bir de müze hayata geçirecek. Müzede, Bursa'da basılan tüm paraların yanı sıra, Osmanlı, Selçuklu ve Beylikler dönemlerine ait paralar yer alacak.

Artık Bursa'da yeni dünya düzeninde modern müzecilik anlayışıyla yeni teknolojiler kullanılarak, insan odaklı projelendirilen müzeler ve kültür merkezleri ile Bursa'nın tarihi kültürel zenginlikleri ortaya konacak, bu merkezler ile çağdaş bir toplumun ihtiyaçlarına cevap verir düzeyde, toplumun yaşam kalitesini yükseltmek arzusunda vizyonlu müzeler hedeflenmektedir.

DEVLET MÜZELERİ

Bursa Arkeoloji Müzesi

Bursa Arkeoloji Müzesi, Bursa'da 1972 yılından beri hizmet veren, Bythia ve Mysia bölgelerinde bulunmuş M.Ö. 3000'den Bizans Devri sonlarına kadar olan devirlere ait eserlerin sergilendiği müzedir. Reşat Oyal Kültür Parkı içinde yer alır. Müzede 25 bin eser yer alır, 2 bin kadarı sergilenmektedir. Müzede sergilenen eserler arasında; Yortan kültürüne ait pişmiş toprak mezar buluntuları, Antandros Nekropol'ünden figürinler, kapacak ve süs eşyaları, Karacabey'in Şükraniye Köyü'nde bulunmuş dünyadaki üç örnekten biri olan Greko-Pers mezar steli Roma dönemine ait taş eserlerin yanı sıra Zeus ve Herakles tasvirleri, Kybele heykelleri, Athena ve Apollon'un bronz büstleri, değişik formlardaki keramik kaplar bulunur. Bizans dönemine ait gümüş, bronz ve pişmiş toprak eserler ile Arkaik, Klasik, Helenistik, Roma ve Bizans dönemlerine ait altın, gümüş ve bronz sikkelerin yer aldığı Bursa Arkeoloji Müzesi'nin bahçesinde de zengin bir stel koleksiyonu sergilenmektedir.

Kent Müzesi

Atatürk Köşkü Müzesi

Çekirge yolu üzerinde, Çelik Palas Otel'i'nin bahçesinde, 19. yüzyıl sonlarında yapıldığı sanılan, çatı katıyla birlikte üç katlı kâgır bir köşktür. Bir süre Albay Mehmet Bey tarafından kullanılmıştır. Bursa'yı ikinci ziyareti sırasında, Belediye Başkanı Hasan Sami Bey'in girişimleriyle 12.000 liraya satın alınarak Atatürk'e armağan edilmiştir. Atatürk de binayı 1938'de Belediye'ye armağan etmiştir. Cumhuriyet'in 50. yılında, 29 Ekim 1973'te Kültür Bakanlığı tarafından Atatürk Müzesi olarak halkın ziyaretine açılan bu tarihi köşk; Bursa'daki sivil mimarinin en güzel örneklerindendir. Uhyi Bey adlı şahıs tarafından yaptırılan bu tarihi köşkün, XIX. yüzyıl Fransız mimarlık sanatının etkisiyle yapıldığı görülmektedir. Balkonlar ve alınlık saçaklarında ahşap işçiliğinin en güzel örneklerini görmek mümkündür. 3 katlı müzenin salon ve odaları, Atatürk'ün kullandığı eşyalarla birlikte sergilenmektedir. Köşkün bahçesinin doğu tarafında; iç tarafı ve çatısı ince kalem işiyle bezenmiş bir "kameriye" yer alır.

Türk ve İslam Eserleri Müzesi (Yeşil Medrese)

İlk Osmanlı medreselerinden olan Yeşil Medrese, Sultaniye Medresesi adıyla da tanınmaktadır. Birçok ünlü

bilgin yetiştiren medrese, 1414-1424 yılları arasında yapılmıştır. Binada 12. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar maden, keramik ahşap, işleme, silah, el yazması kitaplar, İslami sikke, kitabeler ve mezar taşları ile etnografik malzeme teşhir edilmektedir. Müzenin içinde yer alan dersane ve odalarda; Hacivat ve Karagöz için ayrılmış geleneksel gölge oyunu ile ilgili eşyalar, Bursa yöresine ait hamam eşyaları, Bursa tekke ve dergâhlarına ait çeşitli eşyalar; altın, gümüş ve bronz sikkelerle Osmanlı nişan ve madalyaları, ateşli silahlara ait koruyucu zırhlar, çeşitli hat sanatı ustalarına ait levhalar, kitaplar ile Şeyh Hamdullah ve Hafız Osman gibi büyük ustalara ait hat sanatı örnekleri, çeşitli bakırdan yapılmış mutfak ve kahve eşyaları sergilenmektedir. İbn Hilâl İbn el-Bavvab tarafından 975/76 yılında yazılan dua kitabı, 14. yüzyıla ait zengin tezhipli Bakara suresi, 1323 tarihli bir Kur'an-ı Kerim, Sultan II. Murad'a ait Kur'an-ı Kerim, Memluk Sultanı'nın Yıldırım Bayezid'e hediye ettiği ceylan derisi ile ciltlenmiş Kur'an-ı Kerim ile 15. yüzyıl İznik çini tabakları, Türk-İslam Eserleri Müzesi'nin en önemli objeleri arasında yer almaktadır. Adeta açık hava müzesi olarak düzenlenen bu tarihi mekânın bahçesinde ise, 15. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar Bursa'nın değişik yerlerinde bulunan seçkin mezar taşı örnekleri teşhir edilmektedir.

Türk ve İslam Eserleri Müzesi

17. Yüzyıl Osmanlı Evi Müzesi

Muradiye semtinde II. Murat Külliyesi'nin karşısında bulunan ahşap evin yerinde, evvelce Sultan II. Murad'ın bir köşkü olduğu sanılmaktadır. Dolayısıyla bu ev aynı zamanda Fatih Sultan Mehmed'in doğduğu ev olarak bilinmektedir. Günümüzde müze olarak kullanılan iki katlı ev; plan ve süslemeleri bakımından 17. yüzyıl özelliklerini taşımakta olup, Bursa'da halen ayakta kalan en eski evlerdendir. Bahçeye açılan eyvanlı bir sofa ve iki odadan oluşan planda alt kat odaları alçak tavanlı kışlık odalardır. Tüm odalar 17. yüzyıl süslemelerinin en güzel ve karakteristik özelliklerini göstermektedirler. Evin belki de en önemli ve renkli bölümü olan "Harem Odası", dışarıya açılan on dört pencere ile aydınlanmaktadır. Bu odada, dönemin çeşitli el işlemleri, sedef kakmalı ahşap ev gereçleri ve porselen eşyalar sergilenmektedir. Bursalı ustalar tarafından yapılan bir sanat eseri olan Osmanlı Evi Müzesi, pazartesi hariç her gün ziyarete açıktır.

Yenişehir Şemaki Evi Müzesi

İran'ın Şemaki Kasabası'ndan Anadolu'ya gelerek Yenişehir'e yerleşen Şemaki Ailesi tarafından 18. yüzyılda yaptırılmıştır. Konak olarak adlandırılabilir ev, iki katlıdır. Zemin katta taşlık, sağ tarafında mutfak ve kiler,

Hünkar Köşkü Müzesi

Enerji Müzesi

sol tarafında iki oda yer alır. Mutfak duvarına bitişik ahşap merdivenle üst kata çıkılır. Burada eyvanlı bir sofa, sofaya açılan bir "baş oda" ile biri küçük diğeri büyük iki oda daha yer alır.

Mudanya Mütareke Evi Müzesi

11 Ekim 1922 tarihinde TBMM Hükümeti ile İtilaf Devletleri arasında Türk-Yunan savaşına son veren ateşkes anlaşmasının imzalandığı, Mudanya sahil yolu üzerinde yer alan 19. yüzyıl başlarına ait yalı, 1937 yılından beri müze olarak kullanılmaktadır. Müzede Kurtuluş Savaşı ve mütarekeye ait çeşitli belge ve malzemeler ile döneme ait eşyalar sergilenmektedir.

İznik Müzesi (Nilüfer Hatun İmaret)

Sultan I. Murad'ın annesi Nilüfer Hatun'un anısına 1388 yılında inşa ettirilmiştir. İmaret olarak kullanılan yapı, yoksullar için her gün yemek dağıtılan bir hayır kurumuydu. Cumhuriyet döneminde değişik gereksinimler için depo olarak kullanılmış, 1960 yılında müze olarak hizmete açılmıştır. Müzede sergilenen eserleri, İznik ve çevresinden elde edilen ve bilimsel kazılarda çıkarılan eserler oluşturmaktadır. Müze bahçesinde; Roma, Bizans, Osmanlı dönemi eserleri sergilenmiştir. Bu eserler, sütun başlıkları, lahitler, kabartmalar, korkuluk levhaları, ambonlar, steller, yazıtlar,

çörteler, kuyu bilezikleri ve İslâmî mezar taşlarından oluşmaktadır. Kapalı teşhirde ise, arkeolojik, etnografik, sikke ve İznik çinileri sergilenmektedir.

ÖZEL MÜZELER

Bursa'da Kültür Bakanlığı'nın denetiminde, şahıs ya da kurumlara bağlı olarak hizmet veren 11 adet özel müze bulunmaktadır. Bunlardan Bursa Kent Müzesi, Hünkar Köşkü Müzesi, Merinos Tekstil Sanayi Müzesi ve Karagöz Müzesi Bursa Büyükşehir Belediyesi'ne, Ormancılık Müzesi Orman Bakanlığı'na, Uluumay Osmanlı Halk Kıyafetleri ve Takıları Müzesi Koleksiyoner Esat Uluumay'a, Anadolu Arabaları Müzesi Tofaş'a, Hüsnü Züher Evi Müzesi Koleksiyoner Hüsnü Züher'e, Basın Müzesi Bursa Gazeteciler Cemiyeti'ne, Gemlik Celal Bayar Müzesi Celal Bayar Vakfı'na, İnegöl Kent Müzesi İnegöl Belediyesi'ne bağlı olarak hizmet vermektedir.

Kent Müzesi

Bursa Kent Müzesi, 2004 yılından bu yana kentin eski adliye binasında hizmet veren, Bursa'nın 7000 yıllık zaman diliminde geçirdiği değişim ve dönüşümlerin sergilendiği müzedir. Üç kattan oluşan müze çağdaş, yaşayan kent müzelerine uygun olarak düzenlenmiştir. Giriş katında bulunan galerilerde

Bursa'nın 7000 yıl önce Neolitik dönemdeki ilk ayak izlerinden başlayıp, Roma, Bizans, Osmanlı dönemleriyle günümüze kadar gelen bir zaman koridorunda Bursa'nın tarihine tanıklık edebilirsiniz. Üst kattaki tematik galeri Bursa'da doğmak ve büyümekle başlar ve Bursa'da yaşamı, kaplıcaları, yemek kültürünü, ünlüleri, Karagöz ve Hacivat'ı ile diğer kültürel zenginlikleri anlatır. Bodrum katta bulunan bir diğer tematik galeri ise "El Sanatları Çarşısı" adını taşır. Bu galeri 18. yüzyılda Bursa'ya gelen Avrupalı seyyahların çektiği dönemin Bursa çarşısı fotoğrafları kaynak edinilerek hazırlanmıştır. Koridor şeklinde düzenlenmiş olan galeride tamamen dükkan canlandırmalarına yer verilmiştir. Avrupa Müze Forumu'nun 2006 Mayıs ayında Portekiz'in Lizbon kentinde düzenlenen "2006 Yılı Avrupa Müzesi" ödül töreninde Bursa Büyükşehir Belediyesi Bursa Kent Müzesi; müzenin yapmış olduğu etkinliklerle kent kültürüne sağladığı katkı nedeniyle Avrupa'nın ödüllü müzeleri arasına girmiş ve Avrupa standartlarında bir müze olduğunu kanıtlamıştır.

Hünkar Köşkü Müzesi

Bursa'da Uludağ'ın eteklerindeki Temenyeri'nde, Abdülmecit devrinde av köşkü olarak yapılan, Bursa ziyaretleri sırasında Atatürk'ün de konakladığı,

2003 yılında ziyarete açılan bir müzedir. Atatürk'ü ağırlamış olduğu için Atatürk Köşkü ve Cumhuriyet Köşkü adları ile de anılır. 1859'da inşa edilmiştir. İki katlı köşk, 19 günde tamamlanmıştır. Mimarisi Fransız ampir üslubunda yapılmış olan köşkün içindeki süslemeler 19. yüzyıl özelliklerini taşımaktadır. Tavan kalem işi süslemeleri, Bursa seyir panoramasına hakim bahçesi, dönemi yansıtan orijinal eşyaları ve Atatürk Odası ziyaretçilerin ilgisini çekmektedir.

Karagöz Müzesi

2007'de 10'uncu yılı münasebetiyle Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından müzeye dönüştürülen Karagöz Sanat Evi; Karagöz sanatını yarınlara ulaştırabilmek için yeni bir misyon üstlenmiş ve modern müze anlayışı ile yeniden düzenlenerek sanat severlerin hizmetine ve ziyaretine hazır hale getirilmiştir. Müzede; gölge oyunun tarihçesi panolar ile anlatılmakta, çeşitli koleksiyonlardan derlenen orijinal Karagöz tasvirleri teşhir edilmektedir. Karagöz Müzesi, Bursa'da düzenli olarak Karagöz gösterisi yapılan tek mekandır. Ayrıca müze içerisindeki sanat atölyesinde Karagöz gölge oyunu tasvirleri yapım kursu ve gölge oyunu oynatımı konusunda ücretsiz kurslar verilerek yeni gölge oyunu ustaları yetiştirilmektedir.

Ormancılık Müzesi

Türkiye'nin ilk ve tek Ormancılık müzesidir. Çekirge Caddesi üzerinde Saatçi Köşkü olarak bilinen yapıda 1989'da açılan müzede; hayvan ve bitki fosilleri, haberleşme ve orman mühendisliği aygıtları, harita ve fotoğraflar, ormancılık tarihi ile ilgili belgeler başta olmak üzere yaklaşık üç bin kadar eser sergilenmektedir. İki katlı müzede; insan silüetini andıran bir ceviz ağacı kesiti, 250 milyonluk fosiller ile 8 milyon yıllık tortul tabaka üzerindeki çınar yaprağı gibi mutlaka görülmesi gereken ilginç eserler bulunuyor. Müzede, ormanda yaşayan hayvanlar da unutulmamış, mumyalanmış hayvan örnekleri de sergilenmektedir.

Merinos Tekstil Sanayi Müzesi

Sanayi mirasının korunması bağlamında Türkiye'deki en güzel örneklerden biridir. 1935 yılında bizzat Atatürk'ün girişimleri ile kurulmuş olan Sümerbank Merinos Yünlü Dokuma Fabrikası 1938'de yine Atatürk'ün katıldığı açılış töreniyle hizmete açılmıştır. Cumhuriyet Türkiye'sinin sanayi devrimi sembollerinden olan biri olan fabrika 1960'lı yıllarda Bursa ekonomisine en fazla katkıda bulunan işletmelerden biri olmuştur. Çeşitli nedenlerle 2004 yılında üretimi durdurulan fabrikanın

kurulu olduğu alan Bursa Büyükşehir Belediyesi'ne devredilmiştir. 2011 yılında Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından Türkiye'de tekstil sanayinin hafızası konumunda olan Merinos Fabrikasının müze ortamında yaşatılması kararı alınmış ve proje uygulamaya konmuştur. Modern müzecilik anlayışıyla düzenlenen ve işletme kurgusu hazırlanan müze 2012 yılında kapılarını ziyarete açmıştır. 3 kattan oluşan müzede; Merinos koyununun yetiştirip yünü elde etmekten, bu yünün işlemlerden geçip kumaş oluncaya kadarki serüveni çeşitli canlandırmalar ile anlatılmaktadır.

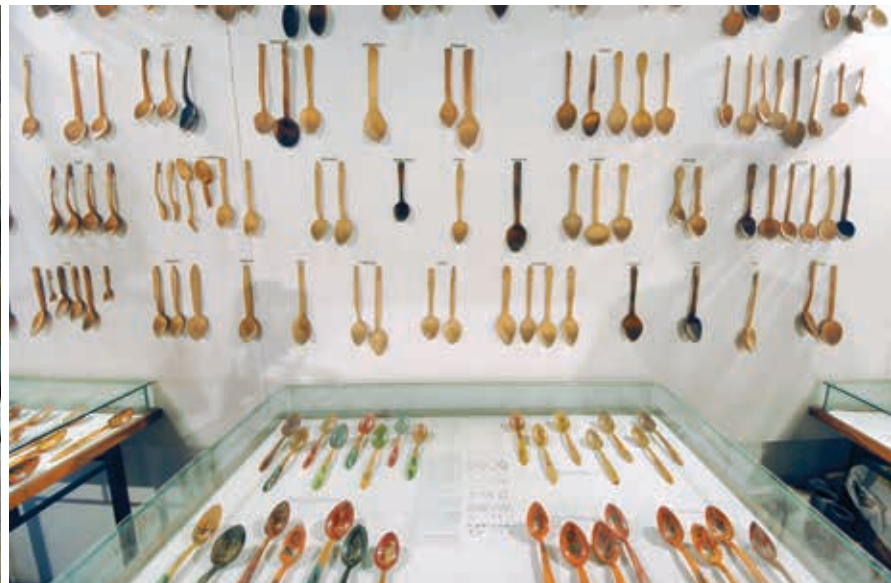
Tofaş Anadolu Arabaları Müzesi

Bursa Tofaş Anadolu Arabaları Müzesi, Bursa'da tekerleğin at arabasından otomobile gelişimini sergileyen bir müzedir. Türkiye'nin ilk ve tek Anadolu Arabaları Müzesi'dir. Yıldırım Umurbey semtinde toplam 17.000 metrekaresel bir alanı kapsayan eski bir ipek fabrikası restore edilerek 28 Haziran 2002'de ziyarete açılmıştır. Bursa'da bir mezarda bulunan ve daha önce Bursa Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmekte olan 2600 yıllık bir savaş arabası müzede sergilenen en önemli eserlerdendir. 1430 tarihinde yapılan ve 2008 yılı Şubat ayında Koç Vakfı'nın finansal desteğiyle restore edilerek Tofaş Bursa Anadolu Arabaları

Merinos Tekstil Sanayi Müzesi

Hüsnü Züher Evi Müzesi

Müzesi bünyesine katılan Umurbey Hamamı, Tofaş Sanat Galerisi olarak kültür yaşamına kazandırılmıştır.

Uluumay Osmanlı Halk Kıyafetleri ve Takıları Müzesi

Muradiye Külliyesi'nin hemen karşısında, Şair Ahmet Paşa Medresesi içinde yer alan müze, 18 Eylül 2004'te açıldı. Müzede, Anadolu Folklor Vakfı kurucu üyelerinden Esat Uluumay'ın 45 yılda topladığı 18 değişik koleksiyonu sergilenmektedir. 15. yüzyıla kadar uzanan Osmanlı Anadolu ve Rumelisi'nden 70 kıyafet ve 400 parça takının bulunduğu müzede ayrıca Türk kahvesi, hamamı, atçılığı ile ilgili malzemeler, silah, bıçak, kılıç, boncuk türü eserler ile ziyaretçilerin ilgisini çekmektedir.

Hüsnü Züber Evi Müzesi

Muradiye semtinde Devlet Misafirhanesi ve daha sonraları Rus Konsoloslugu olarak hizmet veren 19. yüzyıl Osmanlı evidir. 19. ve 20.yüzyılın eşyaları ile döşenmiş olan ev bu yılların özelliklerini yansıtan eşyalar Osmanlı-Türk kültür ve medeniyetinin zenginliğini gözler önüne sermektedir. Ayrıca sanatçı Hüsnü Züber'in dağlama (pyrogravure)

adı verilen teknikte çeşitli eşyalarda tahta üzerine yakma tekniğiyle yaptığı desen kompozisyonlarıyla oluşturduğu koleksiyonu da sergilenmektedir. Hüsnü Züber Evi, 1993 yılında Bursa Büyükşehir Belediyesi'ne Hüsnü Züber tarafından bağışlanmış olup halen Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından özel müze statüsüne kavuşması ile ilgili çalışmalar devam etmektedir.

Bursa Basın Müzesi

Bursa basını ve matbaacılığın gelişiminin tarihsel bir süreç içinde, objelerle birlikte sunulduğu Basın Müzesi'nde, gazetelerin ve öteki medya organlarının kullandığı çeşitli araçlar, ilk hallerinden en gelişmiş modellerine değin canlandırmalarla sergilenmektedir. Bursa'da yazılı basının köklü geçmişi ve günümüze gelinceye kadar geçirdiği aşamaların tarihsel süreç içinde gözler önüne serildiği müze, Bursa Gazeteciler Cemiyeti tarafından Bursa'ya kazandırılmıştır...

İnegöl Kent Müzesi

2009 tarihinde ziyarete açılan İnegöl Kent Müzesi'nde, İnegöl'ün tarihi, sosyal hayatı ve kültürü aktarılmaktadır. Müzenin birinci ve ikinci katında İnegöl civarında şimdiye kadar tespit edilmiş

ilk yerleşim alanı olan Cumatepe Höyüğü'nden (M.Ö 3000) günümüze kadar İnegöl'ün 5000 yıllık tarihi anlatılmaktadır. Müzenin üçüncü katında ise sağlık, turizm, spor, ipekböcekçiliği, tütüncülük, mutfak kültürü, köy odası, çeyiz odası ve berber bölümleri gibi sosyal yaşam tarihi bulunuyor. Müzenin ön binasındaki üçüncü katında ise İnegöl'ün sosyal, siyasal ve ekonomi tarihinden arşivlenerek, araştırmacıların hizmetine sunulduğu kent belleği ile idari bölüm hizmet vermektedir. Ayrıca müzede kişisel sergiler için sergi salonu ve 100 kişi kapasiteli çok amaçlı salon bulunuyor.

Celal Bayar Müzesi

Gemlik Umurbey'de doğan Türkiye Cumhuriyeti'nin 3. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın adını taşıyan müzede Celal Bayar'a ait eşyalar sergilenmektedir. Müzenin 20.000'in üzerinde kitap, yazma, gazete, süreli yayınlar ve fotoğraf koleksiyonlarından oluşan bir de kütüphanesi bulunmaktadır. Bu kütüphane XX. yüzyıl Türkiye'sinin siyasi tarihine ışık tutacak niteliktedir. Celal Bayar Müzesi'nin yanında Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından yaptırılan bir de anıt mezarı bulunmaktadır.

Uluumay Osmanlı Halk Kıyafetleri ve Takıları Müzesi

Bursa Basın Müzesi

OSMANLI'NIN ÇILGIN BÜROKRATI AHMED VEFİK PAŞA

“Türk kimdir, Türklük nedir, Türk ulusu var mıdır sorularının yanıtları, en doğru Ahmed Vefik Paşa’nın yaşam öyküsü üzerinden verilebilir. Herkesten ileri düzeyde alafranga olması gerekirken; herkesten önde, içten ulusçu ve gelenekçi oluşu da önemlidir.”

Necdet SAKAOĞLU - Tarihçi Yazar

Ahmed Vefik Paşa’yı unutmadığı için, Bursalılara, Bursa Büyükşehir Belediyesi’ne, Bursa Şehir Tiyatrosu’na ve Ahmet Vefik Paşa Tiyatrosu’na teşekkür ederiz. Türkiye’nin ilk parlamento başkanını 120. ölüm yılında Meclis Başkanlığı unutmamıştır. Kütüphane kurucusu, çevirmen, yazar, tiyatro önderi bir devlet adamını Kültür ve Turizm Bakanlığı unutmamıştır. Şehirciliği başlatan valiyi, Şehircilik Bakanı, belediyeler de unutmamıştır. Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu unutmamıştır. Başka unutanlar da sayabiliriz.

2 yıl müfettiş, 3 yıl 8 ay vali olarak görev yaptığı Bursa’da, Vefik Paşa’dan kalma somut bir hatıra gösterebilir miyiz? Söz gelişi nerede ikamet etmişti? Oturduğu konağın yeri biliniyor mu? Paşanın Bursa’daki izlerini araştıran var mıdır? II. Abdülhamid döneminde vilayetlerimize atanan devlet adamı valiler, bunların hizmetleri de araştırılmalıdır. A. Vefik Paşa’yı bunlardan hiçbirleriyle

kıyaslayamayız. Bursa, bu ayrıcalığını da değerlendirmelidir.

Yaşam öyküsü

İbnülemin Mahmut Kemal İnal, Onu tanıtmaya “ehl-i islâmdan ilk defa Divan-ı hümayun tercümanı tâyin olunan” cümlesiyle başlamış. Ahmed Vefik, Rum asıllı Bulgar-zâde mühtedi Yahya Naci Efendi’nin torunu, Paris maslahatgüzarı Ruhuddin Efendi’nin oğludur. Rumelihisarlı ailesi İstanbul’un köklü ailelerinden Hekimbaşılar ile akraba imiş. Vak’anüvis Şânizâde, Târih-i Şânizâde’de büyükbabası Yahya Efendi için: “Ta’yin-i mâhiye mütercim Yahya Efendi” başlığı altında, 1822’de Mora isyanı sırasında ve Rum Patriği’nin idam edildiği günlerde Rum çevirmenlere güven kalmadığı için mühendishane hocalarından Rum asıllı Bulgarzâde Yahya Efendi’nin Bâbîâli’ye çevirmen atandığını yazar: “Bâb-ı Âlî’de on beş yirmi günden beri Rumî ve Frengîyü’l-ibare bazı evrak kıraat etdirilmekte olan Mühendishâne

hocalarından Rumîyü’l-asl Bulgar-zâde Yahya Efendi bundan sonra dahi o makule tercümeleri mukabele ve evrak-ı mezkûreye nazar ederek lâzım gelen dakaiki evliyâ-i umûra ifade ve tefhim ve bazı müsta’id heveskârlara düvel ve milel beyninde mütedavil olan elsine-i ecnebiyeyi ta’lim eylemek hususlarına me’mur kılındı”(1).

Ahmed Vefik Paşa’nın torunu Ahmed Vefik Bey ise 1332’de Tasvir-i Efkâr’daki yazısında, “Büyük pederim bir Bulgar mühtedisinin oğlu değildir. Türk ve İslâm olan bir aileye mensuptur” savındaymış. Paşa, 23 Şevval 1228 de (19 Ekim 1813) İstanbul’da doğmuş. Bu tarih kaydındaki Arapça 2 rakamı sehven 3 okunup Hicrî 1238 (1823) yapılmış doğumu 10 yıl sonraya kaymış! Ahmed Vefik, Mühendishane-i Berrî-i Hümayun’da okudu. 1834’te Paris elçiliğine atanan Mustafa Reşid Paşa’nın tercümanı babasına katılarak Paris’e gitti. Orada da Saint Louis Koleji’nde okudu.

لحمعربى

طبع مبدى

جزء اولى اصلى عربى وفارسى اوليان كلات و مولداتى

جزء ثابى اصلى عربى وفارسى اولان الفاظ
عربى حوى

اثر خامة احمد و فبق ياشا

معارف نظارت مبدى نيك رخصتيد طبع اولتشر

درسعادت

(مجموعه بک) - مطبعه - باب نای چوارنده ابو السعود
چاه سنده عدد ۷۳

۱۳۰۶

Aleksandr Dumas Fils ile okul arkadaşı olmuş. Fransızca, Lâtince, Grekçe öğrendi. 1837'de İstanbul'a döndü. Tercüme odasına alındı. 1840'ta Londra elçiliği kâtipliğine atandı. İngilizce öğrendi. 1842-49 arasında yine Tercüme Odasında ve Hariciye Nezaretinde görevliydi. 1847'de Devlet Salnamesi'ni hazırlamakla görevlendirildi. Geçici görevle Sırbistan'a gitti. 1850'de Eflak Boğdan Komiserliği'ne gönderildi. 1851 de dönünce yeni kurulan Encümen-i Dâniş'in toplantılarına katıldı. Ulâ rütbesi verilerek 1852'de atandığı Tahran Büyükelçiliğinde iki yıl kaldı. 1855'te Meclis-i Vâlâ azası oldu. 1857 de bâlâ rütbesiyle Deavi Nazırlığına getirildi ama çok geçmeden azledilip yine Meclis-i Vâlâ'ya döndü.

1859'da Paris Büyükelçisi oldu. Uluslararası sorunların görüşüldüğü konferanslara katıldı, antlaşmaları imzaladı. İstanbul'daki Fransa elçisinin Boğaz'da saltanat kayığına benzer bir

tekneyle gezdiği haberini alınca paşa da Paris'te, İmparator III. Napolyon'un beyaz arabasının benzeriyle dolaşmaya başlamış; görenlerin imparator geçiyor sanması sorun olmuş. İstanbul'daki sefir kayığı paşa da arabayı değiştirmiş. Paris'te bir resmi kabulde imparatorun: -Devletiniz çatırıyor! sözüne karşılık: -Memleketimiz Fransa'ya uzaktır. Hakkımızda doğru malumat alamayacağınız tabiidir. Ben Paris'te bulunduğumdan Fransa'nın ahvalini yakından görüyorum. Çatırdayan sizin memleketiniz! deyince İmparator bozularak uzaklaşmış. Konuşmaya kulak misafiri olan İngiltere sefirinin kutlamasına karşılık da: -"Bu cevabı siz vermeliydiniz. Çünkü devletiniz sizi korur. Oysa benim devletim basit bir şikâyet üzerine beni azleder! demiş. Nitekim 1861 de azledilerek İstanbul'a yine Meclis-i Vâlâ'ya döndü. Suriye fevkalâde komiserliğine gönderildi. 1862'de Evkaf-ı hümayun Nazırlığına atandı. Süleymaniye Camii'nin esaslı

onarımını gerçekleştirdi. Divan-ı Muhasebat Reisi oldu. Yaz başında eylemleri yatıştırmak için Belgrat'a gitti. 1863'te yine Meclis-i Vâlâ'ya döndü. 1863'te özel olarak Hikmet-i Tarih dersleri vermeye başladı. Bu derslerin özetleri Tasvir-i Efkâr'da yayınlanıyordu. O yıl Anadolu Sağ Kol Müfettişliği'ne gönderildi. Bursa'yı ve Balıkesir'i çok harap buldu. Daha ileriye gitmeyerek devletin ilk payitahtını harap halinden kurtarmayı "millî izzet-i nefis" sayarak Bursa'yı bayındır kılmayı iş edindi. Dolambaçlı yollara boğulmuş şehri, düzgün ve dikey kesişen yollar açarak ferahlatmayı ileri belediyeçilik hizmeti olarak gördü. Hastane yapımı başlattı.

Müftü Suları'ndan iki yüz yıl sonra, görevinden dolayı Müfettiş Suyu denecek menba sularını dağlardan indirdi. Bataklıkları kuruttu. Tarihi eserleri kurtarmayı amaçladı.

Türkiye'ye tiyatroyu getiren, Bursa'dan sonra İstanbul'da da halka tiyatro perdesi açtıran odur. Bu hizmeti bize bir şey hatırlatıyor: Asırlar önce Karagöz'ün ışıklı perdesinin Bursa'da izlenmesinden sonra, Vefik Paşa'nın Batı tiyatrosu perdesini burada açtırması; "Türkiye'de sahne ve gösteri sanatlarının vatani Bursa'dır" dememize hak kazandırıyor.

Bu, Türkiye'de o yılların anlayışı bakımından bir ilk; Avrupa şehirlerinde gördüğü bayındırlık ve korumacılık anlayışını memlekete getirilmesi hareketidir. Bu hizmetlerini valiliğinde de sürdürecektir. Zelzeleden kubbesi çatlamış Yeşil Cami'yi, çinileri dökülen Yeşil Türbe'yi onarttı; Osman ve Orhan türbelerinin çevresini açtırttı. Bakımsız Ulu Cami'yi, daha birçok tarihi eseri viranelikten kurtardı. Muradiye'yi, özellikle Cem Sultan Türbesi'ni Fransız seramikçisi mimar Parvillée eliyle gün ışığına çıkarttı. Köklü girişimleri birçoklarının menfaatine dokunduğundan, hakkında dedikodular çıkartıldı. Cevdet Paşa Maruzat'ta: "Vefik Efendi Bursa'da saplanıp kaldı Hüküm-i karakuşî ile vaki icraatından dolayı halkın şikâyetü ayyuka çıktı. Kendi mariz iken başka hastayı tedaviye kalkışan tabibe benzeyen müfettişin icraatını teftiş için de bir müfettiş gönderilmesine mecburiyet hâsıl oldu" diyor (2)

1865'te müfettişlikler kaldırıldığından emekliye sevk edildi. Mazulen (görevsiz) Rumelihisarı'ndaki köşk ve yalısına çekildi. Maddi açıdan sıkıntılı yedi yıl geçirdi. Okudu, yazdı, çeviri ve adaptasyonlar yaptı: Fezleke-i Tarih-i Osmanî ile Türkî Durub-ı emsal adlı dil ve folklor çalışması, kimi çeviri ve adaptasyonları bu evrenin yapıtlarıdır. Görevsizliği Âlî Paşa'nın ölümüne (1871) kadar sürdü. Rüşumat emini oldu

ise de keyfi- karakuşî yönetim anlayışı nedeniyle birkaç aylık sürelerle o görevden ötekine, Sadaret Müsteşarlığı, Maarif Nazırlığı, Şura-yı Devlet azalığı yaptı. 1872'deki ilk Maarif Nazırlığı altı aydır. Eğitimin yaygınlaşması ve köylere mektep açılması için çalıştı. 1873'te 3,5 yıl sürecek ikinci mazuliyet dönemi başladı. Bu sefer de yıllardır üzerinde çalıştığı Lehçe-i Osmanî'ye yoğunlaştı ve tamamladı. 1876 da Petersburg Doğu Bilimcileri Kongresi'nde Türkiye'yi temsil etti.

Meşrutiyet ilan edilince İstanbul'dan mebus seçildi ve II. Abdülhamid tarafından Meclis-i Mebusan (geçici) reisliğine seçildi ve vezirlik rütbesi verildi. Paşa oluşu akranlarına Keçecizâde Fuad, Âlî paşalara- göre hayli geç, 63 yaşındadır. Meclis oturumlarında mebuslara karşı sert çıkışları yüzünden eleştirildi. 3 ay sonra meclis tatile girince üç ay sürecek Edirne valiliğine atandı. Meclis yeniden açılınca Ayan Meclisi azası, ilaveten 1878 başında 2. kez Maarif Nazırı atandı. 24 gün sonra çok kritik bir evrede, 4 Şubat 1878'de Başvekil (sadrâzam) ve Dâhiliye Nazırı atandı. O günlerde 93 Harbi yenilgisinin getirdiği, işgal, göç, kıtlık, kırım ve kış felaketi yaşanıyordu. İstanbul'a iki yüz bin dolayında aç, hasta, sahipsiz Türk Müslüman göçmen yığılmış; bunların donmamaları için bütün camiler, hanlar hamamlar açılmıştı. Rus ordusu İstanbul

kapılarında, Büyükçekmece ateşkes hattı ilan edilmişti. Paşa, vilayetlerden para getirtti; 93 Muhacirleri denen göçmen kabilelerini Anadolu'ya yerleştirmeye başladı. Rus birlikleri Yeşilköy'de karargâh kurarken Meclis'te de şiddetli tartışmalar vardı. 3 Mart 1878'de ön barış protokolü imzalandı. 9 gün sonra Meclis süresiz kapandı. Muhafızlarının, A. Vefik Paşa'nın göçmenlerden bir fedai grubuyla II. Abdülhamid'i tahttan indirip Reşad'ı geçireceğine ilişkin jurnali üzerine 2 ay 9 günlük başvekilliği 18 Nisan 1878'de sona erdi.

4 Şubat 1879'da Bursa Valiliği'ne atandı. Müfettişlikte başlattığı imar çalışmalarını sürdürmeye koyuldu: İpekçiliği geliştirmek, gülcülük ve gülyağı sanayi, pirinç tarımı; harap mektepleri onartmak, kız çocukları da dâhil bütün çocuklar için zorunlu öğretim, İnegöl Çitli Maden Suyu işletmesi, Bursa Vakıf Hastanesi, İstanbul'dan gelen oyunculara her yıl 9 ay boyunca haftada üçer temsil verdirmek, gelirin bir kısmı hastaneye ayrılmak koşuluyla tiyatro kurmak, bu tiyatrodan oynanmak üzere Moliere'den 16 kitaplık tercüme- adaptasyon...

3 yıl 8 ay sonra 16 Ekim 1882'de hakkındaki şikâyetler üzerine Bursa Valiliği'nden azledildi. Hakkındaki şikâyetlerden bazıları şunlardı: Kanunlara uymamak, çarşıdan geçerken işine ara verip saygı göstermeyen nalbandı

hapsettirmek, çıra pazarında pazarcı İsmail'in satmak istediği bir yük üzümü ahaliye yağma ettirip bağcıyı iki gün tutuklatmak, köylülere 10 ayı öldürme angaryasına koşmak, merhum miralay Süleyman Bey'in evi önüne duvar ördürmek, yaptırdığı arabanın bedelinin sadece dörtte birini ödemek, Kız Mektebi Muallimi İbrahim Efendi'yi aktrisler hoca tayin etmek, tiyatroya mahsus 19 piyesi resmi ruhsat almadan Bursa Matbaasında bastırmak, muhacirleri uygun yerler varken kabristana iskân etmek, mezarlıkların bir kısmına hastane, kahvehane, gazino yaptırmak, yol açmak bahanesiyle birçok fukaranın evini yıktırıp bedelini ödememek.. Azlini, Maliye Nâzırı'nın istediği parayı göndermeyeceğini "Para denen p..., bu vilayette yok!" içerikli telgrafı çabuklaştırdı denirse de böyle bir telgraf acaba çekilmiş midir? Asıl neden halka tiyatroyu sevdirmesi idi.

Bir buçuk ay sonra, 2. kez 30 Kasım 1882 de atandığı başvekillikten 2 gün sonra azledildi. Nedeni başvekillik şartları ileri sürmesi ve nazırları seçme yetkisi istemesiydi. Son resmi görevi budur. 1837 de Tercüme Odası'nda memuriyete başladığına göre -aradaki görevsizlikleri sayılmazsa- 45 yıldır. Yaşamının son 9 sene 4 ayını açıkta, emekli, İstanbul'un hay huyundan uzak, Rumelihisarı'ndaki bakımsız köşk ve yalısında münzevi, maddi açıdan da sıkıntılar içinde geçirdi. Paşayı bir tür tecrit ve inzivaya mahkûm eden kuşkusuz II. Abdülhamid'di. O zaman çok تنها bir köycük olan Rumelihisarı'na gelen giden de pek yoktu. Kütüphanesindeki eserleri üzerinde çalıştı, Lehçe-i Osmanî'yi genişletti, çeviriler yaptı. Yazdıklarını bastırarak olanak da bulamadı. Hastalıklarla boğuştu. Nihayet 1 Nisan şakası yaparcasına 1 Nisan 1891'de vefat etti. 19 Ekim 1813 doğum tarihine göre 79 yaşından 5 ay 12 gün almıştı. Ölümü ertesi 2 Nisan tarihli gazetelerde: "Bir müddettir mübtelâ olduğu hastalıktan rehâyâb olamayarak 20 Mart 1307 (1 Nisan 1891) günü Rumelihisarı'nda

kâin sahilhanesinde tekmi-i enfas eylemiştir. Hastalığında Zât-ı hazret-i Şehriyârî, birkaç def'a Mabeyn'den ahvalini sordurmuştu" yollu savuşturucu cümlelerle yer aldı!

Babasının ve büyük oğlu Refik'in Eyüp'teki mezarları yanına değil de vasiyeti gereği köşküne yakın Kayalar Mezarlığına gömüldü. Mezarına adı bir taş dikildi. Kızı Fahrünnisa daha sonra taşına: "Eazım-ı ulemâ-yı İslâmiyeden efahım-i vüzerâ-yı saltanat-ı seniyyeden Ahmed Vefik Paşanın kabridir. Elfatiha" kitabesini yazdırdı.

Kayalar Mezarlığına gömülmesi konusunda o zaman, yukarıdaki arazisini, Amerikalı misyonerlere satarak kilisesi de olan Robert Kolej'in yapılmasına olanak sağladığı için mezarının üstünden çan sesi eksik olmasın diye II. Abdülhamid'in buraya gömdürttüğü dedikodusu yayılmıştı. Oysa büyükbabası ve ağabeyi burada gömülüydü. Sağlığında, II. Abdülhamid'in, büyükbabası Sultan II. Mahmud'un Türbesi haziresinde kendisine yer ayrılacağını bildirmek üzere gönderdiği mabeyinciye paşanın: "- Hayatım Sultan Mahmud'un ahfadiyla mücadele ederek geçti. Öldükten sonra da onlarla içli dışlı olmak istemem! dediği rivayet edilir.

Serveti yıkık dökük köşkü ve kütüphanesinden ibaretti. Ölümünde hayli borç bıraktı. Yalısı eşyasıyla yanmış; babasından büyükbabasından kalan bir serveti olmadığı gibi emekli aylığı da geçimine yetmediğinden hiçbir zaman serveti olmamıştı. Terekesini içeren tezkire ibretle okunmaya değer.

Yaşamının yarı yüzyılı, öfkelerinin, ödünsüz tutumunun başına sardığı aziller de dâhil kamu hizmetinde; ama bundan daha uzun, hatta çocukluk yılları sayılmazsa 70 yılı hep okuyarak yazarak araştırarak geçmişti. Ahmed Vefik Paşa düzeyinde aydın, Batı'nın ve Doğu'nun kültürlerini özümsemiş, kalem efendiliğinden, diplomasi tercümanlığına,

elçilikten, müfettişliğe, valiliğe, nazırlığa, Meclis reisliğine, sadrazamlığa uzanan; ama asıl bunların da üstünde yazar, çevirmen, araştırmacı, tarihçi kimliğiyle adını ebedileştiren devlet adamlarımız enderdir. Abdurrahman Şeref, onu ömrünün son günlerinde zengin kütüphanesinde, altındaki minderin mitili çıkmış, sakosunun dirseklerini yırtık görmüş. O minder ve sako saklansa ve bir de aydın devlet adamları müzemiz olsa, orada teşhir edilseydi!

Siyasal - diplomatik hizmetleri tarihin konusu olan Ahmed Vefik Paşa, bir edebiyatçı, tiyatro yazarı, dil ve folklor uzmanı, kitabiyatçı, tarihçi olarak daha öndedir. Onu asıl bu yönüyle sahiplenmek de önce Bursa'nın görevidir. Osmanlıca denen, asırların ördüğü üç dilli yapının tutsaklığından Türkçeyi kurtarmaya öncülük edenlerin önderidir. Aşırı Türkçeciydi.

Anadolu'ya gelmezden önce Türklerin Asya'daki varlığını duyurmuş; Şecere-i Türkî'yi Çağatay Türkçesinden dilimize aktarmış; Nevayî'nin Çağatay Türkçesi yapıtlarından aktarmalar yapmış; Anadolu Türk-köylü Türkçesinin kökenlerini ve kollarını incelemiş; Unutulan Türk sözcüklerini ortaya çıkartmıştır. Kısacası Türkiye'de Türkoloji'nin kuruluşuna öncülük eden ilk Türkologumuzdur. Lehçe-i Osmanî'nin ilk cildinde 15 bin Türkçe sözcük vardır.

16 dil bildiği abartılıdır. Bunlardan üçü beşi lehçe, aşinalık, okuma düzeyindeydi kuşkusuz. 15 bin cilt eser bulunduğu söylenen kütüphanesi, o dönemde dil ve tarih ağırlıklı en zengin uzmanlık hazinelerindendi ve Avrupa'da da biliniyordu. Ölümünden sonra, -herhalde ona garaz besleyenlerin de girişimiyle- borçlarının ödenmesi için kitaplarının çoğu hemen, kalanları da iki yıl sonra kataloğu yapılarak satıldı. Ne büyük kayıp! O tarihlerde bu kütüphane, Müze-i Hümayun Kütüphanesi'ne, Darülfünun'a kazandırılmalıydı.

Eserleri:

Salnâme: Osmanlı Devleti'nin sivil asker ilmiye kurumlarına göre H.1263/ M.1847 yılındaki genel yapısını gösteren bu yıllık çıktığı yıl Fransızcaya da çevrilmişti. İzleyen iki yılın salnamelerini de kendisi hazırlamıştı. (Devlet salnameleri, 1918'e değin 72 sayı yayımlanmıştır)

Düstur: Tanzimat'a gelen yasalasma sürecinde yürürlüğe giren ilk kanunları ve nizamnameleri toplayıp Düstur adıyla bastırmıştır.

Hikmet-i Târih: 1863'te Tasvir-i Efkâr'da tefrika edildi. Türkiye'de çağdaş tarih yazımının ilk örneği sayılan bu küçük ve yarım yapıt, Darülfünun'da verdiği yarıda kesilmiş derslerinin notlarıdır. Tarih bilimi ve metodu, ırkların ve ulusların oluşumu, uygarlıkların doğuşu yükselişi ve çöküşü, naklî ve tasvirî tarih anlatımları, jeoloji, arkeoloji, etnografya açıklamalarını içerir.

Şecere-i Türkî: Özbek Hanı Ebülğazi Bahadır'ın, mitolojik çağlardan, Cengiz Han ve oğullarına ve bu hanedanın bir kolu olan Şeyban-Özbek hanlarına (1663) kadar Orta Asya tarihinin anlatıldığı Çağatayca yapıtını da İstanbul Türkçesine çevirmiş; yapıt, önce 1864 te yine Tasvir-i Efkâr'da tefrika edilmiş; çeviri ve yayım yarım kalmış ve o haliyle 172 sayfa basılmıştır.

Fezleke-i Tarih-i Osmanî: 1869'dan önceki ilk basımında Târih-i Osmanî, 1869, sonraki baskılarında Fezleke-i Târih-i Osmanî, Rüştîye (ortaokul) basamağı için ilk tarih ders kitabıdır. Düzeltme ve küçük eklemelerle en az 15 kez basılmıştır. 1870'lerden başlayarak Rüştîye ve idadilerde okutulmuş; sonraki tarih ders kitaplarına da program ve içerik modeli olmuştur. Abdülaziz'e kadardır. Bu küçük kitapta her padişahın dönemindeki önemli olaylar verilirken, övgü şöyle dursun, her birinin kusurları eleştirilmiştir.

Atalar Sözü, Türkî Durûb-ı Emsâl:

Bu da 1863'te yayımlanmıştır. Paşanın Türkçülük çalışmaları eserlerindendir. Bursa'da basılmıştır. Bu eserin iki ayrı baskısından Bursa'da yapılmış olanı, Müntehabat-ı Durûb-ı Emsâl-i Türkiye adıyla bir baskısı daha vardır.

Lehçe-i Osmanî: İki cüz (cilt) olan bu eserin 1. cüzünde "Aslı Arabî ve Farisî olmayan" yüzde 90 Türkçe sözcükler ve türevleri; 2. cüzünde Arapça ve Farsça Osmanlıca sözcükler yer alır.

Tiyatro çeviri eserleri: Tiyatro yoluyla Türkçeyi sevdiren yazıda ve konuşmada öne çıkartmayı amaçlayan paşa, bir yönden de halkın düşünce dünyasına yeni pencereler açmayı hedeflemiş, Moliere'nin eserlerinden 16'sını Türkçeye ve Türk karakterlerine uyarlamış. Bunlardan beşi önce Bursa'da sahneye konulmuştu. Moliere'inkilerden başka tiyatro uyarlamaları, telif eserleri de vardır. Adaptasyonları da kendi eserleri sayılmalıdır. Zor Nikâh, Zoraki Tabip, Yorgaki Dandini, Merakî, Kadınlar Mektebi, Kocalar Mektebi, Bursa'dan sonra 1868'den itibaren İstanbul'da da sıklıkla sahnelenmiştir.

Roman Çevirileri: Fénelon'un Telemaque romanını Yusuf Kâmil Paşanın özetleyerek çevirmesine karşılık A.V. Paşa, bütün bölümleriyle ve Türkçe'de yeni bir düzyazı tarzı deneyerek çevirmiştir. Voltaire'in Micromégas'ını, Victor Hugo'dan Ernani'yi Hikâye-i Hikemiyye-i Mikromega adıyla, Lesage'dan, Histoire Gil Blas de Santillane yapıtını, Cil Blas Santillani'nin Sergüzeşti adıyla ve özetleyerek Türkçeye kazandırmıştır. Koçi Bey Risalesi'ni bulmuş, 1861'de ilk kez Londra'da bastırmıştır. Nevai'nin Çağatayca Mahbubü'l-kulûb'u, Hoca Saadeddin'in Tâcü't-Tevârih'i, Ramazanzâde'nin Tarih-i Nişancı Mehmed Paşa eseri, Aynî Ali Efendi'nin Kavanin-i Âl- Osman der Hulâsa-i Mezamîn-i Defter -i Divân ve Risâle-i vazife-i horân ve Merâtib-i Bendegân-ı Âl-Osman'ı, Kâtip Çelebi'nin

Düstûrü'l-Amel li- Islâhi'l- Halel'i, Halim Giray'ın Gülbün-i Hânân'ı, Şeyh Sâdî'nin Gülistan'ı desteği ve girişimiyle basılmış eserlerdendir.

Ahmed Rasim (1865- 1932) Resimli ve Haritalı Osmanlı Tarihi adlı eserinin "Birkaç Söz" başlıklı önsözüne şöyle başlamış: "Darüşşafaka'da üçüncü sınıftan dördüncüye geçtikten sonra bir gün divanhaneye asılan ders cetveline bakarken "Fezleke-i Târih-i Osmanî" bir terkip gördüm. O ana kadar tarihi lafzen işitmiş fakat ne olduğunu bilmiyorum idim. Derslere başlandı. Her dersin hocası geldi, tarih hocası yok, bulunamıyor. Birkaç ay sonra Rızâ Bey nâmında bir zât sınıfa tarih hocası sıfatıyla gelerek derse başladık. Nasıl? Kıraat kitabı imiş gibi dere tepe aşarak okuyoruz. Bir fazlası var ise o da ezberlemek. Ne kadar güç ne kadar yorucu bir ders değil mi? Anlamak ihtimâli yok. Cenâb-ı Hak yine merhum Vefik Paşa'dan râzı olsun ki hülâsa vücuda getirmeğe hasr-ı himmet eylemiş. Şayân-ı dikkattir ki biz o sene Fezleke'yi de bitiremedik, hatta yarı bile edemedik. Ertesi sene de hiçbir tarih dersi görmedik. Altıncı sınıfta Târih-i Umumî'ye ibtidâ ettik. Hoca müsvedde getirir biz tebyiz ederiz. Zaman kopyacılık ile geçdi. Bir hâlde ki o sene dahi Muhtasar Târih-i umumî'nin kurun-ulâ kısmını okuyamadık. Velhâsıl sekiz sene zarfında tarihin umumî ve hususî kısımlarından yalnız ellişer altmışar sahife mukaddematıyla kaldık"(3)

Ahmed Rasim'in sözünü ettiği yıllar 1870'lerin sonudur. Demek ki o tarihlere değin okullarımızda henüz tarih dersi, dolayısıyla tarih ders kitabı yoktu. İbnülemin Mahmud Kemal İnal, Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar'da paşanın "eserleri" bahsinde "Fezleke-i Tarihi Osmanî mukaddema mekâtib-i rüşdiyede okutulurdu"(4) cümlesini en başa yazmış ama bu kitap hakkında görüş bildirmemiş; galiba önemsememiş. O devrin diğer aydın devlet adamları gibi Ahmed Vefik Paşa'nın da dostundan çok karşıtları vardı. Namık Kemal, Ebüzzüya

Paşa'dan Kısa Kısa...

Dairesine yaversiz uşaksız girip çıktığından nöbetçiler aldırış etmezlermiş. Bir defasında arkasında uşak gören nöbetçiler hürmetle selamlamışlar. Uşağına dönüp: “ Beni değil seni selamlıyorlar. Sen de onlara selam ver” demiş.

Açıktaki bir şişman huzuruna girip memuriyet isteyince öyle bir azarlamış ki adam duvarlara kapılara çarpıla devrile kaçarken huzurdaki biri: -Adamcağızı meys ettiniz demiş. Paşa: -Sen bilmezsin şişmanlar ne domuz olur, ne domuz! Ben kendimden bilirim” yanıtını vermiş.

Bursa’da valiyken yine açıktaki bir nahiye müdürü görev istemek üzere huzuruna girer. Kağıt ve pul alacak parası olmadığını belirtip dilekçesini ezberden okur: “-Maruz-ı çakerleridir ki kulları kırk sene hizmet-i devlette bulunarak ibraz-ı sadakat etmiş ve niçe seneden beri açıktaki kalıp sefaletle düçar olduğumdan bir nahiye müdürlüğüne tayinime müsaade-i celile-i vilâyet -penahîleri şâyân buyrulmak bâbında emr ü ferman hazreti menlehü’l- emrindir. Pul, üstüne sene ve ay. İmza filan bendeleri”. Sabırla dinleyen paşa tebeşir getirterek adama, arkasını dön deyip sırtına “sual olunmak üzere taraf-ı defterdariye” yazmış. Doğru defterdara git demiş.

Başvekilliğinde bir gün Mahmudpaşa’da, yanında yaversiz, uşaksız, sırtında başlıklı kaput, Anadolulu bir Rum bakkalın önünde durmuş. Üstü açık et kavurmasını kalın bastonu ile dürtüp yere dökmüş. Bakkalı da azarlamaya başlamış. Paşayı tanımayan bakkal, oradan geçenlerin halinden karşısındakinin büyük bir adam olduğunu anlayıp donakalmış. Said Paşa anlatırmış: Aşağılık biri yalısına gitmiş. Kadın düşkünü birinin namussuzluğunu uzun uzadıya anlatmış. Onu kınayarak sözü kendi namus ve faziletine getirmek isteyince Paşa: -Namussuzlardan şikâyet etmek bizim gibi namusluların hakkıdır. Senin gibi rezillerin hakkı yoktur, kalk, ..tir kerata! diyerek kovmuş.

Tevfik’in bile bunlar arasında yer alması yadırganmamalı. Çok yönlü, üstelik diplomat, devlet adamı, donanımlı, dürüst ve geçimsiz bir şahsiyetin dostları kadar düşmanlarının da olması kaçınılmazdır. Abdurrahman Şeref, Tarih musahabeleri’nde Paşa’ya ayırdığı bahiste özetle şunları yazmış: “Sokakta dilenci kıyafetiyle dolaşsa hiç tanımayan birisi, bu adam vezir olmalı der. Eşine Türk usulü ferace ve çedik giydirmesi, ailesini alafranga modalardan uzak tutması meşhurdur. Son yıllarında kendisini görmeye giderdim. Zengin bir insan değildi. Muntazam ödenmeyen emekli aylığı çok yalınkat olan evinin geçimine yetmiyordu. Eşyası eskimişti. Hatta minder örtüleri yamalı idi. Küçülmemek için ne aylığına zam ve ne de geçmiş maaşlarının ödenmesini istemişti. Farklılığı sırf göz ve gönül tokluğu değildi. Sevmediklerini mevkilerine bakmadan apaçık aşağılar, hoşlandıklarına da toz kondurmazdı. İri püsküllü fesi, yuvarlak çehresi korku ve saygı duygularını bir arada uyandırır. Kendisi için Baş aşağı kütüphane, her tarafı

dikenli bir yuvarlak, binektaşırırlığınde bir pırlanta denmişti. Rüşvete bulaşmış kamu görevlilerini çerçöpten sayar, ahmakları ve yetenekleri dahi bunlardan üstün tutarmış. Yakınlarına, kendime deli dedirtinceye kadar neler çektim bilmezsiniz demesi meşhurdur. Bayram tatilini kaldırması, kızdıklarını karakuşırı hapsettirmesi, kovması, esnafa borcunu ödemeyen bürokratin atını sattırması, fesinin püskülü biçimi ve kullanış tarzı, alaycılığı, gecelik entarisi, takkesi, gözlüğü pabuçları da Ahmed Vefik Paşa’nın olduğu için ünlenmişti.” (5)

Dipnotlar

- (1) Târih-i Şânâ-zâde 4.Cild, İstanbul, 1291,s 33-34, İbnülemin, Son Sadrıâzamlar, ss651/not1)
- (2) AhmedCevdet Paşa Ma’rûzât, (haz.Dr. Y.Halaçoğlu, İstanbul, 1980,, s.60
- (3) İkbâl Kütüphanesi, Şems Matbaası 1-4 ciltler, İstanbul 1326- 1328
- (4) I.Cüz, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1969, s701- 705
- (5) Abdurrahman Şeref, Târih Musahabeşleri. İstanbul, 1339, s223

Kaynakça:

A.Hamdi Tanpınar’ın “Ahmed Vefik Paşa” İA, (1941, cüz 3 ss.207-210),

Mehmed Zeki Pakalın’ın, Son Sarâzamlar ve Başvekiller (1942, 3. cilt, ss 45- 359),

İbnülemin Mahmud Kemal İnal’ın Son Sadrazamlar, (1944, V, ss 651- 738) başlıcalarıdır.)

Abdurrahman Şeref, Tarih Musahabeleri’nde (1339, ss.223-234 ve yer yer başka sayfalarda) onun özelliklerini, kimi anılarını, yaşama koşullarını anlatmıştır.

Sevim Güray, Ahmed Vefik Paşa, AKDİTK, Ankara 1991.

İslâm Ansiklopedisi’nde Ö.Faruk Akün imzasıyla yayımlanan “Ahmed Vefik Paşa” maddesinin sonundaki bibliyografya paşa hakkında, yerli yabancı yazıların hemen tümünü vermektedir. (1989, ss143- 157)

MUALLİMZADE (DÖKÜMHANE) HAMAMI

İncirli Caddesi üzerinde yer alan hamam uzun bir süre dökümhane olarak kullanıldığından dolayı ‘Dökümhane Hamamı’ olarak da anılmaktadır. Günümüzde depo olarak kullanılan hamam restorasyon çalışmaları kapsamında kamulaştırıldı. Bölgenin sosyal ve kültürel ihtiyaçları doğrultusunda işlev verilecek olan tarihi yapının restorasyonuna başlandı. Yaklaşık

bir yıl sürecek restorasyon çalışmaları sonucunda bölgede, önce İncirli Hamamı ardından Muallimzade Hamamı gibi iki anıtsal eser ayağa kaldırılmış olacak.

Çeşitli kaynaklarda, Muallimzade Ahmet Efendi tarafından 1572 yılında Aksu’daki cami, sıbyan mektebi ve zaviyesine gelir getirmek amacıyla yaptırıldığı belirtilen hamamla ilgili ilk sicil kaydı 1490

tarihine aittir. Yapının bu tarihten çok önce yaptırılmış olduğu ve 1490 yılında onarım geçirdiği tahmin edilmektedir. 500 yılı aşkın ömründe sayısız onarım geçiren Muallimzade Hamamı, 2012 yılı sonunda tamamlanacak son onarımının ardından işlevini çok amaçlı tesis(kültür merkezi) olarak sürdürecektir.

BARAKFAKIH'IN YENİ BULUŞMA NOKTASI

Barakfakih Beldesi merkezindeki yaklaşık 150 yıllık tarihi konak, Büyükşehir Belediyesi’nin çabalarıyla yeniden yaşama döndürülüyor. Yıllardır virane halde bekleyen tarihi konağı kamulaştıran Büyükşehir Belediyesi, yapının restorasyonu için düğmeye bastı. Yapının, Büyükşehir Belediyesi tarafından hazırlanan roleve ve restorasyon projeleri Kurul tarafından onaylandı. Önümüzdeki günlerde restorasyon ihalesine çıkılması ve yıl sonundan önce de restorasyon için

ilk harcın konulması hedefleniyor. 2013 ortalarında tamamlanması hedeflenen tarihi konak, sosyal ve kültürel amaçlı bir merkez olarak hizmet verecek. Bölgede, eski dokuya ait elde kalan ender yapılardan biri olan ve köy meydanının parçası durumundaki tarihi konak, bölge halkının yeni buluşma noktası olacak. Büyükşehir Belediyesi, konağın işlevlendirmesini Kestel Belediyesi ile birlikte yapacak.

KIZIK KÜLTÜRÜNE YENİ YUVA

Bursa Büyükşehir Belediyesi'nin tarihi ve kültürel miras çalışmaları kapsamında ele aldığı Fidyekızık Kızıklar Konağı, ilk günü ihtiyamıyla Kızık kültürünün yaşatılacağı önemli bir sosyal ve kültürel merkez olarak hizmete açıldı. Tarihi ve kültürel mirası ayağa kaldırma çalışmalarını merkezin yanısıra tüm ilçelerde uyguladığı restorasyon projeleriyle sürdüren Büyükşehir Belediyesi, Fidyekızık Mahallesi'nin meydanında bulunan yaklaşık 100 yıllık tarihi konağı da ayağa kaldırdı. Osmanlı'nın son dönem eserlerinden biri olan ve yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya iken Tarihi Bursa Kızıklar Derneği tarafından koruma altına alınan üç katlı

tarihi yapı, bölgeye değer katacak önemli bir kültür merkezine dönüştürüldü.

Tarihi konağın açılış töreninde konuşan Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Altepe, tarihin Bursa'ya bir armağanı olan Kızıklar'dan günümüze ulaşan Hamamlıkızık, Cumalıkızık, Derekızık, Değirmenlikızık ve Fidyekızık'ın sahip oldukları özgün yapıları ve değerleriyle gelecek kuşaklara taşınması için gerekli çalışmaları yaptıklarını söyledi. Cumalıkızık'taki müzenin yeniden düzenlenmesi, Hamamlıkızık Hamamı'nın restorasyonu, Derekızık meydanı gibi çalışmalarla bu bölgelerin tarihi ve kültürüyle daha yaşanılabilir mekanlar

haline gelmesini hedeflediklerini kaydeden Başkan Altepe, "Fidyekızık'taki bu sivil mimarlık örneği yapı hayırsever Tahir Bıyıklıoğlu tarafından belediyemize bağışlandı. Bursa bu açıdan da örnek bir kent. Sadece kamu yatırımları değil, hayırseverlerimiz ve kente karşı kendini sorumlu hisseden vatandaşlarımızın katkılarıyla her bölgeye yeni hizmetler ulaştırılıyor. Hayırsever ve belediye işbirliğiyle hayata geçirdiğimiz bu kültür merkezi hem Kızık kültürünü en iyi şekilde gelecek kuşaklara taşıyacak hem de bölge halkının yeni bir buluşma noktası olacak" diye konuştu.

İNCİRLİ HAMAMI

Uzun yıllar harabe vaziyette bekleyen ve neredeyse her yerel yöneticinin ayağa kaldırmak istediği Incirli Hamamı, nihayet yaşama yeniden katılıyor. Uzun yaşam yolculuğunu; söyleşilerin,

panellerin, çeşitli toplantıların ve müzik dinletilerinin gerçekleştirileceği kültür merkezi olarak devam ettirecek olan Incirli Hamamı'nın 2013 yılı başlarında tamamlanması hedefleniyor.

YAYLACIK CAMİİ YENİDEN HAYATTA

Özgün mimari özelliklerini bugüne kadar taşımayı başaran ancak günümüzde harabe halinde kaderini bekleyen Nilüfer'e bağlı Yaylacık Köyü'ndeki tarihi Camii, Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından restore edildi. Osmanlı mimarisinden güzel örneklerin yer aldığı anıtsal yapının restorasyonu 2012 yılı ortalarında tamamlandı. Köy

tüzel kişiliğinde olan ve sayıları oldukça azalan ahşap caminin önümüzdeki günlerde hizmete girmesi bekleniyor. Tarihi yapı, hem köye ayrı bir güzellik katacak hem de Bursa'nın başka üçra köşelerinde bulunan ancak bakımsızlık nedeniyle harabe durumuna düşen özgün mimarideki ibadet mekanlarının restorasyonuna da öncülük edecek.

MUTFAK KÜLTÜRÜ KAYIHAN HAMAMI'NDA

Tarihi yapının Bursa'ya kazandırılması için mülk sahipleriyle varılan anlaşma çerçevesinde, Büyükşehir Belediyesi hamamın restorasyonuna başladı. Restorasyon karşılığında ise tarihi yapı yaklaşık 10 yıllığına belediyenin kullanımında olacak. 2011 yılında restorasyonuna başlanan yapı 'sosyal mekan' işleviyle hizmet verecek. Tarihi yapıdaki restorasyon çalışmaları son aşamaya geldi. Söyleşi, panel, kitap imza, dinleti gibi etkinliklerin yanı sıra, geleneksel mutfak kültürünün yaşatılacağı yeme-içme mekanı olması da planlanan tarihi yapı, hizmete girdiğinde çevresine de büyük bir hareketlilik getirecek.

Restorasyonu tamamlanmış olan Gökdere Medresesi ve Kayıhan Çarşısı ile restorasyonu devam eden Eskişehir Hanı, önümüzdeki dönemde ayağa kaldırılacak Davutpaşa Hamamı ve Bat Pazarı ile birlikte düşünüldüğünde, Mahkeme Hamamı bölgeye yeni bir soluk gelecek.

15. yüzyılın ikinci yarısında yaptırılan Kayıhan Hamamı 'Dülgerler' ya da 'Keresteciler Hamamı' olarak da biliniyor. Hamam; 1727, 1763 ve 1870 yıllarında geçirdiği büyük yangınlarda önemli

oranda hasar görmüş ve asıl işlevini kaybetmişti. 1500 metrekare alan üzerine kurulu tarihi yapının, önümüzdeki günlerde yeni işleviyle Bursalıları karşılaması hedefleniyor.

BURSA SURLARINA KAVUŞUYOR

Bursa'nın ilk kurucusu Bithinyalılar tarafından M.Ö. 180-234 yıllarında inşa edilen Bursa Surları, kentin ilk yerleşim alanını çevreleyen önemli bir tarihsel değerdir. Bursa Hisarı'nı oluşturan ve kısmen yapılaşmaya maruz kalmış surların ayağa kaldırılması amacıyla başlatılan projenin ilk bölümü 2005-2007 yılları arasında tamamladı. Saltanat Kapı'dan başlayan ve Osmangazi Caddesi boyunca Çakırhamam'a kadar devam eden sur duvarları ve 2 adet burç

restore edilerek kentin tarihi ve turistik değerleri arasına katıldı. Böylece kent kimliğinde 'Bursa Kalesi'nin algılanırlığı sağlandı. 5 ana kapısı ve 14 burcu olan Bursa Surları'nın ayağa kaldırılması için Saltanat Kapı-Bey Sarayı arasında ve Yer Kapı dış kapı kısmında çalışmalar sürüyor.

Bursa Kale surlarının restorasyonu kapsamında I. etap olarak belirlenen Balibey Han'dan Bey Sarayı'na kadar

olan bölümün restorasyon projesi onaylandı ve çalışmalara başlandı. Çalışmaların 2012 yılı sonuna kadar tamamlanması hedefleniyor. Tophaneyi kuşatan surlar ayağa kalktığında, Balibey Han'dan Orduvine kadar kısmını çevreleyen surlar Bursa'nın her yerinden görülebilecek. Çalışmalar kapsamında tophane yamaçları da yeniden düzenlendi.

TAHTAKALE DIŞ KAPI AYAĞA KALKTI

Bursa kale kapılarının ayağa kaldırılması çalışmaları kapsamında değerlendirilen Tahtakale dış kapısının restorasyonu da tamamlanma noktasına geldi. Bursa kalesinin doğu kısmındaki önemli kapılarından biri olan ve diğer kapılara göre tekli değil dış ve iç olmak üzere iki ayrı kapıdan oluşan Yer Kapı dış kapısının da tamamlanmasıyla önemli bir tarih değer daha ortaya çıkmış olacak.

Büyükşehir Belediyesi, Tahtakale dış kapının ayağa kaldırılması için bölgedeki yapıları kamulaştırarak yıktı. Daha sonra bölgede yapılan arkeolojik kazı doğrultusunda, kapı orijinal yerine yeniden yapıldı. Tarihi Tahtakale bölgesi, Üftade Camii ve Türbe, Kale içi ve Pınarbaşı ile bütünleşecek Yer Kapı, bölgeye ayrı bir canlılık ve tarihi görünüm kazandıracak.

SÜMBÜLLÜ BAHÇE KONAĞI

BİR KONAĞIN
BİYOGRAFİSİ

Bursa'nın simge anıtsal konaklarından biri olan Sümbüllü Bahçe Konağı, yeniden kentin ziynetleri arasına katıldı.

Saffet YILMAZ

Bursa'yı Bursa yapan mimari değerlerin başında gelir Bursa konakları. Bugün artık sayıları korkulacak düzeye inen, bir kısmı hala konak, bir kısmı ticari mekan halini almış, bahçeli ve iki katlı Bursa konakları. Bursa konakları deyince tarihin tozlu raflarında yerini almış bir değerden, bir yaşam biçiminden, kente kimlik kazandıran bir yapı mimarisinden söz ediyoruz gibi geliyor ama yüzlerce yıl öncesinden değil, en fazla 60-70 yıl öncesinden söz ediyoruz aslında. Altıparmak Caddesi'nin sağlı sollu konaklarla süslü olduğu, Tahtakale civarı, Maksem Caddesi ve kale içindeki bahçeli

ve iki katlı konaklar, bugün yaşı biraz ilerlemiş her Bursalının hatırlayabileceği dönemlerdir. Bugün bu konakları görmek, biraz zaman, biraz ilgi gerektiriyor zira ya apartmanların arasında kayboldular ya da tümünden kayboldular.

Yaşayanlar veya yaşıtılanlar çok daha şanslı tabii. Bir de yok olanlar ve viraneye de dönüşse zamana direnmeye çalışanlar var. Bunlardan biri de, tarihi kent merkezini yüzyıllarca kuş bakışı izleyen, çarşının en mutlu günlerinden, deprem, yangın gibi en kötü günlerine kadar her anına şahitlik

eden Sümbüllü Bahçe Konağı idi.

Ta ki, 2007 yılına kadar. Büyükşehir Belediyesi eski başkanlarından Teoman Özalp'in eşi Ülkü Özalp'a ait tarihi yapının kente yeniden kazandırılması talebi, dönemin Osmangazi Belediye Başkanı Recep Altepe'den geldi. Ülkü Hanım, kendilerine babasından kalan ve mirasçıları olan diğer kardeşleri ile bir türlü yapının restorasyonu konusunda birleşememelerini de dikkate alarak, Başkan Altepe'nin, yapının belediyeye devri talebine sıcak baktı. Daha sonraki günlerde yapının bedeli tespit edildi ve üzerinde anlaşılan meblağ üzerinden

Son yıllarını bakımsızlık içinde geçiren Sümbüllü Bahçe Konağı'nın Belediye'ye devrini içeren protokol Başkan Altepe ve Ülkü Özalp arasında imzalandı. Yıl: 2008

İlk harç: 17 Ocak 2009

kamulaştırma gerçekleştirilerek tarihi yapı Osmangazi Belediyesi'nin malı haline getirildi.

Yakın tarihin tanığı Sümbüllü Bahçe Konağı'nın kişisel tarihi de, mülkiyetin belediyeye geçmesiyle birlikte değişmeye başladı. Önce rolöveleri ardından restorasyon projesi hazırlandı ve ihale edildi. Restorasyon için ilk harcın konulduğu tarih 17 Ocak 2009. Harç koyma nedeniyle tertip edilen törende konuşan Ülkü Özalp'in, konakta geçirdiği mutlu ve hüzünlü anılarını anlattıktan sonra, "Biz bu konağı ayağa kaldıramadık ama Sayın Başkanın el atmasıyla yapı tekrar Bursa'ya kazandırılıyor" demesi hala zihinlerdedir. Bu arada, yapının restorasyonuna Bursa Ticaret ve Sanayi Odası(BTSO)'nın önemli bir destek sağladığını da hatırlatalım.

Kimler Geldi, Kimler Geçti!
1921-23 yıllarında Ülkü Özalp'in dedesi Rasim Vehbi tarafından yapılan tarihi yapı, son 20 yıldır aileden hiç kimse konakta oturmadığı için harabe bir vaziyette bekliyordu. Bursa'nın en gözde noktalarından biri olan Tophane sırtlarında yer alan ve mimarisiyle göz kamaştıran tarihi yapı, Büyükşehir Belediyesi Eski Başkanı Teoman Özalp ve

eşi Ülkü Özalp ile Osmangazi Belediye Başkanı Recep Altepe'nin tapu belgelerini imzalamasıyla belediyeye geçti. Satış işlemi, konağın diğer ortakları; Newyork Tıp Fakültesi'nde görevli Prof. Dr. A. Rasim Güçalp ve Romanya'daki Renault Fabrikasının Müdürü Kimya Yüksek Mühendisi Aziz Güçalp'in, Bursa'daki kardeşleri Ülkü Özalp'a satışla ilgili vekâlet vermesiyle gerçekleşti.

Sümbüllü Bahçe Konağı, 1921-23 yılları arasında, Ülkü Özalp'in dedesi Rasim Vehbi tarafından yaptırıldı. (Muradiye'deki tütün deposunu da Rasim Vehbi Bey'in yaptırdığı biliniyor.) İç içe iki yapıdan oluşan konağın büyük olan bölümünde 7 oda ve 3 salon bulunuyor. Aile ilk başlarda bu konakta kaldı. Büyükşehir Belediyesi Eski Başkanı Teoman Özalp, eşi Ülkü Özalp'i o konakta tanıdı, o konaktan istetti ve yüzükleri de o konakta takıldı. Ülkü Özalp, konakta geçirdiği günleri şöyle anlatıyor; "Muhteşem bir bahçemiz vardı, gökyüzü görülmezdi incir, ayva, armut, elma ağaçlarından. Bahçemizde bir de havuz vardı, seyrine doyumalmazdı. Bahçede sümbüller çoğunlukta olduğu için konağa Sümbüllü Bahçe Konağı derlerdi. Güzel anıların yanı sıra, kötü anılarımız da var elbette. Kapalıçarşı yangını biz bu

konaktan izledik. Tophane yamaçlarına kadar gelen alevleri korkuyla seyrettik."

Ancak aile bireyleri daha sonra iş ve diğer nedenlerle başka şehir ve ülkelere göç edince konak boş kalmaya başladı. Böyle olunca da konak bir süre sonra kiraya vermeye başlandı. Kiracılar arasında, konağı yağmalayanlar olduğu gibi iyi kullanan ünlü isimler de bulunuyor. Örneğin, 1960 ihtilalini yapan komutanlardan(daha sonra Milli Savunma Bakanlığı da yapan) Orgeneral Muzaffer Alankuş konağın kiracıları arasında. Ancak bütün kiracılar Alankuş gibi olmadı. Konağın son kiracısı, başta çevresi beşibiryerde altınlarıyla çevrilmiş tablo ve avize olmak üzere yapıdaki değerli eşyaları alarak kayıplara karıştı.

Tarihi yapı zaman içinde birtakım özelliklerini kaybetse de, bir müddet sonra yapının kaderi değişti ve bugün Bursa bu eşsiz konağa tekrar kavuştu. Sümbüllü Bahçe Konağı, eşsiz Bursa manzarası eşliğinde konuklarına doyumsuz sohbetler sunmaya devam ediyor.

Yapının tekrar kentin sosyal yaşamına katılmasında emeği geçen herkese sonsuz teşekkürler...

PARANIN SEYRİNDEN NOTLAR BURSA DARPHANESİ

Para kimine göre el kiri, kimine göre yüzü buz gibi soğuk, kimine göre ise sıcak mı sıcak. Ama her devirde inanılmaz bir çekiciliğe sahip olduğu ise bir gerçek. Şekli ne olursa olsun uğruna nicelerinin feda edildiği, hangi değerlerin ayaklar altına alındığı ise başka bir gerçek. Başka bir gerçek ise günümüz dünyasının vazgeçilmezi olduğu...

Aziz ELBAS - Tarihi Miras Projeler Koordinatörü

Tarihte ilk paranın İ.Ö. VII. yy Lidyalılar tarafından Anadolu topraklarında sikke şeklinde basılarak kullanılmaya başlandığı söylenir. Anadolu'nun bu öncü kimliği her daim kendini göstermiştir. M.Ö. 118 yılında ise Çinlilerin deri para kullandığı ifade edilir. İlk kağıt para ise yine Çinliler tarafından M.S 806 yılında kullanılmaya başlanır. Tarih boyunca kurulan Türk devletlerine ait sikkelerden örnekleri ise bir çok müzede görmek pekala mümkün.

Osmanlının hüküm sürdüğü coğrafyada birçok darphane hizmet vermiştir. Müze ve koleksiyonerlerde bulunan Osmanlı paralarından bilgi ışığında darp merkezlerinin yaklaşık 40 civarında olduğu sanılmaktadır. Bunların en önemlileri ise Bursa, Edirne, İstanbul, Amasya, Erzurum, Konya, İzmir, Serez, Selanik, Üsküp, Saraybosna, Halep, Sofya, Şam, Bağdat, Tiflis, Mısır, Tunus ve Cezayir'dir.

Orhan Gazi zamanında darp paraların yaygınlaşmasının ardından Selçuklu paraları yavaş yavaş kullanımdan çekilmiştir. Fatih Sultan Mehmed Han İstanbul'u fethettikten sonra Avrupa'nın en büyük darphanesini kurarak gümüş

akçe yerine 1478 yılında 23 ayar ilk altın sikkeyi bastırmıştır. Paralar üzerindeki Han ve Sultan sıfatları ise I. Murad zamanında kullanılmaya başlanmıştır. Ordunun sefere çıktığında "Seyyar Darphane" ordu ile birlikte gelmekte idi. Burada basılan paralar İstanbul Darphanesinde kullanılan kalıplar ile basılmakta idi. IV. Murad zamanında akçe yerine "para" adıyla sikkeler bastırılmış, ayrıca aynı dönemde "Kuruş" olarak anılan sikkeler de darp edilerek piyasaya sürülmüştür. III. Ahmed döneminde ise ilk kez "Lira" tabiri kullanılmaya başlanmıştır.

Abdülmecid Han, 1840'ta darphaneyle ilgili yeni tesisler ve makinalar kurdurmak suretiyle 1843 yılında 40, 20, 10, 5 ve 1 paralık sikkeler darp ettirmiştir. 1898 yılında ise gümüş ve bakır karışımından oluşan halk dilinde "Metelik" olarak anılan 10-5 paralıklar bastırılmıştır. 1840 yılında "Kaime" adıyla anılan 500 kuruş değerinde kağıt paralar bastırılmış, 1851'de ise 10 ve 20 kuruşluk kaimeler piyasaya sunulmuştur.

Sultan 5. Mehmed Reşad döneminde çıkartılan 1 Nisan 1916 tarihli "Tevhidi Meskukat hakkında Kanun-i Muvakkat"

ile altın, Osmanlı Devletinde değer ölçüsü olarak kabul edilmiştir. Sultan II. Abdülhamid döneminde ise çıkartılan "Kavaim-i Nakdiye Nizamnamesi" ile para darp etme konusu kanunla sabit hale getirilmiştir.

Cumhuriyet devrine gelindiğinde çıkartılan "1924 tarih ve 411 sayılı kanunla" 100 paralıklar piyasaya sürülmüştür. 1940 tarihinde çıkartılan 2257 sayılı kanuna göre ise 200 bin lira tutarında 10 paralıklar bastırılmış gümüş paralar yürürlükten kaldırılmıştır.

BURSA DARPHANESİ

Bursa'nın Orhan Gazi tarafından 1326 yılında fethinden hemen sonrasında Hisar bölgesinde Kale içerisine kurulan darphanede %90 ayarında 6 kıratlık (1.203 gr) gümüş sikkeler olarak kestirilerek Akçe-i Osmanî (Osmanlı akçesi) adıyla piyasaya sürülmüştür. Darp edilen ilk paranın bir yüzünde "La ilahe illa Allah Muhammed-ün Resulullah" ile birlikte Ali, Ömer, Osman ve Ebubekir'in isimleri yazılmıştır. Diğer yüzünde ise "duribe /es-sultan-ül-adil/Orhan bin Osman/halled-allahü mülkehu/Brusa" (Osman'ın oğlu Adil Sultan Orhan, Allah mülkünü devamlı kılsın, Bursa'da

darbedildi) ifadeleri yer almaktadır. 1492 yılına ait bir kayda göre Bursa Darphanesinde şu malzemeler bulunmakta imiş: 51 adet külçe bakır, 2 kürsü, 87 adet çelik, 99 adet 25 kıyye ve 50 dirhem çubuk bakır, 13.600 akçelik meskuk fülüs, 2.700 akçelik sikkemiz fülüs, 1.800 akçe kara fülüs. (Fülüs: Gümüş madeni, para kıymetinde esas olmak üzere, gümüş para yerine çıkartılan ve diğer madenlerden basılan paralara denir) Hisarda yer alan darphane zaman zaman kiraya verilmiştir. Örneğin: H 931/1524 yılında üç yıllığına 50.000 akçeye Acem Ahmed'e mukâtaaya verilmiştir.

Bursa çevresinde yapılan araştırmalar sonucu birçok bölgede darphaneyi besleyecek bakır, gümüş ve altın madenlerinin bulunup değerlendirildiğini tarihi kayıtlardan anlıyoruz. Örneğin: 1572'de İnegöl'de gümüş madeni çıkmış ve senelerce Bursa darphanesini idare etmiştir. 1746 yılına ait bir belgede Bursa Keşiş dağı ve Atranos ve Gazi Hüdavendigar taraflarından darphaneye altın ve gümüş getirildiğini anlıyoruz Darphanede para darp edilmesi Defterdara bağlı hizmet eden Darbhane Emîni tarafından yürütülmekte olup bir yıllığına seçilmekte idi. Bâli

oğlu Sinan Bey 1521 yılında Bursa darphanesinin eminliği görevini yapanlardan birisidir. Darbhane emininin yardımcılığını Kethuda yapmakta idi. Bunların dışında Sikkezanbaşı(baskı amiri), serçeşme(ağırlık ve ayar kontrol memuru –Sahib-i Ayar), Çeşneci, katip, simsar(ocaklardan gelen madenleri teslim alan kişi) bulunmakta idi.

17.yy gelinceye değin sikkelerin darp edilmesi oldukça basit bir teknoloji ile yapılmıştır. Isıtılan bir parça metal önceden hazırlanmış kalıbın arasına konularak üst kalıba çekiçle vurulup iki kalıpta da yer alan tüm unsurlar metal parçaya çıkması sağlanmıştır. Kalıpların hazırlanmasından ayarların tutturulmasına ve hatta çekicinin hangi hızla vurulmasına değin her bir süreci oldukça maharet ve ustalık gerektiren işlemlerden oluşmaktadır. Orta ölçekli bir darphanede elli kadar çalışan kişi bulunurdu. Örneğin Hüsni Hat ustası Bursalı Murad Efendi'nin Oğlu Ali Efendi uzun yıllar Darphanede Sikke ressamı olarak görev aldığı kayıtlardan anlaşılmaktadır. Tarihi kaynaklarda hakkında fazla bilgi bulunmayan ikinci Darphane Maksem semti Pınarbaşı Caddesi üzerinde yer almaktadır.

Konut olarak kullanılan yapı cephesinde yapılan değişikliklerle yol tarafından algılanamamaktadır. Albert Gabriel tarafından tespiti yapılan yapının o dönemden kalma bir de fotoğrafı mevcuttur. Kuzey cephesine geçtiğinizde kemerli kapı ve pencereler sizi karşılar. Yapının bir bölümü ise yıkılıp yerine beş katlı bina dikilmiştir. Yapıyla ilgili mahalleli tarafından anlatıla gelen birçok rivayet ve söylence vardır. Hisar bölgesinde yer alan ilk darphane maalesef günümüze gelememiştir. Yalnızca Darphane ismiyle anılan Nilüfer Hatun Mescidi bulunmakta olup o civarda olduğu sanılmaktadır. Maksemde yer alan diğer darphane yapısından arta kalanlar ise Büyükşehir Belediyesi tarafından Kamulaştırılmak suretiyle mülkiyeti elde edilmiş, proje çalışmaları ise sonuçlandırılmıştır.

Yapı restorasyonu yapıldıktan sonra mahalle ve bölgenin sosyal ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik işlevlendirilmesi hedeflenmekte. Bir bölümünde ise Bursa'nın darphaneleri ve Bursa'da darp edilen paralar konusunda bilgiler sunulacaktır.

Nalan FİDAN
Yük. Şehir Plancısı
Etüd ve Projeler Daire Başkanı

Güncel Fotoğraflar: Fatih ÖZENBAŞ

DEĞİŞİMİN YENİ YÜZÜ: ALTIPARMAK

Bursa Büyükşehir Belediyesi, Atatürk ve Cumhuriyet caddelerinde hayata geçirilen ve her iki caddenin de çehresini önemli ölçüde değiştiren cephe sağlıklılaştırma çalışmalarının ardından Altıparmak Caddesinde de değişime başlanıyor.

Bursa'nın eski caddelerinden biri olan Altıparmak Caddesi kentlinin her türlü coşkusu ve hüznüne ev sahipliği yapmıştır. Bu coşkulu günleri gelecek nesillere aktarmak ve kentimize gelen ziyaretçilerimize keşmekeşlikten uzak sade ve estetik bir giriş aksıyla karşılamak için proje çalışmalarına başlanmıştır.

Proje kapsamı batıda stadyum kavşağından başlayıp doğuda Cemal Nadir rölyefine kadar uzanan çalışmamız yaklaşık 1,1 kilometre alanı kapsamaktadır. Hali hazırda; 2 gidiş 2 geliş olmak üzere çift yönlü yoğun trafik akış olan caddenin ikamet ve alışveriş aksında olması sebebiyle yaya sirkülasyonu da son derece yoğundur. Cadde üzerinde 49 adedi kentsel sit

sınırı içerisinde, 17 adedi ise tescilli olmak üzere toplam 116 adet yapı yer almaktadır. Yapılar; mağazalar, restoran ve büfeler, sinema, pasajlar, kamu binaları ve konutlar olarak işlev görmektedir.

Cephe çalışmalarımız; Altıparmak Caddesi'ndeki konut ve işyeri sahipleri ile belediyemizce yapılan toplantılar neticesinde belirtilen ihtiyaç programları doğrultusunda yapılmıştır. Altıparmak esnaf topluluğunun tarafımıza ilettiği caddenin sıkıntıları ve Altıparmak caddesini nasıl görmek istediklerini, yapılması gerekenleri, hazırladıkları çözümleri belediyemize ilettikten sonra yapılan cephe sağlıklılaştırma proje çalışmaları katılımcılık süreci ile tamamlanmıştır.

Cephe düzenlemelerinde; tüm cephelerin boyanıp, farklı kaplama ve eklentilerinden arındırılması, doğramaların bina üzerinde tek tek değerlendirilip çoğunlukta uygulanmış malzeme kullanılarak tek tip olarak diğer doğramaların değiştirilmesi, 6.50 kotuna kadar (Zemin+1. Kat) ticari kat kabul edilip, belirtilen tip doğramaların prekast kaplamasının uygulanması, diğer katlarda yer alan vitrinlerin ve tabelaların sökülerek cephenin düzenlenmesi, ticari katlarda yapılacak tabelaların projede detaylanan tip, ebat ve malzemede uygulanması, klima dış ünitelerinin projede detaylanan kafesler içerisine alınması kararlaştırılmıştır. Cadde silueti düzenlenirken öncelikli olarak tüm yapıların tabela ve klima dış ünitelerin oluşturduğu görüntü

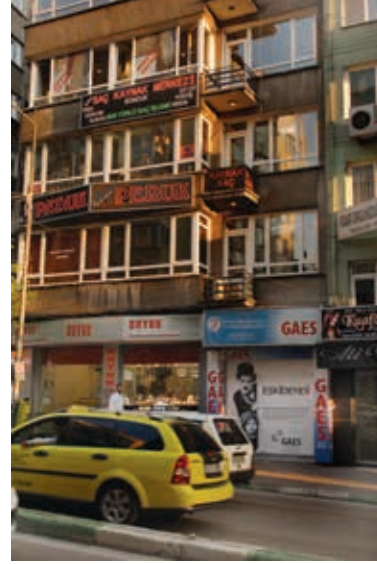
kirliliğinden arındırılması sağlanmıştır. Ticari katlar (zemin ve 1. katlar) hariç tüm katların tabelaları kaldırılarak apartman giriş koridorlarının sağ ve sol duvarlarına belirli düzende yerleştirilecektir. Böylece gelişmiş dünya ülkelerinin tümünde olduğu gibi yalnızca ticari kat tabelaları dikkati toplayacaktır. Klima dış üniteleri projelerde belirtilen yerlere detaylanan kafesler içerisine yerleştirilerek bu modüllerin de düzensiz görüntüsü önlenecektir.

Ticari katlar; Tüm cadde boyunca zemin ve 1. katlar ticari kat olarak belirlenerek binanın tamamından ayrı kriterlerle değerlendirilmiştir. Bu katlarda varsa doğrama çevresi kaplamaların tamamı (kompozit, ahşap vb.) sökölüp bu boşluklar prekast yapı elemanları ile kaplanarak göz hizasındaki kargaşa giderilecek, tüm doğramalar belirlenen detaylarda yenilenecek, belirlenen malzeme ve ebatlarda düzenlenmiş olan tabela ve tenteler ile dengeli bir canlılık kazandırılması amaçlanmıştır.

Cadde düzenlemesi kapsamında; belli bölgelerde (Arapşükrü önü oturma alanı, Altıparmak Caddesi ile Kanara Sokak Birleşimi, Altıparmak Caddesi ile Gençler Sokak birleşimi) oturma alanları olarak düzenlenmiştir. Mevcut ağaçlar çevrelenerek düzenlenecek, kent mobilyaları (aydınlatma armatürleri, banklar, saksılar, çöp tenekeleri) detaylarda belirtilen şekilde uygulanacak, taksi durakları ve büfeler, çağdaş çizgiler ile tasarlanacaktır. Stadyum ve SGK Meydanı karşında yer alan ve Bursa'nın sembollerinden olan Arap Parkı; yapılan düzenlemede kaldırım ile bütünleştirilerek, yeşili bol, meydana katılan bir park olarak düzenlenecektir.

Son olarak ulaşım mastır planı kapsamında Altıparmak Caddesi'nin yayalaştırılması gerekliliği ele alınmış olup, Bursa kent merkezi kentin tarihi

kimliğini ortaya koyan bir merkez olarak değerlendirildiğinde mevcut gidişat devam eder ve herhangi bir düzenleme yapılmazsa, Bursa'yı Bursa yapan bu tarihi kimliği kaybetme olasılığı bulunmaktadır. Buradaki ulaşım ağının ise yapılması planlanmakta olan; Santral Garaj, Darmstadt Caddesi, Stadyum Caddesi, Altıparmak Caddesi, Atatürk Caddesi, İnönü Caddesi ve Uluyol Caddesi'nden tekrar Santral Garaj'a ulaşacak olan yaklaşık 6 kilometrelik T1 hattının tamamlanan projesiyle sağlanmaktadır. Onay için Demiryolları Limanlar ve Hava Meydanları İnşaatı Genel Müdürlüğü'ne gönderilen projenin zaman kaybetmeden uygulanması için gerekli altyapı hazırlıklarını da tamamlayan Büyükşehir Belediyesi, onay sürecinden sonra ihaleye çıkacak ve inşaatı başlatacak. 13 duraklı hatta 12 araç çalışması planlanırken, toplam 280 kişi kapasiteli modern araçlarla merkezdeki trafik yükünün önemli ölçüde azaltılması hedeflenmektedir.

Altıparmak Caddesi cephe sağlıklaştırma inşaatı tamamlandığında kentin önemli caddelerinden biri daha Bursa şehrine kazandırılmış olacak ve estetik bir görünüm ve gülümseyen renkleriyle Bursa kent merkezini karşılayacaktır.

KENTİN MODERN YÜZÜ ALTIPARMAK

Kaymakamlık binasından Altıparmak Caddesi'nin görünümü (www.bursa.bel.tr)

İsmail CENGİZ

Altıparmak Adının Kaynağı

Altıparmak Caddesi'nin olduğu mahallenin ismi, daha çok Yahudi azınlığın yaşadığı yer olduğundan yakın geçmişe kadar "Yahudilik Mahallesi" olarak biliniyordu. Altıparmak Caddesi'nin her iki yanında yer alan "Altıparmak Mahallesi"ne bu adın, "Altıparmak" lakaplı Mehmet bin Abdullah Çelebi'nin yaptırdığı mescit nedeniyle verildiği söylenir. Ayrıca Bursa Kadı Sicilleri'nde yer alan bazı belgelerde bu mahallede oturan "Altıparmak" lakaplı "Yasef" adlı ünlü bir Yahudi'nin ismi geçmektedir.

O dönemlerde mahalle nüfusunun çoğunluğunu Yahudiler ve gayrimüslimlerin oluşturduğu düşünüldüğünde, mahalle (ve cadde)

adının bu kişinin adından gelebileceği söylenebildiği gibi; 1484 tarihli kadı sicillerinde adı sık sık geçen ve tüccar olduğu anlaşılan ve mahalleye mescit yaptıran Altıparmak lakaplı Abdullah oğlu Hoca Mehmed'in (Hoca Mehmet Altıparmak'ın adının mahalleye verildiği ihtimalinin daha doğru olduğu, Fatih devri hocalarından Abdullah Çelebi bin Mehmed Efendi tarafından 1471 yılında mahallenin kurulduğu, caminin ise 1513'de yapıldığı) söylenebilir. Yine kaynaklara göre, mescidin yanındaki mermer çeşme üzerinde de "Altıparmak" yazılıymış.

Altı Parmaklı Adam

Bir başka güncel söylenceye göre; mahalleye muhtarlık yapan bir kişinin ellerinde altı parmak olduğu için, zamanla

bu durum Bursa'ya yayılmış ve buraya gelenler, "Altıparmaklı'ya gidiyorum", "Altıparmak'tayım" demeye başlamış ve bölgenin ismi de böylece yerleşmiş. İşin ilginç yönü 1965'li yıllarda, Yahudilik Sokağı'nda Arap Şükrü'nün büyük oğlu Yılmaz Değişmez'in 10 masalık balıkçı lokantasında altı parmaklı bir adamın sık sık görüldüğü de o dönemlerde 11 Eylül İlkokulu (Şimdiki Osmangazi Kaymakamlığı) 2nci sınıfında okuyan Aydemir Kartaloğlu adlı kişi tarafından ifade edilmektedir. (A.Kartaloğlu, 17.11.2005, wowturkey)

Altı Parmağı Andıran Heykel

Hatta daha sonraları, Altıparmak Caddesi ile Atatürk Caddesi'nin kesiştiği noktada, sanki 6 parmağı olan bir elin avuç kısmını andıran ve üzerinde

güya Cumhuriyet'in altı temel ilkesini simgeleyen çeşitli kabartmaların olduğu, 6 sütunlu heykelden dolayı halk arasında bu bölgeye "Altıparmak" denilmeye başlandığı söylene de bu doğru değildir. Çünkü sonradan kaldırılan ne idüğü belirsiz altı sütunlu heykelden önce de bu bölge ve cadde "Altıparmak" olarak anılmaktaydı.

Bu arada yeri gelmişken, altı parmaklı avuca benzetilen bu heykelle ilgili Üniversite öğrencileri arasında o dönemlerde yapılagelen ince bir espriyi de sizlerle paylaşmak isterim: Fotokopi için Altıparmak'a giden (muhtemelen Bursalı olmayan) bir çömez öğrenciye, hangi otobüse binmesi gerektiği tarif edilirken, "altı parmak şeklinde bir heykel göreceksin, şöföre -heykel'e gelmeden beni beşinci parmakta indirir misin-" demesi, söylenirdi. (Sümeysra, 2005)

Defineye Kurban Olan Ev

Bu espiriden sonra yeri gelmişken ikinci bir anekdotu da sizinle paylaşalım. Çocukluğu Altıparmak Caddesi'nde geçen sendika yöneticisi Metin Çavdar, şu anda boş arsa olan çocukluğunda oturdukları bahçeli evin yıkılışı ile ilgili bir anısını anlatıyor: "Bursa'ya gel de sana çocukluğumun geçtiği yerleri ve Altıparmak Caddesi'ndeki şimdi yıkılmış olan evimizi de göstereyim. Şu anda boş arsa. Neden boş, neden ev yapmamışlar dersen, o da başka bir şey, sana kısaca anlatayım. Benim çok zeki ve akıllı bir dayım vardır. Bizim evimiz çok eski ve de tarihi bir evdir.

Yahşibey Caddesi üzerinde, Altıparmak Caddesi'ne çok yakın ve hemen yan sokakta Yahudilerin yaşadığı, kilisesi olan, uzantısında ise Arap Şükrü'ye kadar uzanan meyhaneler vardır. Dayım evi yıktırmak, yeni ve çok katlı bir ev yapabilmek uğruna, "-bu evde define var-" diye diye define avcılarına yol göstermiş, harita vermiştir. Define avcıları da evi yerle bir ettiler. Evin altında kim olduğu bilinmeyen bir de yatır vardı zaten. Ev yıkıldı ama, gel

gelelim anıtlar kurumu imar izni vermedi ve orası boş arsa olarak kaldı. Adı gibi zeki bir dayım olduğu için evi de, arsayı da kaybettik."

Metin ÇAVDAR 07.07.2011

<http://blog.milliyet.com.tr/sana-gunaydin-bursa/Blog>

Geçmişte Altıparmak

Altıparmak, konumu ve geçmişi ile Bursa'nın vitrini olan önemli caddelerinden biridir. Söylenceler, espiriler bir tarafa "Altıparmak" adının geçmişi, 1480'li yıllara kadar uzanmaktadır. Altıparmak Caddesi'nin bugünü ile geçmişi arasında mukayese edilmeyecek oranda devasa farklar var. 1509'da Bursa Kadı Sicilleri'nde adı geçen Altıparmak Mahallesi'nde 1530 yılında 25 hane, 1573 yılında ise 75 hane yaşamaktaydı. "1530 tarihli tahrir defterinde; (kanaatimce) Altıparmak Caddesi'nin olduğu bölgede yaklaşık 585 Yahudi'nin yaşadığı bilgileri yer almaktadır.

Aynı tarihlerde bir başka bilgiye göre Bursa kent merkezinde Yahudi ve Hristiyan hanelerinin toplam sayısının 186 olduğu belirtilmektedir. 1573 yılına gelindiğinde ise (sanayileşme ve ticaretin artmasıyla birlikte) hane sayısının beş kat artarak 887 haneye çıktığı ifade edilmektedir. Bir başka araştırmacı (Meriçli) Kuru Çeşme Mahallesi'nde toplam 308 hane Yahudi Hane'nin olduğunu söylemektedir." (Bkz. Heath W. Lowry, Seyyahların Gözüyle Bursa, Eren Kitabevi, 45)

Şehirde outran Romaniot ve Sefarad Yahudisi cemaati 1573 tahririnde "Cema'at-i Yehudiyan-i Kuru Çeşme (Kuru Çeşme Mahallesi'nin Yahudi Cemaati)" olarak kaydedilmiştir. Bu cemaatte 308 hanenin yada başka bir deyişle yaklaşık 1.540 kişi bulunduğu, o dönemde Bursa'yı ziyaret eden Reinhold Lubenau tarafından da teyid edilmektedir ve Yahudilerin kendilerine ait mahallesi olmasından dolayı etkilendiğini de ifade etmektedir. (Bkz.Lowry, sh.46)

1834 senesinde şehri ziyaret eden, Cambridge Saint John Colege'dan Rahip Richard Burgess de anılarında, Yahudilerin 300 civarında evinin ve 3 sinagogunun olduğunu yazmaktadır ki, bu yerleşim yeri bugünkü Arap Şükrü Sokağı ve devamındaki Altıparmak Caddesi'nin olduğu yeri işaret etmektedir. (Burgess, 1835 sh. 134)

1675 yılında Bursa'yı ziyaret eden grubun üyelerinden Dr. John Covel da, geziyle ilgili notları arasında; Uludağ'ın (Tophane'nin) yamaçlarında, eteklerinde çoğu Rum ve Yahudilerin evlerinin kuzeyden batı yönüne doğru sıralandıkları, en fazla 500 Yahudi ailesinin yaşadığı yazılıdır. (Bkz. Lowry, sh.51)

1880'li yılların başlarında Vali Vefik Paşa döneminde Heykel'den Altıparmak'a uzanan yeni bir yol yapılır. 1893-1896 yıllarında Vali Mümtaz Reşit Paşa döneminde Çakırhamam ile Stadyum arasındaki Altıparmak Caddesi genişletilerek düzenlenir.

1905 yılında yayınlanan Mirat-ı Bursa adlı kitapta, mahallede çoğunlukla Hristiyanlar yaşadığı için, mescidin ibadete kapalı olduğu yazılıdır. 1924 yılında ise gayrimüslimlerin göç etmesi üzerine nüfus azalması nedeniyle Çırpan ve İstabılbayezit Mahallesi ile birleşip tek mahalle oldu. Osmangazi Kaymakamlık binası ile Sakarya Caddesi de mahallenin güney sınırını oluşturdu.

1938'de Altıparmak Caddesi 22 Metre Genişletildi.

1930'lu yıllara gelindiğinde bugünkü Altıparmak Caddesi'nin her iki tarafında yer alan derme çatma evler birer birer yıkılmış, yerlerine uluslararası mimari akımların etkisinde modern tarzda konaklar yapılmaya başlamıştır.

1938 yılında, Altıparmak Caddesi yirmiki (22) metre olarak genişletilmiştir. "Bu yolda, sadece, (çok fazla kullanılan

bu yol üzerinde dolaşımda olan otomobiller, arabalar ve diğer araçlar ya da çomaklarla sevk edilen hayvanları gölgelemeye yarayan) bir dizi ağacın dikili olduğu bir trotuvar bulunmaktadır”. “Yayalara gelince gölgeden yoksun ve dar kaldırımlardan yaralandıklarını” belirten kent planlamacısı Prost, cadde ile ilgili görüşlerini şu şekilde ifade etmektedir: “...Bu caddenin önemi, kentin batıya yayılımıyla ve termal sektörünün gelişimiyle giderek artacaktır, -Perakende ticaret kalabalık bir müşteri çekerek gelişecektir, özellikle banyocular ve yazlıkçılar.— Yol ve kaldırımların genişliği o zaman yetmeyecektir.” (Prost’un Bursa Planı sh.29)

Bu caddede yapılacak olan –Yeni binalar altında trotuvarları barındıran kapalı revaklardan yararlanmanın öngörülemeyeceğini ifade eden Henri Prost, caddenin her iki tarafında revaklar yaratma konusunda güçlükler çıkarsa, her zaman güneşli olan kuzey Trotuvarı ile bu planın sınırlandırılabilceğini belirtir.

(...) “Bu trotuvar üzerinde çok az yeni bina var ve irtifak hakkının uygulanması çok az sorunla karşılaşacaktır, ama bu hipotezde, otomobil trafiğinin yoğunlaşmasıyla birlikte, dikili, Merkezi Trotuvarı, iptal etmek zorunda kalınacaktır; o zaman araçların trafiği iki yönlü ve araya hiç bir şey koymadan geniş bir yolda yapılacaktır.

Otomobiller için pratik olan bu kullanım, yine de kent ile kırsalın ürünleri arasında, uzun süre ekonomik taşıma araçları olarak kullanılacak arabaların, atların, katırların vb yer aldığı bir bölgede açmazlar sunacaktır; -o zaman Altıparmak Caddesi eğer yayalar gölgelendirilmezse, kuru bir güneş ortaya çıkacak, ve caddenin perspektifini güzelleştirme avantajına sahip bulunan bugünkü yeşil dekoru kaldırdığınıza pişman olacaksınız. Bursa’nın güzel kırsalı, biraz kentin içine dalmaktadır. –Ve şehircilik uzmanı, belediyenin tüm dikkatini, Altıparmak Caddesi’nin estetiğine olduğu kadar

turistik ve ekonomik geleceğine de yönlmesini diliyor. (Bkz.Bursa’da Yaşam Dergisi, Prost’un Bursa Planı, Çeviri, Prof. Mustafa Durak, sh.29-30, Kasım 2005)

Altıparmak’tan Çekirge’ye uzanan güzergah üzerinde; “1930-1950 yılları arasında tarihlenen Bauhaus-Bohemya Kubizmi-Art Deco gibi uluslararası akımların etkisindeki konut mimarisi de döneminin özel yapıları olarak Bursa’nın kentsel hayatında yer almaktadır. (Kapro, 2002).” Bkz. Elif Özlem Aydın (Oral), Bursa Defteri, Sayı 31-32 Sh.81)

Gerçekten de 70’li yıllara kadar Altıparmak Caddesi, iki yanı da boydan boya ikişer katlı, ahşap görkemli Bursa konakları ile farklı bir caddeydi. 1960’lı yıllara gelindiğinde konakların teker teker yıkılmaya başlandığı görülür. Yıkılan bahçeli konakların yerlerine ise, bugün caddenin her iki yanında yükselen apartmanların yapıldığı görülür. Altıparmak Caddesi, kentin ilk yüksek binalarının yapılmaya başlandığı yerdir.

Yüksek yapılaşmanın ardından 80’li yıllardan itibaren giyim-tekstil alışverişinin merkezi haline dönüştü. Ne var ki zamanla buradaki giyim ve tekstil mağazalarının kapanması ya da yeni açılan Zafer Plaza, Yeni Karamürsel ve benzeri alışveriş merkezlerine taşınması sonrası özellikle esnaf açısından birbiri ardınca sorunlar başlamış olsa da, bu durum fazla uzun sürmedi; muhalebicilerin, eğlence mekanlarının ve “café”lerin (kahvehaneler) açılmasıyla caddeye tekrar canlılık geldi.

Günümüzde her Bursalı için farklı bir anlamı olan Altıparmak Caddesi, kentin yükünü taşıyan en önemli beş caddesinden biridir. Bursa’nın birçok güzide mağazasını, Burç Sineması’nı ve Arap Şükrü Sokağı’nı bünyesinde barındıran Altıparmak Caddesi kimisine göre; bir ucu Çatalfırın ile Heykel’e bağlanan, diğer ucu Stadyum’dan Çekirge’ye uzanan Bursa’nın

toplardamarı, kimilerine göre her Bursalının günde bir kez geçtiği can damarıdır.

Kimisine göre; her metrekaresine en çok kafe ve dönerci düşen, her çeşit insanla karşılaşabileceğiniz, inerken ve çıkarken de genelde Arap Şükrü tarafının en çok tercih edildiği kendine özgü bir caddedir. Bazı Bursalılar ise bu caddeyi Ankara’nın Tunalı Hilmi’sine benzetirler. Bursalılar için farklı anlamları olan, kentin imajı durumundaki Altıparmak Caddesi’nin yeniden elden geçirilmesinin artık zamanı gelmiştir. Evet, gerçekten de değişim sırası Altıparmak Caddesi’ne gelmiştir. Nitekim bu yönde ilk ciddi adımlar da atılmaya başlamıştır.

Kentin ana caddelerinin kentin kimliğine uygun hale getirilmesi hedefiyle ilk adım Atatürk Caddesi’nde atıldı. Bina cephelerindeki çirkin görüntüler temizlenerek göze hoş hale getirildi. Ardından araç trafiğine kapatılan Cumhuriyet Caddesi’nde aynı işlemler yapıldığı gibi bir de “nostaljik tramvay” hizmete sokuldu. Cumhuriyet ve Atatürk Caddeleri üzerinde yapılan düzenlemelerin ardından sıranın Altıparmak Caddesi’ne gelmiş olması Bursalıları heyecanlandırdı. Başta Ahmet Emin Yılmaz olmak üzere köşe yazarları bir kaç defa konuyla ilgili yazılar yazdılar.

Tarihi Tophane sırtları ve Arap Şükrü Sokağı’na, diğer yanı ise Çarşamba (Darmstadt cad.) semtine dayanan Altıparmak semtine can veren bu cadde aslında, Bursalıların ve öğrencilerin vazgeçilmez bir yürüyüş rotasıdır. Aynı zamanda kentin en önemli buluşma noktalarından biri olan Burç Pasajı’na, Kırmızı Kahve’ye, muhalebicilere ev sahipliği yapan bu caddenin tamamıyla veya bir kısmının yaya trafiğine açılması Bursa’ya yeni bir hareket, yeni bir heyecan getirecektir.

Tophane'den Altıparmak'a doğru (BKVKBK arşivi)

Kaymakamlık binasının karşısından çekilmiş olan fotoğrafta, ipek fabrikası, Tophane yamaçları ve Uludağ görülmektedir (BKVKBK arşivi)

Değişim ve Dönüşüm Sırası Altıparmak'ta

“Bursa’da kentsel dönüşüm yapılacaksa, bunun başlaması gereken ilk yerlerin başında Altıparmak Caddesi olduğunu”, dört belediye başkanıyla birlikte çalışan İnşaat Mühendisi Mehmet Ali Meriç söylüyor. Haksız da değil. Neden, çünkü Bursa’da ilk çok katlı binalar ve apartmanların yapımına 1960 yılında Altıparmak Caddesi’nden başlanmıştı. Ve bu binaların hemen hemen hepsinde hazır beton olmadığından elle taşıma beton ve düz demir kullanılmıştı. Şimdiki gibi, demir ile betonun birbirine iyice yapışmasını sağlayan nervürlü yani dişli ve tırnaklı demir, bu binaların hiç birinde kullanılmamıştır. Kentin ana arteri olan bu caddedeki binaların ve caddeye çıkan yan sokakların yeni deprem yönetmenliğine uygun olarak yeniden düzenlenmesinin kentin menfaatine olduğu gerçeğini de bu vesileyle yetkililere hatırlatmak istedik. Nitekim kentsel dönüşümün Altıparmak’tan başlaması gerektiği görüşüne katılan

İnşaat Mühendisleri Odası Başkanı Şahin de; kendiliğinden gelişerek 1970’li yıllarda kontrolsüz dönüşüme uğrayan ve eski inşaat bilgi ve tekniğiyle yapılan Altıparmak Caddesi’ndeki apartmanların kent kimliğine uygun şekilde yenilenmesi gerektiğini söylüyor.

Stadyumdan başlayıp, Çakır Hamam'a kadar uzanan tatlı bir yokuşun size eşlik ettiği bu tarihi cadde üzerinde tramvayın hizmete sokulması, caddenin bir kısmının ya da tamamının araç trafiğine kapatılması, bina cephelerindeki çirkin görüntülerin düzenlenmesi, cadde yüzeyinin asfalt yerine taş parke ile kaplanması gibi işlemlerin, Bursa’nın tarihi kimliğine uygun şekilde yapılması durumunda şühesiz, Cumhuriyet Caddesi’nden daha farklı, bambaşka bir görünüme kavuşacaktır.

Raylı sistemle beraber trafiğin yaya öncelikli olarak düzenlenecek olması durumunda, tarihi kent merkezini oluşturan Ulucami - Heykel yönüne

doğru araç trafiğinin ne durumda olacağı konusunu mutlaka yetkililer planlamıştır, önlem alacaklardır.

Bu fırsattan istifade ile, yolun genişletilmesi çalışmasına bir an önce başlanması gerektiğini paylaşmak isterim. Nitekim raylı sistem çalışması sürerken cadde üzerindeki SGK binalarının yıkıldığını, oluşan boşluklara küçük meydanıklar yapıldığını biliyoruz. Tesibiti yapılacak olan deprem yönetmenliğine uygun olmayan binaların da yıkılması durumunda yolun genişlemesi şüphesiz uzun vadede faydalı olacaktır.

Herkesin arkadaşlarıyla elini kolunu sallaya sallaya yolun ortasından keyifle yürüyebileceği, ortasından tramvayın geçeceği, araç trafiğine kapatılacak Altıparmak Caddesi’nin tıpkı İstanbul’un İstiklal Caddesi, Paris’in Şanzelizesi havasında tat vereceğini ümit ediyorum.

BİR BİNANIN BİNBİR YÜZÜ

“Bellek denen şey çok zengin: sürekli yineler göstergeleri, yineler ki kent varolmaya başlasın”
İtalo Calvino

Calvino kentler ile olan ilişkimizi şöyle anlatır: “Kentlerle ilişkimiz rüyalarla olduğu gibidir: hayal edilebilen her şey aynı zamanda düşlenebilir, oysa en beklenmedik rüyalar bile bir arzuyu, ya da arzunun tersi, bir korkuyu gizleyen resimli bir bilmecedir.”

Prof. Dr. Necmi GÜRSAKAL

Kentler hepimiz için resimli bilmecelerle doludur. Neden bir kenti diğerlerinden daha çok ya da bir kentin belirli yerlerini diğerlerinden daha çok severiz? Yaşadığımız kentin bazı caddeleri, sokakları, evleri, binaları nedense bize diğerlerinden farklı gelir. Oralara baktığımızda, o binaların eski fotoğraflarını incelediğimizde, onlara ilişkin anıları dinledikçe, içimizde farklı duygular kıpırır. Sevinçlerimiz, acılarımız, pişmanlıklarımız, aptallıklarımız beynimizin bir yerlerinden sökün eder, içimizi sızlatarak geçmişe özlem duygularımızı yeşertir, binlerce resimli bilmecayı hareketlendirir. Oysa kentte yüzlerce sokak, cadde, ev, park, okul vardır. Bizim için farklı olanlar, çoğu zaman kişisel tarihimize kesişenlerdir. Sonra farkına varırız ki, sanki onları belleğimizin en değerli, en kolay erişilebilir yerlerinde adeta pamuklara sarıp saklamışızdır.

Altıparmak Caddesi ve şimdi Osmangazi Kaymakamlığı olan bina, benim için sözünü ettiğim bu farklı yerlerdendir. İki yanında yüksek apartmanların dizili olduğu küçük bir kanyon andıran Altıparmak Caddesi, işin aslına bakarsanız sıradan bir büyük kent caddesidir. Bu cadde bugün eski önemini kaybetmiş olmakla birlikte, eskiden Bursa’da yenileşmenin ve kentin büyümesinin simgesi olmuş bir caddeydi. Caddenin başında, Stadyum Meydanı’ndaki kırk merdivenlerin yanında, 50’li yıllarda bulunan ve doğum evi olarak kullanılan Yağcı Cemal’in konağında doğmuş olmamdan tutun da, babamın ve dayımın terzi dükkânlarının bu caddede olmasına; yine bu caddedeki İktisadi Ticari İlimler Akademisi’ni (Osmangazi Kaymakamlığı binası) bitirmeme kadar birçok neden, benim için kentin bu kesimini farklı kılan nedenler arasındadır.

Bugün Bursa’da Osmangazi Kaymakamlığı olan o binanın binbir yüzüyle, birçok Bursalının belleğindeki resimli bilmeceler iç içe geçmiş durumdadır. Şimdi Erdek’te oturan eski bir arkadaşımın, beynindeki resimli bilmeceleri kurcalayarak, “Okulu ve Altıparmak’ı düşündükçe burnumun direği sızlıyor” dediği aklıma geliyor.

Binanın binbir yüzüne gelince işe bir soru ile başlayalım. Bir mimara deyin ki, “Bana bir ilkokul yapacaksın ama ben onu daha sonra Eğitim Enstitüsü olarak, radyo olarak, Kız Öğretmen Okulu olarak, İktisadi Ticari İlimler Akademisi olarak ve kaymakamlık binası olarak kullanacağım”. Matematikte çözüm kümesi olmayan sorular gibi, aslında karşınızdaki mimarın bu isteği karşılayacak bir çözüm kümesi de yoktur.

Bitmedi, sonraları aynı bahçe içine yapılan bir ek binada Maliye veya defterdarlıkla ilgili bir birimin çalıştığını da yaşı uygun olanlar hatırlarlar. Haşim İşcan’ın valiliği döneminde (1945-1950), 1948 yılında yapılan ve ilk adı “Haşim İşcan İlkokulu” olan bu bina, böyle bir ödül olsa hiç abartmadan çok işlevlilik Oscar’ına aday olurdu. Esnekliğin bu kadarına ne demek gerekir, onu da artık kentin ve ülkenin geçmişteki yöneticilerine sormak gerekir. O dönemde yapılan Yapı Kredi Bankası, Yeşil Vergi Dairesi gibi binaların hemen tümü hala aynı iş için kullanılmaktadır. Bir tek bu bina, sürekli adını değiştirmiş; bu kadar adı değiştiği için de insanların aklını karıştırarak bir resimli bilmeceye dönüşmüştür.

Sözünü ettiğim, şimdilerde Altıparmak’ta Osmangazi Kaymakamlığı olarak kullanılan binanın girişinde duvarda, “Okul yavrularına armağanıdır” gibilerden bir yazı var. Bunun bina ile olan ilişkisini Osmangazi Kaymakamlığı’na gelen birine sorsanız, elbette “okul yavrularını” anlamayacak; hele hele bu binada lise öğretmenlerinin,

Tarihi binanın dış çephe ve çevre düzenlemesi yakın zamanda Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından yapıldı.

iktisatçıların, işletmecilerin yetiştirildiğini anlatırsanız kafası daha da karışacaktır.

“Nasıl yani?” filan demeyin, Eğitim Enstitüsü döneminde, yanılmıyorsam 60’lı yıllarda Bursa’nın ilk yerel radyosunun da bu binada çalıştığını notlarınıza ekleyebilirsiniz. Şimdi binada nüfus ile ilgili işlerin yapıldığı yerin Akademi zamanında bilgi işlem ünitesi olduğunu; Akademi’den önce spor salonu olan basket potalı yerde Akademi’de derslerin yapıldığını, kaymakamlıkta burasının daha da farklı bir şekilde kullanıldığını; en üst kattaki kız öğretmen adaylarının yatakhaneşinin, Akademi döneminde kütüphane olduğunu göz önüne alırsak binanın neden binbir yüzü olduğu hemen açıklığa kavuşur. Bina her ad değiştirdiğinde içten sürekli bölünmüş ve yeni taleplere cevap vermeye çalışmıştır.

Eski yeni bütün Bursalıların belleklerinde bu bina ile ilgili bir şeyler vardır. Ben 60’lı yıllarda bu binada eğitim gören bir Eğitim Enstitüsü öğrencisinden mandolin dersleri aldım. Buradan yayın yapan radyoyu dinledim. Bu binada hizmet veren Bursa İktisadi Ticari İlimler Akademisi’nden mezun oldum, ardından asistan olarak bu binada işe başladım.

Bursa’daki Cumhuriyet dönemi mimarisinin önemli eserleri arasında yer alan bu binanın her el değiştirdiğinde yeni amaçlara uygun olarak içten nasıl bölündüğüne şahit oldum. Binaya yapılan işkenceler yeterli olmamış ki, yine 70’li yıllarda binanın yanına, bitişik nizamda tenekeden sundurma görünümlü bir araç garajı da eklenmişti.

Yazımızın girişinde Calvino’nun belirttiği gibi, elbette bellek denilen şey çok zengin ama insanoğlunun unutmak gibi bir özelliği de var. Durmadan adı değişen, kentte oturanların anılarını böylesine karıştıran, herkese, “Orası eskiden neydi?” sorusunu sorduran; Bursa’da bu tür başka bir bina var mıdır, bilmiyorum.

Bina yakın zamanda Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından derlendi toparlandı. Önündeki bahçe duvarı alınarak bina ferahlatıldı, ışıklandırıldı. Eskiden anneler babalar saç tıraşı olduğumuzda, “Yüzün gözün açıldı” derlerdi. Bina da bu işlemlerden sonra yüzü gözü açıldı. Bina gördüğü işkenceleri unutmuş gibi caddeye yeniden gülümsedi. Şimdi Bursalılar binanın önünden geçerken onun yaşını, dayanıklılığını, inanılmaz esnekliğini düşünerek ona saygı ile bakıyorlar. Bina, “Beni ne yapmak istediğinize karar verdiniz mi artık?” sorusunu ise çok az kişi duyuyor.

Güncel Fotoğraflar: Fatih ÖZENBAŞ

ESKİ BURSA'DA ALIŞVERİŞ

Çarşı her zamankinden daha varlıklı, daha hareketli. Ama varlık kültür hazinelerinde, kozanın dört haftalık fedakâr ömründe değil; altının acımasız zenginliği, dövizin ruhsuz dünyasında. Eski komşuluklar kalmamış, ne eskiye saygı var, ne de geçmişe vefa, gelenekler örfler büyük ölçüde hasara uğramış, çarşı olma kimliği ve hasletleri yok gibi.

Yavuz BUBİK

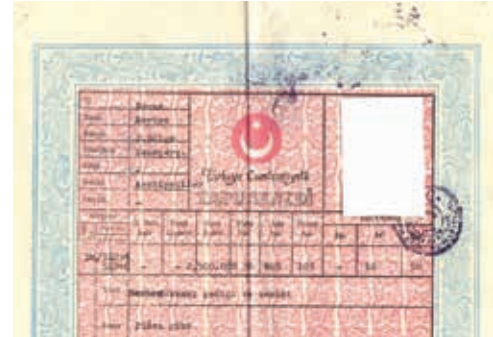
Romalılar yeni bir kent kuracakları zaman seçtikleri arazinin merkezine büyük bir haç çizirlermiş. Haçın merkezi kentin de merkez meydanı olur, doğu-batı, kuzey-güney ekseninde caddeler ve mahalleler geliştirmiş. Türk İslâm devletlerinde ise yeni kurulacak şehirler, varsa mevcut kalenin eteklerinden (Taht-el kale=kale altı=Tahtakale) başlayarak ovaya uzanan yapılarla oluşurdu. İlk yapılar Sultan'ın inşa ettirdiği cami, çevresinde hamam, medrese, imarethane ve bu yapıları yaşatacak akaretlerdir. Bunlara önce dükkânlar sonra ikametgâhlar eklenerek şehir vücut bulur veya genişlerdi.

Bursa Çarısı da bu çerçevede vücut bulmuştur. Fetih sonrası Orhan Gazi'nin yaptırdığı cami, hamam, medrese, imaret ve mektepten oluşan külliye gelir temini için Emir Han inşa edilmiş ve günümüze kadar uzanan Bursa çarşısı bu başlangıçla zaman içerisinde Tahtakale,

Çakırhamam, Reyhan, Kayhan (Kayahan), Gökdere Boğazı ekseninde gelişmiştir.

Selçuklular döneminde esnaf üzerinde, bir Sivil Toplum Kuruluşu olarak nitelendirilebileceğimiz, daha çok dinî ve tasavvufi yapıya sahip Ahilik Teşkilatı, Osmanlılar döneminde esnaf kitlesi içinde çok sayıda gayrimüslimin yer alması sonucunda daha lâik bir yapıya Lonca Teşkilatına dönüşmüştür.

Vücuda geliş özelliği ve uygulanması yüzyıllar süren Lonca umdeleri Bursa çarşısında bugün bile etkisini hissettirmektedir. Örneğin. Lonca düzeninde dükkân sahibi olmakla, işletme hakkına sahip olmak farklı olaylardır. İş kurabilmek ölüm veya sair sebeplerle bir yerin boşalması ve Kethüda veya Yiğitbaşı'nın onayını gerektirir. Kalfalıktan ustalığa ve gediğe sahip olmanın bir kısa yolu ölen ustanın

dul karısı ile evlenmektir. Bir dükkân tapusunda mal sahibinin hakkı "Zemin" ve işleticisinin hakkı "gedik" olarak kayıtlıdır. Günümüz tapuları hala bu kaydı taşımaktadır.

Osmanlı çarşıları Arasta düzeninde oluşurdu. Yani belirli esnaf ve zanaatkarlar bir sokak veya bir bölüm içerisinde toplanır, barındırdığı meslek gurubunun adı ile anılırdı. Evliya Çelebi seyahatnamesinde 1640 yılını "Cümlesi 9000 dükkândır. Kale gibi

dört kapılı bir bedestan-ı azîmi vardır. Üç yüz dolaptır. Bedestan'ın dört çevresindeki Kuyumcular Çarşısı bir ulu yolun dört tarafında vaki olmuş serapa kâgir binalardır. Gazzazlar(ipekçiler) Çarşısı, Kavukçular Çarşısı, İplikçiler, Bezzazlar (Manifaturacılar), Hallaçlar Çarşısı ..." diye anlatır. Elli yıl ticaret yaptığım Bursa Çarşısına 1956 yılında girdiğimde bu düzen aynen yaşıyordu. Atatürk Caddesinin açılması sırasında bir kısım işyerleri yıkıma uğradığından Tahtakale çarşı aksından koparak bağımsız bir hüviyete bürünmüştü. Gıda maddeleri satıcıları ve dağ köylülerinin ürünlerine bir pazaryeri olma dışında dağ köylülerinin binek ve çekim hayvanlarına donanım sağlayan semerci, saraç ve mutaf esnafının yoğun olduğu bir bölgeydi. Çok sayıda köylü hanları avlusunda yine bu esnaf yanında nalbantlar, sıcak demirciler, yemcileri barındırırdı.

Ulucami batısında Çakırhamam karşısında başlayan çarşı; sokak veya bölümlerde keresteciler, tornacılar, doğramacılar, köföncüler (küfeciler), çıra pazarı, tuzcular, yırtımcılar, bakırcılar, şekerciler, çaycılar adlarını alarak Çarşı Başı'na ulaşırdı. Burası Bursa Çarşısının kalbi olan Uzun Çarşının Kapalı (Örtülü) Çarşı batı girişidir. Sırasıyla sahaflar ve kırtasiyeciler, aktarlar, ince saraçlar, çantacılar, kunduracılar, ibrişimciler, kuyumcular bedesteni, havlucular, yorgancılar, mobilyacılar. Kunduracılar başlıyıp

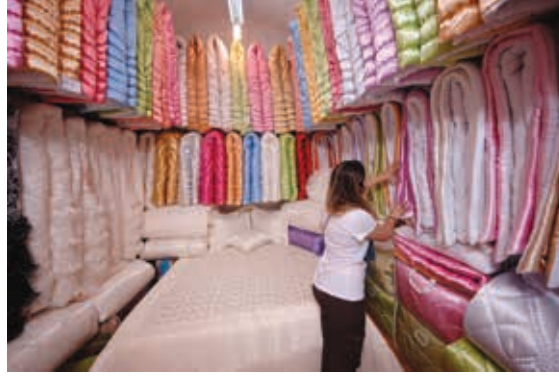
kapalı kısmın Koza Hanı'na yakın bitim noktasına kadar, nerede ise tamamını tuhafiyeciler, hazır giyim ve çamaşırcılar, yazmacılar ve ekseriyetle manifaturacılar paylaşmıştı. Çarşının en ışıklı bu kesimi kumaş, yaz günleri naftalin kokardı. Bu kadar çok manifaturacı (yırtımcı=bezzaz) bulunması doğaldır. O yıllar konfeksiyon sanayii yok gibiydi. Hazır elbiseler ısmarlamadan daha pahalıya gelirdi. Ev hanımları ve mahalle terzileri kadın, erkek bütün hane halkının dikişini diker veya kumaş satan mağazalar pijama ve gömlek dikişini birlikte çalıştıkları ev hanımlarına aktarmada aracı olurlardı. Yaz aylarında Bursa'ya gelen banyocular, bayram ve yılbaşı tatillerinde şehri dolduran misafirler dönüşlerinde hem kendi ihtiyaçları için hem de hediyelik olarak, havlu ve kumaş alıp götürürlerdi. Böyle olunca da bu dükkânlarda çok geniş bir çeşit satışa sunulurdu. Spor giyim modası, kot kumaşların ütü istemez rahatlığı, triko ve penyenin üretim hızı ve nevrimesinden çamaşıra, eşofmandan tişörtlü uzanan kullanım sahası, yatağın, yorganın fabrikasyon olarak arzı, çocuk bezlerinin kâğıda dönüşmesi bu mağazalarda satılan kalemleri birer birer yuttular. Bu ana arter üzerinde az sayıda farklı meslek sahipleri vardı. Birkaç kuyumcu, sarraf bir saatçi, kolonyacı ve bir antikacı hatırlayabildiklerim.

Koza Han karşısında Fidan Han (Asıl ismi Mahmut Paşa Han olmakla beraber mevsiminde avlusunda fidan satıldığı

için bu adı taşırdı), Ticaret Odası aralığı ve oradan bağlanan Cumhuriyet Caddesi ipekli kumaş toptancılarının mekânıydı. Koza Handan doğuya devam edersek yine manifaturacılar, tuhafiyeciler yoğunluğuyla Açık Çarşı veya Tuz Pazarı adıyla anılarak Pazaryerine gelinirdi. Pazaryeri bu günde aynı düzeni sürdürmekte. Devam edersek gıda toptancıları, nalburlar, tornacılar, saraçlar, hazır elbiseciler, bıçakçılar, kavaflar grupları ve bu isimleri alan sokakları, bölümleriyle Okçular.

İnönü Caddesi (Yeni Yol) kesintisiyle Kayhan Çarşısı; Bat (Bit) Pazarı, sıcak demirciler, sobacılar Irgandı Köprüsüne yaklaşıncı Tephirhane ile biterdi. İllerde ve ilçelerde belediyelerin böyle bir görevi daha vardı. Burada belirli periyotlarla hamamların havlu takımları, dilencilerin, evsizlerin ve askere alınanlara yeni elbise verilemeyecek ise kullanılmış asker giysileri, yün ipliği fabrikalarına sev edilecek çorap eskisi balyaları kızgın buhar ile dezenfekte edilirdi.

Çakırhamam sobacılar aksına paralel olarak Cumhuriyet Caddesi ve Atatürk Caddesi de Bursa çarşısı idi ama şehrin imarı ile sonradan açılan caddeler üzerinde vücut bulmuş, bireysel çeşitlerin satıldığı mağazalar dizisiydi. Atatürk Caddesi kozmopolit ve daha lüks mağazalardan oluşmuştu. Anladığımız çarşı kültüründen yoksun farklı mekânlardı. Zira kentlerin mahalleleri,

caddeleri olur. Caddeler zaman içinde mimarileri, yerleşim şekilleri, trafik düzeni, yaşayanları ile devamlı değişime uğrar, parlarlar, sönerler... Çarşılar ise; yüzyılların kültür birikimini, örflerini, tarzlarını bağnaz bir sadakatle koruyan, tarihin kalıtlarını kendine has sesler ve kokularla yoğurup, sergileyen, ait olduğu kentin kişiliğini yansıtan canlı kesimler olurlar. Caddelerin gece gündüz durmaksızın sürebilen hareketliliğine karşı, çarşılar hep “Yeni gün-yeni rızk” felsefesindeki sakinleri gibi sabahın erken saatlerinde uyanıp akşamla kabuklarına çekilen, uykuya dalan tutarlı, mazbut mekânlardır. Eski şehirlerin genellikle merkezinde kurulmuş ve iskân mahallerinden soyutlanmış üniteleridir. Evler altında dükkân anlayışı sadece kendi yakın çevresine acil gıda maddeleri satan ya da basit tamir hizmetleri veren nadir iş yerleri ile sınırlıdır. Yeni tarz yapılaşmada bina altlarının iş yerleri olarak plânlanması ile kentlerin her yeri alışveriş mekânları olmuş ama çarşı olamamışlardır.

Eski çarşılar sadece dükkânlardan ibaret değildir. Binaları, sahipleri, patronları, tezgâhtar, kalfa ve çıraklarıyla, gazete müvezzileri, esnaf lokantaları, şaşmaz bir saat düzeniyle geçen seyyar mutfakları, bekçileri, kadrolu(!) dilencileri, tufeylileri, garipleri ve meczuplarıyla bir geniş ailedir.

Benim elli yılımı geçirdiğim Bursa çarşısı da uzun yıllar bu özellikleri ve bu kültürü taşıdı. Binaların mülkiyeti çoğunlukla kişilerde olup mülk sahibi

olsun, kiracı olsun esnaf pek sık değişmezdi. Genelde babadan oğula veya patrondan uzun yıllar çalışmış kalfaya devirler olur, herkes müşterisini tanır, ayartma veya mal kötüleme gibi fiiller çok ayıplanırdı. Patron, usta, kalfa, çırak düzleminde saygıya dayalı bir hiyerarşi hâkimdi. Özellikle Kapalı Çarşılı olmak bir ayrıcalık, bir meziyetti. İşyeri sahipleri mutlaka takım elbiseli, kravatlı olurlardı. Sabah namazı sonrası dükkân açma ısrarını yaşatanlar ve cenaze malzemesi satıcılarını saymazsak dükkânlar erkence kalfalarca açılır, kendilerine henüz anahtar verilmeyen çıraklar kapı önlerinde kalfaların gelişin beklerdi. Kış aylarında gaz sobası olmayanlar mangallarını yakar, övdürdü. Sabah temizliği yapılır, kapı önleri yıkanır, büyük kıymet verilen ilk siftah (günümüzde bu ritüeli de yitirdik) ve patron beklenirdi. 1970’li yıllardaki elektrik kesintileri sabah 08-10 arasına rastlayınca bu erkencilik alışkanlığı yok oldu. Çarşıların müşterisi büyük oranda hanımlardan oluşurdu. Onların alışverişe çıkış saatleri ise sabah ev temizliklerini, yemeklerini yapma sürecine bağlı olarak öğle saatlerine doğu kayardı. Tabii o yıllar televizyon olmadığı için sabah programları ve diziler bu süreçte etken değildiler.

O yıllar öğle tatili kavramı vardı. Dükkânlar yazın bir buçuk, kışın bir saat kapatılırdı. Yemeğe gitmeyecekler ışıklarını kapatır, kepenklerini yarıya indirir veya vitrin önüne çıkarılmış malları bir çarşafla örterek, kapı önüne bir sırık veya metre dayayarak satış

yapmadıkları mesajını verirdi. Seyyar, börekçiler, pilavcılar, ciğerciler, kuzu çevirmeciler, kelleciler, su muhallebiciler, şam, tulumba tatlıcılar dolaşmaya başlar veya belli köşelerinde kuyruk olmuş müdavimlerine servis sunarlardı. Yazın dondurmacılar, şerbetçiler, ayrıncılar, sucular kışın bozacı, salepçi, kestane kebabçılar temizlik ve lezzetleriyle renk katardı çarşıya. İkinci saatleri poğaçacı, tuzlu çubukçu, simitçi hasretle beklenirdi. Akşam kışın saat altı yazın yedide kapanırdı dükkânlar. Artık Esnaf Şeyhi veya Kethüdası kalmamış olsa da çıraklar kepenk sopalarını kancalara takar bu görevi sahiplenmiş Mustafa Amcanın polis düdüğünü beklerdi. Düdük sesi ile bir anda abartılı bir cızırtı ve gürültü kopar, farklı kepenklerin farklı yataklarından kaynaklanan bir senfoni(!) yankılanırdı tavandan. Mustafa Amca bu iş için hiçbir yerden yetki ve görev almamıştı. Ama emirlerine kesinlikle uyulurdu. Demir kepenkler ara sıra yağlanmazsa zor işlemesi bir yana kulak tırmalayıcı metalik bir ses verirler. Bütün Türkiye’de bu yağlama işi gerçek adını kimsenin bilmediği Marshal’ın tekelinde idi. O belirli periyotlarla Edirne’den Ardahan’a bütün kent ve kasabaları dolaşır; tek sermayesi, dar boya fırçasının ucuna çaktığı çıta, kente gelişinde bir konserve kutusuna doldurduğu yanık yağla izin gereği duymadan dükkân kepenklerini yağlar ve karşılığında aldığı 25-50 kuruşla geçimini sağlardı. Çarşı bekçileri ortaya çıkar, kapı kilitlerini yoklar, ara sokakların tahta kepenklerini dizelerdi ve onların dışında çarşı uykuya daldardı.

Çarşılarda alışveriş mevsimler, aylar ve günlerle bağlantılıydı. Meselâ Cuma günleri hanımlar ya çarşıya çıkmaz veya namazdan sonraki saatlere kayarlardı. Cumartesi günleri her ilde olan hafta sonu hareketinin dışında Bursa çarşısında İstanbullu tekstil tüccarlarının yoğunluğu yaşanır. Zira o gün İstanbul toptancı piyasasının kapalı olması dışında dokuma, emprime ve boya fabrikalarının mal teslimi Cumartesiye rastlardı, satıcılarda çeşit bol olurdu. Çarşının komisyoncuları müşterilerini körfez yerlerdeki satıcılara yönlendirirdi. Esnaf lokantaları ve kebabçılar, köftecilerde yer bulmak sorun olurdu. Daha sonraki yıllarda Anadolu tüccarları da Bursa'ya mal mubayaasına gelir olmuşlardı. Koza Han; Emir Han, Ticaret Odası aralığı, Cumhuriyet Caddesi akşam saatlerinde emanetçi hararlarından geçilemeyecek hale gelirdi.

Emanetçilik Bursa Çarşısına has bir meslek dalıydı. Bu işi yapan fevkalade emin kişiler veya firmalar mallarınızı paket veya hiç ambalajsız olarak teslim alır, brandadan hararlara doldurur, kamyonlar gece yol alır sabah İstanbul veya başka illerdeki işyerleri açılmadan yüklerini alıcı dükkânların kapısı önüne bırakırlardı. Hiçbir ek ücret almadan para, çek, senet taşımacılığı da yaparlardı. Tekstilcilerin, kunduracıların, hırdavatçıların, kuyumcuların emanetçileri farklıydılar. Özellikle kuyumcu emanetçileri ellerindeki çantalarla yapardı bu hizmeti ve hizmet bedeli haftalık veya aylık olarak ödenen çok makul rakamlardı. Nakliye şirketleri, kargo kuruluşları bu meslek dalını da yok ettiler.

Yaz ayları tüm ülkede çarşılar hareketini kaybeder. Yerleşikler deniz, dağ, yayla, kaplıca bölgelerine taşınır. Köylü mahsulünü idrak peşindedir. Eski söylemle “zürra kırdadır”. Ama Bursa Çarşısı bu durgunluğu yaşamak bir yana en hareketli dönemini geçirirdi. Kaplıca kenti olma özelliğini Gönen'e kaptırmamıştı. Banyo mevsiminde Çekirge otellerinde yer bulunmazdı.

İstanbul ve Anadolu varlıklı aileler birkaç hafta süreyle kalır. Öğleden sonra çarşıya inilir. Hacı Baba özellikle patronun masasına oturtulur, hanım bütün sülalenin ihtiyacı kumaşları ve hediyelekleri seçer, akşam kumaş veya havlu paketleri çıraklarca otellerine götürülür, bahşişleri kabul edilirdi. Tabii bu arada çarşı kahvecisinin yaptığı koruk şerbeti ikram edilirdi. Mevsiminde bu şerbeti içmek için özellikle Bursa'ya gelenleri hatırlarım. Şişeli meşrubatın hâkimiyetiyle bu nefis içecek de yakın tarihin derinliklerine gömüldü gitti.

Yalnız banyo mevsimi mi? Milli ve dini bayram tatillerinde yine aynı yoğunluğu yaşardı Bursa ve çarşısı. Tatil arifelerinde otel ayırtma talebi ile karşılaşacağımız dost telefonlarını endişeyle beklerdik.

Banyo mevsiminin öncesinde koza (Beyaz Altın) zamanı vardır. Üreticilerin küfeleri sabah erkenden çarşı boyunca Koza Han kapısına kadar dizilir, handa açık Koza Borsası kurulurdu. Mağazalardan lokantalara, seyyar satıcılara, arabacısından sırt hamalına, geçici işçilerden tezkere kırıcılarına, badelcilere kadar çarşıya bereket akardı. Kozayı satın alan tüccarlar bunun bedelini ertesi gün öderdi. Bir gün beklemeyi yeğlemeyen satıcı elindeki kıymet yazılı alım tezkeresini bu işi yapan kırıcılara -genellikle öğrenci gençlere- verir yüzde bir ekşiğine parasını alır, alışverişe çıkardı. Dört haftalık çok meşakkatli bir uğraş olan koza üretimi (Tohum açmak) genelde kadınların iş gücü ile olurdu. Ve gelenek gereği koza parası kadının harcamasına bırakılır, o da giyim, takı, çeyiz, dikiş makinesi gibi çeşitlere yatırır bu parayı. Bu harcamada badelciler girerdi devreye. Ayak komisyoncusu bu adamlar tanıdıkları veya yanaştıkları köylüleri alışveriş için kendi tanıdıkları dükkânlara yönlendirir, alışveriş bitiminden sonra bir ara uğrayıp komisyonunu alırdı. Ardından sünnet, evlenme düğünleri mevsimi gelir, sonbaharda toprak mahsullerinin hasadı ile çarşıda hareket ve bereket

hiç kesilmezdi. Haç zamanının gelişi ve hacıların dönüşü ayrı bir hareket kaynağıydı.

İnsanların olduğu gibi kentlerin ve çarşıların kaderini değiştiren olaylar vardır. Yüz yıllar boyu yangınlar, depremler, işgaller, yağmalar, özellikle 1801'deki büyük yangın ve halkın küçük kıyamet diye andığı 1854 depremi, kapalı tuz pazarı kesimini açıkta bırakan 1927 yangını ve iki bine yakın iş yerini ve hanların birçoğunu yok eden 1958 yangını Bursa çarşısının arasta düzeyini bozamamıştı. Ama 1970'li yıllarda kronikleşen enflasyon altını ziynet eşyası olmaktan çıkarıp günlük yatırım enstrümanları arasına soktu. Altın lira ve kuyum ürünlerinin çok sık el değiştirmesi, iş sahibine hem alısta hem satışta para kazandıran farklı ticaret yapısı kuyumculuk mesleğini patlattı. Döviz alım satımının serbest bırakılması ile döviz büfeleri de bu furyaya katıldılar. Anarşik nedenlerle Güney-doğudan Bursa'ya göçen birikim sahiplerinin mekânlara ödeyebildiği yüksek bedel ve kiraların cazibesi, AVM'lerin devreye girmesi, manifaturanın yok olma süreci ile birleşince ana caddedeki iş yerleri hızla kabuk değiştirdi. Ve 1990'ların sonuna gelindikte ne tarih kaldı, ne arasta düzeni. Sadece havlucular yeni bir arasta oluşturdu. Eski kültürden devam eden hemen tek etkinlik her yıl düzenlenen toplu sünnet şöleni.

Çarşı her zamankinden daha varlıklı, daha hareketli. Ama varlık kültür hazinelerinde, kozanın dört haftalık fedakâr ömründe değil; altının acımasız zenginliği dövizin ruhsuz dünyasında. Eski komşuluklar kalmamış, ne eskiye saygı var, ne de geçmişe vefa, gelenekler örfler büyük ölçüde hasara uğramış, çarşı olma kimliği ve hasletleri yok gibi.

Yeni bir dünya ve yeni bir yaşam bu. Değişim rüzgârlarına hangi ağaç dayanabilmiş ki?

EZELDEN EBEDİ DAYANIŞMA VE YARDIMLAŞMA KURUMU: VAKIFLAR

Yrd. Doç. Dr. Hasan Basri ÖCALAN

İslâm medeniyetinde tarih boyunca birçok hizmet vakıflar yoluyla yürütülmüştür. Temelini Kur'an'daki hayır yapma, iyilikte bulunma, karz-ı hasen, amel-i salih, paylaşma, birr ve isar gibi insanı hayır işlemeye yöneltti emir ve teşviklerden alan vakıf sistemi, İslâm tarihi boyunca birçok hizmetlerin yapılmasını sağlamıştır. İlk örneğini bizzat Hazreti Peygamberin, Fedek arazisini vakfetmesiyle göstermiş olduğu bu sistem, daha sonraki Müslüman devletler tarafından

büyük bir titizlikle yürütülmüş ve özellikle Türkler'in sayesinde zirveye ulaştırılmıştır. İslâmiyet'i kabul ettikten sonra kendilerinden önceki Müslüman devletlerin uygulamalarını büyük oranda sürdüren Türkler, kurmuş oldukları devletlerde birçok hizmetleri vakıflar eliyle sunmuşlardır. Vakfın nasıl işleyeceğini anlatan belgeye vakfiye denilmektedir.

Tarihî açıdan bakıldığında zaman vakfiyeler büyük bir önem arz ederler. Çünkü bunlar,

bize bir milletin muayyen bir zamandaki hayat tarzına ve kültürüne ait durumları tespit etme imkânını vermektedirler. Keza vakfiyeler, milletin iktisadî ve sosyal hayatlarında önemli bir rol oynamış olan vakıf müessesesinin nasıl çalıştığını, kimlerin idare ettiğini, kimlerin kendisinden istifade ettiğini vb. hususları öğrenmemize yardımcı olmaktadır. Vakfiyelerin hacimli olup defter gibi düzenlenenleri, rulo şeklinde uzun ve kalın varaklar halinde hazırlananları olduğu gibi muhtasar olanları da vardır.

Gazi Orhan Bey Vakfiyesinin giriş bölümü.

Mufasssal olanlar üslup bakımından büyük edebî değere sahip eserlerdir.

İslâm tarihinde ilk vakfiyenin, Hz. Ömer tarafından yazıldığı söylenmekle beraber bunun, Hz. Peygamber devrinde mi yoksa Hz. Ömer'in halifeliği zamanında mı olduğuna dair kesin bir bilgiye sahip değiliz. Ancak bunun, Hz. Ömer'in hilâfeti zamanında olduğu yönündeki ihtimaller daha kuvvetlidir.

Vakfiye, ebad bakımından ister büyük ister küçük olsun, mahiyet itibariyle üç ana bölümden meydana gelir. Bunlar:

- Giriş: Kurucunun, vakıf kurma sebep ve gayesinden bahseden bu bölüm, ayet ve hadislerle kuvvetlendirilir.
- Vakfın hizmet şeklini belirleyen şartlar, gelir kaynakları ve masraf yerlerini gösteren bu bölüm, vakfiyenin en uzun kısmını oluşturur.
- Sonuç kısmında, müessesenin şeriata uygunluğu belirtilerek, hiç bir kimsenin bu vakfa müdahale edemeyeceği anlatılır. Bundan sonra da tarih ve şahitlerin imzaları bulunur.

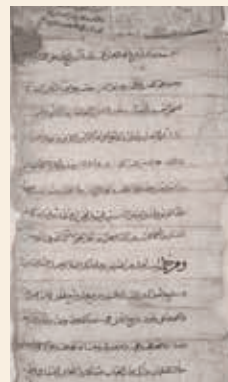
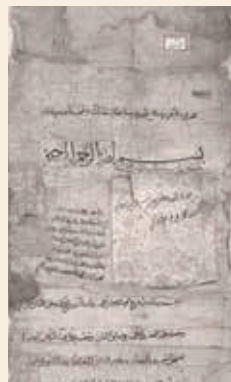
Çeşitli dönemlerde kurulan vakıflar için düzenlenen vakfiyelerin gerek başında ve gerekse sonunda pek çok dua bulunur. Vakfiyede böyle duaların bulunması normal karşılanmalıdır. Zira vakıf hizmetlerinin yürütülmesinde doğru ve dürüst çalışan, hizmetin yapılmasına yardımcı olan yönetici ile görevlilere,

bu hizmetlerinden dolayı vâkıfın hayır duada bulunması tabiidir. Bu dualarda umumiyetle iyi çalışan kimselerin dünya ve ahiret saadetine ermesine ve herhangi bir kötülükle karşılaşmamasına temas edilir.

Vakfiyelerde en başta Besmele yer alır, ardından Allah'a hamd u sena, Peygamberine salât u selâmdan sonra hayır yapmaya teşvik edici ayetler ve hadislerle yer verilir. Vakfiyelerin başlangıç kısmında bazen bu mealde şiirler de yer alır ki, bütün bunlar mukaddime kabilindendirler ve vakfiyenin hukukî bünyesinden sayılmazlar. Bu durum müminler arasında dayanışma ve yardımlaşma duygusunu pekiştirmek açısından önemli rol oynamıştır.

Vakfiyelerde en başta dua cümleleri yer alır. Bundan sonra sırasıyla; vakf olunan malların neler olduğu, vakf olunan bu malların nasıl idare edileceği, vakıf gelirlerinin nerelere sarf edileceği, vakfın kimler tarafından idare olunacağı, müessesede kaç adamın çalışacağı, bunlara ne kadar aylık verileceği, bu aylıkların nerelerden elde edilen gelirden temin edileceği, eşya fiyatı vs. gibi meseleler teferruatlı bir şekilde verilir. Vakfiyenin sonunda beddua cümlesi ile tarih yer alır.

Beddua hemen hemen bütün vakfiyelerde bulunduğu gibi en fazla yeri de işgal eder. Vakfiyenin sonunda bulunan beddua kısmı, düşünen ve basiretli kimseler için tüyler ürperticidir. Bu beddualarda, vakfın gelirini gayesi dışında kullanan, vakfa hıyanet düşünen, onu vâkıfın

Yıldırım Bayezid'in Külliye Vakfiyesi.

Ali Paşa Zâviye (Camii) Vakfiyesi.

şartlarının dışında kullanan, haksız olarak onun malından yiyen, vakfın yok olması için çalışan, onun gelirinin azalmasına bilerek sebep olan, vakıf idaresinde kötü çalışan, üstlendiği vazifeyi gereği gibi yerine getirmeyen, vs. gibi vakfa kötülüğü dokunacak olanlar hedef alınmıştır. Binaenaleyh, ebediyet şartı üzerine kurulan vakıflarda, vâkıfın ölümünden sonra ona müdahale edenlere başka engel olunması ve vakfın gelirini kötüye kullananlara ceza verilmesi mümkün değildir.

Bu beddua cümlesi ya; “Kim bu vakfiyedeki şartları değiştirir veya vakfı bozarsa, Allah’ın, meleklerinin ve tüm insanların laneti Kıyamet Günü’ne kadar onların üzerine olsun” şeklinde veya; “Ey dilekte bulunanların isteğini veren Allah! Peygamberlerin efendisi hürmetine duamızı kabul et!

Bunu herkes böyle bilmelidir ki, Allah’a, meleklerine, kitaplarına ve ahiret gününe inananlardan hiçbir kimseye, kararlaştırıp yazdırıldığı şekilde kesinleştikten sonra artık bu vakfı bozup değiştirmek helâl değildir. Tahvil ve tağyire teşebbüs eden, sırf kendi yalan ve bozgunculuğu ile iptaline çalışan kimsenin Allah eğrisini de doğrusunu da, farz ve nafil ibadetlerini de kabul etmesin! Amellerini hüsrana, kendilerini de hâl ve mal ile kötülüğe uğrayanlar zümresine katsın! Allah’ın, meleklerinin ve bütün insanların laneti üzerine olsun! Yeri cehennem olsun! Orada kendisine kaynamış kızgın su ve cehennemliklerin yanıklarından gelen akıntı içirilsin! Alemlerin Rabbi’nin: “Haberiniz olsun ki, Allah’ın laneti zalimlerin üzerinedir” sözünü duyduktan sonra bir mümin buna nasıl cüret eder? Görüp gözetici olan Allah’tan korkan kimse buna nasıl el atar? Vakfı yapan sultanın sevabı kuvvet sahibi, ölümsüz diri olan Allah’a aittir. Şüphe yoktur ki o, kendisini görürcesine kullukta bulunanların sevabını zayı etmez.” (Kanuni Sultan Süleyman Vakfiyesinden.. Hicri 950-Miladi 1543.) şeklinde uzunca bir beddua cümlesi olarak yer almıştır.

Böylece, vakfiyede belirtilen hizmetleri yapmayan, ona ihanet eden, onu gayesinin dışında kullanan idareci ve görevlilere de beddua edilmektedir. Vakfiye metinleri, vâkıfın yaptırdığı binaların bulunduğu yerleri tarif ederken kurulduğu şehrin basit bir haritasını çizme imkânı verebilmektedir. İlgili binaların halka hizmet sunabilmesi için ihtiyacı temin edecek olan gelir kaynaklarının her birinin ayrı ayrı yer tespiti yapılır. Vakfiyede, bulundukları idari birim ve yöresi bildirilir ve ardından sırasıyla çevresindeki diğer emlakın isimleri, sahipleri, özellikleri ve coğrafi yönleri de belirtilir. Vakfiyeler bize düzenlendiği dönemin topografyasını aydınlatmada çok önemli bilgiler sunduğu gibi, bölgenin insanların anlayışını, yaşayışını, değerlerini, nüfusunu birçok yönleriyle aktarırlar. Ayrıca vakfiyeler, insanların okudukları ve değer verdikleri kitapları ve bilgi seviyeleri hakkında da bilgiler ihtiva etmektedirler. Arsa, tarla, dükkân, tüm kullanılan eşyalar ve bunların o dönemdeki fiyatları da vakfiyelerde yazılıdır. Vakfiyeler, vakıfta çalışanların alacakları ücretler yazılarak, o devrin geçim seviyesi hakkında bilgiler de sunmaktadırlar. Böylece dönemin iktisadî durumunu da izlemek mümkün olabilmektedir. Vakfiyelerdeki şahitler açısından bakıldığında da aynı devrin yerel idarecilerinin kimliklerini, yörenin önemli kişilerini, insanların kullandıkları isimleri ve lakaplarını, mesleklerini, vâkıfın yakınlarını tanıyabilme imkânını vermektedir. Bu belgeler özellikle şehir tarihi açısından büyük bir önem arz ederler.

Vakfiyelerin, özellikle erken dönem Osmanlı vakfiyelerinin asıllarına rastlamak pek mümkün değildir. Bunlardan kiminin suretleri Ankara’da Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, muhtelif arşiv, kütüphane ve müzelerde bulunmaktadır. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi’nde 26.300 vakfiye vardır. Osmanlı devletinde kurulan vakıflara ait vakfiyelerin bu kadar olduğu

düşünülmemelidir. Ülkemizde ve yurt dışındaki müze, kütüphane, arşiv ve koleksiyonlarda bugün bilinen veya bilinmeyen pek çok vakfiye belgesinin bulunduğu bilinmektedir. Hatta yurt dışındaki müzelerde bile tarihimize ilgili vakfiye bulunduğu bir gerçektir. Ancak bahsettiğimiz bu arşivler, kütüphaneler, koleksiyonlar ve muhtelif vilâyet mahkemelerine ait bütün şer’iye sicilleri ve tahrir defterleri tarandıktan sonra Osmanlılar döneminde kurulmuş vakıfların sayısı yaklaşık olarak tespit edilebilir.

Osman Gazi’nin kendi döneminde bir takım hizmetleri desteklemek amacıyla bazı vakıflar yaptığı bilinmektedir. Söz konusu vakıflardan bir örnek olarak Ermenipazarı’nda (Pazaryeri) bulunan Zekeriya Baba Köyü’nün Zekeriye Baba Zâviyesi’ne vakfedilmesi olup, yapılan vakfın vakfiyesine herhangi bir yerde rastlanılmamıştır. Osmanlı tarihi ile ilgili günümüze ulaşan en eski vakfiye Orhan Gazi’nin eşi Asporça Hatun tarafından düzenlenen vakfiyedir. Ancak vakfiyenin daha sonra çıkarılan suretleri günümüze ulaşmıştır, aslı ise kaybolmuştur. Ramazan 723/Ağustos 1323 tarihli vakfiyeye göre; Kite (Ürünlü)’ye bağlı Narlı, Kapaklı, Firenkli, Çepni köyü ve altındaki dört çiftlik, Yörükler köyü ve bağlı iki çiftlik, Bursa’ya bağlı Balıklı Çiftlik, Samanlı köyü, Burun Hisar köyü ve Eğrice (Eğerce) mezrasındaki yollar, bağlı yerler, ilaveler, düzlükler, tepeler, dağlar, mamur olan ve olmayan yerler, meyveli ve meyvesiz ağaçların tamamı Asporça Hatun tarafından vakfedilmiştir.

Osmanlılardan günümüze aslı ulaşan en eski vakfiye Rebiülevvel 724/1324 tarihli, Gazi Orhan Bey’in Mekece Vakfiyesi’dir. Söz konusu belge Farsça olup, birçok tarihçi tarafından değerlendirilmiştir. Vakfiye, toplam otuz satırdır. Vakfiyeye göre, Orhan Bey Mekece’de (günümüzde Sakarya’nın Pamukova ilçesine bağlı) bir hângâh kurmuş ve bu hângâhta misafir olan dervişlerin, gelip-geçen fakirlerin, gariplerin, kimsesizlerin, ilim

ehlinin konaklatılması, masraflarının karşılanması ve yemek yedirilmesi için Mekece nahiyesini vakfetmiştir. Orhan Bey'in çocuklarından ve vârislerinden hiç kimsenin söz konusu vakfa müdahale hakkı yoktur.

Orhan Gazi'nin Bursa'daki imareti(zâviye) için düzenlemiş olduğu 761/1360 tarihli vakfiyenin ise aslı kaybolmuş, ancak II. Bayezid devrinde düzenlenmiş olan sureti günümüze ulaşabilmiştir(1). Orhan Gazi'ye ait üçüncü bir vakfiye de İznik Medresesi için düzenlemiş olduğu 761/1359-1360 tarihli vakfiye olup, onun da sureti günümüze ulaşmıştır. Orhan Gazi ayrıca erken yaşta ölen büyük oğlu Süleyman Paşa adına da bir vakıf kurmuş ve bunun için de bir vakfiye düzenlemiştir. Hacı Karaoğlu Zâviyesi vakfiyesinin aslı günümüze ulaşmıştır(2).

Osman Gazi'nin büyük oğlu Aladdin Bey'in kurduğu vakfa ait 733/1332-33 tarihli vakfiyenin de sureti günümüze ulaşmıştır. Vakfiyeye göre Aladdin Bey, Çatal Burgos ve Fodra (Alaadinbey) köylerini vakfetmiş ve bu köylerin gelirleri fakirlere, imamlara, düşkünlere harcanacaktır(3).

Lala Şahin Paşa da erken dönem vakıf kuran bir kimsedir. Onun vakfiyesinin tarihi 749/1348'dir. Kirmasti (Mustafakemalpaşa)'da birçok dükkan ve yerler vakfeden Lala Şahin Paşa, buralardan elde edilecek gelirlerin Bursa'daki medresesine, Kirmasti'deki cami ve zaviyesine, zaviyeye gelecek misafirlerin masraflarına harcanmak üzere şart koşmuştur. Ancak bu vakfiyenin de aslı kaybolup, iki sureti günümüze kadar gelmiştir (4).

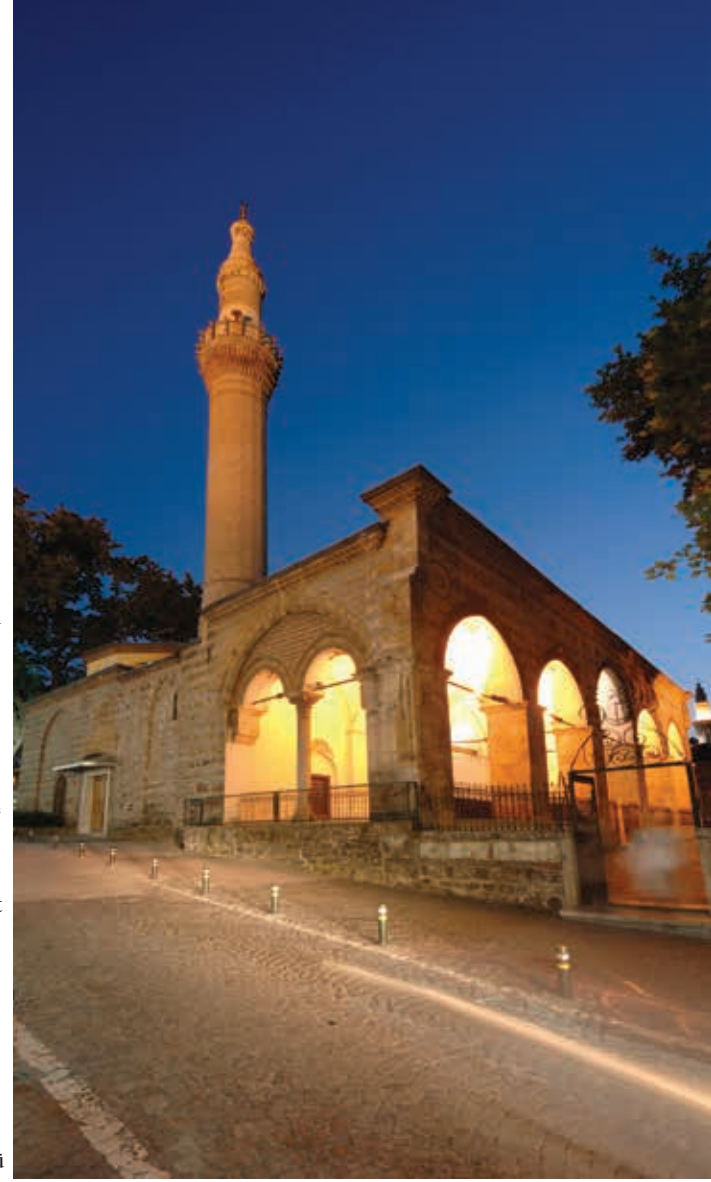
Orhan Gazi devrinin komutanlarından olan Mihaliç Bey, 763/1362 tarihli bir vakfiye ile Mihaliç (Karacabey) nahiyesinde bir zâviye kurmuş bunun için bazı köyler vakfetmiştir. Diğer vakfiyelerde olduğu gibi Arapça yazılan vakfiyenin aslı kaybolmuş sureti

günümüze ulaşabilmiştir.

Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Osmanlı'nın erken döneminde başta sultanlar olmak üzere, beyler, paşalar, zenginler, ulema, meşayih ve sıradan vatandaşlar kendi maddi durumlarına göre birçok konu ile ilgili vakıflar kurmuşlar ve söz konusu vakıfların işleyişi ile ilgili olarak birer vakfiye düzenlemişlerdir.

Sonuç olarak Osmanlı Bursa'sını bütün yönleriyle anlayabilmek ve hakkında hüküm verebilmek için arşiv belgelerinin tam anlamıyla yayınlanması gerekmektedir. Söz konusu arşiv belgelerinden sayılan vakfiyeler, Osmanlı tarihini büyük oranda aydınlatacaktır. Çünkü vakfiyelerde Osmanlı tarihindeki ticari mekanlar olan hanlar, çarşılar, kervansaraylar, dini mekanlar olan cami, mescid, tekke ve zâviyeler, eğitim kurumları olan mektep ve medreseler, sağlık kurumu darüşşifalar, beledi hizmet sahaları yol, köprü, çeşme ve hamamlar... gibi birçok sahadaki müesseseler hakkında bilgiler yer almaktadır. Bu müesseselere ait vakfiyelerin yayımlanması, müesseselerin tarihini, sanat değerlerini, hizmet alanlarını aydınlattığı gibi, bunların bugünkü durumları hakkında da bilgi vermektedir.

Bursa Büyükşehir Belediyesi de vakfiyelerin bu kadar önemli olduğunu bildiğinden Bursa hakkında yazılan vakfiyeleri birkaç cilt halinde yayınlamak üzere araştırmacılara başvurdu. Yapılan çalışmalar sonucunda tüm Bursa vakfiyeleri kütüphanelerden, arşivlerden ve müzelerden derlenip toplandı ve yayına hazırlanmaya başlandı. Bu çalışmanın ilk cildi baskı aşamasında olup, diğer ciltlerle ilgili yayın çalışmaları da devam etmektedir.

DİPNOTLAR

- (1) İstanbul Türk İslâm Eserleri Müzesi Envanter no: 2188.
- (2) Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi no: 7792.
- (3) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter:608-2, sayfa. 383, sıra:331.
- (4) İstanbul Fatih Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî, Arapça Yazmalar, nu: 4207; Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter: 732, sayfa:74-75, sıra:59.

Fotoğraflar: Fatih ÖZENBAŞ

Üftade Tekkesi Molla Fenari Mahallesi olarak anılan Uludağ'ın eteklerinde kurulmuştur. Kurucusu Mehmed Muhiddin Üftade Hz.leridir. H.815 –1495 yılında Araplar mahallesinde dünyaya gelmiş olup babası Manyaslı, annesi ise Hamamlıkızık Köyü'ndendir. Üftade Hazretleri aynı zamanda Celvetiye Tarikatı'nın da kurucusudur. Başta Kadı Aziz Mahmud Hüdayi olmak üzere birçok Sufi burada yetişmiş ve burada hizmet etmiştir. Tekke uzun yıllar bir yandan talebeler yetiştirirken diğer taraftan önemli bir sosyal merkez olarak işlev görmüştür. Uzun yıllar Ulu Cami ve Doğan Bey Cami'de hizmet eden Üftade Hazretleri ipekçilikle yaparak hayatını idame ettirmiştir. Tarihi kaynaklar ve rivayetlere göre Üftade Hazretleri Çoban Şeyh olarak anılan ve Karacabey'de çobanlık yapan Hızır Dede adındaki bir zattan aldığı derslerle

ilmini tamamlamıştır. (Hızır Dede'nin kabri Üç Kuzular Camii alt tarafında yol üzerindedir) Hacı Bayram-ı Veli'nin halifesi Akbıyık Sultan'a intisab ettiği ve dolayısıyla Bayramiye Tarikatı'na böylelikle bağlandığı kaynaklarca ifade olunmaktadır. Vakıat adında bir eseri bulunmaktadır.

Tekkesini Uludağ eteklerinde kurmasının yanında hiçbir zaman kendisini halktan soyutlamamıştır. 30 yaşına değin imamlık ve müezzinlik yaparak hayatını devam ettirmiş, bu yıldan sonra tamamen irşad görevine kendisini adayarak Kayıhan, Namazgah ve Doğan Bey camileri gibi camilerde vaaz ve nasihatlerde bulunmuştur. Kadı Aziz Mahmud Hüdayi kendisini Kayıhan Cami'de dinledikten sonra talebesi olmağa karar vermiştir. 40'lı yaşlarda bir yandan tekkedeki vazifesini devam ettirirken diğer taraftan

da resmi olarak tayin edildiği Emir Sultan Cami'de de imamlık görevini yerine getirmiş ve 93 yaşında olduğu 26 Temmuz 1580 yılındaki vefatına değin bu görevini sürdürmüştür. Vefatı sonrası hisarda yaptırmış olduğu caminin yanındaki türbesine defnedilmiştir. Üftade Hazretleri'nin türbesi ve camisi günümüzde en çok ziyaret edilen manevi odaklar arasındadır.

1925 yılında Tekkelerin kapanmasından sonra adeta kendi kaderine terk edilen tekke ve müstemilatı uzun yıllar aynı soydan oldukları ifade edilen aileler tarafından konut olarak kullanılmıştır. 2000'li yılların başında Vakıflar Müdürlüğü'nce bir anlamda mahkeme kararıyla el konulan yapı bu tarihten sonra restorasyonu amacıyla Vakıflar Müdürlüğü ve farklı derneklerce türlü girişimlerde bulunulmuş ancak istenilen

ÜFTADE'NİN MİRASI YAŞAMA DÖNDÜRÜLÜYOR

Aziz ELBAS

Bursa Büyükşehir Belediyesi

Tarihi Miras Projeler Koordinatörü

sonuç bir türlü elde edilememiştir. 2006 yılında Osmangazi Belediyesi'nin de desteğiyle bir dernek tarafından yeni bir girişimde bulunulmuş ise de farklı sebeplerden ötürü tamamlanamamıştır.

Tekkeye ait projeler özellikle tekke kültürü konusunda tartışmasızengin bir bilgi birikimi ve deneyime sahip değerli üstad Mehmed Safiyüddin Erhan'ın yardımıyla özgün kimliği göz önüne alınarak hazırlanmıştır. 2009 yılından itibaren Bursa Büyükşehir Belediyesi'nin konuya müdahil olma talebi doğrultusunda Vakıflarla imzalanan protokol gereği restorasyon çalışmaları yeniden başlatılmıştır. Tekke ve müstemilatıyla birlikte cami, semahane ve son cemaat mahallide restorasyona tabi tutulmuştur. Çalışmalar hız kesmeden ve özgünlüğüne zarar verilmeden devam ettirilmektedir. Çalışmalar kapsamında tekke çevresinde yer alan bahçe alanı yapılan kamulaştırmalarla yaklaşık beş kat daha artırılmıştır. Gelecek

ziyaretçilerin sosyal ihtiyaçları dikkate alınarak düzenlemeler yapılmaktadır.

Yapısal restorasyonların yanında oldukça önemsenmesi gereken diğer bir konu ise Üftade Hazretleri'ne ait özel eşyalar ve tekkeye ait eşyaların restorasyon ve konservasyonu konusunda başlatılan çalışmalardır. Kendi kaderine bırakılan ve önemli bir kısmı sandıklar içerisine uygunsuz koşullarda saklanmaya çalışılan malzeme ve eşyalar Büyükşehir Belediyesi tarafından bu amaçla kurulan laboratuvar bünyesinde konusunda uzman sanat tarihçisi Levent İnan tarafından restorasyon ve konservasyon tabi tutulmaktadır.

Kumaş, deri, ahşap ve metal malzemelerden oluşan eşyalar tamamen doğal malzemeler kullanılarak yapılan çalışmalarla yeniden hayata döndürülmüştür. Eşyalar, çevre, iklim, Uv ve İnfrared ışınlarına duyarlılıkları artırılmış ve ziyaretçilerden

kaynaklanabilecek dış etkilere karşı dayanıklı duruma getirilmiştir. Tüm bu eşyalar Tekke bünyesinde ayrılan sergi odalarında özel olarak üretilen vitrinler vasıtasıyla sergilenecektir. Bu özel olarak vitrinlerde zararlı ışınlar UV ve İNFRARED ışınlarını %99,9 oranında kesecek özel filmlerle kaplanacaktır. Eserler özel ışık kaynakları ile aydınlatılacaktır. Vitrin içinde eserlerin yaşlanmasını yavaşlatan son derece güvenli azot ağırlıklı bir ortamda tutulacaktır. Bu ortam zararlıların içeriye girmesine engel olacak ve micro organizmaların gelişimine müsaade etmeyecektir. Yapı ve müstemilatlarıyla birlikte eşyalarının da bu bütün içerisinde restorasyonunun tamamlanmasıyla Bursa en önemli manevi odaklarından birisini daha gelecek kuşaklara taşımanın gururunu taşımakla kalmayıp o kültürün tamamlayıcısı niteliğindeki eşyaların gelecek ziyaretçilere teşhiriyle de ayrı bir zenginliği paylaşmış olacaktır.

BURSA HAZİRELERİNDE BAKIM VE ONARIM

Yrd. Doç. Dr. Doğan YAVAŞ

Camileri, mescitleri, hanları, hamamları, medrese ve mektepleri, imaretleri, çeşmeleri, türbeleri gibi tarihsel birikimini günümüze yansıtan yapılarıyla tanınan Bursa'nın, muhteşem ama sessiz diğer abideleri de mezarlıklar ve hazirelerdir. "Vâdî-i hamûşân" yani "Susmuşların vadisi" olarak adlandırılan mezarlıklar ve hazireler, her ne kadar bildiğimiz eserlerden farklı ise de, kendilerine mahsus ağırbaşlı, vakur duruşlarının altında saklı ihtişamlarıyla Bursa'nın maddi ve manevi silüetini etkileyen alanlardır.

Bu sükunluğun altında bize çok şeyler fısıldarlar aslında; dünyanın fenasını ama âhiretin bekasını, varılacak son menzilin

âhiret evi olduğunu hatırlatırlar daima, yaşayanlara ibret olsun diye. Pınarbaşı, Alacahırka, Emirsultan, Ahmetpaşa gibi büyük mezarlıklar; ölümün sırlar içeren derinliğini yansıtırken, hazire şeklindeki küçük mezarlıklar; öğüt veren bakışlarıyla, türbeler ise saygı uyandıran telkinleriyle Bursa insanıyla konuşur ve onları mütevekkil, olgun ve dengeli kılacak bir terbiye işleminden geçirirler her gün.

Sanat Tarihi'nde şehir ve bölge monografileri çalışmalarında mezarlıklar ve hazirelerden istifade etme yönü eksik kalmaktadır. Oysa mezar taşları ve kitabeleri, devirlerinin sanat ve edebiyat birikimlerini dolayısıyla da halkın

kültürel donanımlarını yansıtan özellikleri taşımaktadır. Sanatsal mezar taşlarında kitabedeki manzum metni hazırlayan şair, metni hat sanatı ile yazan hattat ve bu hattı taşa işleyen taş ustasının birlikte çalıştığı düşünüldüğünde bu eserlerin nasıl bir ortak çalışmanın ürünü olduğu daha kolay anlaşılır.

Taş ustasının dantel gibi işlediği her bir mezar taşı, ünlü şairin elinden çıkmış vezinli ve ebcedli edebi metinler olmanın yanı sıra, dönemine göre farklı yazı örnekleri açısından da birer sanat eseri niteliği taşımaktadır.

Türk mezar taşlarını yoğuran ve ona şekil veren olgu; ait olduğu coğrafya ve

zamanın dinî inançları, iktisadî şartları, âdet ve gelenekleri, sanat zevki, kısaca kültür ve medeniyettir. Bu sebeple mezar taşlarımız, tarih, sanat tarihi ve kültür tarihimize ait çok önemli bilgileri bulabildiğimiz, en az diğer eski eserlerimiz kadar kıymet vermemiz gereken kültür varlıklarımızdır. Ayrıca, tarihli olmalarıyla değişme ve gelişmenin yıl yıl takibine imkân tanıyan sağlam belge olma özelliği taşırlar. Bu açıdan bakıldığında yapının kimliğini kitabeler, mezarın kimliğini de mezar taşları oluşturur.

Bir tarih şehri olan Bursa, yerleşik toplumların hemen hepsinde olduğu gibi, yüzyıllar boyunca yetiştirdiği değerli isimleri ölümlerinden sonra da hatırlamak adına toprağında onlara belli bir yer ayırarak koruma inceliğini göz ardı etmemiştir. Üstelik bu ilgi ve sahiplenme tanınmış, topluma mâl olmuş şahsiyetlerle sınırlı kalmayıp, şehir halkından herkes için aynı tutum sergilenmiştir.

Toplumda belirgin bir statüsü ve sıfatı olmadığı halde kabirleri korunarak günümüze kadar gelen nice kişinin varlığı bu konuda bir ayırım yapılmadığını, her türlü mezara ve orada yatan kişiye saygı duyulduğunu göstermektedir. Bu tutum giderek şehrin topografyasında neredeyse yaşayanlar kadar, ölümlere de yer ayrılması gibi ilginç bir sonuç doğurmuştur. Osmanlı dönemi Bursa haritalarına bakıldığında bunu açık bir biçimde görmek mümkündür. Mezarlık olarak manzara açısından muhteşem, havadar ve şehre hakim alanların seçilmiş olması gayet manidardır. Türk-İslâm şehirlerinde genel olarak üç tür mezarlıktan söz etmek mümkündür; genel mezarlıklar, hazireler ve türbeler.

Yüzyıllarca maruz kaldıkları tabiatın ve insanların tahribine rağmen birçoğu ayakta kalabilmiş olan kitabeler ve mezar taşlarımız, özellikle son yıllarda büyük

bir hızla yok olmaya yüz tutmuştur. Bu yok olmaya kültür varlıklarımıza yeterli alakanın gösterilmemesi, insanların bu konudaki bilgisizliği ve bilinçsizliği, çarpık yapılaşma gibi daha birçok olgu sebep olmuştur.

Dünya üzerinde Orientalist düşüncenin değişerek Doğu'ya olan ilginin artması bu bağlamda Osmanlı sanatı ve kültürü üzerinde yoğunlaşan araştırma ve incelemeler bizleri, düne kadar farkına varmadığımız tarihi ve kültürel mirasımızın değerini anlamaya sevk etmiştir. Özellikle yerel yönetimlerin bu konuya hassas yaklaşımları, yok olmaya yüz tutmuş hazire alanlarının hızlı bir şekilde bakım ve onarımının yapılarak ziyaret edilebilir hale getirilmelerini sağlamıştır. Bir biri ardına düzenlemeleri yapılan bu hazire alanlarının yüksek ağaçları ve yeşil örtüsü de Bursa şehrine siluet kazandırmaktadır.

Yapılan araştırmalarda Bursa'da ortalama 75 kadar cami ya da mescidin etrafında hazire bulunduğu, haziresi bulunan dergâh ve zaviye sayısının 47 civarında olduğu, mektep binalarından

da ancak 16'sının hazireye sahip olduğu anlaşılmaktadır. İlk olarak ele alınan Zeyniler, İvazpaşa, Şeker Hoca, Kara Davut, Âşık Yunus, Molla Fenârî hazireleridir ve büyük ölçüde buradaki çalışmalar bitirilmiştir. Sırada diğerleri vardır.

ZEYNİLER CAMİİ HAZİRESİ

Bursa ili, Yıldırım ilçesi, Emirsultan Mahallesi sınırları içinde, Zeyniler diye bilinen bölgede yer alan hazire, Zeyniler Camisi'nin kible yönünde olup âlim, müftü, kadı, şeyh ve şair gibi birçok ünlü bilginin mezarı buradadır. Sadece Zeyniyye Tarikatı'na mensup kişiler değil, her kesimden şahısların defnedildiği bu hazirede çeşitli mezar taşı bulunmaktadır.

Burada bakım işlerine başlamadan önce sadece yetmiş civarında mezar taşı mevcut bulunuyordu fakat Şemseddin Efendi'nin "Yâdigâr-ı Şemsî" adlı eserinde 1400'e yakın kişinin buraya defnedildiğini yazması aslında bu sayının çok daha fazla olması gerektiği gerçeğini ortaya koymaktadır. Bu düşünceden yola çıkılarak zaman içinde toprak altında

kalmış olan mezar taşı, pehle taşı, şahide ya da kitabe gibi kalıntılar varsa ortaya çıkarılması ve yerinde teşhir edilmesi gerektiğinden hazire alanında yüzeysel bir kazı yapılması plânlanmıştır;

- Yapılan kazılar sonucunda toprak altında kalan birçok mezar ve mezar taşı gün yüzüne çıkarılmış ve bunların ihyası sağlanmıştır.

- Zamanın yıpratıcı etkilerinden dolayı kirlenen ya da toprak altından çıkarılan taşlar non-iyonik su ve sabun ile yıpratmadan temizlenmiştir.

- Serbest halde bulunan birçok mezar taşı parçalarının yok olup gitmemesi ve hazirelerin yeniden ihyası kapsamında yeni mezarlar yapılmış ve mevcut parçalar değerlendirilmiştir.

- Hazire alanında bulunan bütün orijinal parçalar kullanıldıktan sonra ancak ihtiyaç halinde imalat yapılmıştır.

- Burada yattığı bilinen birçok ünlü kişinin hatırasına canlandırılan mezarlara adları yazılmıştır.

- Hazire alanında ziyaretçilerin rahat bir şekilde ziyarette bulunmaları için

mezarlık alanı kaygan taşı ile kaplanmış ancak çimento kullanılmamış, bu suretle de taş aralarında çimlenmeye imkân tanınmıştır.

- Hazirenin merdivenleri kaygan taşıyla ve çimento harcı kullanılarak yapılmıştı, yer yer çöküntüler oluşmuştu. Zemin düzeltilmiş, gerekli yerler tesviye edilmiş, merdiven kenarlıkları kesme taşan harpuşta ile kaplanmış ve bütün bu işler horasan harcıyla işlenmiştir.

Yapılan bu işlemler her hazire alanındaki çalışmalarda uygulanmaktadır.

ZAMANI AŞAN TAŞLARA BÜYÜKŞEHİR ELİ

Büyükşehir Belediyesi tarafından, Bursa'nın manevi kimliğini oluşturan önemli şahsiyetlerin mezar taşlarının restore edildiği çalışmalar kapsamında Zeyniler Kabristanı düzenlenerek, orijinal güzelliğine kavuştu.

Büyükşehir Belediyesi'nin Bursa'nın tüm tarihi kimliğini ortaya çıkardığına işaret eden Başkan Altepe, "Osmanlı'ya 130 yıl başkentlik yapan, bu yıllara damgasını vuran Bursa'da, son 8-10 yılda medeniyetin izlerini ayağa kaldırmaya yönelik çalışmalarımızı sürdürüyoruz. Osmanlı'nın ilk 6 padişahına ev sahipliği yapan Bursa'da 93 ayrı hazire alanında tarihe tanıklık eden izleri ortaya çıkarıyoruz" dedi.

Kentin 93 farklı noktasında yaklaşık bin 100 mezar taşının arkeolog ve sanat tarihçileri tarafından temizlenip, restore edildiğini ve güvenli bir şekilde yerine konulduğunu hatırlatan Başkan Altepe, çalışmaların Yeşil Türbe bahçesindeki hazire alanında bulunan mezar taşlarının restorasyon ve düzenlemesiyle başladığını, bu kapsamda Zeyniler Kabristanı'nın da restore edildiğini belirtti.

Bu çalışmaların hazire alanlarının ziyaretini de kolaylaştıracağına değinen Başkan Altepe, "Zeyniler Kabristanı'nda Bursa'nın kültüründe önemli olan zatların mezarları bulunuyor. Burası çalışmalardan önce darmadağın bir

haldeydi. Restorasyon çalışmalarıyla yeniden düzenlendi. Ruhani şehir Bursa'da Zeyniler Kabristanı, ecdada ve bu kente yakışır bir hale geldi. Fatih'in hocası, İstanbul'un ikinci kadısı Molla Hüsrev'in de mezarı burada bulunuyor" diye konuştu.

Başkan Altepe, çalışmaların danışmanlığını yürüten Uludağ Üniversitesi Öğretim üyesi Doç. Dr. Doğan Yavaş ile Tarihi ve Kültürel Miras çalışma ekibini de özverili çalışmalarından dolayı tebrik etti.

Yoğun çalışmalar tarihe ışık tutacak
Büyükşehir Belediyesi Tarihi ve Kültürel Miras Projeleri Danışmanı ve ArGe Şube Müdürü Aziz Elbas da Bursa'nın önemli ilim ve devlet adamlarının mezarlarının bulunduğu Zeyniler Kabristanı'nda çalışmalardan önce yüzde 70'e yakın mezarın toprak altında olduğunu ifade etti. Bazı kaynaklara göre 400 bazılarına göre de 250'yi aşkın zatın mezarının burada bulunduğunu anlatan Elbas, yüzey temizleme ve araştırma çalışmalarının yapılmasıyla Zeyniler Kabristanı'nın bugünkü halini aldığını dile getirdi. Öte yandan Uludağ Üniversitesi Güzel

Sanatlar Bölümü Öğretim üyesi Doç. Dr. Doğan Yavaş ise mezar taşlarının düzenlenerek geleceğe aktarılmasının önemine dikkat çekti. Çalışmaların oldukça profesyonel bir ekip tarafından yürütüldüğünü ifade eden Doç. Dr. Yavaş, "Bu, çok geniş spektrumlu bir çalışma. Şairlerin, hattatların ve taş ustalarının hünelerini gösterdiği tarihi vesikalardır, mezar taşları. Çalışmalar sırasında, bazı eksik olduğunu düşündüğümüz mezar taşlarını bulabileceğiz. Yeni taşlar buldukça ve mevcutlar analiz edildikçe, Bursa tarihine ışık tutacak yeni bilgilere de ulaşılıyor" şeklinde konuştu.

BİR HORASAN ERENİ: MUSA BABA

Prof. Dr. Mefail HIZLI

Yıldırım semtinden Yeşil Bursa'mızın üzerine yüzyıllardır ışık saçmış bir veli olan Musa Baba, 30 Nisan 2012 Pazartesi günü ilk kez bir törenle mezarı başında anıldı. Son zamanlarda Bursa'nın manevî odaklarını öne çıkartmayı hedefleyen çalışmalar kapsamında Bursa Büyükşehir Belediyesi, Musa Baba'nın mezarı ile çevresini bakımdan geçirip güzelleştirdi ve cami bahçesinde bulunan hazirenin de restorasyonunun startını verdi.

Çok yönlü sufi kişiliğiyle dikkat çeken Musa Baba'yı anma töreni de işte bu çalışmalarla birlikte gerçekleştirildi. Törende, okunan Mevlid-i Şerif'in ardından Abdal Musa hakkında bazı bilgiler verildi, sonra da cami bahçesinde katılımcılara ikramda bulunuldu. Programa Bursa kent protokolünün seçkin isimleri ile mahalle sakinleri katıldı.

Büyükşehir Belediyesi Tarihi ve Kültürel Miras Projeler Danışmanı Aziz Elbas törende yaptığı konuşmada, Musa Baba'yı anma töreninin bundan böyle her yıl tekrarlanacağını, Büyükşehir Belediyesi tarafından gerçekleştirilen mezar düzenlemesinin kısa sürede tamamlanacağını, caminin yaklaşık 100 m. uzağında halen temelleri mevcut olan Hançerli Medresesi'nin de yeniden ayağa kaldırılarak bölgeye sosyal ve kültürel anlamda bir mekân kazandırılacağını belirtti.

Bu güzel girişim ve çalışmaların Bursa'mızda gün yüzüne çıkmayı bekleyen diğer şahsiyet ve eserlere de ulaşmasını temenni ediyoruz.

Biz de bu yazıda, mezarı başında anılan Abdal Musa ya da şehirde daha çok bilinen adıyla Musa Baba hakkında kısaca bilgi vereceğiz.

Bilindiği gibi Bursa, şehirde yaşamış çok sayıda Allah dostu sebebiyle, bazı müellifler tarafından "Ravza-i Evliya / Evliya Bahçesi", "Evliya Yurdu", "Evliyalar Burcu" gibi isimlerle anılmayı hak eden bir kentimizdir. Emir Sultan'ın yanı sıra Somuncu Baba, Üftade, Eskici Mehmed Dede, Musa Baba gibi çok sayıda veli, şehrin manevî dokusuna, kültürel zenginliğine ve güzelliğine ciddi katkılarda bulunmuş, sonuçta Bursa'yı "ruhaniyetli bir şehir" konumuna taşıyan mimarlar arasında yer almışlardır.

Asırlara uzanan sevgi sebebiyle adına birçok eser yaptırılan Musa Baba'nın medfun bulunduğu yer zamanla bir semte dönüşmüş ve burada tamamı günümüze ulaşamayan adeta bir külliye vücut bulmuştur. Emirsultan Camii'nin güneydoğusunda, Zeyniler Camii'nin kible yönünde ve Piremir Camii'nin hemen altında kalan bölgede yer alan bu külliye'den sadece Musababa Camii ve mezarı günümüze ulaşabilmiştir.

Özellikle belirtmek gerekir ki, Osmanlı Beyliği'nin kuruluşuyla başlatılacak geçmişe sahip bir Allah dostu olan Musa Baba, diğer örnekleri gibi, Horasan'dan Anadolu'ya gelen ve Osmanlıların kuruluş döneminde kendisine gönül veren müridleriyle devletin temelinde bir harç olabilmeyi başarmış kişilerden biridir.

Osmanlılar'ın kuruluşu sırasında ve hatta öncesinde Anadolu'ya gelen dört misafir zümreden birinin Abdalan-ı Rum olduğu bilinmektedir. Bu kavram, gaza faaliyetlerine katılmak için Orta Asya'dan ve özellikle Horasan'dan Anadolu'ya gelen tarikat mensuplarını tanımlamak için kullanılmaktadır. Horasan Erenleri de denilen bu kişiler, Anadolu'nun fethinde, bu coğrafyada yaşayan halkların Müslümanlaşmasında oldukça önemli rol oynadılar.

13. yüzyıl ortalarında yaşanan Moğol istilası ile birlikte farklı tarikatlara mensup şeyh ve dervişler, gerek güvenlik gerekse fikirlerini yaymak amacıyla en iyi adres olarak Anadolu'yu gördüler. Bu yaygın tasavvufî hayatın bir uzantısı olarak, Anadolu'da kendilerine baba/ dede ya da abdal adı verilen ve dünyaya karşı ilgisiz tutumları, sade yaşamları ve manevî kişilikleriyle çevresine faydalı olmaya çalışan sufiler ortaya çıkmaya başladı.

13. asrın ikinci yarısında vefat etmiş olan Hacı Bektaş-ı Veli'yi de kendi azizlerinden biri kabul eden Abdalan-ı Rum'un, kendilerine gönül vermiş çok sayıda müridiyle Osmanlı Beyliği'nin kuruluşu sırasında ilk hükümdarların yanında gaza ve fetihlerde sergiledikleri katkı ve yardımları, Anadolu'nun Türkleştirilmesi ve İslamlaştırılmasını kolaylaştırmıştır.

Osmanlı Beyliği topraklarına peyderpey ulaşan bu dervişler, Orhan Gazi (1326-1359) ile I. Murad (1359-1389) dönemindeki bütün savaşlara katılmış ve devletin kuruluşu ve sonrasında da varlıklarını hissettirmişlerdi. Musa Baba da bizzat Bursa'nın fethine (1326) müridleriyle birlikte katılmıştı. Bursa'nın fethiyle birlikte Belh, Buhara ve Horasan taraflarından çok sayıda erenin bu şehre gelip yerleşmesi dikkat çekicidir.

Daha çok menkıbelerle süslenen bilgilere bakılırsa, Abdal Musa, Abdal Murad, Geyikli Baba, Kumral Abdal gibi dervişler, tahta kılıçlarıyla harp etmekte, kaleleri fethetmekte ve az sayıdaki müridiyle binlerce düşmanı saf dışı bırakabilmekteydi.

13. yüzyıl başlarında kentimize gelen Musa Baba'nın hayatı ve faaliyetleri hakkında kesin bilgilere sahip değiliz. Onun Bursa'nın fethinden önce Buhara'dan gelen kırk abdalın biri olduğunu belirten kaynakların yanı sıra Taşköprizade ve Hoca Sadeddin Efendi gibi tarihçiler onun Orhan Gazi ve Geyikli Baba'yla aynı dönemde

yaşadığını ifade ederler. Bazı kaynaklarda Azerbaycan'ın Hoy şehrinde doğduğu, müşidinin de Yatağan Baba adında bir derviş olduğu kaydedilen Abdal Musa'nın hem Bursa'da, hem de Antalya'nın Elmalı ilçesinde mezarının olması düşündürücüdür.

Sonraki dönemlerde Bektaşî geleneklerinin ayrılmaz şahsiyetlerinden biri haline gelen Abdal Musa'nın Kaygusuz Abdal'ın da müşidi olarak gösterilmektedir. Öte yandan bazı kaynaklarda, Musa Baba'nın aslen Horasanlı olduğu, sonraları Azerbaycan'ın Hoy kasabasına geldiği ve bir süre orada yaşadığından dolayı "Hoylu" olarak tanındığı, Hacı Bektaş Veli'nin amcası Haydar Ata'nın oğlu Hasan Gazi'nin oğlu olduğu ve Hacı Bektaş Veli'nin önde gelen halifeleri arasında yer aldığı ifade edilmekte ise de bu bilgilerin doğruluğu kesin değildir.

İlk dönem kaynakları ile daha sonraki bazı Osmanlı kroniklerinde de Musa Baba'nın Bursa'da medfun olduğu nakledilmektedir. Söz gelimi Hoca Sadeddin Efendi, onun kabrinin Bursa'da olduğunu ve buranın o dönemde ünlü bir ziyaretgâh olduğunu belirtir.

Şeyhülislam Abdülkadir Efendi'nin, Piremir semtinde Musa Baba adıyla anılan bir mescidi yaptırdığı bilinmekle birlikte bir kitabesi olmadığından ne zaman inşa edildiği tespit edilememektedir. 1978 yılında yıkılarak harap olan bu mabed, Musa Baba Camii Yaptırma ve Yaşatma Derneği'nce temel kazısı sırasında çıkan kalıntılara göre 8.30 x 8.30 m. ölçüsünde dikdörtgen planlı olarak yeniden yapılmıştır. Son cemaat yeri de bulunan caminin kuzeybatı yönünde minaresi, güney tarafında da Musa Baba'nın mezarı bulunmaktadır.

Öte yandan bazı kaynaklarda Abdal Musa'nın Bursa'da bir süre kaldıktan sonra Antalya'nın Elmalı ilçesine bağlı Tekke Köyü'ne gittiği ve orada vefat ederek türbesine gömüldüğü

kaydedilmektedir. Bu türbe, 14. yüzyıl Selçuklu mimarisi örneğinde yapılmıştır. Bektaşîlerin dört büyük dergâhından biri olarak da kabul edilen bu tekkeyi 18. yüzyılda ziyaret ederek seyahatnamesinde bilgiler aktaran Evliya Çelebi (c.9, s.273), burada ehlişünnet esaslarına bağlı üç yüzyı aşkın dervişin yaşadığı kaydeder.

Sonuç olarak, Osmanlı Beyliği'nin kuruluş aşamasında, Abdalân-ı Rûm dediğimiz manevî şahsiyetlerin önemli rolleri olduğu bilinmektedir. Abdal Musa, Abdal Murad, Doğlu Baba ve Geyikli Baba gibi kişiler Bursa fethine katılan ve ciddi yararlılıkları görülen zümreyi oluşturmuştur. Orhan Gazi döneminde Musa Baba için bir zaviye yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca aynı bölgede cami, medrese ve hamam inşa edilmiş, II. Bayezid'in torunu Hançerli Sultan tarafından mezarı türbeye dönüştürülmüşse de bu yapılardan sadece cami ve mezar günümüze ulaşabilmiştir.

Abdal Musa'ya ait olduğu iddia edilen pek çok bilgi ve bazı şiirler naklediliyorsa da bunların ona aidiyeti kesin değildir. Abdal Musa adıyla anılan bir velâyetnamede Abdal Musa'nın hangi soya mensup olduğuna dair cevap, kendisi tarafından şöyle bir şiirle verilmektedir:

Kim ne bilir bizi biz ne sırdanuz
Ne bir zerre oddan ne hod sudanuz
Bizim hususumuz ma'rifet söyler
Biz Horasan mülkindeki boydanuz
Yedi derya bizüm keşkülümüzde
Hacı'm umman oldu biz o göldenüz
Hızır İlyas bizüm yoldaşımızdur
Ne zerrece günden ne hod aydanuz
Yedi tamu bize nevbahar oldu
Sekiz uçmak içindeki köydenüz
Musa Tur'da durup münâcât eyler
Bizüm zahmımıza merhem bulunmaz
Biz kudret okuna gizli yaydanuz
Neslimüz sorarsan asıl Hoy'danuz
Ali oldum adım oldu bahane
Güvercin donunda geldim bu hane
Abdal Musa oldum geldim cihane
Arif anlar bizi nice sırdanuz

“VELHASIL BURSA SUDAN İBARETTİR”

Evliya Çelebi Seyahatname’de Bursa’yı bu küçük cümlesi içinde ne kadar derinlemesine tanımlamış değil mi? Çocukluğumun Bursa’sında ben de o suyu bol, güzel Bursa’yı yaşadım. Tahtakale’de ahşap bir evimiz vardı, evimizde iki tür su akardı, birinin adı Pınarbaşı suyu, diğeri Terkos suyu.

Erdem SAKER

Bursa Büyükşehir Belediyesi Eski Başkanı

Pınarbaşı suyu, Uludağ yamaçlarından ve tarihin derinliklerinden çıkıyor. MÖ. 202 yılında Kartaca Komutanı Hannibal tarafından kullanıma açıldığını tarihçiler söylüyor. Pınarbaşı’nda kurulan ve “çarşaf su yapısı” olarak adlandırılan yapıdan su, derine döşenen künklerle evlere dağıtılıyor, evlerde bir havuza kesintisiz akıyor, havuzun taşma noktasından da komşuya geçiyor, künkler derine döşendiği için su kışın

ılık, yazın çok soğuk oluyor, kış aylarında ev hanımlarının yardımcısı, yaz aylarında ise evin adeta buzdolabı yerine geçiyordu. Evden eve dolaşan bu suyun, hiç kirletilmeden komşuya aktarılmasında gösterilen hassasiyet, o günkü toplumumuzun saygın yapısını ortaya koyuyordu. Suyun, Pınarbaşı semtinin alt kotlarında kalan tarihi Bursa yerleşimlerinde dolaşımı ile, 65 bin kişinin su ihtiyacı karşılanıyor. Bugün

Pınarbaşı suyu, BUSKİ su şebekesine bağlandı ve artık musluklarımızdan akıyor, sadece Emirhan'ın havuzunda hala saf Pınarbaşı suyu olarak akmaya devam ediyor.

Osmanlı'nın Bursa'yı alıp başkent yapmasıyla, surlar içinde sıkışmış kent Hisar dışına çıkıyor ve yeni yerleşimlerin ihtiyaç duyduğu içme suyu da gene Uludağ'ın kar sularıyla beslenen pınarların suları, Umurbey'den itibaren çeşitli devlet büyüklerince yerleşimlere aktararak karşılanıyor ve insanlar su bolluğu içinde yaşamlarını sürdürüyorlardı. İşte Evliya Çelebi'nin, sudan ibaret dediği Bursa oluşuyordu.

Terkos suyu, adını İstanbul'dan alıyor, o yılların İstanbul'unun içme suyu Terkos gölünden geldiği için adı Terkos suyu oluyor, Bursa da aynı adı benimsiyordu. Bursa'nın bu suyu, Gökdere Vadisi'nde, Fransızların yaptığı ve aktif karbonlu filtrelerle sahip bir arıtma tesisinden geliyor ve şebekeye bağlanıyordu. 1948'de, zamanın Bursa Valisi Haşim İşcan Uludağ'da, zirvenin alt bölümünde yer alan ve Kırkpınarlar adıyla anılan pınar sularını pik boru döşeterek ve kentin üst kotlarında depolar yaptırarak, büyümekte olan kentimizin artan su ihtiyacını uzun yıllar boyunca karşılamış oluyordu.

1960'lı yıllara gelindiğinde, sanayileşmenin paralelinde oluşan hızlı göç hareketi Bursa'yı patlama ölçeğinde bir büyümeye itiyor. Yukarıda sıralanan tüm su kaynaklarından kente yılda akıtılan 30 milyon metreküp içme suyunun, oluşan hızlı nüfus artışının su gereksinimini karşılaması imkansız olacağı açıkça görülüyor, yeni su kaynaklarının, kent nüfusundaki artış paralelinde devreye alınması kaçınılmaz oluyordu.

1970 yılında DSİ bu anlamda çalışmalarına başlıyor, bir taraftan 2040 yılını hedef alan bir süreç içinde kentin nüfus büyüklükleri bilimsel metotlarla

hesaplanıyor, diğer taraftan bu süreç içinde gerekli olacak suyun temin edileceği kaynaklar araştırılıyordu. DSİ ilk adımı, Bursa ovası altında bulunan, yılda 120 milyon metreküp kapasiteye sahip yeraltı suyunun 20milyon m3'lük bölümünü, Acemler ve Arabayatağı'nda derin kuyular açarak, 'Acil İçme Suyu Projesi' adı altında sisteme sokarak atıyordu, yıl 1972.

Ardından Nilüfer çayı havzası, kentin 2020 yılına kadar oluşacak nüfus büyüklüklerinin içme ve kullanma suyu gereksinimlerini karşılayacak ana kaynak olarak seçiliyor, planlama ve projelendirme çalışmalarını Doğancı Barajı-Arıtma Tesisleri-Ana Su Dağıtım Hatlarının inşası ve işletmeye alınması takip ediyor. Böylece kentin yılda kullanabileceği 50 milyon metreküp suya 120 milyon metreküp daha ekleniyordu. Projenin ikinci barajı olan Nilüfer Barajı'nın da takip eden yıllarda inşa edilmesiyle eklenen 60 milyon metreküp su ile Bursa, toplamda yıllık 230 milyon metreküp suya kavuşuyor ki bu büyüklükteki bir su kaynağı, kentimizin 2020 yılına kadar oluşacak nüfusunun su gereksinimini karşılıyordu.

Peki, 2020'den sonra ne olacak, diye sorduğunuzu duyuyorum, yapılan planlama çalışmaları, 2020-2040 arası büyüme karşılığında gerekli olacak suyun da, halen enerji üretmek üzere inşa edilen Çınarcık Barajı'ndan temin edilmesini öngörüyor.

DSİ'nin 1970'lerden bu yana sürdürdüğü ve doğru verilere dayandığı kapsamlı mühendislik çalışmaları sayesinde, Bursa kentinin 2040 yılını hedef alan su gereksinimleri karşılanmış oluyor. Tüm bu çalışmaların bir başka yüzü de çevresel değerlerin öne çekilmesi, korunması oluyor. Doğancı Barajı inşaatına başlandığında, kanun hükmünde ağırlığı olan 'Nilüfer Havzası Koruma Yönetmeliği' uygulamaya sokuluyor. Bu yönetmeliğe göre havzada sanayi tesisleri kurulması, yeni yerleşim alanlarının

oluşumu yasaklanıyor. Havzadaki ormanlar da koruma altına alınıyor ve devlete ait boş alanlar ağaçlandırılıyor. Doğancı Barajı'nın kesin koruma alanı içinde bulunan bir köy kaldırılıyor. Bu uygulamalar sayesinde, bir yandan havzanın su verimliliği korunurken, diğer yandan da doğanın canlı yaşamına sunduğu suyun kirlenmesi önleniyordu. Bir başka dolaylı çevresel çalışma da kent şebekesine akıtılan suyun büyük bölümünün kullanıcılara ulaştırılması alanında yapılıyor, diğer bir deyimle, başlangıçta şebekeye verilen suyun yüzde 65'i, şebeke kaçakları nedeniyle musluğa ulaşamamasını ortadan kaldıracak şekilde yenileme çalışmalarına Bursa Büyükşehir Belediyesi başlıyor ve bugün şebeke su kayıpları uluslararası standartları yakalıyor; bu gün şebeke su kaybı yüzde 23.

Aslında ben, ÇEVRE denince, doğal değerlerin sahiplenilmesi, korunması ve doğru kullanılmasını anlarım, suyun doğanın sadece insana değil, tüm canlı yaşama bahşettiği en temel yaşam gereksinimi olduğuna inanırım. Bugün çağdaş toplumlar suyu doğru ve tasarruflu kullanma yolunda çok dikkatli, örneğin Japonya'da ilkokullarda çocuklara dişlerini fırçalama süresinde musluğu kapalı tutmaları öğretiliyor, bu sayede her diş fırçalamada 1 litre su tasarrufu yapılabildiği çocukların beynine işleniyor.

Aslında su zengini olan Avrupa kentleri yönetimleri, suyun varlığının dünya var oldukça devamı yolunda hemşehrilerini suyu daima tasarruflu kullanmaya teşvik ediyorlar, evlerde yağmur suyunun çamaşır yıkamada, bahçe sulamada kullanımı yolunda yöntemler geliştiriyorlar, mutfakta kullanılan suyun tekrar kullanımı yolunda arıtma sistemleri yerleştiriyorlar. Evet gelin biz de, 'Velhasıl Su En Değerli Hazinemizdir' diyerek, Evliya Çelebi'nin ruhunu rahatlatalım...

YERALTINDAKİ HAZİNE: SU

Mihnet TEKİNAY - Çevre Mühendisi

İki hidrojen ve bir oksijen atomunun bileşimiyle oluşan muhteşem moleküller dizisi... En önemli yaşam kaynağımız... İnsanın dörtte üçünü oluşturan suya; hem içme, hem kullanma hem de kenarında serinleme için sürekli ihtiyaç duymaktayız. Dünyada su kaynakları, yerüstü ve yeraltı olarak iki şekilde bulunmaktadır. Önemli bir miktardaki tatlı su, yeraltı suyu şeklinde çeşitli derinliklerde bulunan akiferlerde depolanmış durumdadır. Akiferler, çakıl ve kum gibi kolayca su geçiren maddeler ile yeraltındaki kayaların arasındaki boşluklardan meydana gelen jeolojik oluşumlardır. Yeraltı sularının dünyanın su çevrimi üzerindeki etkisi çok büyüktür, yüzey sularını besler, taşkınları önler. Musluğumuzdan akan su belki de dinozorlarla eş zamanlı yağın yağmurlardan süzülerek akiferlerde depolanmıştı.

Sanayi devrimi ve giderek artan nüfus baskısı, özellikle yirminci yüzyılın ikinci yarısında insanların suya olan talebinde büyük artışa neden olmuştur. Günümüzde her kıtada yeraltı suyu kullanılmaktadır ve dünya nüfusunun 1,5 - 2 milyarlık bir kesimi içme suyunu yeraltı sularından karşılamaktadır. İleri tarım uygulamaları ile düzenli sulamaya geçilmesi ve hayatın her alanında daha fazla suya ihtiyaç duyulması ile artık yeraltından hızlı bir şekilde su çekilmektedir. Bu da akiferde tortu oluşumuna, bu durum da depolama kapasitesinin düşmesine yol açmaktadır.

Üstelik böyle bir durumu tersine çevirmek mümkün değildir.

Yeraltı suyu kirliliğine birçok faaliyet neden olabilir. Arıtılmadan alıcı ortama deşarj edilen sanayi tesislerinin atık suları, evsel kullanımdan kaynaklanan atık sular, tarım uygulamaları ile süzülen ve gübre, zirai ilaçları ile çeşitli kimyasal kalıntılarıyla kirlenerek yağmur ve kar suyu ile süzülen sular ve yine zemin geçirimsizliği sağlanmamış hammadde veya atık depolama havuzlarından, atık çamur kurutma alanlarından süzülen sular...

Hiç şüphesiz yeraltı sularını tehdit eden en önemli faktör azottur. Tarım alanlarına uygulanan gübrelerin içinde bulunan azot ve zirai ilaçlar yağmur sularının yardımıyla yeraltına sızmaktadır. Yapay gübrenin keşfinin ardından, ilerleyen zamanlarda bitkilerin gelişimini arttırmak isteyen çiftçiler, gübrenin kullanımını kontrolsüzce arttırmışlardır. Oysa bitkiler, büyük dozlarda verilen besin maddelerinin tamamını kullanamazlar. Kuzey Çin’de yapılan bir araştırma, tarım alanlarına atılan azotun sadece %40’ının bitkilerce kullanıldığını ortaya koymuştur. Amerika’da da benzer bir şekilde, uygulanan azotun yarısının boşa gittiği belirlenmiştir. Üstelik oksijenli ortamda nitrata dönüşen bu fazla azot, nitrat formuyla yağmur ve sulama suyuna karışmakta ve oradan da yeraltı suyuna geçmektedir. Nitratin kaynağı kimyasal

“İHA’nın 2005 yılında Bursa Ovası’ndan çektiği ve servise koyduğu görüntü”

gübre fazlası, hayvan dışkıları ve evsel atık sudur. Kanalizasyon sistemiyle kontrol altına alınmış bölgelerde, evsel atık su kaynaklı nitratin doğaya karışması önlenmekle birlikte, foseptik kullanan bölgelerde yapıların sık kontrol edilmesi ve sızdırmaz olması gerekir.

Suda bulunan bu kirleticinin kanserojen olduğu, vücuttaki oksijen miktarını kısıtladığı için özellikle bebeklerde sindirim sistemi ve beyin hasarlarına yol açtığı bilinmektedir. Sudaki formu yosunlar (alg) için besin maddesi yerine geçtiği için, yosunların aşırı çoğalmasına ve yüzeyi kaplayarak suyun oksijensiz kalmasına neden olmaktadır. “Alg Patlaması” olarak adlandırılan bu durum sudaki canlı hayatını öldüren en tehlikeli kirlilik çeşitlerindendir.

Ormanlık alanların azotun nitrata dönüşmesini önleyen koşullar yaratması nedeniyle, tarım alanlarının ormanlarla bitişik olduğu bölgelerde, yeraltı sularındaki nitrat düzeyleri önemli ölçüde düşüktür.

Dünyada çeşitli ülkelerde yapılan araştırmalarda, mevcut yeraltı sularının %60’ında zirai ilaç kalıntılarına rastlanmıştır. Zirai ilaçların bilinçsizce fazla miktarda kullanılmasının doğal sonucu olan bu durum, canlıların endokrin sistemini bozmakta, sinir sistemine hasar vermekte ve kanserojen etki göstermektedir. Bu şekilde kirlenmiş

suların kuyularla tekrar yeryüzüne alınıp sulama veya kullanma suyu olarak kullanılması, tehlikenin boyutunu artırmaktadır.

Düzenli depolama yapılmayan yerleşim alanlarında kontrolsüzce toprak üstüne veya çukurlara depolanan çöplerden kaynaklanan sızıntı suyu, önemli bir kirlilik kaynağıdır. Ağır metallerden organik bileşiklere her türlü kirleticie sahip olabilen çöp sızıntı suyu, depolandığı yerde topraktan süzülerek yeraltı suyuna karışmaktadır. Bazen, özellikle çöp depolama alanlarının zeminini inşa ederken kirleticilerin yeraltı sularına sızmasını engellemek için sıkıştırılmış kil kullanılmaktadır. Bu durumda drenaj sistemi sızdırmaz olmalı ve toplanan atık sular bir arıtma tesisinde arıtılmalıdır. Aksi takdirde, kirli sular yüzeysel akışla ve topraktan süzülerek yüzey ve yeraltı sularına karışmaktadır. Yeraltı sularını kirlüten önemli etkenlerden bir diğeri de yeraltı tanklarıdır. Çeşitli kimyasalları depolayan yeraltı tanklarındaki herhangi bir sızıntı, yeraltı sularına erişecektir. Kirlenmiş yeraltı sularının temizlenmesi için kullanılan en yaygın ve verimli yöntem “pompala ve temizle” yöntemidir. Su, pompalar aracılığı ile çekilmekte ve arıtılarak yeniden yeraltı suyuna enjekte edilmektedir. Bu yöntem zor ve pahalıdır. En kolay yöntem ise elbette hiç kirlilememektir. Önlem, en gerçekçi ve doğru stratejidir.

Bursa... Tarihi zenginlikleri, doğal güzellikleri ve endemik türleri barındıran ilgi çekici coğrafyası ve tarihte bilinen ünüyle “velhasıl sudan ibarettir” yakıştırmasıyla taçlanmış güzel kentimiz... Bursa’nın su ihtiyacı Nilüfer Çayı (81 hm³/yıl), Uludağ Pınar Kaynakları(17 hm³/yıl) ve Bursa Ovası yer altı suları(0,102 hm³/yıl) tarafından karşılanmaktadır. Bursamızda yaklaşık 210 milyon m³ yer altı suyu rezervi bulunmaktadır.

Yeraltı su kaynakları gerek kuraklık ve gerekse herhangi bir afet durumunda kullanılmak üzere yedek su kaynağı olarak düşünülmektedir. Bursa’da 2007 yılında yaşanan kurak dönemde şehrimizin muhtelif yerlerinde 120 kuyu açılmış, bu kuyular kentimizin su ihtiyacının karşılanmasına katkı sağlamıştır. Yunuseli yolundaki Alman Kanalı, Soğanlı, Arabayatağı, Samanlı’nın doğusu ve Kaplıkaya deresi civarında ağırlıklı olarak açılan bu kuyulardan alınan su analizleri sonucunda, yeraltı suyumuzun Sağlık Bakanlığı tarafından belirlenen içme suyu kriterlerini sağladığı belirlenmiştir. Bu sevindirici bir durumdur. Yeraltı suları 16.12/1960 tarihli ve 167 sayılı Yeraltı Suları Hakkında Kanun ve 07.04.2012 tarih ve 28257 RG sayılı Yeraltı Sularının Kirlenmeye ve Bozulmaya Karşı Korunması Hakkında Yönetmelik kapsamında ruhsatlandırılmakta ve denetlenmektedir. Yeraltı sularının ruhsatlandırılması, korunması ve kirleticiler konusunda korunması ile ilgili görev, yetki ve sorumlulukları paylaşan kurumlar DSİ Bölge Müdürlüğü, Bursa Büyükşehir Belediyesi, BUSKİ Genel Müdürlüğü ve Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü’dür. Yeraltı sularını kirlüten veya kirlileme potansiyeli olan faaliyetin türüne göre ilgili kurum ve kuruluşlar da üzerine düşen görev ve sorumlulukları yerine getirme konusunda çalışmalar yürütmektedir.

Bursa verimli topraklara sahiptir. Her türlü meyve ve sebzenin yetiştirildiği kentimizde, üretim kalite ve verimini artırmak adına bilinçsizce kullanılan zirai ilaçlar ve gübreden kaynaklanan kimyasal atıklar ve azotun yer altı sularına sızması önemli bir risk olmakla birlikte, ovada kaçak olarak kurulmuş ve çevresel önlemlerini almamış fabrikalardan kaynaklanan atık sular, yeraltı sularımız için diğer önemli bir tehdittir. Ovada kurulan fabrikalardan %30’unun atık suyu, Büyükşehir Belediyemizin kararlı tavrı sayesinde kontrol altına alınmıştır, %30’u ise iyileştirme

sürecindedir, kalan fabrikalar için çalışmalar sürmektedir. Her fabrikanın, sınıf ve türüne göre imar planlarında kendisi için ayrılmış ve çevresel önlemleri alınmış alanlarda, doğaya zarar vermeden çalışması gerekir. Kaçak olarak kurulmuş fabrikaların bu süreç içinde imar planlarında kendileri için ayrılmış alanlarda faaliyetlerini sürdürmelerini sağlamak için yetki ve sorumluluğu olan kurumlar işbirliği içinde çalışmalıdır.

Yönetmeliklerde yeraltı suyunun “Umumi sular kapsamında olduğu ve Devletin hüküm ve tasarrufu altında olduğu” ifade edilmekte, kullanılması, korunması ve tescilinin de yönetmeliklerde belirlenen hükümlere tabi olduğu açıkça ifade edilmektedir.

“Herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir” Bu hüküm, Anayasamızın 56. Maddesi olarak mevzuatımızda yerini almıştır. Çevre konusunda düzenlenen tüm yasa ve yönetmelikler bu ilkedен hareket ederler. Doğal kaynaklara kolayca erişim yaşayan her bireyin hakkıdır ve bu kaynakların temiz kalmasını sağlamak ise bireylerin, özel ve kamu tüm kuruluşların, en tepede ise devletlerin görevi ve sorumluluğudur.

Küresel ısınma ve çevre kirliliği gibi etkenlerle temiz suya ulaşım şansımız bu kadar azalmışken, en önemli doğal kaynaklarımızdan olan yeraltı sularımızı kontrolsüz kullanarak ve atık su deşarjlarıyla kirlilerek risk altına almak, telafisi mümkün olmayan bir süreç yaşatabilir.

Bunun farkında olmak, aşırı yeraltı suyu kullanımının önüne geçmek ve başta sanayi kuruluşları ve tarım amaçlı uygulamalar yapan çiftçilerimiz olmak üzere, doğru uygulamalar konusunda farkındalığı yükseltecek eğitim çalışmaları yapmak tüm kamu kurum ve kuruluşlarımızın en önemli görevidir. Velhasıl, sudan ibaret olan Bursa’mızda yeraltı su kaynaklarımızın korunması için hepimiz üzerimize düşeni yapalım...

Fotoğraflar: Fatih ÖZENBAŞ

KATI ATIKLARDAN YEŞİL ENERJİYE

Tuğba ALBAYRAK - Çevre Mühendisi

Geçtiğimiz günlerde Büyükşehir Belediyemiz her geçen gün artan çevreci projelerine bir yenisini daha ekledi. “Metan Gazından Enerji Elde Edilmesi Projesi”. Çok değil 15-20 sene öncesine kadar eski deyimle ÇÖP bugünün KATI ATIĞI, belediyeler için vahşi depolama yöntemi ile bir an önce kurtulmak istedikleri, çevresel etkileri ile sürekli mücadele ettikleri sıradan bir belediyecilik hizmet konularından biri iken bugüne geldiğimizde farklı bir bakış kazandı. Çöpler artık kimi zaman geri dönüşüm projeleri, kimi zaman gübre, kimi zaman da enerji olarak karşımıza çıkıyor!

Büyükşehir Belediyemiz ÇEVRE öyküsünü bilindiği gibi 90’lı yılların başında modern bir depolama alanı inşaatı ile başlatmıştı. Bunu, Demirtaş

eski çöp sahasının rehabilitasyonu ve ülkemizde bir ilk olan metandan enerji elde edilmesi projesi izlemiş ve ardından Avrupa Birliği adaylık süreci ile hızlanan yeni çevre yönetmelikleri uygulamaları, geri dönüşüm projeleri, atık yönetimi çalışmaları (tıbbi atıklar, bitkisel atıklar, ömrünü tamamlamış lastikler..) gelmişti. Bugüne baktığımızda Bursa Büyükşehir Belediyesini çevre alanında ilklere imza atmış, Türkiye’deki pek çok belediyeye çalışmalarında öncü olmuş bir belediye olarak görüyoruz.

Metan projemize geçmeden önce kısaca gerek yerel, gerekse global ölçekte önemi çok büyük olan “ Küresel Isınma” ve metan ilişkisinden bahsetmekte yarar var. Her geçen gün daha sıklıkla duyduğumuz, belki de çağımızın en büyük çevre tehditlerinden biri olan

küresel ısınma, insanlar tarafından atmosfere verilen karbondioksit, metan, azotoksitler gibi gazların sera etkisi yaratması sonucunda, dünya yüzeyindeki sıcaklığın artmasıdır. Dünyanın ortalama yüzey sıcaklığı 15 derecedir ve ne yazık ki geçtiğimiz yüzyılda endüstri devrimi ile birlikte artan sanayileşmenin sonucunda, bu sıcaklık 0,6 derecelik bir artış göstermiştir. Küresel ısıda meydana gelebilecek iki derecelik bir artışın, dünya nüfusunun yarısının susuz kalmasına, buzulların tamamen erimesine sebep olacağını söylersek sanırım dünyamızın karşı karşıya olduğu tehlikenin boyutunu anlatabiliriz!

Birleşmiş Milletler aracılığıyla ülkeler arası görüşmeler yapılarak başlatılan İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesinin maddeleri arasında; sera gazlarının

oluşumunda en çok sanayi, enerji, ulaşım, çöplükler, orman yangınları gibi faaliyetlerin sorumlu olduğu tespit edilmiş ve özellikle gelişmiş ülkelerde bunları azaltmaya yönelik anlaşmalar yapılmaya başlanmıştır. Görüldüğü gibi, çöplükler, ya da bugünkü deyimle, sızdırmazlığı sağlanmış düzenli depolama alanları, atık içindeki organik kısmın zaman içinde fermentasyonu ile oluşan deponi gazı nedeniyle küresel ısınmanın başlıca aktörlerinden biri olarak karşımıza çıkıyor! Bu gazın bileşimi içinde genelde % 50 oranında (CH_4) metan, %25-50 (CO_2) karbondioksit bulunmaktadır ve metan gazının sera etkisi de bilindiği gibi CO_2 'e göre 21 kat fazladır. Normal sıcaklık ve basınçlarda gaz halinde bulunan metan, kokusuzdur, doğal gazın bir bileşenidir ve önemli bir yakıttır. Günümüzde metan gazından bu önemli etkisiyle katı atık depolama alanlarında enerji olarak yararlanılırken sera gazı etkisi de en aza indirilmektedir.

Bugün düzenli depolama alanımızda depolanmış mevcut 6.848.000 ton atık içinde oluşan metan gazı, yatay kanallar ve düşey kuyulardan oluşan gaz toplama sistemi ile her biri 1,4 MW gücündeki 5 adet jeneratöre aktarılmakta ve burada

yakılarak enerjiye dönüştürülmektedir. Geçtiğimiz Mayıs ayında devreye alınan tesisin günlük üretim kapasitesi 7 MW/sa'tir. Ayrıca sistemde üretilen ısı enerjisinin kurulacak seralarda enerji kaynağı olarak kullanılması da planlanmaktadır.

Projemizin çevresel ve ekonomik çıktılarına bakacak olursak;

- * Kent Katı Atık Depolama Alanında oluşan metan gazından enerji elde edilmesiyle birlikte yaklaşık 3.000 m³/h metan gazı form değiştireceğinden olumsuz sera gazı etkisine neden olan yaklaşık 150.000 ton/yıl CO_2 eq azaltılmaktadır.
- * Metan gazının yenilenebilir enerji kaynağı olarak kullanılması neticesinde; günde 34.000 konut aydınlatmasına eşdeğer 7 MW elektrik enerjisi üretilmektedir.
- * Depo gazı kontrol altına alınarak koku probleminde önemli bir azalma sağlanmaktadır.

Sonuçlara baktığımızda görüyoruz ki; evimizde bir an önce kurtulmak isteyerek poşetleyip kapı önüne koyduğumuz

atıklarımız uzun bir yolculuk sonrası yeniden evimize "YEŞİL ENERJİ" olarak geri dönebiliyor! Tabii bu çevreci projenin hayata geçmesi, çevresel değerleri korumayı temel ilke edinmiş bir Belediyecilik vizyonunu ve iyi bir planlamayı da gerektiriyor!

Artan nüfus ve teknoloji sonucunda, üretim ve buna bağlı olarak tüketimin de her geçen gün arttığı dünyamızda, maalesef çevreyi korumak giderek zorlaşmakta. Özellikle son yıllarda iklim değişikliği ve sera gazlarının dünyamız üzerindeki olumsuz etkilerini hepimiz biliyor ve hatta yaşıyoruz. Bu nedenle çevreci projeler, yatırımlar giderek önem kazanmakta ve bize geleceğimiz, dünyamız adına güç vermektedir. İşte bu projelerden belki de en heyecan verenini paylaştık sizlerle. Yeni çevreci projelerde görüşmek umuduyla...

BURSA'NIN EKMEK KAPISI

BESAŞ Halk Ekmek Fabrikası, Bursa'nın en büyük, Türkiye'nin ise üçüncü büyük ekmek üretim tesisidir. Bursa Organize Sanayi Bölgesinde 13 bin 500 metrekaarelik alanda kurulu olan fabrikada toplam 6 bin 400 metrekaarelik kapalı alanda, 5 adet tünel tipi fırınla, el değmeden tam otomatik makinelerle günde 250 bin adet (400 gr.) ekmek üretiliyor.

Ekmeğin ülkemizdeki endüstrileşme sürecinde halka ekonomik ve sağlıklı ekmek sağlamak amacıyla yerel yönetimler konuyu misyon edinirler. Bu çerçevede 1979 yılında Bursa Belediyesi önderliğinde kurulan ve resmi üretime 1982 yılında geçen BESAŞ Halk Ekmek Fabrikası yıllık toplam 70 milyon adet ekmek üreterek kentin ekmek ihtiyacının %20 sini karşılamaktadır. Temel amacı; Bursa halkına kaliteli, sağlıklı ve ekonomik ekmek ve unlu mamuller üreterek, piyasada denge unsuru olmaktır.

BESAŞ tesislerinde, Francala, Kepekli, Ayçekirdekli, Çavdarlı, Tam Buğdaylı, Tam Tahıllı, Yulafli, Ruşeyimli, Mısırlı, Zeytinli, Haşhaşlı, Rol, Rol Kepekli, Rol Tuzsuz, Patatesli, Şampiyon, Light ve Köy ekmeği olmak üzere toplam 18 çeşit ekmek üretilmektedir. Ramazan ayı içerisinde de Ramazan pidesi üretimi

gerçekleştirilmektedir. Toplam üretimin %10'unu oluşturan çeşit ekmekler, Türk Gıda Kodeksi ekmek ve ekmek çeşitleri tebliğine uygun olarak, ambalajlı bir şekilde sunulmaktadır.

Tam Buğday Ekmeği, Tam buğday unundan tekniğine uygun olarak üretilmektedir. Tam Buğday Ekmeği enerji değeri düşük olması ve içerdiği diyet liflerinin doygunluk hissi vermesi sebebiyle rejim ve diyet yapan insanların tercih ettiği ekmektir. Mineral madde ve vitamin açısından zengindir. Hemoroid, diyabet ve kalp damar hastalıklarını önler. Tam Tahıllı Ekmek buğday, pirinç mısır, çavdar, yulaf gibi tahıl tanelerinin kabuğundan ve özünden ayrılmamış, halidir. Genellikle tahıllar, çeşitli işlemlere tabi tutularak esmerden beyaza çevrilirler. Beyaz un, beyaz pirinç gibi. Tahılların işlenmesi, besin değerini

düşürür. Çünkü içeriklerindeki vitamin, mineral ve lifler önemli oranda kaybolur. Tam tahıl ürünlerinin faydalarını şöyle sıralayabiliriz:

Tam tahıl ürünleri, işlenmiş tahıl ürünlerine göre daha yüksek oranda posa içerdiği için daha doyurucudur. Bu nedenle kilo almayı önleyerek şişmanlığa bağlı gelişen kanserlerden korur. Tam tahılların içindeki antioksidan maddeler çeşitli kanser türlerine karşı kalkan oluşturur. Tam tahıl ürünleri, gırtlak, yemek borusu, pankreas, meme, mesane yumurtalık, prostat ve böbrek kanseri gibi kanser türlerine karşı koruyucu etki gösterir. Tam tahılların içerdiği yüksek posa miktarı, kolon kanserini engeller. Tam tahıllar vücudun insülin ihtiyacını ve diyabet riskini azaltır. Kepekli ekmeğün buğday ununa en az % 10 en fazla % 30 oranında kepek ilave edilip tekniğine uygun olarak üretilen ekmektir. Piyasada “kepek ekmeğı” adıyla satılan ekmeğün, kepeğı alınmış buğday ununa kepek eklenerek yapılır. Bu ekmeğün de çavdar ekmeğıne benzer. Aynı şekilde barsak hareketlerinin azlığından oluşan kabızlıklarda, şeker hastalığında, kolesterol yüksekliğinde beyaz ekmeğün yerine kullanılması yararlı olur.

Çavdarlı ekmeğün buğday ununa en az % 30 en fazla % 50 oranında çavdar unu, istendiğinde çavdar kırmısı veya çavdar ezmesi ilave edilip tekniğine uygun olarak üretilen ekmektir. Çavdar dağık yörelerimizde yetiştirilir. Çavdar taneleri buğdaya göre daha koyu renktedir.

Çavdar taneleri köy değirmenlerinde öğütölerek un elde edilir. Tanenin kepek kısmı ayrılmadığından B vitaminleri ve madenler yönünden zengindir. Ancak, kepeğün çok olması, ekmeğün kabarma yeteneğini azalttığından iç kısmı pişmemiş görünümündedir ve nem oranı fazla olduğundan çabuk küflenebilir. Ayrıca, kepeğün çok oluşu, insan sağlığı için önemli olan kalsiyum, demir ve çinkonun kullanım oranını azaltır. Piyasada satılan çavdar ekmeğı genellikle üçte iki çavdar unu, üçte bir buğday unu katılarak yapılır. Böylece, ekmekte kepek biraz azaltılmış ve kabarma daha iyi olduğundan kalsiyum, demir ve çinkoya olan olumsuz etkisi azalır. Bu ekmekler, özellikle, kabızlıktan yakınanlar için yararlıdır. Ayrıca, yetişkin şeker hastalarına, kan şekerini hızlı yükseltmediğı için önerilir. Yine kanlarında kolesterol yüksek olanlar için uygun bir ekmeğün türüdür.

Yulafli ekmeğün buğday ununa en az % 15 oranında yulaf unu veya yulaf ezmesi veya yulaf kepeğı veya yulaf kırığı veya bunların karışımı ilave edilip tekniğine uygun olarak üretilen ekmektir. Yulaf sağlıklı miktarda E vitamini, birkaç B vitamini, kalsiyum, magnezyum ve potasyum gibi mineraller ve az miktarda selenyum, bakır, çinko, demir ve manganez gibi mineraller içermektedir. Foto kimyasallar 1, beta glikon 3 ve avenanthramides bakımından zenginlerdir. Yulaf hem çözünabilir hem de çözünemez liflere katkıda bulunmaktadır. Çözünemez lifler sindirim sistemine

yararlıdır. Yulafın içinde bulunan çözünöbilen lif kolesterolün arkasından giden sünger gibi iş görmektedir ve arterleri tıkayıp kalp hastalıklarına neden olmadan önce onu yok etmektedir.

Mısırlı ekmeğün buğday ununa en az % 20, en fazla % 50 mısır unu, istendiğinde mısır irmiğı ilave edilip tekniğine uygun olarak üretilen ekmektir. Kolesterolün düzenlenmesine yardımcı olur, kalp ve damar sağlığına faydalıdır. Damar sertliğini önler. A vitamini deposudur. Gözlere ve dişlere iyi gelir. İdrar yollarını temizleyici ve idrar sökücü etkisi vardır.

Ayçekirdekli ekmeğün buğday ununa en az % 15 oranında ayçekirdek içi katılarak tekniğine uygun olarak üretilen ekmeğün çeşididir. A, B, D, E ve K vitamini açısından zengindir. Antioksidan olarak beynin etkin ve verimli kullanılmasına büyük katkısı olan E vitamini yanında, zeka gelişimi açısından da B vitamini içerir.

Ruşeyimli ekmeğün buğday ununa en az % 15 oranında ruşeym ilave edilerek tekniğine uygun olarak üretilen ekmeğün çeşididir. Ruşeym, buğday tanesinin vitamin ve protein deposu olan embriyosudur. Zihinsel gelişimi artırır, hafızayı kuvvetlendirir, kandaki kolesterol düzeyini düşürür, kanın pıhtılaşmasını önler, bağışıklık

Performans ve dayanıklılığı artırır, yüksek oranda yağ ve E vitamini içerir.

KÖY KÜLTÜRÜNE KATKI SEMPOZYUMU

Fotoğraf: Hakan AYDIN

Fotoğraf: Fatih ÖZENBAŞ

Fotoğraf: Hakan AYDIN

Kale, çarşı ve mahalle gibi, yerleşim ve yaşam kültürümüzün önemli ayaklarından biri olan köyler, uluslararası katılımlı bir sempozyumla ele alınıyor. Bursa Büyükşehir Belediyesi'nin Tarihi Kentler Birliği(TKB) ile birlikte gerçekleştireceği uluslararası sempozyumda köyler hem yok olmaya yüz tutmuş somut olmayan kültür mirası açısından hem de kır mimarisi bakımından irdelenecek. Tarihi Kentler Birliği toplantısı ile birleşecek olan Eylül ayındaki sempozyuma, Türkiye genelinden 350'yi aşkın belediyenin başkan ve yöneticisi ile uluslararası kuruluşlardan temsilciler katılacak.

Programın sempozyum kısmı, 7 Eylül tarihinde Tayyare Kültür Merkezi'nde gerçekleştirilecek. Köylerin tarihi gelişimi ve Bursa örneği, köy-kent ilişkileri, köylerde sosyal, ekonomik ve sosyal düzen gibi konuların görüşüleceği sempozyuma, Avrupa Müze Akademisi'nden bir temsilci ile Avrupa Tarihi Kentler Birliği Genel Sekreteri Brian Smith de katılarak bir bildiri sunacak. Organizasyonun sempozyum bölümünde ayrıca, Türkiye'nin sembol köylerinden Cumalıkızık'ın yanı sıra; Apçağa, Darkale, Akseki gibi yörelerden sembol köylerin temsilcileri köyleri ile ilgili gelişmeleri aktaracak.

Programın ikinci günü ise bir anlamda köylerde gerçekleşecek. Harmancık, Keles, Büyükorhan ve Orhaneli

Belediyelerinin desteği ile Kocayayla'da yapılması planlanan organizasyonda, dağ yöresinin kültürel değerleri sergilenecek. Yöresel çadırlar kuracak olan dağ ilçelerinin köylüleri bir yandan yemek kültürlerini tanıtacak diğer yandan yok olmamak için direnen rahvan yarışı gibi kültürlerini misafirlerle paylaşacak. Program kapsamında iki de köy ziyareti gerçekleştirilecek. Bunlardan biri, canlılığını hala koruyan ve köy mimarisini en iyi yansıtan köylerden biri olan Gelemiş Köyü. Diğerisi ise, göç nedeniyle tüm canlılığını yitirmiş olan Haydar köyü. Her iki köyde de konuklara köye ait kültürel değerlerden örnekler sunulacak.

Köy Buluşması, başta dağ köyleri olmak üzere, Mustafakemalpaşa, Yenişehir, İnegöl gibi ilçelere bağlı köylerden gelecek köylülerin, somut olmayan kültür miraslarını sahnelediği Harmanyeri gösterimi ile sona erecek. Açık hava Tiyatrosu'nda sergilenecek Harmanyeri gecesinde köylüler, beşikten mezara tüm kültür değerlerini, adetlerini, gelenek-göreneklerini sahneye taşıyacaklar. Hiçbir eğitim almadan, bizzat köylüler tarafından sahneye konulacak tek tiyatro gösterisi olması bakımından Harmanyeri Gecesi izleyicilere farklı bir deneyim yaşatacak. 6-9 Eylül tarihleri arasında köyler sizi bekliyor...

Fotoğraf: Hakan AYDIN

ÇELİŞKİLER ÜLKESİ VIETNAM

Saffet YILMAZ

Nisan ayında Vietnam’ın Hue kentinde gerçekleştirilen Dünya Tarihi Kentler Birliği Konferansı’na, Birliğin; Bursa’da yürütülen endüstri mirası çalışmalarının diğer üye ülkelere de anlatılması yönündeki talebi üzerine bu ülkeye gidince, hem Bursa’yı tanıtmak hem de uzak Asya’nın bu özgün ülkesini ve kültürünü yakından görme imkanı bulduk. Vietnam’ın eski ve tarihi başkenti olan Hue’deki toplantının sonunda, gerek

Vietnam ve gerekse dünyanın onlarca farklı kentinden gelen yöneticilerin Bursa’yı ve burada yapılan tarihi mirasın ihyası çalışmalarını ilgiyle izlemeleri, sorular sormaları, kendi sunumlarına Bursa’dan örnekler vererek başlamaları bizi mutlu etti. Dünya TKB’nin üç gün süren toplantıları, hem bizim için hem tüm katılımcılar için önemli bir deneyim paylaşım oldu.

Toplantının katılımcıları, tarihi mirasla ilgili deneyim paylaşımının yanı sıra, birbirlerinin kültürlerini de tanıma imkanı buldu. Vietnam insanını tanımak, kültürlerini, günlük yaşamlarını, hayata bakışlarını yakından görmek bizim için önemliydi. Hem etkilendik hem de şaşırdık. Ülkenin bu eski ve tarihi başkenti bize yer yer “masallar ülkesi”, “rüyalar kenti” yüzünü yer yer de “çelişkiler ülkesi” yüzünü gösterdi.

Vietnam'ın yakın tarihini, Fransa ve Amerika ile serencamını az da olsa bilen benim gibi faniler, Amerika'yı o topraklara gömen gücü, o gücün sokaktaki yansımalarını görmek istiyor doğal olarak. Bugünkü Türkiye'nin yaklaşık 20 yıl gerisinde bir ülke görmem benim ilk şaşkınlığım oldu. Biri tümüyle mobiletlere tahsisli iki şeritli otoyollar, araç giremeyen sokaklar, sokaklara taşan her türlü atık, olmayan altyapı, bugün Türkiye'de sadece askeriye'nin garajlarında bulunan miadını doldurmuş kamyonlar, köhne işyerleri, sesi sonuna kadar açık bir televizyon, üzerinde ayakkabıyla dolaşılacak bir kilim ve bir kanepeden müteşekkil evler... Ve mutlu insanlar. Günlük yaşamlarındaki sadelik ve mütevaziliği mabetlerine görkem ve ihtişam olarak yansıtan çekik gözlü, güler yüzlü, yoksullukta herkesi eşitleyen sosyal adaletin hüküm sürdüğü Vietnam'ın mutlu halkı.

Trafikteki araçlarının yüzde 95'i mobilet, motosiklet benzeri araçlar. Kalan yüzde 5'i ise lüks denebilecek Japon otomobilleri. Nüfusu bir milyon civarındaki Hue'de özellikle hafta sonları on binlerce motoru yollarda görmek mümkün. Yollarda trafik polisi, levhası ve ışığı yok denecek kadar az. Birkaç

girilmez tabelası dışında modern anlamda bir trafik uyarı sistemi yok. Buna karşın, binlerce motor ve birkaç da aracın yer aldığı yollarda, kavşaklarda bir tane trafik kazasına, çarpan, sürten, önüne kıran, yan bakan kimseye rastlamadık. Bir kavşağa aynı anda yüzlerce bisiklet ve motosiklet giriyor, her biri farklı yöne dönüyor ama hiç kimse kimseye çarpıyor. Kimse kimseye yol da vermiyor, herkes önceliği kendinde görüyor ve bunu uyguluyor ama en ufak bir temas veya tartışma göremiyorsunuz. Kentte bir asayiş problemi duymadık ancak trafikte asayiş problemi olmadığını bizzat gördük. İki şeritli otobanlarında hız limitleri şöyle; kamyonlar 60, otobüsler 70, otomobiller 80. Hiçbir sürücü, bırakın bu limitleri aşmayı, limitleri zorlamıyor bile. Her 100 metrede bir orak çekiç ve kırmızı yıldızlı bayraklarla donatılmış otobanda seyreden minibüsümüzün şoförüne soruyoruz gideceğimiz yere ne kadar var, ne zaman varırız diye. 30 kilometre kaldı, bir saate oradayız diyor! İnsanlar motorlara tek kişi binmiyorlar. Burada motor ailenin temel taşı. Biz kentimizde aracımızı nasıl kullanıyorsak, ailemizi nasıl taşıyor, nasıl şehir içi yolculuklara çıkıyorsak, burada da aynı şekilde bir aile aracı olmuş mobilet. O kadar çok dört kişinin bindiği motosiklet gördük ki. Anne, baba

ve iki de çocuk... O küçücük araca öyle de güzel sığıyorlar ki, kimse yerim dar falan demiyor. İki çocuğu ile motosiklete binen bir annenin, bacaklarının arasına sıkıştırdığı haylaz olanı ile yollarda didişmesini görünce, kendi çocuklarımla arabanın içindeki hallerimizi hatırladım.

Motorla ilgili bir diğer husus, nerdeyse hepsinin aynı sınıf araçlar olmaları. Aralarında lüks veya büyük motor asla yok. Hepsi orta ve alt sınıf araçlar. Herkes, kaskın yanı sıra ağzı ve yüzü kapatan maske takıyor. Önce, güneşte yüzleri yanmasın diye takıyorlar diye düşündük, sonra biz de trafiğe çıkınca anladık ki, yollar inanılmaz bir gaz kokusu içinde. Sanırım motorların egzoz emisyonları pek uygun değil ve havaya çok fena karbon salıyorlar. Ayrıca genel olarak hava da zaten temiz değil. Aşırı nemli ve biraz da tozlu.

Araçların birbirini sollaması da hayli endişe verici burada. Çünkü yolun her tarafında motorlar var, karşı yönden gelen motor olsa bile sollama yapıyor büyük taşıtlar. Motor sürücüsü de bunu biliyor ki kendini yolun kenarına atıyor veya iyice kenara çekiliyor. Bu arada, Hue'de akaryakıt istasyonları yerel saatle 18.00 gibi kapanıyor. Rehberimiz,

motoruna benzin alabilmek için erken ayrılması gerektiğini söyleyince akaryakıt istasyonlarına dikkat kesildik ve yakıt bekleyen uzun kuyruklar gördük.

Sokaklarda, obez veya şişman insan görmedik, balık etli bile yok. Hepsini ya normal ya da sıfır beden ölçülerinde. Genellikle de zayıf. Buna rağmen, her sabah saat 05.00'da binlerce insan Hue kentini ikiye bölen Parfüm nehri kıyısında spor yapıyor.

Bursa ile pek çok ortak yönü bulunan Vietnam'ın bu eski başkenti Hue'deki tarihi eserleri de görme imkanı bulduk. Pek çok tarihi eserini çaldırmış Hue halkı. Hatta bir kısmının çalınmasına, muhtelif nedenlerle taşınmalarına izin vererek göz yummuş. Fakat kalanlar bile o ihtişamı, o büyüklüğü göz önüne getirmeye yetiyor. Mermer işçiliğinin; büstlerin, anıtların, heykellerin ve bilumum tasvirlerin

Roma Medeniyeti ile zirve yaptığını düşünüyorsanız eğer, burayı da bir görün derim. Gerek dinsel sembolleri, gerekse insan, hayvan ve bilumum canlılara mermerden nasıl hayat vermişler görün.

Burada hediyelik eşya konusuna da değinmek isterim. İnanışlarına ait her şeyi çok güzel hediyeliklere dönüştürmüşler. Heykeller, objeler, tekstil ürünleri, şapkalar, magnetler, hasır terlikler, mermerden heykelcikler. Hepsini muhteşem. İnanılmaz bir hediyelik eşya çeşitliliği oluşturmuşlar. Mermer işlenen büyük bir atölyeye gittiğimizde gözlerime inanamadım. Parmak kadar küçük heykelciklerden 5 metre boyundaki heykellere kadar o kadar çok objeye şekil vermişler ki. Biraz pahalı bulduğumuz için alamadık ama mermeri güzel işleyen atalarımızı kıskandıracak eisten. Yaptıkları imitasyonları gerçeğinden ayırmak zor.

Hediyelik eşya konusundaki uzmanlıklarını Hoi An Köyü'ne götürdüklerinde bir kez daha anladım. Güzel bir ahashap konak ve devamındaki birkaç sokaktan oluşan bir bölge. Biletle giriliyor. Hediyelik eşya adına her şey var diyebilirim. Ucuz ve kaliteli hediyelikler. Üstelik geleneksel değerlerini, sembollerini hediyelik haline getirmişler. Taklit malzeme de çok burada. Çok güzel taklit çanta, ayakkabı vb. ürünler var. Çok güzel taklit olduğu için, bile bile aldık tabii. Ülkesinde veya kentinde hediyelik eşya sektörü yaratmak isteyen herkes buraları görmeli. Hasılı, binlerce yıllık bir kültüre ve rüya gibi manzaralara sahip, Çin Denizi ile dağlar arasındaki bu güzel ülke; zamanda geri, zihinde ileri dönemlere ait bir iz bıraktı zihinlerimizde.

VIETNAM MÜZELERİ...

Ahmet ERDÖNMEZ - Kent Müzesi Koordinatörü

Dünya Tarihi Kentler Birliği'nin 13. toplantısı Vietnam'da yapıldı. 13 Nisan'da başlayan toplantı bir hafta boyunca devam etti. Toplantıda; Dünyada kültürel mirasın korunması için hangi tedbirlerin alınması gerektiği tartışıldı. Özellikle son yıllarda öne çıkan sanayi mirasının korunması çalışmaları gündemin ilk maddesi oldu. Yirmiye yakın ülkenin katıldığı toplantıda her temsilci kendi ülkesindeki kültürel çalışmalar ile ilgili sunumlarını yaptı. Biz de Bursa Büyükşehir Belediyesi olarak Merinos Tekstil Sanayi Müzesi'nin sunumunu yaptık ve sunumumuz katılımcılar tarafından takdirle karşılandı. Organizasyonun içinde tarihi mekanlara geziler düzenlenmişti. Gezi programında özellikle tapınaklar ve saraylar vardı. Müze gezilerini de programa biz ekledik. Tapınaklar ve saraylar, Vietnam Savaşı boyunca çok zarar görmüş ama onarmayı başarmışlar. Geriye ne kaldı ise koruyup, toplumun hizmetine sunmuşlar. Sarayların başına da aynı felaketler gelmiş ama

onları da yılmadan ayağa kaldırmışlar.

Müzelere gelince; koleksiyon açısından oldukça zengin müzeler gördük. Fakat sunumları daha etkileyici ve bilimsel olabilirdi. Kaldığımız şehir Hue'de Ho-şi-mi Müzesi'ni gezdik. Vietnam'ın önemli devlet adamlarından birine ait müzede Vietnam Savaşı anlatılıyor. Savaşta Ho-şi-mi liderliğinde verilen mücadele yıl yıl gözler önüne seriliyor. Koleksiyon açısından da oldukça zengin olan müzenin sunumu daha etkileyici bir şekilde olabilirdi.

Vietnam'ın diğer büyük şehirlerinden biri olan Danang kentindeki Çam Müzesi'ni gezdik. Çam Müzesi'nin koleksiyonunu genellikle taş eserler oluşturuyor. Özellikle tapınaklardan toplanmış mükemmel eserlerden oluşan müze koleksiyonu, var olanların bir kısmını oluşturuyormuş. Savaşlarla ömrü geçen Vietnam'da tarihi eserler yağmalanmış, kaçırılmış, tarihi eserlerin büyük bir

bölümü savaşta tahrip olmuş ve ülkeden dışarı çıkarılmış. Ama buna rağmen var olan kültürlerini korumaya çalışıyorlar. Çünkü kültürleri onların en önemli birlik sebepleridir. Tapınaklarda gördüğümüz disiplin, temizlik, örf ve adetlerin yıllarca kaybolmaması için gösterilen çabalar dikkati çekiyor. Çam Müzesi'nde Vietnam kültürünün diğer parçalarını da görmek mümkün.

Büyük yıkımlara rağmen Vietnam müzeleri ayakta kalabilmiş, koleksiyonlarını koruyabilmiş. Tapınaklara ve müzelere ziyaretçi sayısı da oldukça fazla. Tapınaklara ve müzelere ilgi arttıkça koruma planları da daha gerçekçi olacaktır. Türkiye ile karşılaştırdığımız zaman; bizdeki müzecilik Avrupa'nın da etkisi ile daha emin adımlarla ilerliyor. Bursa ise, ilerlemenin önder şehirlerinin başında geliyor...

BURSA'NIN DÜNYAYA AÇILAN KAPISI

Bursa'nın tüm değerlerini 10 farklı dilde tanıtan internet sitesi yayın hayatına girdi. Renkli içeriğiyle dikkat çeken, bursa.com.tr, kültürden sanata, ulaşımdan tarihe uzanan içeri ile geniş bir yelpaze sunuyor.

Doğasından, tarihine, florasından, faunasına, kültürel değerlerinden, sanayisine tam bir hazine üzerine oturmuş Bursa... Sahip olduğumuz tüm bu güzelliklerden daha da çok yararlanmak ve tüm bunları hem yerli hem de yabancı turistlerle paylaşmanın elimizdekileri daha da değerli kılacağından hiç şüphe yok, ne de olsa güzellikler de paylaştıkça artar.

Tüm bunlara rağmen bu güzel şehrimizin şimdiye kadar hak ettiği ölçüde tanıtıldığını söylemek de çok kolay değil; belki biraz da İstanbul'un hemen yanı başında yer alıyor olmak veya Antalya'nın sunabildiği deniz turizmi imkanlarından yoksun olmak bir dezavantaj gibi görülmüştür fakat Bursa, sunduğu ve sunabileceği özel değerleri ile başlı başına bir turizm cenneti aslında. Nasıl olmasın ki? Geçmiş 600 yıl önce Osmangazi veya M.Ö 200'lerde Prusias'ın bu şehre isim vermesiyle başlamadı Bursa'nın, daha da öncesi var... Adı boşuna yeşil ile anılmıyor ve "Velhasıl Bursa sudan ibarettir"

diyen Evliya Çelebi hepimize bir mesaj gönderiyor aslında.

Bursa'nın ilk turizm portalı

İstanbul, Ankara ve İzmir'den sonra Türkiye'nin en büyük dördüncü kenti olan Bursa'nın turizmde de hak ettiği yere ulaşabilmesi için özellikle tanıtım alanında daha fazla desteğe ihtiyacı var. Her alanda hayatımıza giren ve artık cep telefonlarımızda bile nerede olursak olalım yararlanabildiğimiz internet teknolojileri Turizm sektörünün özellikle internet mecrasında daha fazla rekabet etmeye başlamasına sebep oluyor. İnternet teknolojisi insanların bilgiye hızlı, ücretsiz ve kolay erişebilmesini ve kararlarını bu bilgilere dayanarak alabilmesini ve hizmetlere direkt olarak ulaşım satın alabilmesini sağlıyor. Tüm bu avantajlar sayesinde insanlar ister kıyı turizmi ister kültürel turizm amaçlı, ister iş amaçlı olsun gidecekleri yerleri seçmek, bilgiler almak, kıyaslamalar yapmak ve çeşitli hizmetleri önceden rezerve etmek için internetin sunduğu imkanlardan faydalananıyor.

Bursa'nın şimdiye kadar turizm alanındaki gerçek potansiyelini kullanabilmesinin önündeki önemli engellerden birisi potansiyel ziyaretçilere kendi dillerinde oluşturulmuş, doyurucu bilgilere sahip, ziyaret için ilgili tüm hizmetlere ulaşmalarına imkan sağlayabilecek bir internet sitesinin olmamasıydı. Bursa'nın sahip olduğu değerleri daha etkin bir şekilde tanıtması, potansiyel ziyaretçilerin seyahat kararlarını almasını ve ihtiyaç duydukları hizmetlere ulaşmasını kolaylaştırması için bir turizm portalının oluşturulması büyük öneme sahipti.

Bursa Büyükşehir Belediyesi, bu gerekçelerden hareketle Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı tarafından Sanayi ve Turizmde rekabet gücünün artırılması için açmış olduğu programa başvurarak, Ajansın desteğini alıp 2011 yılının başında Bursa'nın tanıtımına katkı sunacak çok önemli bir projeye girişti. Bursa'nın tüm güzelliklerini tanıtacak, adeta Bursa'yı öğrenmek isteyen herkes için tek durak olabilecek kadar iddialı bir

internet sitesi, üstelik Türkçe dışında 10 dilde...

1 yıl gibi kısa bir sürede hazırlanan site öyle dolu ki içerisinde kaybolmamak işten bile değil. İçerisinde doğal güzelliklerden, Bursa'nın simgelerine, konaklama imkanlarından, interaktif bir turizm haritasına, pratik bilgilerden, Bursa'da gerçekleştirilen festivallere ve daha burada yazamayacağımız kadar çok alanda birbirinden renkli, dopdolu bilgiler var.

Gezinler için harika bir hizmet: Turizm Haritası

Sitede herkesin beğeneceği bir şey mutlaka var ama Bursa'yı merak edenlerin hatta doğma büyüme Bursalı olanların bile çok hoşlanacakları yerlerden birisi Bursa'nın turizm haritası. Arka planında sokak ve caddelerin yer aldığı bu haritanın üst katmanında alışveriş merkezleri, anıtlar, dini yapılar, tarihi mekanlar, doğal mekanlar, yani aklınıza gelebilecek hemen her şey mevcut, üstelik isterseniz arka planına uydu fotoğrafını da getirebiliyorsunuz. Saymak çok kolay değil bu yüzden size biz söyleyelim: 600'ün üzerindeki mekan bu haritadan rahat bir şekilde bulabileceksiniz, aradığınız mekan bulduktan sonra da görselleri ve açıklamalarıyla mekan hakkında hemen bilgilenebileceksiniz. Daha kolay olamazdı...

Panoramalarla sanal bir gezintiye çıkın!

Sitede her şey düşünülmüş demiştik ya bunlardan birisi de şehrin panorama görüntüleri. Artık gelip de göremedik demek yok! 100'e yakın en çok görülmek istenebilecek mekânların hemen hepsini panorama turlarla önceden görme imkânına veya anılarınızı tekrar yaşama şansına sahipsiniz. Tek yapmanız gereken tıklamak ve tam ekran keyfiyle arkanıza yaslanmak.

Fotoğraf makinenizi unutun

Artık Bursa'yı ziyaret ettiğinizde fotoğraf

çekmeye daha az etrafı seyretmeye daha çok vakit harcayabilirsiniz. İster sitenin içerisinde bir gezintiye çıkın ister fotoğraf galerisini dolaşın sitede yer alan binlerce görsel sayesinde fotoğrafınızı çekmeyi unuttuğunuz bir yer kalsa bile telafisi mümkün olacak. Ayrıca video galeri sayfasına girerek hem ilgi çekici mekanlar hakkında kısa tanıtım videolarıyla hem de uzun metrajlı belgesellerle Bursa hakkında merak ettiğiniz tüm konularla ilgili bilgiler alabileceksiniz.

Hangi festival ne zaman ve nerede?

Tarihi bu kadar eski olan bir şehrin festivallerden yana büyük bir zenginliğe sahip olması son derece normal. Bursa'yı ziyarete gelecekseniz gelmeden önce geleceğiniz tarihte bir festivalin olup olmadığını sitenin Fuarlar, Kongreler ve Festivallerle ilgili sayfasından kontrol etmenizi tavsiye ediyoruz. Uluslararası üne sahip Altın Karagöz Halk Dansları Yarışması veya Bursa Festivali, Karagöz Şenlikleri, Çilek Festivali, Cumalıkızık Ahududu Şenlikleri veya Bursa Fotoğraf Günleri Bursa'mızın önemli festivallerinden sadece birkaçı.

Bursa'nın tüm simgeleri

Bu kadar eski bir yerleşim, bu kadar geniş bir kültür sadece İskender Kebap veya Bursa havlusu ve bıçağından ibaret değil tabii ki? Sitede Bursa'nın yeşili, anıt ağaçları, erguvanı, Uludağ'ı, ırmakları ve gölleri, kaplıcaları, şeftalisi, kestane şekeri, pideli kebabı, İnegöl köftesi, Kemalpaşa tatlısı, ipeği, kadifesi, Karagöz ile Hacivat'ı, mehteri ve kılıç kalkanı ve daha sayısız güzelliği ile Bursa'yı Bursa yapan hiçbir özelliği unutulmamış. Üstelik tüm bu simgelerin ardındaki hikayeler de en güzel şekilde anlatılmış. Anlatılmış derken sitenin diğer tüm içeriği gibi Bursa'nın simgeleri bölümü de İngilizce, Fransızca, Almanca, Felemenkçe, Bulgarca, Farsça, Arapça, Rusça, Yunanca, İspanyolca dillerinde sunuluyor.

Harika bir başlangıç

Dünya artık internetin etrafında dönüyor desek belki sadece biraz abartmış olacağız. "Bursa Parmaklarınızın Ucunda!" sloganıyla yola çıkan ve "Tüm Renkleriyle Bursa" sloganını kullanan Bursa.com.tr'nin binlerce kilometre uzaktaki insanları birbirine bağlayarak sınırları yok eden internette kendisine yer edinmiş olması son derece önemli. Bizce bursa.com.tr rakipsiz bir site olsa da sürekli gelişen internet teknolojilerini dikkate alınca buna iyi bir başlangıç demek daha doğru olacak.

Başta Nilüfer Belediyesi, Uludağ Üniversitesi Kent Tarihi ve Araştırmaları Merkezi, Bursa Fotoğraf Sanatı Derneği, Uludağ Üniversitesi SBMYO Turizm ve Otel İşletmeciliği ve Seyahat İşletmeciliği Meslek Yüksek Okulu, Bursa Tarihi Çarşı ve Hanlar Birliği, Bursa Minibüsçüler Odası, Bursa Şoförler ve Otomobilciler Odası, Osmangazi Belediyesi, Yıldırım Belediyesi, Bursa Halkla İlişkiler Derneği, Bursa Esnaf ve Sanatkarlar Odası Birliği olmak üzere Bursa'nın tüm ilçe belediyeleri, kamu kurumları ve sivil toplumdan temsilcilerle çok geniş bir paydaş kitlesinin ve Bursa Bilecik ve Eskişehir Kalkınma Ajansının katkısını almış ve Bursa Büyükşehir Belediye'sinin maharetli ellerinden çıkan bu projenin sürekli gelişeceğinden ve Bursa'mızın dünyanın en ünlü turistik kentleriyle yarışında şehrimize gereken desteği sağlayacağından hiç kuşumuz yok. Sitenin hazırlanmasında emeği geçen ekip de bunu söylüyor "...tek bir amacımız vardı, şehrimizin büyüğü güzelliklerini daha fazla insanla paylaşmak. Çünkü sevgi paylaştıkça artar."

Nalan Fidan

Etüd ve Projeler Dairesi Başkanı

Ercüment Yılmaz

Tercüman

“BURSA’DA RAMAZAN YEPYENİ BİR İKLİM GİBİ ÇALAR KAPIMI”

Metin Önal MENGÜŞOĞLU

Biliyorum, hepimiz özlüyoruz
çocukluğumuzdaki Ramazanları.
Dedeler, ninelerle beraber yaşanan ilk
oruçların tadı bir daha damaklarımıza
değmeyecektir, biliyorum. Diyarbakır’da
ancak yarımşar gün tuttuğum ilk oruçları,
Malatya’da tam güne çıkaracak yaşa
gelmiştim. Elazığ’da iftara yakın sıcak
nohut ekmeği ve taze badem şekerleri
satılırdı. Ermeni bir şekerçi aile
vardı. Onlar da sanki bizim gibi oruç

tutuyorlardı. Evlerinin avlusuna badem
şekeri almaya gittiğimizde görürdük; tüm
ailenin ağızları kapalıydı. Oruç değillerdi,
biliyorduk; lakin bize saygılarından
ötürü yanımızda yakınımızda hiçbir şey
yemezlerdi. Avlularında koca kazanlarda
akide şekerleri, bonbon şekerleri ve
badem şekerleri üretirlerdi. Mis gibi şeker
kokuları bütün mahalleyi sarardı her
akşamüzeri. Avuçlarıma dökülen sıcak
badem şekerlerinin ısısı kalbime kadar

işlerdi. Aynı duyguyu fırınların önünde
beklediğim kuyrukta sıra bana gelince o
sıcak pideleri kucaklarken de duyardım.

Bütün mahalle hemen her şehirde kadın,
erkek ve çocuklar teravîh için camilere
koşardık. Biraz büyüdüğümüzde her
akşam bir başka mahalle camisine gider
sanki sevaplarımızın daha bir artacağını
düşünürdük. Hele Malatya’da Yeni
Cami’de hatimle kılınan o geceki teravîh

namazına yakalanışımız hiçbir zaman hatırımdan çıkmadı. Öyle bir sürprizle karşılaşmıştık ki o geceki namazın asla bitmeyeceğini sanmıştık. O geceden sonra mahalle arkadaşlarım ve ben, uzun süre Yeni Cami'nin önünden geçmeye bile ürker olmuştuk. Acısı tatlısıyla muhteşem bir iklimdi çocukluğumun hatta ilk gençliğimin Ramazan ayları ve oruçları.

İstanbul'da fakülte hayatım başladığında artık yalnız ve öksüz Ramazan iklimlerine girmiştim. Her ne kadar öğrenci arkadaşlarımla beraber iftar ve sahurlar yapıyor olsak da baba evi ve taşradaki lezzet yitip gitmişti. Özellikle de altmışlı yılların sonu ve yetmişli yılların başı itibariyle memlekette ideolojik kavgaların yoğunlaştığı dönemlerdi. Koca İstanbul şehrinde eğer belli muhitlerde değilseniz, sokaklarda Ramazan ayını ve orucun kendine mahsus iklimini hissetmeniz mümkün değildi. Sağ sol kavgaları en kızgın dönemini yaşıyor, birileri inadına oruçlu insanların suratına doğru sigaralarını savurarak içmeyi bir marifet sanıyorlardı. Hele sıkıyönetim ilan edilip devlet eliyle kötü ahlaklı filmlerin sinemalarda gösterimi serbest bırakılınca, iş iyice çığırından çıkmıştı. Artık Ramazan ayının geldiğini takvimlere bakmasak bizler bile fark edemez olacaktık.

Küçük şehirlerdeyken Ramazan ayı bir yana daha üç aylar girer girmez, Recep ayının başından itibaren evlerde oruç ikliminin ilk habercisi olan pazartesi Perşembe oruçları, altı gün oruçları, kandil günü oruçlarıyla beraber hazırlıklar hızlanırdı. Oysa İstanbul'daki hayatta bizim gibi öğrenciler için bu anlattıklarım artık uzak bir hatıradan ibaretti.

Yetmiş dokuz yılında Bursa'ya yerleşmeye karar verdiğimde tereddütler içerisindeydim. Bursa, ne kadar İstanbul'a benzeyecekti? Burada da bunalacak mıydım, kalabalıklar içerisinde süren yalnızlıktan? Daha ilk adımı attığımda dolmuş taksilere binen kadınlar, çocuklar

ve erkeklerin birbirlerine cömertçe selam verişleri dikkatimi çekmişti. Bu unuttuğum bir şeydi. Ramazan ayının arifesindeydik. Ev bulduk, eşya taşıdık, yerleştik derken Ramazan gelmişti. Ulu Cami'ye altı yedi adım uzaklıkta bir dükkânımız vardı. Ramazan'da şehir, çarşılar bir rehavete dalar zannederken tam aksine çarşı ve pazarları müthiş bir heyecan, coşku ve tatlı telaş sarmaya başlamıştı. Sanki ansızın müthiş bir iklim değişikliği olmuştu. Denize açılmış yelkenliler bekledikleri rüzgârı yakalamışlar da tayfalar "yelkenler fora" diye bağıyorlardı. Muazzam sıcaklardan bunalmış insanların üzerine serin yaz yağmurları dökülmeye başlamış da, herkes birbirini muştulayarak yağmur altına çıkmış gibiydi. Mevsimler beklenen kıvamda yaşanmış da bütün ürünlerin hasadında umulandan ziyadesine kavuşmuşçasına sevinç çılgınlıkları atıyor gibiydi insanlar. İnsan sevinçlerini gören yemişler de sanki ürünlerini çoğaltıyordu bu iklimde. Çilekler daha tatlı, kirazlar daha verimkârdı. Hele o ihlamur ağaçları ki, hiçbir şehirde Bursa'daki kadar güzel olmayan bu ağaçlar, ıtırılarını, rayihalarını var güçleriyle oruçlu insanların dimağlarına salıvermekten nasıl da

mutluluk duyuyorlardı. Manolyalar da öyle. Çınarlar ise gölgelerini iki kat artırarak serinletme peşindeydiler oruçluları.

Bursa'da insanlarla birlikte sanki bütün tabiat Ramazan ikliminin farkındaymışçasına bu coşkuya bir ritim, bir meltem, bir damla su, bir usare katmaya can atıyordu. Bursa semalarında geçmiş zamanlarda saatin ve takvimin eksik olduğu dönemlerde, Ramazan ayına ve bayrama başlamak üzere ayı gözetlemeye çıkanlar, Uludağ'da Bakacak'tan bakarlarmış. Ne var ki Bursa'da güneş batarken ufuk genellikle puslu olur. Çünkü bir yanda orman öte yanda deniz, ikisi arasına sıkışan bulutlar daima şehrin bir bölgesini gölgelemektedir. Bu sebeple ayı gözetlemek pek mümkün olmasa da şehrin üzerindeki bulutlar, sanki Ramazan aylarında kendilerini farklı bölgelerde konumlandırarak doğal mahyalar oluştururlar.

Uludağ'da kekik yiyerek beslenen hayvanlar da Ramazan ayı gelince sütlerini daha bir kaymaklı verirler. Onlardan elde ettiğiniz yoğurtların tadına

doyum olmaz. Ve zaten onlar ancak vererek hayatîyetlerini sürdürüyorlar. Bütün tabiat böyledir. Hiçbir karşılık beklemezsizin insanlara sunarlar kimi yemişlerini, kimi oyunlarını, kimi gölgesini, kimi çektiği yağmurları, rüzgârları ve bizi gölgeleyen bulutları. Vermek o kadar erdemli bir iştir ki bunu Ramazan aylarında Bursa'da fazlasıyla hissedersiniz. Mahallelerde evvela yoksulların kapısı, ardından yakın akrabalar, sonra komşular, herkes bir telaş içerisinde iftar sofralarına her gün birilerini davet etme yarışındadır. Varlığın paylaşıldıkça bereket kazandığını bilen insanlar vardır burada.

Tekrar çocukluğumdaki Ramazanların şevkini yaşıyordum sanki Bursa'da. Artık büyük bir özlem duymayacaktım geçmişime ve hayıflanmayacaktım. Hele o tarihlerde bütün çeşmelerinden kütür kütür suların aktığı, bütün köşe başlarında asırlık çınarların yükseldiği bu gölgeli şehrin camileri ise tam bana göre idi. Devlet ile din'in birbirinden kopmadığı, yöneticilerin kendilerini saraylara saklayıp halkından kaçmadığı, beş vakit namazda, Ramazan ve bayramlarda halklarının yanı başında bulunduğu dönemlerin camileriydi bunlar. Yeşil'de, Muradiye'de, Yıldırım ve Hüdavendigâr'da camiler aynı zamanda devlet işlerinin de görüldüğü mekânlardı. İçerisindeki odalar, kimi adalet, kimi nüfus, kimi askeri işlerin yürütüldüğü, kimi sultan kimi vezirlerin oturduğu makamlardı. Camilerde yalnızca namaz kılınmaz, aynı zamanda gündelik işler de orada görüldü. Yöneticisine ulaşmak isteyen her yurttaş günlük namaza gelerek onunla yüzleşebilir, dertleşebilir, halini arz edebilirdi. Bursa'nın bereketi, kim bilir belki de buradan gelmekteydi.

Bursa'da Ramazan her vakit yepyeni bir iklim gibi çalar kapımızı. Hele o ilk yerleştiğim yıllarda Ulu Cami'ye topu topu altı adım uzaklıktaki dükkândan akşama yakın çıkar, evvela Kapalıçarşı'nın giriş kapısına kadar uzayan dışarıdaki seyyar satıcıları bir

bir selamlayarak çarşıya girerdim. Uzun Çarşı'yı boydan boya arşınlar onlarca kişiye selam vererek dolaşırdım. Hanlar bölgesinde Koza Hanı o tarihlerde henüz koza alımlarının sürmesi sebebiyle daha bir canlıydı. Sonra İpek hanı, Emir Hanı, Geyve Hanı, Tuz Hanı, Fidan Hanı, benim ara duraklarımdı. Her birisinde bir esnafın kapısını çalar, yarenlikler ederdim. İpekle uğraşa uğraşa ipek gibi bir fitrata sahip olmuş bu insanlar bende öyle bir izlenim bırakmıştı ki yıllar boyu yaşadığımız ülkede en temiz kalan sektör sahiplerinin küçük esnaf olduğunu söyleyip durdum.

Kandil günleri akşama doğru daracık sokaklardaki eski evlerde yaşayan ailelerin çocukları, ellerine birer ip alarak yolu kesiyor ve gelip geçen yolculara "ya mum ya para" diye çağrıda bulunuyorlardı. Bu benim ilk defa Bursa'da rastladığım bir çocukluk eylemiydi. Uzun süre sebebini, kaynağını çözemedim. Çocukların avucuna mum bırakacak halim yoktu elbette. Üç beş bozuk kuruşluk bırakır, ipin gevşemesiyle yoluma devam ederken, istenen "mum"un hikmetini düşünürdüm. Acaba geçmiş zamanlarda aynı mahallelerde oturan Müslüman, Ermeni, Musevi ve Rum çocukları her birisinin bayram veya kutlu bir günü geldiğinde, sokakları ortaklaşa keserek mi bu eylemi sürdürüyorlardı. Çünkü "mum" Müslüman çocuğun işine yaramaz ama Hristiyan veya Musevi çocuk onu Kilise yahut Havra'daki tasvirlerin önünde yakarak sevap umuyor olabilir. Kendimce olaya getirdiğim yorum doğru muydu bilmiyordum ama içimi rahatlatmıştı.

Şair Bahattin Karakoç'u Umurbey Mahallesi'ndeki evimde misafir etmiştim. Sabah namazı için uyanınca onu da uyandırmak istediğimde ışığının yandığı gördüm. O kadar erken uyanmıştı ki, uyku mu tutmadı diye sormaya vakit bulamadan, "yahu", dedi, "sizin şu karşiki bahçeden bülbül sesleri geliyor. İyice işiteyim diye pencereyi açtığımda ise müthiş bir ıhlamur kokusu çarptı yüzüme, hazdan bayılacak gibi oldum.

Hangi aptal bu güzelliği bırakır da uyur burada?" Hemen Üstadın bir kitabını çıkardım ve "İhlamurlar Çiçek Açtığı Zaman" adlı şiirini kendisine okumaya başladım: "Dilimde sabah keyfiyle yeni bir umut türküsü/ Kar yağmış dağlara bozulmamış ütü/ Rahvan atlar gibi ırgalanan gökyüzü/ Gözlerimi kamaştırırsa da geleceğim sana/ Şimdilik bağlayıcı bir takvim sorma bana/ İhlamurlar çiçek açtığı zaman."

İklim demiştim, yani içinde türlü mevsimleri barındıran zaman parçası. O geldi mi bütün insanlar, mümin olanlar da olmayanlar da, ardından cümle tabiat, börtü böcek ondan bir biçimde etkilenirler. Bursa'ya Ramazan işte böyle geliyor. Kestanelerin o emsalsiz kahverengi var ya, öylesine parıltılı oluyor ki bu mevsimde, benim gibi kahverengi severler bayılmasın da ne yapsınlar? Şeftali mi dediniz; onu unuttur muyum? Var mı dünyada şeftali çiçeğinin pembesiyle yarışacak bir başka çiçek; o da katılır bu seremoniye.

Bütün mevsimler baharmışçasına her çiçek baharın sarhoşluğu içerisinde seyredenlere baygın hülyalar telkin ederler. Güvercinler cami kubbelerindeki rakslarına yepyeni figürler eklerken, bazen denizden izin alarak şehre dalan martılar bile katılırlar şenliğe. Renk, ışık, koku, yumuşaklık, ılıklik, tazelik, bütün güzellikler oruç tutan insanların ruhunu yüceltmek maksadıyla yarış içerisinde dirler. İnsanlar o zaman bütün kalleşlikleri, ihanetleri, düşmanlıkları bir yana bırakıp bu dost iklimde kendilerine ulvi bir emanet olan ruhlarını yüceltmenin ardına düşerler. Nine ile dedenin yattığı döşeğin tam orta yerine masallar dinlemek üzere zıplayıp giren minnacık bir torun gibi girer hayatımıza Bursa'da Ramazan. Ona "hoş gelmişsin" demek yakışır bize.

HALK FESHANESİ: TEMAŞA-İ RAMAZAN

2012 Temaşa-i Ramazan hazırlıkları, gelişen ve zenginleşen programı ile Bursalılara Ramazan'ın manevi ikliminde huzurlu bir şehir iklimi sunuyor. Merinos Parkı'nda gerçekleştirilen Ramazan programına her yıl ilginin artması Bursa'nın artık bir kültür feshanesine sahip olduğunu kanıtı. On binlerce Bursalının Ramazan akşamlarında kendini evinde hissettiği huzurlu Merinos Parkı'nda neşe ve geleneksel kültür adına neredeyse yok yok!

Ramazan ayı boyunca devam edecek programı bu yıl diğer yıllara göre farklı bir yaklaşımla "Sentez" kavramı çerçevesinde oluşturuldu. Orta Asya'dan, Balkanlar'dan ve Avrupa'dan gelen, farklı etnik kökenlere sahip olup Ramazan ayının ritüellerini buna uygun yaşan Müslümanlar, Merinos Parkı çatısı altında bir araya geliyor. (Endülüs, İspanya, Azerbaycan, Kerkük, İran, Hindistan gibi ülkelerden yerel sanatçılar) Merinos Parkı'nda bu yıl da söyleşiler, konserler, sahne gösterileri gibi farklı alanlardaki birçok etkinlik Bursa halkına sunulacak. "Sentez" kavramı ile hazırlanan Ramazan programında Bursalılar; uluslararası ve ülkemizin

farklı bölgelerinin Ramazan ayı kutlanışını izleme fırsatı bulacaklar.

Programdan bazı sanatçılar...

- Balkan Savaşlarının 100.Yılı münasebeti ile İstanbul Sazendeleri
- Fatih Kısaparmak
- Uğur Işılak
- Bağlama virtüözü Çetin Akdeniz
- Mustafa Demirci
- Grup Dergah
- Erol Köker
- Erdal Erzincan
- Kerkük asıllı ünlü opera sanatçıları İhsan Ekber, Ahmet Tuzlu ve Türkmen üçlüsü

- Klasik Fasıl Üstadı Nurettin Çelik
- İstanbul Türk Müziği Araştırma Topluluğu
- İbrahim Sadri
- Bedirhan Gökçe
- İkbâl Gürpınar
- Serdar Tuncer
- Ömer Döngeloğlu
- Hindistan Amrat Hussain Trio
- Azerbaycan Zabıt Nabizade Trio
- İranlı Abbas Bakthiari ve dünyaca ünlü İranlı dansçı Sahar Dehghan
- Flamenco Sanatçısı Juan Carmona...

GELENEKLİ EBRU SAN'ATIMIZ

Ebru, kire veya benzeri maddelerle yoğunluğu artırılmış su üzerine özel fırçalar yardımıyla topraktan elde edilen tabii boyalar serpilerek meydana getirilen desenlerin kâğıda alınmasıyla elde edilen, diğer gelenekli san'atlarımız gibi geleneği olan bir san'at dalımızdır.(1)

Sadrettin ÖZÇİMİ

Ebru san'atı yakın zamana gelinceye kadar hat ve cilt san'atımızın bir yan unsuru idi. Hattatlarımız, "Hafif Ebru" tabir edilen çeşidinin üzerine hat yazarlar ve bu hatların etrafında iç ve dış pervaz olarak yine ebruyu kullanırlardı; mücellitlerse ciltlerinde kitap yan kâğıdı olarak bu san'atın numunelerinden faydalanmaktaydılar. Mamafih Ebru, artık günümüzde hat, tezhip, minyatür ve resim gibi müstakil bir san'at eseri olarak gibi mekânlarımızı süslemektedir.

Yukarıdaki satırlarda genel hatlarıyla ifade etmeye çalıştığımız Ebru san'atı sadece tekniğiyle değil, derinundaki felsefeyle de dikkate değerdir. Türk Ebrusunun büyük ustası Edhem Efendi'nin (1829-1904) "Ebru sihir gibidir; bazen tutar bazen tutmaz." (2) sözleri, Ebrunun felsefi ve tasavvufi mahiyetini dile getirir niteliktedir. "Bazı günler, şafak veya gurûb vakti ufka bakarsanız kırmızı, lacivert, sarı ve mavi renklerin en ilahi tonları ile bulutlardan bir ebrunun daha doğrusu "ebru"nin şekillendiğini görürsünüz. Yine bazı gecelerde, bulutlu semalar kadar geniş bir Ebru teknesine mehtabın, usta fırçasıyla lacivert, mavi ve ışıklı beyazın bütün nüanslarını serpiştiriverdiğine elbet rastlamışsınızdır.

İşte san'atkâr dedelerimiz, bir anda değişip kaybolan bu semavi güzellikleri yeryüzüne aksettirerek, onların ağaç yeşiline ve toprak rengine olan hasretini giderdikten sonra, bu şahane tabloyu kâğıt üstünde de ebedileştirmeyi bilmişlerdir.

Bu anlayış içinde Yaratana boyun kesen san'atkârın benlikten uzaklaşan gönlü, sanki Ebru teknesinde şekillenmiş gibidir. Artık o zaman büyümeye başlayan Ebru teknesi derya kadar genişler genişler ve bir kâinata döner; ebrucunun gönlü gibi. Hz. Ali (r.a.) ne güzel buyurmuş: "Sen kendini küçük bir cisim sanırsın, hâlbuki bütün âlem sende dürülüp bükülmüştür."(3)

İslam ve tasavvuf üzerine yaptığı araştırmalar ve yayınladığı eserlerle tanınan Annemarie Schimmel ise Ebru san'atını tasavvufi istilahattan faydalanarak: "Ebrucu, güyâ âlem-i misalde mahfî olan şekilleri âlem-i şhadete getirip bize gösteriyor; semavî bahçelerde büyüyen güllerle laleleri fırçasının mucizevî kuvvetiyle en cazip şekillerde kâğıdın sathına gark ediyor." (4) diye tavsif ettiği Ebrunun, Müslümanların meydana getirdiği san'atlar içerisindeki hususi yerini vurgular.

Ebru, mevcudatın esrarını yansıtan bir ayna gibidir. "Ebru teknesinde kâinatın yaratılışının izlerini görmek mümkündür. Her şey sıvı dolu bir teknenin içine düşen damladan başlar ki, kâinat da başlangıçta bir noktadan ibaretti. Daha sonra kâinat genişlemeye başlamıştır ve bu genişleme neticesinde zaman ve mekân ortaya çıkmıştır. Bu genişleme devam edecek ve belli bir gerilim sınırına kadar sürecektir. Ondan sonra da kıyamet denilen hâdis vukû bulacaktır. Ebru teknesindeki damlalar da bir fırça

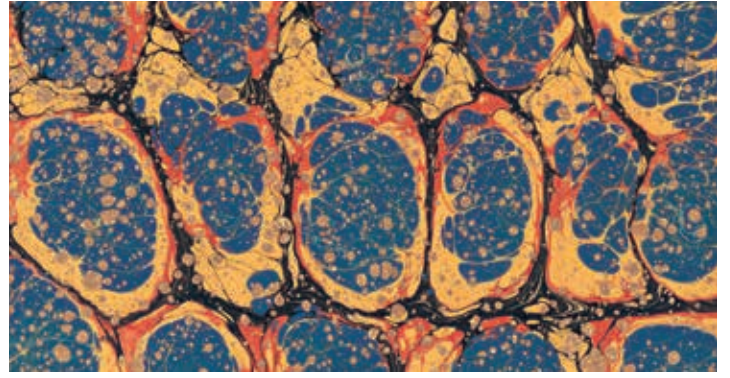
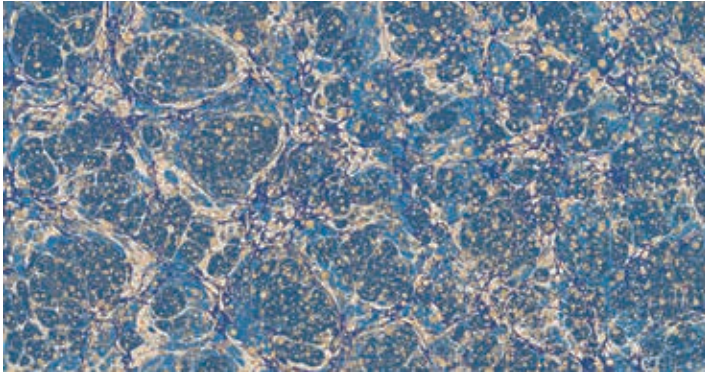
AKKASE-İSM-İ NEBİ ve GÜL-HAT = DAVUT BEKTAŞ

darbesiyle şekil alırlar ve teknenin içine yayılırlar. Bu yayılma teknenin boyutları ile sınırlıdır. Bu yayılma dairevi olmaya meyillidir. Kâinattaki gök cisimleri de kürevîdir. Daha sonra ise şekil verme işi gelir ve ardından da tesbit. Ebru ustası teknedeki son şekli kâğıda tespit eder. Bu, kâinattaki Levh-i Mahfûz'un timsali gibidir. İyi bir Ebru ustası kâğıda baktığında bütün bu safhaları okuyabilir."(5)

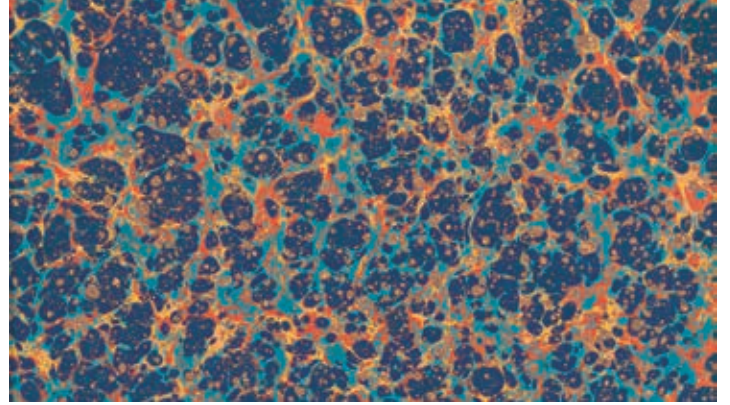
Boyalar tekneye damlatılıp şekil verilirken ve su yüzeyinde beliren desenler kâğıtlara tespit edilirken her defasında yeni bir kâinat kurulur. San'atkârın yaptığı "her Ebru tektir ve ikinci bir defa aynının yapılması mümkün değildir. Bu bir noktada insanın yaratılışına benzetilebilir. Bütünyle biri birinin aynı olan iki insan bulmak mümkün değildir. Ebru da öyledir."(6)

Ecdadımız, Ebru yapımını küllî irade ile cüz'î iradenin izahına yerinde bir misal olarak görmüşlerdir. Siz elinizden geleni yapar, boyaları usulüne uygun olarak atarsınız (cüz'î irade), gerisi Yaratana kalmıştır (küllî irade).(7) Hayatın kaynağı olan suya teslimiyetle bırakılan birkaç damla yüzeyde genişlerken artık san'atkârının iradesinden çıkararak Musavvir olanın buyruğuna girer. Acz ile boyun kesen san'atkâr, "cüz'î irade ile küllî irade arasındaki rabıtayı hayranlıkla temâşa eder."(8)

Ebru, bir nefis terbiyesidir; modern zamanların sığ mülâhazalı, determinist

BATTAL EBRU

anlayışının aksine belirsizliğe razı olmayı, beklemeyi ve tevekkülü öğretir; gönlü huzur iklimiyle bezer. Ebrunun verdiği huzur, toprağa yakın oluşundan gelir. “Modern san’atın aksine çığırtkan ve saldırgan renklerle değil, mütevazı toprak renkleriyle açar gönülleri.” (9)

EBRU SAN’ATIMIZIN TARİHÇESİ

San’at tarihçileri tarafından menşei Uzak Doğu veya Orta Asya’ya dayandırılan Ebru san’atına en çok hizmet etmiş ve onu kendisine mal etmiş olan Türk milletidir. Ebru bir Türk san’atıdır ve bunun en önemli delili, bütün dillerdeki Ebru terminolojisinin Türkçe olması ve Ebrunun dünyada “Türk kâğıdı” olarak bilinmesidir.

Bir kâğıt san’atı olan Ebrunun hangi tarihten itibaren yapıldığını söylemek bugün için imkânsız gibidir. Her ne kadar çok eski tarihli kitapların cilt kapaklarının içlerinde yan kâğıdı olarak ebru kullanılmışsa da bunlar cildin, kitabın yazımından daha sonraki bir tarihte, onarılması esnasında yapıştırılmış olabileceğinden, o kitapta kullanılan

ebrunun yapım tarihi hakkında bir bilgi vermezler.

Ebrunun tarihi sertüveni göz önüne alındığında, Anadolu’da yapıldığı bilinen en eski ebruların 16. y.y.’a ait olduklarını görmekteyiz. Bu şekilde tarihlenebilen ebrulara verebileceğimiz ilk örneklerin kimler tarafından yapıldığı ne yazık ki bilinmemektedir.

Bunlardan biri, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi’nde bulunan “Mecmûatü’l-Acâib”dir. Bu eserde Hafif Ebru zeminler üzerine “Fakîr Ali el-kâtib, Fakîr Ali ve el-Fakîr Mîr Ali” imzasıyla yazılmış ta’lîk yazılar bulunmaktadır. (10) İmzaların sahibi, hattatların kibleşi diye anılan Heratlı Mîr Ali Kâtib’dir ve Mâlik-i Deylemî’nin hocasıdır. Miladî 1519’da öldüğü bilinen Mîr Ali Kâtib’in kullanmış olduğu bu ebrular, en geç bu tarihe ait olabilir.(11) Bir diğer örnek, Topkapı Sarayı’nda bulunan Arifî’nin 1539 tarihli “Gûy-ı Çevgân” adlı eserindeki ebrulardır.(12)

Sayın Uğur Derman’ın koleksiyonunda bulunan, Malik-i Deylemî’ye ait bir

kıt’anın yazıldığı, 1554 tarihli ebrunun da hangi ebrucuya ait olduğuna dair bir bilgi mevcut değildir.

Fuzûlî’nin “Hadîkatü’s-süedâ” isimli eserinin Hicrî 1004 (miladî 1595) tarihli bir nüshasının baş sayfasında ise, eserde yer alan üç adet Hafif Ebru ile alâkalı olarak kırmızı mürekkeple yazılmış bulunan “Ma Şebek Mehmet Ebrîsi” ifadesinden, kitapta kullanılan ebruların “Tertîb-i Risâle-i Ebrî”de kendisinden “Şebek” diye bahsedilen ebrucu tarafından yapıldığını ve bu ebrucunun adının Mehmet Efendi olduğunu öğrenmekteyiz.(13)

Mustafa Düzgünman’a kadarki Ebruculuk tarihimiz boyunca Hüsn-i hatta olduğu gibi ebrulu kâğıt üzerine imza atmak şeklinde bir alışkanlığımız olmadığı için tarihî seyri boyunca ebrucularımızı isim isim belirlemek şansımız bulunmamaktadır. Bu nedenle yakın tarihimiz dışında ismi belirlenebilen ve sadece elimize ebruları ulaşan, bu san’atın mihenk taşları diye vafedebileceğimiz Ebrucuların ilki,

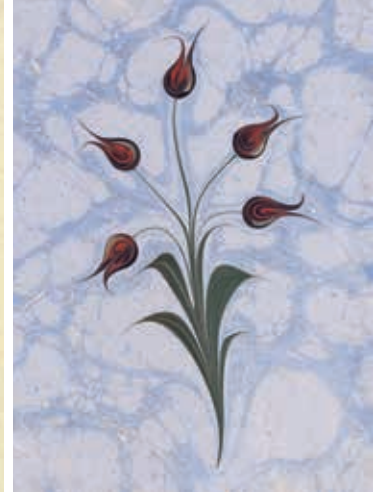
AKKASE GÜL

BUKET GELİNCİK

AKKASE-GÜL

BUKET LALE

KOLTUK EBRUSU-LALE

BUKET MENEKŞE

İstanbul doğumlu olan Hatîb Mehmet Efendi'dir. Ayasofya Camii hatîbi olması nedeniyle "Hatîb" diye anılan Mehmet Efendi'nin doğum tarihi bilinmemektedir. "Tuhfe-i Hattâtîn"de kendisinden "Pîr-i Mübarek" diye bahsedildiğine göre 1773 yılının Muharrem ayında vefat ettiği vakit, yaşının bir hayli ilerde bulunması icap eder. "eski Zühdi" diye de bilinen Zühdi İsmail Ağa'dan sülüs-nesih yazılarını öğrenmiştir. Hatîb Mehmet Efendi'nin Türk Ebru tarihi içindeki yerinin bu kadar önem arz etmesinin sebebi, o tarihe kadar kıvamı sulu teknelerde yapılan ve ancak soluk renklerin elde edilebildiği Ebrular yerine, kitrenin kıvamını artırarak daha canlı renklerle ve kontrol edilebilir desenlerle Ebru yapmaya muvaffak olmasıdır. İç içe

damlatılan renklerle oluşturulan halkalara iğne ile şekil vermek suretiyle yapılan Ebruların mucidi olması sebebiyle böyle yapılan Ebrulara "Hatîb Ebrusu" adı verilmiştir. Hoca Paşa'daki evinde çıkan yangında eserlerini kurtarmak isterken, kendisi de Ebrularıyla birlikte yanarak vefat etmiştir. Yukarıda zikredilen özellikleri sebebiyle Hatîb Mehmet Efendi, Türk Ebru geleneğinin tekâmülü açısından çok önemli bir kilometre taşıdır. Ebru geleneğimiz içinde Hatîb Mehmet Efendi'den sonra en önemli ebrucularımızdan bir diğeri ise Özbek Şeyhi Hezarfen Edhem Efendi'dir. Buhara'nın Vabakne şehrinde doğan ve oradan Ebru san'atını öğrenmiş olarak İstanbul'a gelen babası, Üsküdar Sultan Tepesi'ndeki Özbekler Dergâhı Şeyhi

Şeyh Sâdık Efendi'den (ölümü: Temmuz 1846) bu san'atı öğrenen Hezarfen Edhem Efendi'nin (1829–1904) ebruculuğu, onun pek çok meziyetinden bir tanesidir. Türk, Arap, Fars ve Çağatay dillerine şiir yazacak kadar vakıf olan Edhem Efendi, Çarşambalı Arif Efendi'den ta'lik hattında icazet almıştır. Doğramacılık, marangozluk, oymacılık, hakkâklık, mühürcülük, dökmecilik, matbaacılık, dokumacılık, tesviyecilik ve mimarlık ve nihayet Ebruculuk gibi fen ve san'atlarda da kabiliyet ve ihtisas sahibi olmuştur. Bu yüzden "Hezarfen" (bin san'at sahibi) lakabıyla anılmıştır. Şeyh Edhem Efendi, kendi ismiyle anılan Ebru çeşidi Neftli Ebruyu ıslah etmiş ve en güzel Neftli Ebru örneklerini yapmıştır.

Türk Ebru geleneğinin tekâmülünde ve günümüze ulaşmasında çok ciddi emeği bulunan mühim şahsiyetlerden biri de üstadı Şeyh Edhem Efendi misali mürekkepçilik, âhârcılık, okçuluk, gül yetiştiricilik, eski tarz mücellitlik ve hattatlık gibi sahip olduğu pek çok hünerinin yanı sıra ondan öğrendiği Ebruculuğu da meslek edinen Hafız Necmeddin Okyay’dır (1885–1976) ve pek haklı olarak “Hezarfen” lakabı ile anılır. Necmeddin Okyay, kendisinden önce çok ilkel bir şekilde yapılan ve bugün bütün dünya ebrucularının gıpta ile seyrettikleri “Çiçekli Ebru”yu icat ederek yeni bir tarz başlatmıştır. Kalıbını kesip arap zıkmı ile yapıştırmak ve ebruladıktan sonra kalıbı sökmek suretiyle yaptığı “Akkâse Ebru”lar ise Ebruculuk tarihi açısından bir ilktir. Kalıbı söktüğünde zıkmın bulunduğu yerlerin boya almadığını görerek mürekkep yerine doğrudan zıkmı yazmak suretiyle yaptığı ebrular arasında “Lafza-i Celâl” en meşhurdur. Türk Ebru san’atına yeni teknikler kazandıran Hafız Necmeddin Okyay’ın Ebru geleneğimize en önemli katkısı, şüphesiz bir köprü vazifesi görerek Şeyh Edhem Efendi’den öğrenip geliştirdiği Ebru san’atını oğulları Sacid ve Sami Okyay ile yeğeni Mustafa Düzgünman’a da öğreterek günümüze intikal ettirmesidir.

Geçen yüz yılın başlarında Bayezid’deki Kâğıtçılar Çarşısı’nda yapıp sattığı battal ebrularıyla tanınan ve eski tarz is mürekkebi imalcilerinden olan Bekir Efendi’ninse hayatı hakkında bir bilgi bulunmamakta olup Ebruculuğu kimden öğrendiği bilinmemektedir. Döneminde resmî dairelerde kullanılan defterlerin üzerine geçirilen ve “Ali Kurna” tabir edilen sağlam Avrupa kâğıdı ile yapılmış olan ebrular, Bekir Efendi’ye aittir. Necmeddin Okyay’ın oğullarından Sami Okyay (1910–1933), Ebruculuğu babasından öğrenmiş ve kısa ömrü süresince çığır açacak eserler vermiştir. Necmeddin Efendi’nin küçük oğlu Sacid Okyay (1915–1999) bir diğer

önemli ebrucumuz olup 1936–1973 yılları arasında Devlet Güzel San’atlar Akademisi’nde eski tarz Cilt ve Ebru hocalığı yapmıştır.

Türk Ebrusunun bugüne gelebilmesinde ve geleneğinin kaybolmadan yaşamasında son olarak bahsedeceğimiz en önemli şahsiyet Mustafa Esad Düzgünman’dır (1920–1990). Bize ait bütün değer ve san’atların göz ardı edildiği, yüzümüzü bütünüyle Batı’ya, sırtımızı ise kendi kültürümüze döndüğümüz bahtsız bir dönemde, bir derviş sabrı ile ve keskin bir tavırla, döneminin komplekslerine kapılmadan hocasından öğrendiği tarzda ebru yapmayı sürdürerek kendisinden önce yapılmış bütün ebru çeşitlerinin teknik olarak daha mükemmellerini yapmıştır. Ayrıca yetiştirdiği talebeleriyle Türk Ebru geleneğinin tahrif olmadan günümüze taşınmasını sağlayarak san’at tarihimiz açısından çok mühim bir vazifeyi ifa etmiştir.

Merhum Mustafa Düzgünman’dan icazetli olup tamamen geleneğe bağlı kalarak yapmış olduğu ebrularıyla neredeyse Türk Ebru san’atını günümüz seviyesine getiren muhterem hocam Alparslan Babaoğlu Bey’i de burada zikretmemiz gerekmektedir.

EBRU SAN’ATIMIZIN GELENEĞİ

Anadolu’da beş yüz yılı aşkın bir süredir icra edildiği bilinen ve Ebru yapılan her ülkeye ve o ülkenin diline “Battal, Kumlu, Taraklı, Hatîb, Şal, Gelgit” gibi terminolojisiyle birlikte yerleşerek yüz yıllarca “Türk kâğıdı” olarak isimlendirilen Türk Ebru san’atının da ustadan ustaya intikal ederek günümüze kadar ulaşan bir geleneği vardır. Ebruculuk, yazmakla veya anlatmakla öğretilmeyen, bütün klasik Osmanlı san’atlarında olduğu gibi, “usta-çırak” usulü ile talebe yetiştirilebilen ve icrası itibarıyla son derece güç ve ebrucunun idaresi dışında birçok değişkenden etkilenen bir san’at dalıdır. Bu olumsuz etkileri ortadan kaldırarak ebrucunun ne yaptığının sırrına vakıf olması ve teknik

olarak mükemmel ebrular yapması, ancak bir ustanın yol göstermesiyle olur. Ebruculuk tarihimiz incelendiğinde ustasız ebrucu olmadığı ve geleneğin ustadan çırağa aktarılarak bugüne ulaştığı görülür. Kanaatimizce ustasız öğrenilen Ebrunun gelenekle ilgisi yoktur.

Ebru geleneğimizin en önemli özelliklerinden biri suda erimeyen, tamamen tabii boyar maddeler ve metal oksitler olan toprak boyalar kullanılmasıdır. Türk Ebrusunda yalnız tabii boyalar kullanılıyor olmasının en büyük sebepleri, öncelikle Ebrunun tarihi serüveni içerisinde ebrucuların boyalarını tabiatın elde etmek dışında bir yollarının olmaması ve son ebrucuların da ustalarını taklit etmek ve ebru kâğıdını kalıcı kılmak endişesi ile aynı boyalarla Ebru yapmaya devam etmeleridir. Çünkü hazır boyaların içerisine yapımı sırasında çeşitli asitler ve kazein katılmakta, bu yabancı maddeler de –tecrübe edilerek görülmüştür ki- zamanla ebrulu kâğıda ve onun kullanıldığı kitap ya da levhaya zarar vermektedir.

Tabii toprak boyaların kullanılmasının bir diğer sebebi de bu boyaların renklerinin güneşte solmamasıdır. Kitaplar arasında çıkan eski ebruların renklerindeki solukluk ise Ebru tekniğinin bugünkü kadar gelişmiş olmamasından; Edhem Efendi, Necmeddin Okyay ve Mustafa Düzgünman’ın ebrularının zaman içinde solması da sanayileşmeyle birlikte üretilen hazır boyaları bir müddet denemeleri ve kullanmalarındandır. Kendisine iletilen bir şikâyet üzerine Mustafa Düzgünman, elindeki bütün boyaları kâğıtlara sürerek atölyesinin camına yapıştırmış, bir müddet sonra bu boyaların hepsinin renklerinin solduğunu, yalnızca çivitler ve toprak boyaların renklerini koruduklarını görerek bu boyalarda karar kılmıştır.

Tabiat, ebrucular için milyonlarca senedir güneş altında durmasına rağmen solmayan çok çeşitli renkler sunmaktadır. Mustafa Düzgünman’ın ebrularını inceleyenler

“Ebrunâme”de söylediği gibi dört renkle çok renk olduğunu görecektir. Burada bir konunun açıklığa kavuşturulmasında fayda bulunmaktadır. Toprak diye kastedilenler yukarıda da belirtildiği gibi asit ve kazein içermeyen, suda erimeyen ve güneşten etkilenmeyen her tür boyar maddedir. Çamaşır çividi ve Lahor çividi gibi bu tanıma giren her tür boyar madde ve kırmızı da dâhil pigmentler, geleneksel tarzda Türk ebrusu yapımında kullanılmış ve kullanılacaktır.

Türk Ebrusunun bir önemli özelliği de Ebru alınan kâğıtların şaplanmak gibi önceden hiçbir işleme tabi tutulmaması ve Ebrunun yapıldığı teknenin kenarına sıyrılarak çıkartılmasıdır. Türk Ebrusunun bir başka -belki de en önemli- ve Ebruculuk geleneğimizin temeli olan özelliği ise, yapılan Ebru çeşitlerdir. Bilindiği gibi Ebru, cilt ve hat san’atlarımızla gelişen ve buralarda kullanım yeri bulan bir san’attır. Türk Ebrucusu, asırlar boyu hattatlar için Hatîb Ebrusu, Koltuk Ebrusu, Kumlu Ebru ve Battal Ebru, ciltçiler için yan kâğıdı üretmiştir. Bu nedenle bir ebrucunun gelenek çizgisinde Ebru yapıp yapmadığını anlamının en doğru yolu, geleneklerini korumaya muvaffak olmuş hattat ve mücellitlerin o ebrucunun yaptığı ebruları kendi işlerinde kullanıp kullanmadığına bakmaktır.

Bizim gibi bir yazı san’atı olmayan başka milletlerin ebrucuları için, yazının etrafında ya da koltuğunda kullanılmaya uygun hatîb, kumlu, battal ve koltuk ebrusu veya hiçbir milletin ebrucusunun yapamadığı güzellikte çiçekli yan kâğıtları yapmak bir anlam ifade etmeyebilir. Ancak Türk Hat ve Cilt san’atçıların bu san’atları geleneğimize uygun sürdürebilmeleri için yukarıda zikredilen Ebru çeşitlerinin üretilmesi de Türk Ebrusunun bir geleneğidir. Ebruculuğumuzun bir diğer özelliği ise üretilen ebruların desenleriyle alâkalıdır. Türk ebrucusu, fırçasını at kılından kendisi sarar; sarım şekli ve fırçanın kavanozda durmasından dolayı aldığı

şekil sebebiyle de boğumlu özel battal desenleri oluşur. Bu özel şekilleri hazır fırçalarla elde etmemiz imkânsızdır.

EBRUNUN YAPILIŞI ve ÇEŞİTLERİ

Tekne içerisindeki kitle ya da muadili sıvının kıvam ayarı kitle bahsinde açıklandığı gibi yapıldıktan sonra ebru yapmadan evvel boyaların ayar kontrolü yapılır. Boyaların öd ayarları yapıldıktan sonra ebru yapımına geçilir. Bütün ebru çeşitleri aynı teknede yapılır. Çiçekli ebru dışındaki ebruların kitrenin kıvamına bağımlılığı fazla olmamasına rağmen, çiçekli ebru yapabilmek için kitrenin kıvamının buna göre ayarlanması doğrudur. Çiçekli ebru yapılan teknede hafif ebru dâhil, bütün ebru çeşitleri yapılabilir. Kumlu ebru dışında bütün ebrulara, boyalar tekneye bir fırça yardımıyla serpilerek başlanır. Teknik olarak her mevsimde ebru yapılabilir de gerçek anlamda kaliteli ve ebrucuyu tatmin edecek ebrular ancak 18–20 derece sıcaklıkta ve % 60 bağıl nemin altında yapılabilir.

Yukarıda zikredilen malzeme ve şartlar sağlandıktan sonra yapılabilecek ebru çeşitleri şunlardır: Battal Ebru: Boyaların sadece fırça yardımıyla kitle üzerine serpilmesiyle oluşturulan ve iğne ya da tarak gibi herhangi bir şeyle müdahale edilmeden yapılan mermer desenli ebru çeşididir. Yapılan işlem bakımından en basit ebru olmasına rağmen sonuç itibarıyla yapımı en zor ebrudur. Kumlu ebru dışında bütün ebruların yapımında ilk işlem battal ebrudur. Ebrucunun bütün ustalığı yaptığı battal ebrulardan belli olur. Çünkü art arda atılan boyaların öd ayarları doğru yapılmazsa ya kitle yüzeyinde boyalar arasında kalan renksiz damarlar mermer damarından daha büyük olur ki buna ebrucu dilinde “falso” denir ya da boyalar sıyrılırken akar ve birbirine karışır. Yan kâğıdı olarak ya da levha kenarlarında dış pervaz olarak kullanılır.

Somaki Ebru: Battal ebrunun en son atılan rengi fırça kavanozun içine

sıkıldıktan sonra serpilerek yapılır. Sık damarlı somaki mermerine benzeyen bir ebrudur. Yan kâğıdı olarak ya da levha kenarlarında dış pervaz olarak kullanılır.

Neftli Battal: Battal ebrunun en son atılan rengi neftli bir boyadan seçilerek yapılır. Yan kâğıdı olarak ya da levha kenarlarında dış pervaz olarak kullanılır.

Serpmeli Battal: Battal ebru yapıldıktan sonra Çamlıca toprağı veya benzer bir açık renkli boya ya da neftli boyanın, fırça kavanoza iyice sıkıldıktan sonra serpilmesiyle yapılır. Yan kâğıdı olarak ya da levha kenarlarında dış pervaz olarak kullanılır.

Gel Git Ebrusu: Battal ebru yapıldıktan sonra kalınca bir bizle teknenin önce bir kenarına sonra diğer kenarına paralel, bir ileri bir geri karıştırılarak yapılır. Üzerine serpmeli battalda anlatıldığı gibi serpme yapılırsa daha güzel olur. Levha kenarlarında ara pervaz olarak kullanılır. **Şal Ebrusu:** Gelgit ebrusu yapıldıktan sonra, serpme yapmadan önce gelgit deseninin aynı kalın biz kullanılarak rastgele karıştırılmasıyla yapılır. Yan kâğıdı olarak ya da levha kenarlarında dış pervaz veya ara pervaz olarak kullanılır.

Taraklı Ebru: Gelgit ebrusu yapıldıktan sonra taraklardan birisinin son yapılan gelgitin yönüne dik olarak, teknenin bir kenarından tarağın dişleri kitleye temas edecek şekilde diğer kenarına doğru çekilmesiyle yapılır. İstenirse ince bir bizle taraktan sonra şal ebrusunda yapıldığı gibi boya serbest olarak da karıştırılabilir. Levha kenarlarında ara pervaz olarak kullanılır.

Zemin Ebrusu: Aynı boyadan az ödlü, çok ödlü ve neftli olarak üç kavanoz boya hazırlanır. Bunlar kullanılarak battal ebru yapılır. Neftli boya yerine Çamlıca toprağı gibi açık renkli bir başka boya da serpilebilir.

Hatîb Ebrusu: Önce zemin ebrusu yapılır. Zemin ebrusunun üzerine, 35x50

UYUYAN GENÇ KADIN

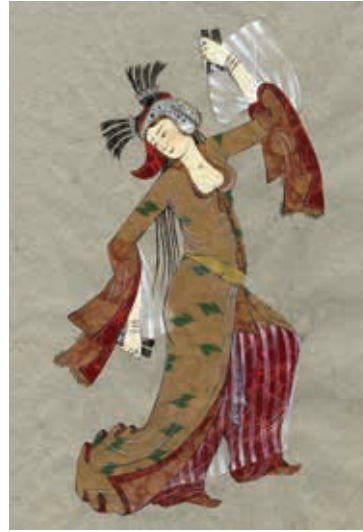
ACEM ÇENGİ

MUSİKİŞİNAS KADINLAR

BAŞÖRTÜLÜ KADIN

GENÇ RAKKASE

DADER BANU'NUN TASVİRİ

cm boyutlarında bir tekne için teknenin uzun kenarı boyunca beş, kısa kenarı boyunca da dört sıra olacak şekilde eşit aralıklarla öd avarı hatf ebrusuna göre yapılmış bir renk damlatılır. Damlatılan renklerin ortalarına ikinci ve daha sonra üçüncü, istenirse daha fazla sayıda renk damlatılarak iç içe halkalar elde edilir. Bu halkalara bir iğne yardımıyla şekil verilerek yapılan hatf ebrusunda yürek, taraklı yürek, çark-ı felek, yonca gibi hatip desenleri yapılmaktadır. Hatf ebruları, levha kenarlarında her bir sırası yazının bir kenarına gelecek şekilde dış pervaz, koltuklu levhalarda koltuk boşluklarında koltuk ebrusu ve yan kâğıdı olarak kullanılır.

Çiçek Ebrusu: Zemin ebrusu yapıldıktan sonra, önce hazırlanan yeşil boyadan

damlatılarak oluşturulan yuvarlaklara, uygun kalınlıkta bir biz kullanılarak sap şekli verilir. Daha sonra sapların uçlarına yapılacak çiçeğe uygun renk damlatılarak yine uygun kalınlıkta iğne ve bizlerle bunlara çiçek şekli verilir. Yan kâğıdı olarak kullanılacak çiçekli ebrulara, cilt kapağı kaldırıldığında birisi kapak üzerinde, birisi de karşısında kullanılmak üzere birbirinin aynısı iki çiçek yapılır. Necmeddin Okyay ve Mustafa Düzgünman tarafından bu şekilde lale, karanfil, menekşe, sümbül, gül ve gelincik çiçekleri, son derece başarılı olarak stilize edilmişlerdir. Mustafa Düzgünman, bu çiçeklere papatyayı ilâve etmiştir.

Koltuk Ebrusu: Hüsn-i hat levhaların koltuk tabir edilen boşluklarında

kullanılmak üzere hatf ebrusundaki her hatf deseni yerine küçük bir çiçek yapılır.

Kumlu Ebru: Ebru teknesinin sonuna doğru, suyu ve ödü az olan Lahor çivdidinin (başka boyalar da kullanılabilir), bir damlalık yardımıyla teknenin ortasına ya da bir kenarından ama hep aynı noktaya (veya noktalara) damlatılması suretiyle teknenin yüzeyi doldurularak yapılır. Boya çatlar ve kumlu bir hâl alır. Bazen de "V" harfi şeklinde çatlıklar oluşur ki buna kılçıklı Ebru denir. Levha kenarlarında ara pervaz olarak kullanılır.

Bülbül Yuvası: Giderek küçülen damlalar halinde serpilen boyayla yapılan battal ebru üzerine, bir iğne yardımıyla dıştan içe doğru spiraller yapılır. Bu spirallerin

sayısı, hatîb ebrusunda olduğu gibi uzun kenar boyunca beş, kısa kenar boyunca 4'tür. Bülbül Yuvası, yan kâğıdı ya da yazı etrafında dış pervaz olarak kullanılır.

Hafif Ebru: Hattatlar tarafından üzerine yazı yazılmak üzere suyu ve ödü normalden fazla boyalar kullanılarak yapılan pastel renkli şal ebrusudur.

Yazılı Ebru: Yazılı ebrunun mucidi Necmeddin Okyay'dır. Önceleri yazının kalıbını kesip ıslanınca kâğıdı bırakan arap zımkı ile yapıştıran ve kâğıdı ebruladıktan sonra bu kalıbı söken Necmeddin Okyay, yazının kenarlarından taşan zımkın bulunduğu yerlerin de boya almadığını görerek mürekkep yerine zımkı kullanarak yazdığı yazıları ebrulamaya başlar. Aynı zamanda devrinin en meşhur hattatlarından olan Necmeddin Okyay'ın bu şekilde yazılmış ta'lik "Lâfza-i Celâl"i, Türk Ebru tarihindeki en ünlü yazılı ebrudur.

Hattat olmayan ebrucuların yazılı ebru yapabilmek için kullanabilecekleri en iyi yöntem ise yazının kalıbını hazırlamak ve bunu sökülebilir bir yapıştırıcıyla ebrulanacak kâğıda yapıştırmaktır.

SON SÖZ NİYETİNE

Türk kitap san'atları arasında hususi bir yeri bulunan Ebrunun çağdaş kitaplardaki kullanımı geçmişe nazaran azalmıştır. Bununla birlikte san'atkârının imzasını taşıyan ebru örnekleri, tablolar hâlinde seyir zevkine hitap eder şekilde sergilenmektedir.

Günümüzde klasik anlayışla icra edilen Türk Ebrusu, dünya çapında alâka uyandırmaktadır. Gerek ilgi çekici tekniği gerekse felsefesinin derinliği hemen herkesi cezbe etmektedir. Bu durumun Ebru san'atına müsbet tesirleri olduğu gibi menfi tesirleri de bulunmaktadır. Ebruya duyulan büyük ilgiden faydalanmak maksadıyla yapılan köksüz çalışmaların Türk Ebrusu'na zarar verdiği görülmektedir. Bir Türk san'atı

olan Ebrunun kimliğinin bozulmadan korunabilmesi, sonraki nesillere müttekâmil bir şekilde intikal edebilmesini sağlamak bu san'ata gönül vermiş bütün ebrucuların ve san'atseverlerin mühim bir vazifesidir. Ebru, aklın, tecrübenin gönülle buluştuğu bir san'attır. Aşk ile icra edildiği vakit, gösterilen çabalar, çekilen zahmetler rahmete dönüşür ve ancak o zaman bu san'at geleceğe salimen taşınabilir. Klasik Türk Ebrusunun mühim isimlerinden merhum üstadımız Mustafa Düzgünman, bu keyfiyeti "Ebrûnâme"sinde veciz bir şekilde dile getirir. Biz de sözün sonunu onun mısralarıyla bağlayalım:

"Tarifi gerçi kolay ammâ tatbikatta güçlük var,
Tecrübesiz yapılsa insan olur bî-karar,
Görünüşe aldanıp da çok kolaymış deme sen,
Bir ihtisas işidir bu, âşık olan er yapar.
Bî- hudud-ı zevk-i elvan ebruculuk san'âti,
Erbâbının nazarında çoktur onun kıymeti,
Her varakta sırr-ı cemâl âşikârdır zâhidâ,
Bu ebrûlar, bu safâlar hepsi aşkın hikmeti."

HÂMİŞ

Bu çalışmanın hazırlanması esnasında sundukları değerli bilgilerden dolayı sevgili dostum Ahmet Saim Arıtan ve muhterem hocam Alparslan Babaoğlu beyefendilere teşekkürü bir borç bilirim. Sadreddin ÖZÇİMİ

DİPNOTLAR

- (1) Arıtan, "Türk Ebru Sanatı ve Bugünkü Durumu", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. 8, Konya 1991, s. 441.
- (2) Taylaner, "500 Yıllık Geleneksel San'atımız Ebrû", Skyline, Kasım 1995, s.16.
- (3) Derman, Türk San'atında Ebrû, İstanbul 1977, s. 54.
- (4) Schimmel, "Önsöz", Suyun Renklerle Dansı, İstanbul 2000, s. 11.
- (5) Dursun, "Ebrû, Uçsuz Bucaksız Renk Cümbüşü", Zaman Gazetesi, İstanbul 10 Haziran 1995, s. 11.
- (6) Dursun, agm, s. 11.

(7) Derman, age, s. 13.

(8) Bekiroğlu, "Nakş-ı Ber-Âb", Zaman Gazete, İstanbul 11 Nisan 1991, s. 12.

(9) Demirci, "Aşk Suyu Düşünce", Suyun Renklerle Dansı, İstanbul 2000, s. 27.

(10) Mandıracı, "Ebru San'atının Günümüzdeki Konumu Nedir? Geceği Nasıl Daha İyi Olabilir?", Kamu ve Özel Kuruluşlarla Orta Öğretimde, üniversitelerde El San'atlarına Yaklaşım ve Sorunları Sempozyumu Bildiriler, Ankara 1994, s. 298.

(11)... , "En Eski Ebrulardan", Antika, S. 36, İstanbul 1998, s. 9-11.

(12) Arifi'nin bu eseri Topkapı Sarayı Müzesi Hazine'de 845 numarasıyla kayıtlıdır.

(13) Derman, age, s. 26-27-28.

KAYNAKÇA

- Arıtan, Ahmet Saim; "Türk Ebru Sanatı ve Bugünkü Durumu", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. 8, Konya 1991.
- Bekiroğlu, Nazan; "Nakş-ı Ber-Âb", Zaman Gazete, İstanbul 11 Nisan 1991.
- Demirci, Senai; "Aşk Suyu Düşünce", Suyun Renklerle Dansı, İstanbul 2000.
- Derman, M. Uğur; Türk San'atında Ebrû, İstanbul 1977.
- Dursun, Ercüment; "Ebrû, Uçsuz Bucaksız Renk Cümbüşü", Zaman Gazetesi, İstanbul 10 Haziran 1995.
- Mandıracı, Sabri; "Ebru San'atının Günümüzdeki Konumu Nedir? Geceği Nasıl Daha İyi Olabilir?", Kamu ve Özel Kuruluşlarla Orta Öğretimde, üniversitelerde El San'atlarına Yaklaşım ve Sorunları Sempozyumu Bildiriler, Ankara 1994.
- Taylaner, Cüneyt; "500 Yıllık Geleneksel San'atımız Ebrû", Skyline, Kasım 1995.
- Schimmel, Annemarie; "Önsöz", Suyun Renklerle Dansı, İstanbul 2000.
- (Yazar yok.), "En Eski Ebrulardan", Antika, S.36, İstanbul 1998.
- <http://www.geleneksel-eburu.com> (Bu site, Alparslan BABAOĞLU tarafından hazırlanmıştır.)

BURSA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

ACEMLER / BURSA

T. (0224) 444 16 00

F. (0224) 225 02 02